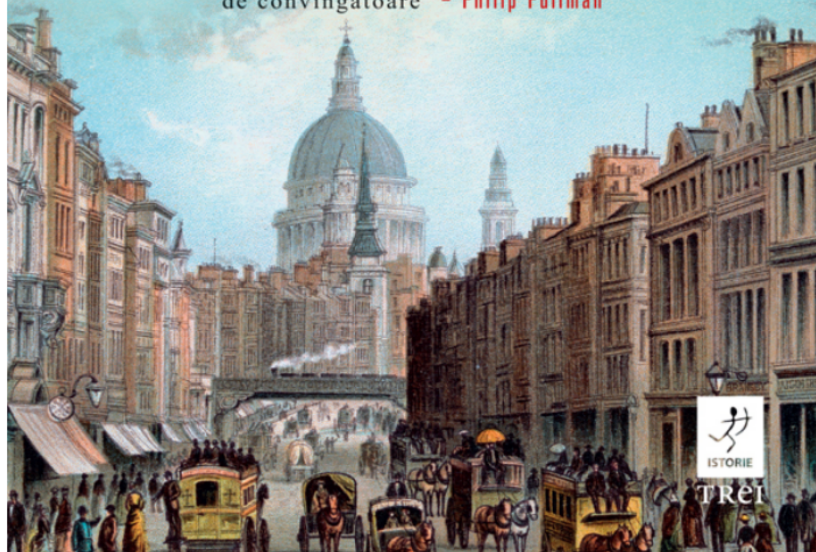
James Hawes

O SCURTĂ ISTORIE A ANGLIEI

De la Cezar la Brexit, trecând prin Cucerirea Normandă, Imperiul Britanic și cele două Războaie Mondiale – O repovestire pentru vremurile noastre

„Pătrunzătoare, plină de viață și extrem de convingătoare" – Philip Pullman

James Hawes

O SCURTĂ ISTORIE A ANGLIEI

De la Cezar la Brexit, trecând prin Cucerirea Normandă, Imperiul Britanic și cele două Războaie Mondiale – O repovestire pentru vremurile noastre

„Pătrunzătoare, plină de viață și extrem de convingătoare" – Philip Pullman

TREI

Colecție coordonată de
LIVIA SZÁSZ

James Hawes

O SCURTĂ ISTORIE A ANGLIEI

De la Cezar la Brexit, trecând prin Cucerirea Normandă, Imperiul Britanic și cele două Războaie Mondiale – O repovestire pentru vremurile noastre

Traducere din limba engleză de
Ondine-Cristina Dascălița

TREI

Editori:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:
Magdalena Mărculescu

Redactare:
Raluca Hurduc

Director producţie:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Gabriela Anghel

Corectură:
Irina Botezatu
Oana Apostolescu

Titlul original: *The Shortest History of England*
Autor: James Hawes
Ilustrații și hărți: © 2020 by James Nunn

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1410-8
ISBN (epub): 9786064019103

Mamei mele, Janet Hawes, născută Fry,
care s-a ferit de bombele zburătoare V-1

„Englezii au pierdut sentimentul de apartenență la o veche cultură... În școlile engleze istoria se predă într-o manieră ciudată, pe episoade — romanii, dinastia Tudor, al Doilea Război Mondial —, așa încât elevii nu iau contact cu o narațiune istorică sub semnul continuității... Englezii nici măcar nu cunosc geografia țării lor. Cei mai mulți locuitori din sud sunt prea puțin interesați de ceea ce se întâmplă mai spre nord, iar cei mai mulți din nord nu ar fi capabili să găsească un loc precum Guilford pe hartă.“

LOUIS DE BERNIÈRES
Financial Times, 29 ianuarie 2020

Cuvânt-înainte

În 1944, mergând spre școală, în Cricklewood, mama mea a auzit o bombă V-1 trecându-i pe deasupra capului. S-a aruncat pe caldarâm încercând să se pună la adăpost. O mișcare neașteptată a giroscopului nazist a făcut ca în jurul ei să cadă o ploaie de sticlă și cărămidă, dar ea să rămână în viață pentru a-și putea spune povestea.

Fiii mei au auzit-o deja de la ea. Iar, cu puțin noroc, în 2094, unul dintre ei va fi în măsură să le povestească nepoților săi că știe ce simți când fugi din calea unei bombe zburătoare V-1 la Londra în anul 1944, fiindcă i-a povestit stră-străbunica lor.

Un secol și jumătate cuprins într-o poveste de familie. Încercați să vă imaginați: șapte *lungi generații* ca acestea — o scurtă coadă la poarta eternității, cei tineri și cei bătrâni ținându-se de mână — și ne-am întors la bătălia de la Hastings.

Trecutul ne șoptește la ureche, fie că îl auzim ori nu, și ne face să fim ceea ce suntem. Și dată fiind starea Angliei de astăzi, bine am face dacă am încerca să ne cunoaștem ceva mai bine. Așadar, de unde începem? De fapt, cunoaștem cu precizie ora când Anglia a ieșit din arheologie și a intrat în istorie.

În zorii zilei de 27 august a anului 55 î.e.n. — cu aproximativ cincisprezece lungi generații în urmă — lângă Ebbsfleet, în Kent, și-a făcut apariția din neguri o flotă condusă de însuși Iuliu Cezar.

Partea întâi

De la Cezar la William Cuceritorul 55 î.e.n.–1087 e.n.

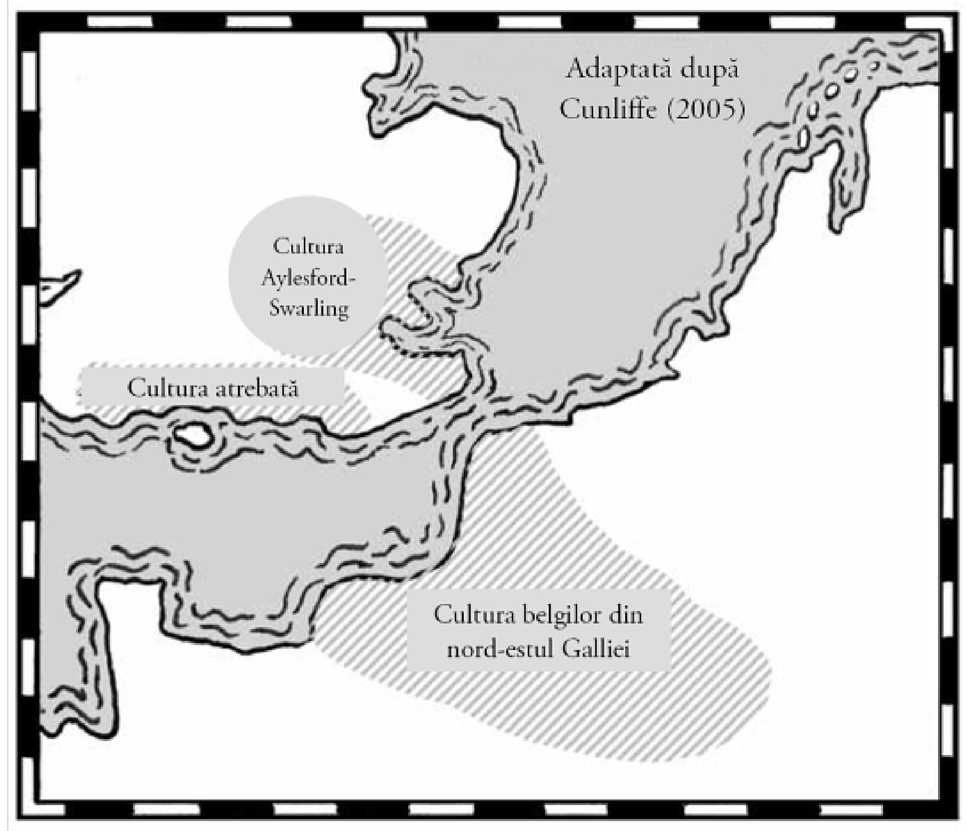
Anglia înainte de englezi

În 55 î.e.n., Roma aflase de mai mulți ani câte ceva despre o insulă misterioasă dincolo de Europa, locuită de o populație numită de greci *Pretaniki* sau *Bretaniki*. Era în primul rând faimoasă ca o sursă de cositor, metalul absolut necesar prefacerii cuprului în alamă sau bronz. Fenicienii care controlau acest negoț lucrativ păstrau secretul afacerii lor cu străşnicie. Aşa se face că Cezar, atunci când a invadat insula dinspre proaspăt cucerita Gallie, ştia doar că britanii aveau legături cu galii, că pe insulă se găsea cositor şi că locul cel mai apropiat de continent se numea *Kantion*, iar asta era cam tot.

> Chemându-i la el pe negutătorii din toate regiunile, Cezar nu a putut afla nici mărimea insulei şi nici care sau cât de numeroase erau popoarele ce locuiau acolo, nici ce fel de război purtau şi nici ce obiceiuri aveau.
>
> Iuliu Cezar, *Războiul gallic*

Flota lui Cezar a traversat Canalul Mânecii într-o singură noapte, dar n-a găsit un loc potrivit unde să ancoreze; tentativa sa de debarcare la Ebbsfleet a fost întâmpinată cu asemenea ferocitate, că n-a ajuns niciodată la țărm. Anul următor a încercat din nou. De data aceasta a ajuns până pe valea Tamisei, ceea ce a fost de ajuns pentru el ca să afle că acei *„britannici”* nu erau defel un singur popor.

În interior exista o populație de mult statornicită acolo, în vreme ce în *porțiunea maritimă* (adică regiunea de coastă din sud-est) se aşezaseră de curând invadatori din *țara belgilor*. Cu puțin timp în urmă, un conducător al belgilor revendicase, de fapt, un soi de supremație asupra Britanniei. De altfel, arheologii zilelor noastre sunt de acord că în sud-est a existat o cultură distinctă, numită *Aylesford-Swarling*, strâns legată de galii belgi.

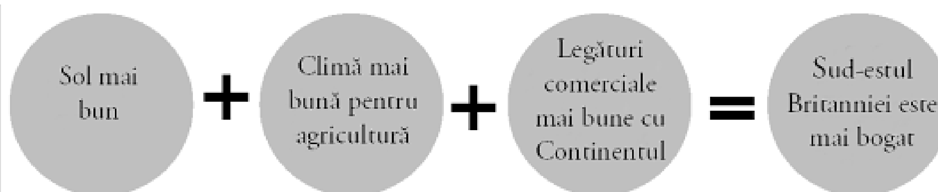
Sud-estul era deja diferit în 54 î.e.n.: cultura belgilor traversase Canalul Mânecii în zilele lui Cezar.

Cezar și armata lui n-au zăbovit acolo, dar elita Britanniei a fost suficient de înspăimântată. Treizeci de ani mai târziu, istoricul grec Strabo descrie Britannia ca pe o proprietate practic romană, ale cărei căpetenii veneau să aducă ofrande în templul de pe Capitoliu. În cele din urmă, prin 43 e.n., împăratul Claudius a hotărât că insula se dezvoltase și merita să fie ocupată și taxată așa cum se cuvine.

Claudius nu era de fapt interesat decât de triburile suficient de avansate pentru a bate și a folosi monedă. Limita teritoriilor acestora nu e nici ea întâmplătoare. Ea corespunde liniei *diviziunii jurasice*, acolo unde mai tinerele gresii, argile și crete întâlnesc mai bătrânele șisturi și roci vulcanice.

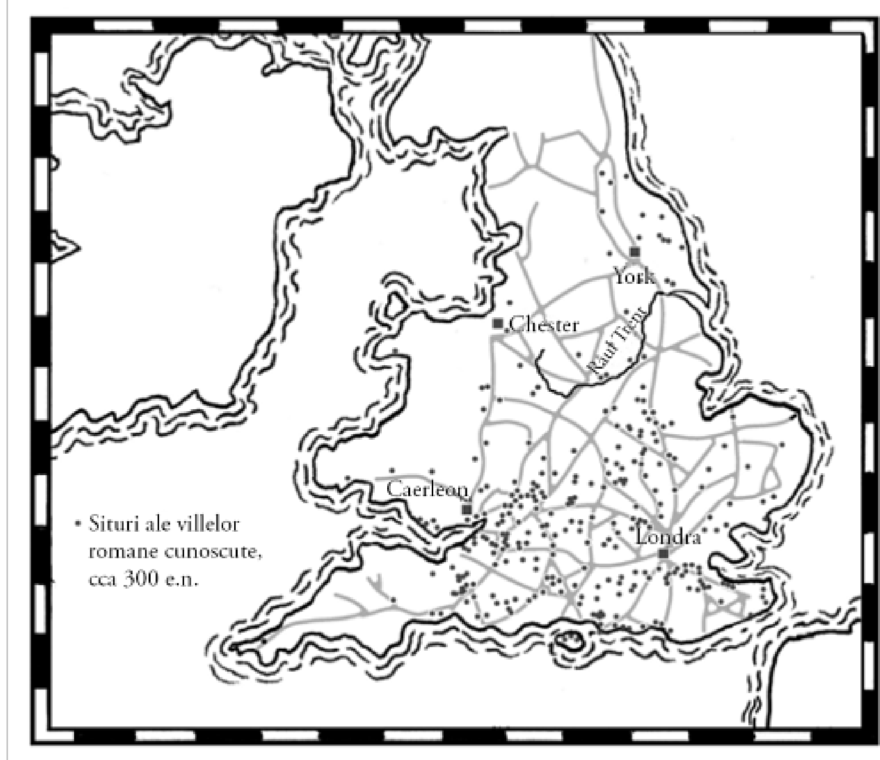
În jurul anului 100 e.n. sud-estul era o colonie pașnică și prosperă. Poporul său era în mod vădit înrudit cu galii, potrivit scrierilor lui Tacit. Dincolo, mai spre nord, erau popoare care în mod clar erau *de origini germanice,* pe când cele dinspre vest erau asemănătoare ibericilor. Romanii au priceput atunci — așa cum avea să priceapă aproape oricare conducător al regiunii de mai târziu — că, dacă tot controlau partea cea mai bogată a insulei, ar trebui să supună și celelalte populații.

Diviziunea jurasică
Granițele triburilor care băteau monedă
Râul Trent
Estuarul Humber

Geologia, geografia și clima conspiră în favoarea sud-estului

Dar au dat greș. În ceea ce astăzi numim Scoția, locuitorii au rezistat cu asemenea succes, încât romanii au fost nevoiți să ridice ziduri de apărare, care sunt vizibile și azi. Iar ceea ce azi numim Țara Galilor și Anglia de Nord erau guvernate și taxate doar cu forța armelor. Civilizația romană din Britannia a fost efectiv limitată la ceea ce azi e Anglia de Sud. Celelalte regiuni cu adevărat romanizate se aflau de-a lungul marilor drumuri care duceau spre bastionul nordic York, legând garnizoanele din Caerleon și Chester (drumul marchează de fapt granița vestică a Angliei). Astfel se poate spune că romanii, găsind o Britannie sud-estică diferită, nu au făcut decât să accentueze acest lucru.

În câmpiile roditoare ale sud-estului erau concentrați britanii romanizați, într-o țară pașnică de civili, unde apariția unei cohorte în marș era o raritate, unde orașele și villele romane se găseau în număr mare, iar civilizația romană exercita o puternică atracție.

Trevelyan

Canalul Mânecii nu a izolat Britannia de restul Imperiului, ci a fost calea de legătură. Britannia era *vizibilă din Gallia* (Tacit), dincolo de *o strâmtoare îngustă a mării* (Ammianus), care putea fi traversată *în vreo opt ore* (Strabo). Când Renania a fost bântuită de foamete în 359 e.n., viitorul împărat Iulian nici măcar n-a încercat să transporte grâne pe uscat din Gallia învecinată. În schimb, a pus să fie construite opt sute de corăbii, pe care le-a trimis în Britannia, iar astfel, *călătoria fiind scurtă, a adus provizii din plin poporului* (Zosimus).

Dar spre sfârșitul secolului al III-lea, această cale maritimă a ajuns să fie amenințată de popoare ai căror descendenți aveau să se numească într-o zi englezi.

Intră în scenă saxonii

În 286 e.n., scrie Eutropius, *franci et saxones* au năvălit în Canalul Mânecii. Aceasta este prima menționare scrisă a saxonilor. Un general victorios pe nume Marcus Aurelius Carausius a fost trimis să-i alunge. Însă Carausius, cu ajutorul francilor și saxonilor pe care fusese trimis să-i învingă, s-a grăbit să se declare împărat al unui efemer regat de peste Canal. E foarte posibil ca fortificațiile romane care mai există și azi de-a lungul coastei sud-estice să dateze din timpul său.

Monedă a lui Carausius

În 367 e.n., saxonii au luat parte împreună cu picții, scoții și francii la *marea conspirație barbară* care a amenințat însăși existența Britanniei romane. Puterea imperială a fost restaurată pentru scurt timp, dar în 383–384, armatele romane au fost nevoite să părăsească Britannia pentru a lupta împotriva altor romani. Ultimul mare general roman, Stilicon, a readus legiunile în Britannia în 399, reinstaurând o oarecare ordine.

Prima figurină engleză cunoscută, descoperită la Spong, în Anglia de Est. Arheologii sunt convinși că este germanică, provenind dintr-un cimitir ale cărui „rămășițe timpurii datează din anii 400–420 e.n.“

Mărturiile documentare din acea vreme sunt puține la număr, dar avem o piesă fascinantă: *Notitia Dignitatum*, o listă a circumscripțiilor militare/vamale ale Imperiului. O astfel de circumscripție este coasta fortificată a sud-estului Britanniei aflată sub comanda unui *comes litoris Saxonici — un comis al coastei saxone*. Nimeni nu știe exact ce înseamnă asta, fiindcă *Notitia* nu s-a păstrat decât în cópii de mai târziu, iar latina este pervertită. Dar toate celelalte circumscripții din *Notitia* sunt numite după populațiile locale și nu după potențialii dușmani, ceea ce ne face să credem că, la 400 e.n., țărmul Canalului Mânecii era de acum locuit de trupele auxiliare ale saxonilor și de familiile acestora aflate în slujba Romei. Arheologia aduce la rândul ei mărturii în favoarea acestei idei.

Această prezență timpurie explică, poate, cum de celelalte popoare ale Britanniei le spuneau — și continuă să le spună și acum — englezilor *saxoni (sassenach, saesneg)*, deși saxonii au fost curând urmați de alte triburi. Dar cum altfel să le spunem? Numele de *anglo-saxoni* nu a fost inventat decât peste 450 de ani (sub Alfred cel Mare), iar țara a început să fie numită *Englalonde* abia la începutul secolului al X-lea. Sintagma *triburile care într-o bună zi aveau să poarte numele de englezi* ar fi mai corectă, dar extrem de nepractică. Așa că vom folosi termenul de *englez* pentru toți coloniștii germanici, deși nu este cel corect istoric. Dar, de fapt, ceea ce contează în primul rând este motivul pentru care aceștia au venit.

Invazie sau invitație

Legiunile romane au părăsit în cele din urmă Britannia în 407 e.n. pentru a se dedica unor nesfârșite războaie civile. Britanii din sud s-au trezit că sunt impozitați în continuare, dar nu mai erau apărați, așa că *au simțit nevoia să se revolte împotriva imperiului și să nu mai trăiască sub legea romană* (Zosimos). Unica noastră sursă reală despre ceea ce s-a întâmplat în continuare este *De Excidio et Conquestu Britanniae* (cca 540 e.n.) a călugărului romano-britan Gildas. Acesta consemnează, în latină, cum poporul său, regretând ruptura precipitată de imperiu, face în jurul anului 450 e.n. un ultim, celebru apel pentru a primi ajutorul romanilor, *The Groans of the Britons*:

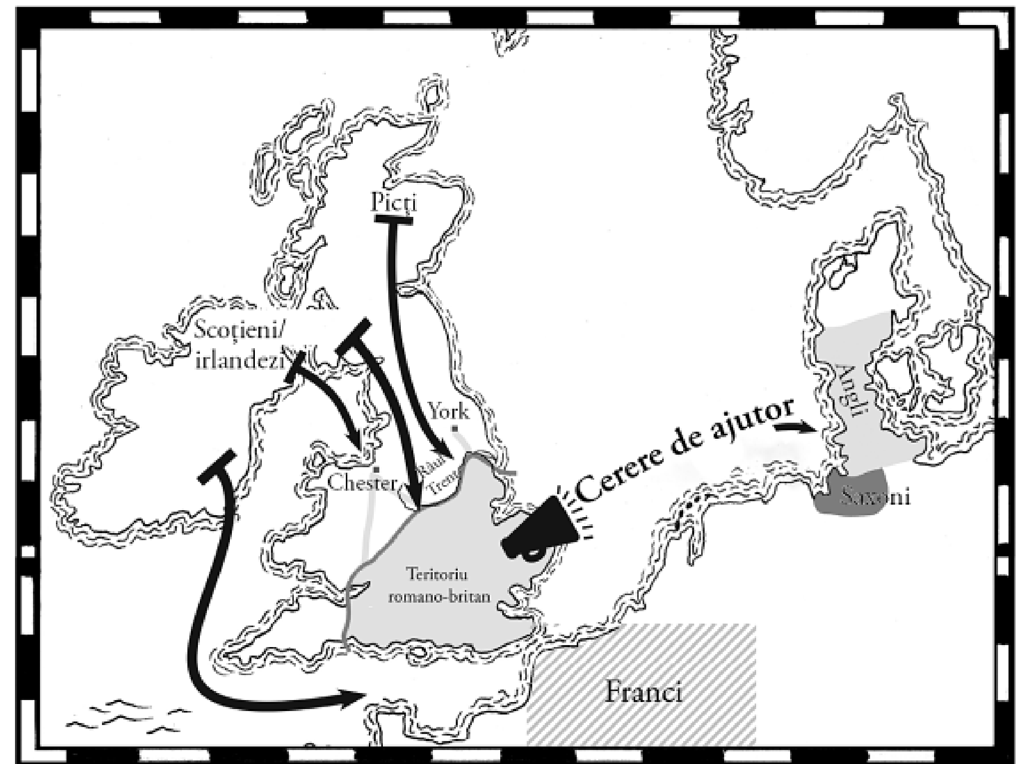
> Barbarii ne alungă înspre mare, marea ne alungă înspre barbari, iar între aceste două căi aducătoare de moarte suntem fie uciși, fie înecați.

Acești barbari nu erau însă saxonii. Gildas nu menționează vreun trib germanic în toți acești ani. Dușmanii de moarte ai civilizației din Britannia *erau două nații străine, scoții dinspre nord-vest [adică irlandezii] și picții dinspre nord*, care veneau în *bărci din nuiele împletite*. Și cum romanii nu le-au mai venit în ajutor, romano-britanii s-au adresat unui alt popor european:

> 443 e.n. În acest an, britanii au trimis la Roma să ceară ajutor împotriva picților, dar nu au primit fiindcă erau prinși în lupte împotriva lui Attila, regele hunilor, iar atunci ei au trimis la *anglii și nobilii înrudiți cu anglii*.
>
> *Cronica anglo-saxonă*[1]

Englezii/ anglii nu au invadat. Au fost invitați să vină din Europa să salveze civilizația romano-britană de barbarii autohtoni. În schimb li s-au oferit pământuri în cea mai bogată regiune a insulei.

> Regele Vortigern le-a dat pământuri în sud-estul acestei țări pentru ca ei să se lupte cu picții. Apoi ei au luptat cu picții și au obținut victorii oriunde se duceau.
>
> *Cronica*

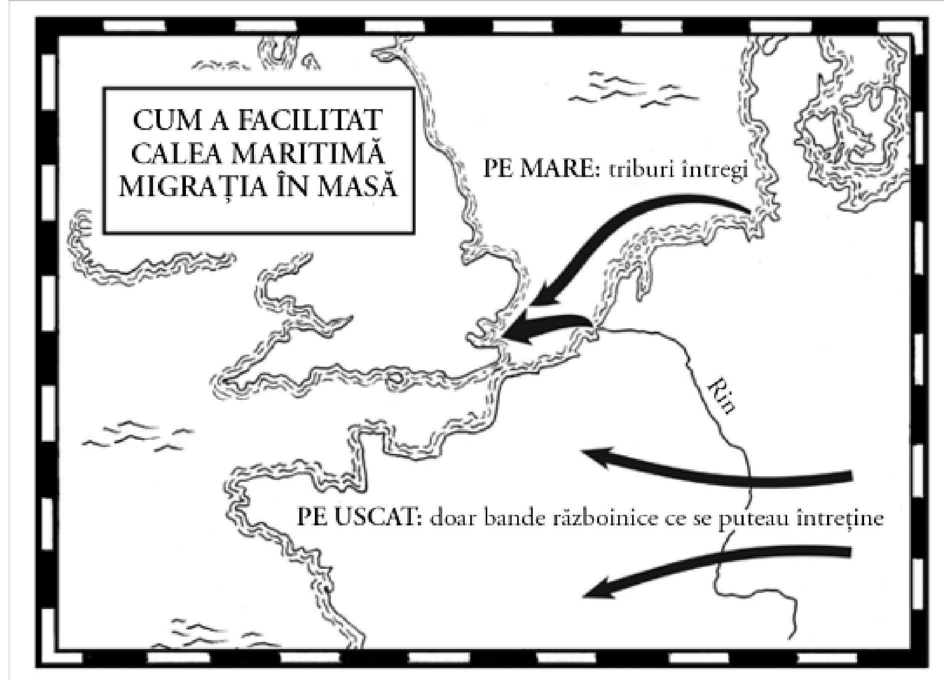
Curând, însă, englezii aveau să-și părăsească enclava aleasă. Nu-i nimic deosebit în asta. Pe tot parcursul secolului al V-lea, în Europa de Vest post-romană, războinicii germanici care serviseră în număr mare în armatele Romei se aflau acum în mișcare, în ceea ce îndeobște numim *migrația popoarelor.* Ceva unic s-a petrecut însă în sud-estul Britanniei.

Unicitatea întemeietoare

Peste tot în Europa, invadatorii germanici au venit, au văzut și au cucerit — iar apoi s-au asimilat. În Anglia și numai în Anglia, s-au substituit complet civilizației pe care au găsit-o. În aceasta constă unicitatea pe care se întemeiază Anglia. Aceasta explică de ce englezilor de azi limba galeză vorbită de vecinii lor cei mai apropiați le este complet străină, dar pot înțelege perfect o înjurătură germană de la 850: *hundes ars in tino naso*, adică (bineînțeles) *hound's arse in thine nose* („curul câinelui în nasul tău").

Așadar, se pune întrebarea: de ce migranții germanici au rămas germanici în Anglia? În parte, fiindcă Britannia decăzuse, ajungând o țară condusă de căpetenii războinice locale, cărora Gildas le spunea tirani. Tot ceea ce au găsit englezii nou-sosiți erau ruine — și cum nu au văzut nimic care să merite a fi preluat, au rămas fideli propriei lor civilizații. Dar au putut să facă asta și datorită unei alte deosebiri vitale: marea.

Canalul Mânecii nu proteja Britannia: dimpotrivă, facilita cucerirea ei deplină. Oriunde în Europa, cuceritorii germanici erau cete de războinici bărbați. Un trib întreg — cu bătrâni, mame care alăptează, copii mici etc. — nu putea supraviețui unei călătorii lungi prin teritorii ostile.

Însă în cazul acesta au putut îmbarca și trimite pe *Țărmul Saxon* clanuri întregi care după o zi sau două debarcau în porturi romane familiare.

> Când veștile despre succesul lor și despre rodnicia țării, dar și despre lașitatea britanilor au ajuns la ei acasă... stoluri întregi din națiunile amintite mai sus au sosit pe insulă.
>
> Bede, *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum* (cca 731 e.n.)

În alte locuri, războinicii germanici se căsătoreau cu femeile locale, așa încât limbile romanice — și creștinismul — au putut supraviețui. Anglo-saxonii/englezii și-au adus propriile lor femei, așa că au rămas păgâni englezi.

Cazul curios al limbii care a dispărut

Cucerirea engleză a fost atât de cuprinzătoare, încât din limba romano-britană nu s-a păstrat nimic în engleza modernă, cu excepția unor frânturi precum *yan-tan-tethera*, modul în care se numără oile în nordul Angliei (*unu-doi-trei* în celtică), ori *hickory-dickory-dock* (*opt-nouă-zece*).

Englezii din perioada reginei Victoria, familiarizați cu ideea de colonizare rasială nemiloasă, știau cu siguranță ce însemnase asta:

> Cei care au luptat împotriva strămoșilor noștri au fost uciși, iar cei care s-au supus au devenit sclavi... acum veți spune probabil că strămoșii noștri au fost cruzi și răi... Dar până la urmă s-a dovedit că așa a fost mai bine.
>
> Edward Freeman, *Old English History for Children*, 1869

Cu toate acestea, știința modernă a demonstrat că ADN-ul celor mai mulți englezi de azi provine de la romano-britani.

> Cea mai mare parte a Angliei Centrale, de Est și de Sud este formată dintr-un grup genetic unic, relativ omogen [adică, romano-britanii] cu o contribuție semnificativă de la migrația anglo-saxonă (10–14% dintre strămoși). În acest fel se răspunde unei controverse istorice, arătând că anglo-saxonii s-au căsătorit în cadrul populațiilor locale existente, nu le-au înlocuit.
>
> „The Fine-Scale Genetic Structure of the British Population“,
> *Nature*, 2015

Așadar, populația romano-britană din Anglia a supraviețuit, dar și-a schimbat limba, la fel cum avea să facă mai târziu marea majoritate a oamenilor din Țara Galilor, Scoția și Irlanda.

Acordurile din Wessex

Gildas povestește despre rezistența opusă de localnicii conduși de un romano-britan cu numele de *Ambrosius Aurelianus*, pe care scriitorii de mai târziu s-au străduit să-l identifice cu regele Arthur. Oricum ar fi, arheologia și logica de bun-simț ne sugerează că, pe măsură ce englezii înaintau dinspre sud-est spre vest, au avut de înfruntat o opoziție serioasă. La urma urmei, britanii, cărora primii

englezi le spuneau *waelisce* sau *waehla* (de la un cuvânt germanic care înseamnă *cei romanizați*, pe care îl regăsim de asemenea în *Valonia* și *Valahia*), mai rezistă până azi în vest, cu limba lor cu tot, ca *galezi (Welsh)*.

Harta numelor de râuri întocmită de Kenneth Hurlstone Jackson

Zona 1 a fost cucerită în jurul anului 500 și complet anglicizată. Zona 2, cucerită în 600; aici multe râuri mai au încă nume celtice, sugerând o prezență continuă. Zona 3, cucerită complet în jurul anului 700; chiar și pâraiele au nume pre-engleze, sugerând că populația s-a schimbat doar puțin. Zona 4 a rezistat până în timpurile moderne (Cornwall) și încă rezistă (Țara Galilor/ Wales).

E limpede că, în Wessex, romano-britanii au rezistat suficient ca să încheie acorduri la cel mai înalt nivel cu englezii. Mai multe nume din genealogia regală din Wessex sună cât se poate de celtic: Cerdic, Caedwalla, Cenwahl, Caelin. Primul mare istoric englez, venerabilul Bede (decedat în 735) menționează că un conducător precum Caelin (care și-a condus tribul într-o mare bătălie împotriva unor căpetenii războinice gaelice la Dryham, lângă Bath, în 577 e.n.) era cunoscut în limba propriului său popor — adică în *waelisce* — drept Ceaulin. Iar legile regelui Ine de Wessex (cca 700 e.n.) ne arată că acesta domnea peste două culturi: *waelisce* erau în genere cetățeni de mâna a doua, fiind cu toate acestea protejați de lege, iar unii dintre ei erau mari proprietari de pământuri, situându-se chiar deasupra englezilor liberi (doar 5–10% din englezi dețineau de fapt pământ). În plus, Ine dispunea de *cyninges horswealh*, ceea ce se traduce prin *Cavaleria Galeză a Regelui*. La Biserica Sfintei Fecioare din Wareham, dovada supraviețuirii romano-britanilor înstăriți, este dăltuită în piatră: cinci pietre, inscripționate cu litere de origine celtică, realizate la 350 de ani după începerea cuceririi engleze. Așadar, romano-britanii din sudul Britanniei nu au fost nici uciși și nici

alungați. În schimb, sub conducerea elitelor lor, au adoptat anglicitatea — iar în cele din urmă și limba — de sus în jos. De la bun început, identitatea engleză nu a fost de natură rasială, ci o alegere politică — o alegere dificilă, cu siguranță, dar o alegere.2

După anul 600, această alegere nu a mai fost atât de drastică pentru localnicii cuceriți, fiindcă anglicitatea însăși a fost scoasă rapid din lumea germanică păgână. Roma era din nou la putere.

Bibliile și buchea legii

Orice cleric englez de la Bede încoace a îndrăgit povestea despre cum, pe la 590 e.n., papa Grigore a văzut doi băieți într-o piață de sclavi din Roma. Spunându-i-se că sunt angli, papa a remarcat glumind: *Bun nume, fiindcă au într-adevăr chipuri angelice.* Un episcop italian, Augustin, a fost de altfel trimis de același papă să-i convertească pe insulari. Misiunea a fost mijlocită de franci, care se creștinaseră deja cu un secol în urmă. Fiica regelui lor, Bertha, se măritase cu puțin timp în urmă cu Ethelbert de Kent. La început, acesta a refuzat să se convertească, dar i-a permis Berthei să-i ofere lui Augustin un mausoleu roman din Canterbury pentru a-l transforma într-o primă biserică engleză.

În jurul anului 601, Ethelbert s-a convertit la rândul său, convins fiind de Augustin, de franci ori de soția sa, Bertha. Apoi a pus să fie scrise legile țării sale. Ele subliniază poziția privilegiată a Bisericii în societate și consemnează în detaliu amenzile pentru diverse acte de violență ori de viol (12 șilingi pentru o ureche tăiată; 50 de șilingi pentru un ochi scos; 12 șilingi pentru sex cu servitoarea unui nobil — dar numai 6 șilingi dacă servitoarea era a unui om de rând). Iată civilizația instalându-se la nivelul zero.

Aceste legi au fost scrise în engleză. Ceea ce este unic: toate națiunile germanice de pe Continent își scriau legile în limba cultă, latina. În Anglia nu mai era aproape nimeni care să vorbească latina, așa că limba de zi cu zi a avut nemaipomenitul privilegiu să fie consemnată în scris. Până la cucerirea normandă, englezii au fost singurii din toată Europa Occidentală guvernați în propria lor limbă.

Ethelbert era *Bretwalda* (mai-marele regilor) în Anglia, astfel că exemplul său a fost urmat. Următorul Bretwalda, Readwald din Anglia de Est, a rămas păgân, dar a permis ridicarea unui altar creștin în templul său. Se presupune că el este cel care se odihnește în magnificul mormânt-corabie de la Sutton Hoo, al cărui inventar funerar de mare preț cuprinde lucrări păgâne locale, dar și obiecte creștine și podoabe importate.

Tot înainte, soldați creștini

Biserica și-a continuat misiunea de stârpire a păgânismului, iar în 655 e.n. ultimul rege păgân, Penda din Mercia, murea și el. Acum, întrebarea care se punea era ce fel de creștinism va câștiga. Celții și unii dintre englezii din nordul Angliei doreau să-și păstreze independența față de Roma și să rămână fideli propriilor obiceiuri. Însă cei mai mulți episcopi englezi doreau să se alinieze Continentului. La Sinodul de la Whitby din 663-664, episcopul Wilfred a triumfat ridicând întrebarea: *Cine deține cheile împărăției cerului?* Iar acesta nu era altul decât Sfântul Petru, patronul Romei.

Având un cap de pod asigurat, soldații creștini multinaționali ai Romei s-au revărsat în țară conduși de un grec, Teodor din Tars, și de un nord-african, Adrian de Canterbury. Ei au demonstrat cum convingerile cele mai profunde ale oamenilor de rând pot fi schimbate de o elită hotărâtă. Într-

o singură generație, englezii și-au abandonat obiceiul străvechi de a-i înmormânta pe morți cu obiecte pentru lumea de apoi.

> Practica mormintelor înzestrate cu obiecte funerare s-a încheiat abrupt în anii 670–680 e.n. Dispariția acestor rituri coincide cu perioada în care Teodor din Tars a fost primat... o schimbare mult mai radicală în practica de înmormântare a oamenilor de rând decât s-ar fi crezut că este posibil.
>
> *Current Archeology*, 6 noiembrie 2013

Ieșiți victorioși din lupta cu propriii lor păgâni și celți eretici, creștinii englezi s-au crezut a fi trupele de șoc ale papalității. Cea mai veche Biblie în latină care s-a păstrat, impresionantul *Codex Amiatinus*, a fost oferită papei de dascălul lui Bede, abatele Coelfrid (642–716); călugării de la Jarrow au cumpărat două mii de vite doar pentru pergamentul necesar. Sfântul Bonifaciu (cca 675–754) a condus o misiune în Germania Magna, vechea patrie a englezilor: putând să le vorbească germanicilor fără traducător, a făcut progrese frumoase înainte de a fi martirizat. Alcuin din York a devenit cel mai de încredere sfetnic politic al lui Carol cel Mare. În mod surprinzător, corespondența celor doi s-a păstrat, lăsându-ne să înțelegem cum l-a sfătuit clericul englez pe marele rege al francilor în timp ce acesta își construia imperiul la 800 e.n.

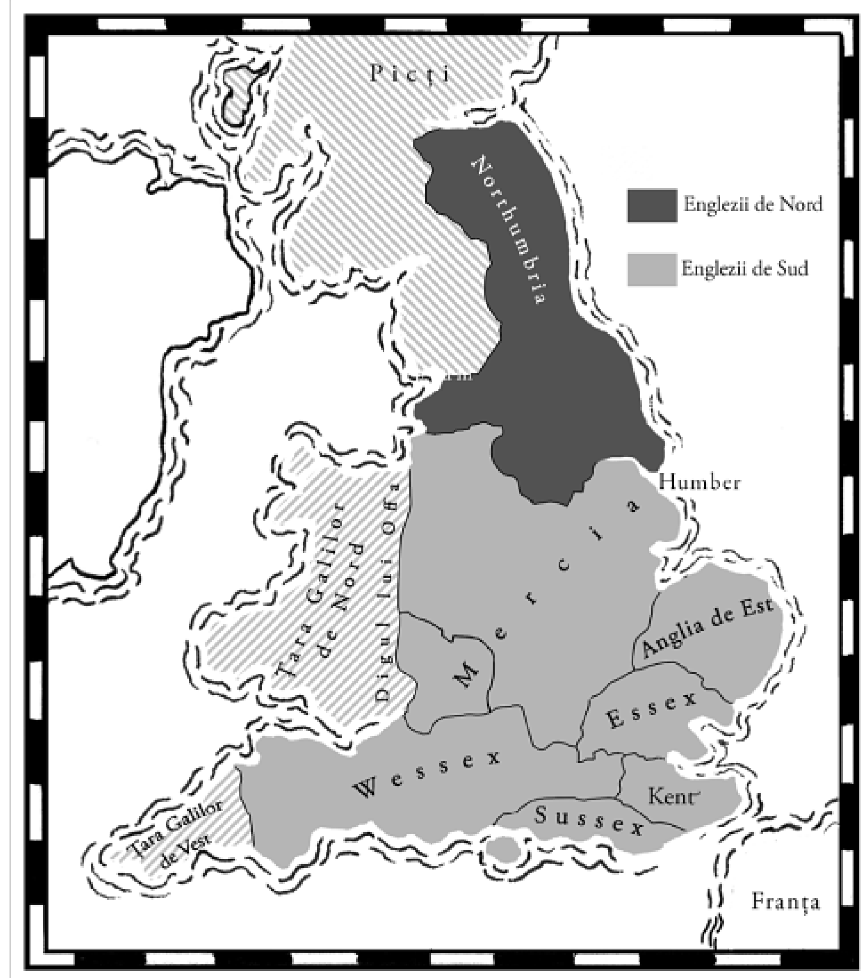
Marea diviziune

La sfârșitul secolului al VIII-lea, expansiunea englezilor în Britania și-a atins limitele. În nord, regatul puternic al Northumbriei a fost învins de picți la Nectansmere (cca 685 e.n.). Înspre vest, prin 778–84, cei din Mercia, conduși de regele Offa, depuneau mari eforturi pentru a-i supune în fine pe galezi. Nereușind, au ridicat un val de pământ colosal pentru a împiedica furturile de vite și a marca granița de-a lungul căreia patrulau cu gărzi mobile.

> În Europa de Vest, Digul lui Offa este cel mai impresionant monument medieval timpuriu, construit cu un anumit scop.
>
> Departamentul pentru Cultură, Mass-Media și Sport, Cerere către UNESCO

Cu două secole înainte de cucerirea normandă, granițele dintre englezi și vecinii lor erau în mare aceleași cu cele de azi. Iar diviziunea existentă între englezii din Nord și cei din Sud nu trecuse nici ea neobservată. Scriind pe la 731 e.n., Bede menționează estuarul Humber de nu mai puțin de nouă ori, de fiecare dată pe ideea că estuarul *desparte saxonii din Sud de cei din Nord*.

Unde exact ajungea linia despărțitoare nord-sud mai spre vest e greu de spus — nu în ultimul rând deoarece comitatele Lancashire, Cheshire, Shropshire și chiar și Herefordshire de azi continuau să fie disputate de galezi. Cu timpul însă, râul Trent s-a fixat în mintea oamenilor drept o semigraniță între englezi.

Linia simbolică tradițională ce delimita Nordul de Sud era râul Trent... încă de pe vremea lui Bede s-a observat că cei din Nord aveau conștiința poziției lor.

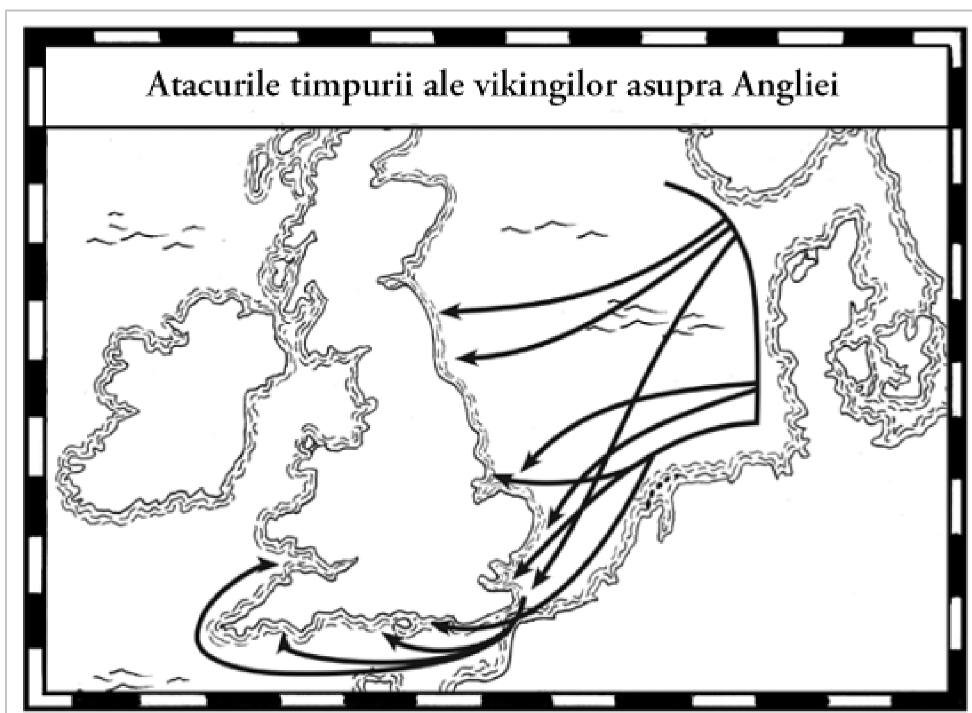
Andrea Ruddick

Biserica a recunoscut în mod oficial această diviziune încă din timpul vieții lui Bede: în 733 e.n. a fost stabilită structura ei bicefală York-Canterbury. La fel au procedat și legiuitorii: într-o cartă din 736, Aethelbald al Merciei este *rege al tuturor provinciilor cunoscute îndeobște sub numele de sutangli* [englezii de Sud].

Diviziunea jurasică, aceea care a definit Britannia romană și preromană, a conturat și expansiunea engleză. Și n-a durat mult până când această diviziune din interior s-a accentuat masiv.

Doar Sudul supraviețuiește

Vikingii au prădat tot nord-vestul Europei, ajungând chiar și la Pisa, așa încât nu a fost nimic deosebit când au jefuit Southampton (840 e.n.) sau Londra (842 e.n.). Însă în 865 e.n., o uriașă forță vikingă a năvălit în Northumbria și Anglia de Est, ucigându-le regii. Mercia a fost și ea parțial cucerită. De acum, Anglia nu mai era ținta unor incursiuni, ci era cucerită. După bătălia-ambuscadă de la Chippenham (6 ianuarie 878), ultimul rege englez, Alfred de Wessex, a fost pus pe fugă.

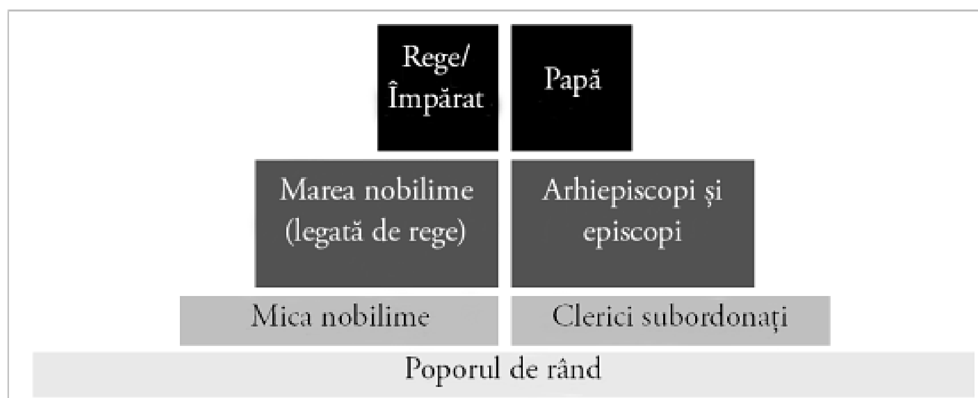
> Niciodată până acum nu a mai fost asemenea teroare în Britania precum cea pe care am îndurat-o de la o rasă păgână, și nici nu am gândit că cineva putea pătrunde atât de adânc în interior venind dinspre mare.
>
> Alcuin, 793 e.n.

Dar, până la urmă, Wessexul lui Alfred a dat dovadă de o unică rezistență, poate fiindcă s-a născut ca o fuziune în părți aproape egale a elitelor englezilor invadatori și a celor romano-britane locale. Amintirile locuitorilor rurali se întind adesea pe mai multe secole.3 Se prea poate ca Alfred de *Cerdicingas* (cum își zicea familia regală de Wessex) să fi fost capabil să se bazeze, în momente vitale, pe loialități mai vechi și mai profunde decât alți regi englezi.

Oricum ar fi, Alfred a reușit destul de rapid să regrupeze și să adune comitatele și să-i învingă pe danezi în *bătălia de la Edington* (878). Conducătorul acestora, Guthrum, a acceptat botezul și a încheiat *Tratatul de la Wedmore* urmat de *Pacea lui Alfred și Guthrum* (878–880).

Anglia importată

Alfred a dorit apoi să-i unească pe englezi — saxoni, angli și ceilalți. În tinerețea sa, fusese de două ori la curtea francilor carolingieni de la Aachen. Acolo, sistemul medieval de guvernare Biserică-Stat, introdus de Carol cel Mare (sfătuit de Alcuin), era de acum bine înrădăcinat. Alfred l-a importat.

În Anglia modernizată a lui Alfred, la fel ca în Francia, regii puteau deveni regi cu aprobarea

Bisericii, învestiți ca atare la încoronare. Practicile francilor au fost imitate și în politică. De aici a rezultat un fel de nouă aristocrație, de rang mai înalt, imperială.

> ...jurământul colectiv de credință față de rege... vine direct din legislația carolingiană.
>
> Chris Wickham

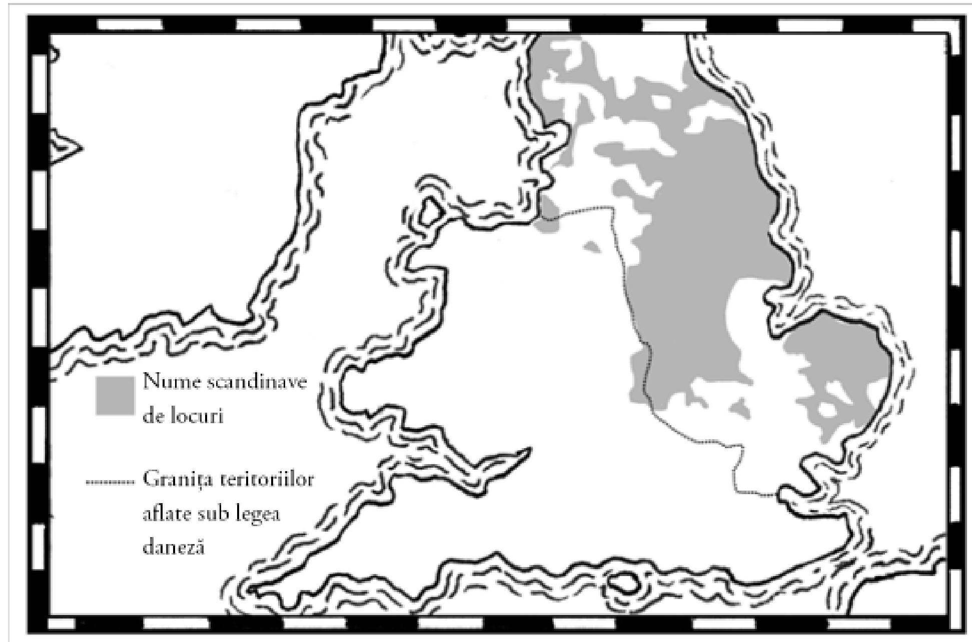
Singurul lucru pe care Alfred nu l-a importat a fost guvernarea în limba latină. Fiindcă pur și simplu nu era posibil. Nu mai erau suficienți oameni (a scris el), pe niciunul dintre țărmurile estuarului Humber, care să poată citi în latină. Iar tradiția, unică în felul ei, de a guverna prin legi scrise în engleză însemna că existau încă oameni care puteau citi în engleză.

> Îmi amintesc faptul cum cunoașterea latinei a decăzut în toată Anglia, dar cu toate acestea mulți puteau citi în engleză.
>
> Scrisoare a lui Alfred către episcopul de Worcester

Se presupune că redactarea *Cronicii anglo-saxone* a început la ordinul lui Alfred. Dorința lui de a uni toți englezii într-o epocă de restriște a însemnat că Anglia își păstra trăsătura ei unică: legea și istoria se făceau în limba oamenilor de rând.

Alfred îi urmărea însă cu atenție și pe danezii din Anglia. Acest lucru ne ajută să înțelegem unul dintre misterele ce însoțesc nașterea literaturii engleze. De ce *Beowulf,* marele poem epic al Angliei anglo-saxone, se petrece în Scandinavia? Răspunsul este că *Beowulf* era povestea perfectă pentru noua politică a lui Alfred. O poveste eroică păgână ce se petrece în Scandinavia, cu eroi scandinavi, dar scrisă și recitată în engleză, evidenția ideea că exista o veche și grandioasă moștenire anglo-scandinavă comună, al cărei liant vital era loialitatea fiecărui membru al elitei față de rege.

Politica lui Alfred a funcționat. În 886, a recucerit Londra de la danezi și și-a luat un titlu nou-nouț: *Rex Anglorum Saxonum* sau *Rex Angul-Saxonum*. Câteva monede îl proclamă simplu *Rex Anglo*. A creat prima flotă regală, ieșind el însuși de trei ori pe mare pe corăbii construite după planurile lui, *aproape de două ori mai lungi decât ale celorlalți [corăbiile vikingilor]... și nici construite asemenea corăbiilor frizonilor ori danezilor, ci așa cum el însuși a gândit că este cel mai bine ca ele să fie făcute. (Cronica)*

Legea daneză [Danelaw] există și azi: nume scandinave de locuri din Anglia de azi.

La moartea sa, în 899, Alfred construise o versiune vorbitoare de engleză a celei mai moderne civilizații politice din Europa și era *cyning ofer eall Ongelcyn butan ðæm ðæle pe under Dena onwalde wæs* (rege peste toți cei înrudiți cu anglii în afară de partea guvernată de danezi). Chiar și așa, realizase un lucru important. Diviziunea Nord-Sud din vremea lui Bede fusese puternic accentuată de venirea și domnia vikingilor, Nordul cultural întinzându-se de acum spre sud până la valea Tamisei, cu Anglia de Est făcând parte din el. Numele engleze de locuri marchează și acum granița politică de la sfârșitul vieții lui Alfred.

Unificarea Angliei, supunerea Britaniei?

Sub urmașii lui Alfred, dinastia de Wessex a unificat în cele din urmă Anglia. Fiul și fiica sa, Eduard cel Bătrân și Athelflæd, regină a Merciei, au recucerit Anglia de Est și cele Cinci Districte din Midlands. În cursul campaniei lor de a unifica Anglia, a fost construit în cele din urmă un pod peste râul Trent în 920 e.n. În 927, fiul lui Eduard, Athelstan, a ocupat Northumbria. Pentru prima oară, toți englezii — și danezii — de pe insula numită Britania erau conduși de un singur rege.

> Athelstan, marele cuceritor care obținuse acest fericit rezultat, era celebrat ca întemeietor a ceva nou și glorios: regatul unit a ceea ce, în limba maternă a celor care trăiau acolo, avea să fie cunoscut drept „Englalonde".
>
> Tom Holland

Se născuse Anglia modernă. Și, odată cu aceasta, principalul paradox al istoriei engleze și britanice care persistă până azi.

O Anglie politic unificată era în mod clar puterea dominantă din insulă. Așadar, în mod firesc, conducătorul Angliei era îndrituit să domnească peste toată insula, nu? În 937 e.n., Athelstan și-a pus în aplicare revendicarea într-o bătălie atât de mare, că englezii și-o mai aminteau și după 200 de ani: la Brunaburgh, i-a învins pe Constantin, regele Scoției, Owain, regele din Strathclyde, și pe căpetenia războinică vikingă din Dublin, Olaf Guthfrithsson (a cărui familie domnise până de curând în York). *Cronica* a imortalizat-o într-un poem eroic, zugrăvind bătălia ca pe apogeul însângerat al întregii istorii engleze, în timp ce monedele lui Athelstan îl proclamau *Rege al întregii Britanii*.

Monedă a lui Athelstan
REX TO BR = *Rex Totius Britanniae*

Patru dintre surorile lui vitrege s-au măritat în familii regale de pe Continent. La moartea sa, în 939, Englolande era un jucător important în Europa și pretindea a deține supremația peste întreaga insulă a Britaniei.

Întoarcerea benedictină

Dar la scurt timp după moartea lui Athelstan, vikingii au recucerit Yorkul, apoi Northumbria, apoi cele Cinci Districte. După alți 15 ani de război, Anglia a fost din nou împărțită între regi-frați: Eadwig (în sud) și Edgar (în nord), până când Eadwig a murit în 959. Edgar a trebuit apoi să-și cumpere pacea cedând scoțienilor Lothian, cel mai nordic ținut al regatului, care nu a mai revenit niciodată Angliei.

Edgar și-a cimentat domnia cu un alt import franc: călugării benedictini, care au redisciplinat Biserica transformând-o într-un companion indispensabil al regilor. În 973, la Bath, arhiepiscopul Dunstan a reconfigurat ceremonia de încoronare, punând bazele a ceea ce continuă să fie și azi ritualul încoronării. La scurt timp după aceea — potrivit noilor scribi benedictini — regii Țării Galilor și Scoției i s-au închinat lui Edgar la Chester, recunoscându-l drept suzeran.

În realitate, Edgar nu domnea nici măcar peste întreaga Anglie. Legile sale se aplicau în mod explicit doar englezilor. Printre danezi, se cârmuia potrivit *unor legi pe atât de bune pe cât le puteau ei*

stabili. O mare parte din Anglia aflată sub legea daneză era în continuare condusă de oameni cu propria lor limbă, propriile lor legi și propriile lor loialități. Acest lucru avea să le fie fatal englezilor: în cursul unei singure generații, după moartea lui Edgar în 975, Anglia avea să devină o colonie a Danemarcei.

Declinul și prăbușirea Angliei anglo-saxone

În urma lui Edgar au rămas doi fii minori de la două mame. Iar printre supușii săi au rămas bărbați puternici, frustrați de bogăția și puterea pe care regele le conferise benedictinilor. Toate acestea nu promiteau nimic bun.

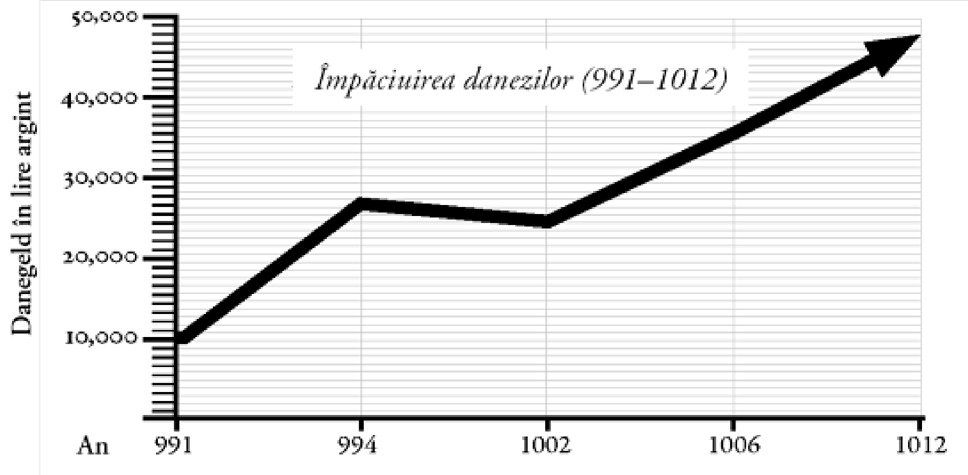
Băiatul cel mare, Edward, a fost încoronat, dar în 978 i-a făcut în mod necugetat o vizită mamei sale vitrege, Aelfryth, la Corfe, fiind ucis de oamenii acesteia încă dinainte să descalece. În locul lui a urcat pe tron fiul lui Aelfryth cu Edgar, Aethelred the Unred (adică „cel prost sfătuit“ — joc de cuvinte cu numele său, care înseamnă „cel nobil sfătuit“), sub regența mamei lui.

De situația politică turbulentă au știut să profite vikingii. După câteva raiduri de tatonare, la care ripostele au fost slabe, au urmat atacuri în masă. Poemul, scris în engleza veche, *Bătălia de la Maldon* (991) ne povestește cum un comandant și ofițerii lui s-au comportat ca niște eroi din *Beowulf*, înfruntându-i direct pe vikingi și preferând să moară, decât să-și trădeze stăpânul.

Dar Maldon a fost preamărit de barzii englezi doar fiindcă de fapt a fost marea excepție. Mulți din Nord și Est se simțeau mai degrabă înrudiți cu vikingii, decât cu dinastia de Wessex. În acest fel, o rezistență la nivel național era cu neputință. În schimb, vikingilor li s-a plătit *danegeld* ca să plece. Cum era de așteptat, s-au întors, pretinzând și mai mult. Această politică de împăciuire a corupt societatea engleză, fiindcă Aethelred își folosea favoriții ca să colecteze impozitul, iar aceștia își luau partea: dacă nu se mai percepea *danegeld*, nu-și mai luau nici ei partea. Ca un mic miracol, *Cronica* acelor ani deplânge în mod repetat că planurile de a-i înfrunta pe danezi erau subminate de trădări.

Aethelred a apelat însă la o manevră strategică îndrăzneață care a pus în mișcare rotițe ce aveau să decidă soarta Angliei engleze. Invadatorii danezi foloseau adesea porturi ce aparțineau ducelui Richard de Normandia, ai cărui predecesori vikingi se stabiliseră acolo în urmă cu 90 de ani. Ca să-i aducă pe normanzi de partea sa, Aethelred s-a însurat cu sora lui Richard, Emma de Normandia, în 1002.

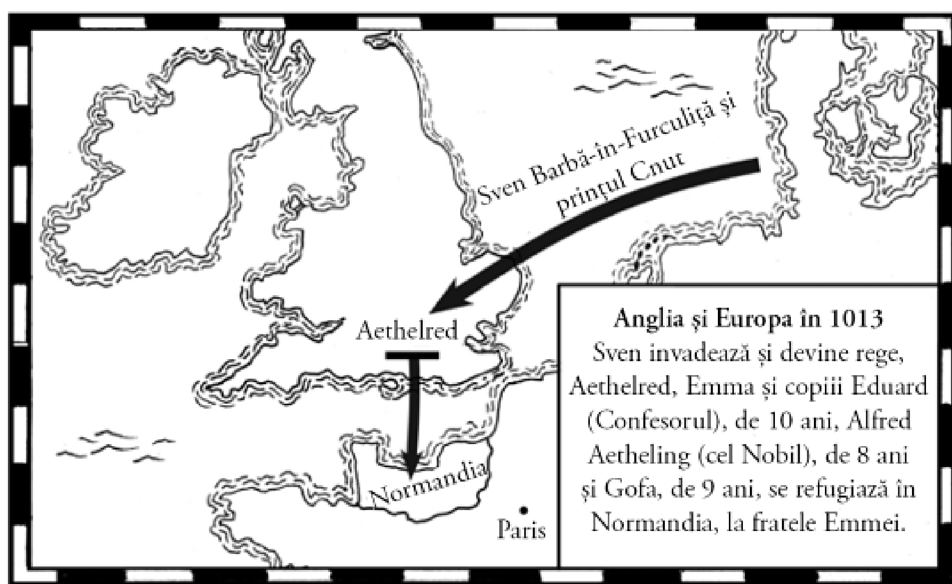
Având asigurat sprijinul normanzilor, Aethelred a încercat apoi să rezolve problema daneză a Angliei. În noiembrie 1002 a ordonat masacrarea *tuturor danezilor care există în rândurile rasei engleze*[4]. Această hotărâre s-a întors însă în mod spectaculos împotriva lui, deoarece printre morți era și sora lui Sven, regele Danemarcei. Incursiunile în Anglia au devenit din acel moment politica de stat a Danemarcei, iar costul *danegeld*-ului a urcat vertiginos.

Când Sven a condus el însuși un atac în 1013, ținuturile aflate sub legea daneză și-au arătat adevărata față. E grăitor faptul că autorii *Cronicii* se referă la populația daneză stabilită în Anglia numind-o pur și simplu „oștirea“:

> Contele Uchtred și întreaga Northumbrie s-au plecat de îndată în fața lui, așa cum a făcut și toată obștea din Lindsey, iar apoi populația celor Cinci Districte și curând după aceea toată oștirea.
>
> *Cronica*

Aethelred, Emma și fiii lor s-au refugiat în țara fratelui ei. Familia regală a Angliei se afla acum în exil în Normandia.

„Lumea se grăbește și se apropie de sfârșit“

Acestea au fost cuvintele rostite de episcopul Wulfstan în 1014 în celebra sa *Predică a Lupului*. Căci, în fapt, Anglia engleză se apropia de epoca sa finală. Când Sven a murit în 1014, teritoriile aflate sub legea daneză s-au declarat în favoarea fiului său, Cnut. În Sud, consiliul oamenilor înțelepți, *witenagemot,* i-a trimis vorbă lui Aethelred în Normandia că ar dori ca el să revină — dar numai dacă era de acord *să domnească mai drept decât a făcut-o până atunci*.

Iată un moment crucial. *Witenagemot* nu contesta dreptul dinastic al lui Aethelred, dar insista ca el să domnească cu dreptate. Acest lucru va fi citat peste secole ca o dovadă a faptului că regii Angliei au fost întotdeauna aleși de parlament, punându-li-se condiții. Aethelred a fost de acord, a traversat Canalul Mânecii împreună cu Emma și a fost reinstaurat rege (deși numai în Sud).

Anglia s-a transformat apoi în câmpul de bătălie al vikingilor rivali, deoarece Aethelred l-a invitat pe regele Olaf al Norvegiei să-i vină în ajutor pentru a-l alunga pe Cnut. După cum povestește saga norvegiană *Heimskringla*, oamenii lui Olaf și-au încolăcit funiile de pilonii Podului Londrei și l-au dărâmat. Cnut a fugit în Danemarca, iar Anglia avea din nou un rege englez. Din nefericire, acesta era tot Aethelred. El a revenit rapid la vechile obiceiuri, cu ciracii săi care îi ucideau pe nobilii rivali.

În 1016, Cnut a organizat o nouă invazie, iar Aethelred a murit în sfârșit. Acum, Sudul englez era devastat de Cnut, în vreme ce Nordul pro-danez era prădat de Edmund Ironside, fiul lui Aethelred dintr-o primă căsătorie. După câteva bătălii indecise, Cnut și Edmund au decis să-și împartă Anglia.

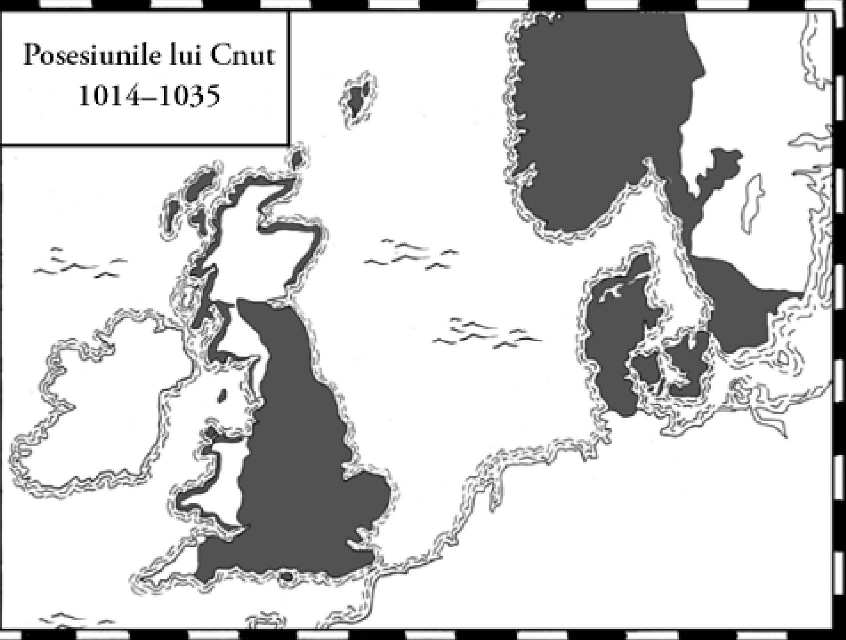
Linia Nord-Sud era cea naturală: Edmund a primit Wessex (inclusiv Londra), iar Cnut, regiunile nordice. Când Edmund a murit, ceva mai târziu în același an, Cnut a moștenit întreaga Anglie, care a devenit acum centrul imperiului său scandinav.

Sub Cnut Anglia devine daneză

Cnut a dorit să dea legitimitate domniei sale; Emma de Normandia (văduva lui Aethelred) dorea să-și recapete tronul; așadar, s-au căsătorit. S-au înțeles ca fiii Emmei să fie trimiși înapoi peste Canalul Mânecii și lăsați în grija fratelui acesteia, ducele Richard.

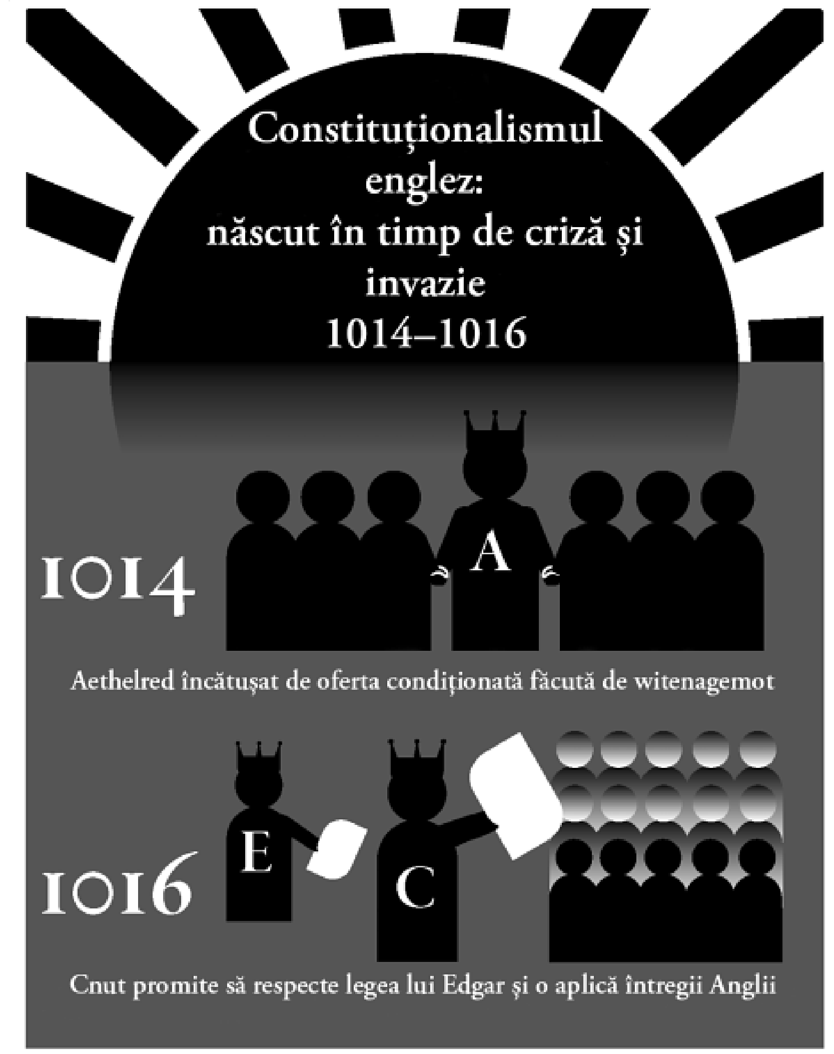
> Din clipa căsătoriei Emmei cu Cnut, Normandia a devenit un factor hotărâtor în politica engleză.
>
> J.R. Green

Între timp, Cnut a trecut la epurarea înaltei aristocrații engleze. Mulți au fost decapitați, corpurile lor fiind expuse public pe zidurile Londrei. Restul au fost înlocuiți cu conți danezi ori norvegieni.

Regele danez a fost primul care și-a numit în mod oficial regatul *England* (*Englaland*). A promis că va respecta legile lui Edgar, dar, spre deosebire de Edgar care a admis ca numai englezii să se supună acestora, Cnut a declarat că ele se aplicau întregii Anglii (*ofer eall Englaland*) — în egală măsură englezilor și danezilor. Ceea ce însemna că deveneai rege de drept al Englalandei nu prin forță și vărsare de sânge, ci respectând legea în vigoare: că *legea* făcea *regele,* și nu viceversa.

Inițial, Cnut a domnit prin conții săi danezi, precum Siward (imortalizat de Shakespeare ca ucigașul lui Macbeth). Dar în decurs de 20 de ani a apărut și un englez care l-a convins pe regele danez de loialitatea sa. Devenit conte Godwin de Wessex, acesta s-a căsătorit chiar în familia extinsă a lui Cnut. Fiul și moștenitorul său pe jumătate danez a primit, conform bunei tradiții scandinave, numele de Harold Godwinson.

Anii 1014–1016 vor fi adesea menționați în dezbaterile ulterioare legate de constituția engleză.

La fel ca pe vremea lui Athelstan, unitatea Angliei a durat cât timp a existat un rege puternic. La moartea lui Cnut (1035), Harthacnut (fiul său născut de Emma) a fost susținut de contele Godwin și cei mai mulți seniori din Wessex, pe când cei mai mulți boiernași de la nord de Tamisa îl susțineau pe Harold Harefoot (fiul său născut din prima sa căsătorie cu englezoaica Aelfgifu). Cei doi fii ai Emmei din căsătoria cu Aethelred, Eduard[5] și Alfred, așteptau nevăzuți în refugiul lor din Normandia.

Când Harthacnut a murit în urma unei beții la Lambeth, în 1042, Eduard „Confesorul" a primit tronul fără luptă. După 26 de ani de domnie daneză, Anglia avea din nou un rege (pe jumătate) englez.

Primul rege al Angliei vorbitor de franceză

Eduard își petrecuse aproape întreaga viață peste Canalul Mânecii sub protecția rudelor sale materne. Crescuse în cultura normandă, iar prima sa limbă era franceza.

Faptul că regele nu a avut copii a fost în același timp punctul său slab, dar și forte, fiindcă l-a ajutat să manipuleze partidele interesate învrăjbindu-le. Mai întâi a parat o invazie daneză promițându-le că, dacă va muri fără moștenitor, regele Danemarcei va primi Anglia. Apoi s-a căsătorit degrabă cu fiica contelui Godwin (deși acesta îl ucisese pe fratele său mai tânăr, Alfred) ca să-și consolideze puterea în Sud. Apoi a decis să le țină piept noilor sale rude prin alianță invitându-i la curte pe oamenii mamei sale. Cronica nu îi numește niciodată normanzi. Ei sunt mereu francezii *(Frensisce)*, fiindcă limba lor îi deosebea.

Pe la 1050, o bază de putere regală vorbitoare de franceză se formase dincolo de zidurile Londrei, în jurul Abației Westminster construite de Eduard — primul edificiu englez în stilul romanic importat. Arhiepiscopia Canterbury a fost de asemenea încredințată unui normand. Alți *Frensisce* au adus ultimele invenții în materie de tehnică militară, care i-au uluit pe scribii *Cronicii*.

> O grămadă uriașă de pământ, în vârful căreia era așezat un turn mare de lemn, înconjurat de o palisadă din pari groși de lemn. Era un lucru atât de nou și de diferit, încât călugărul nici măcar nu avea un cuvânt cu care să-l numească. În cele din urmă a ales cuvântul pe care străinii înșiși îl foloseau și i-a zis castel.
>
> Marc Morris

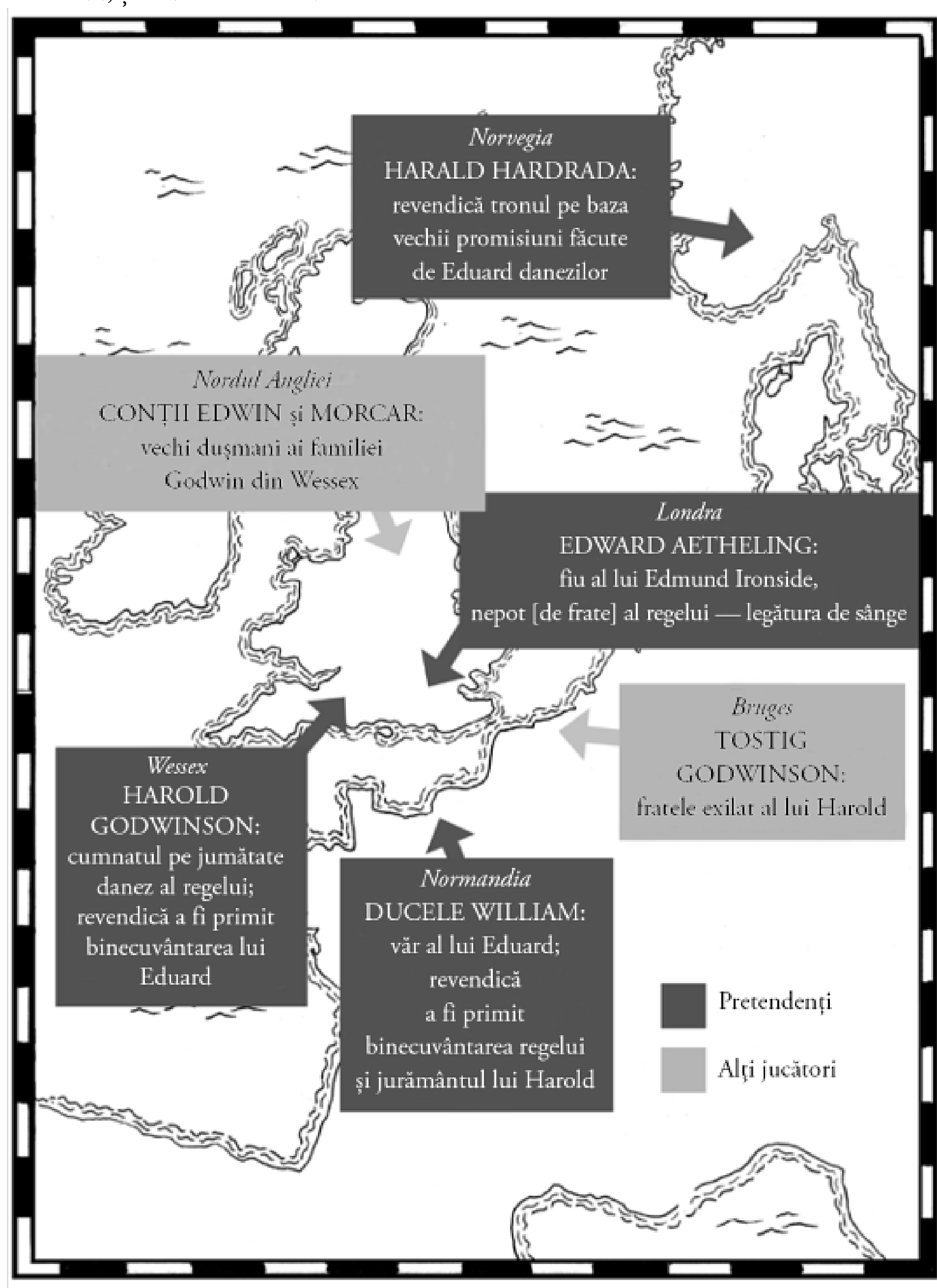
Urzeala tronurilor

În 1051, clanul Godwin s-a înarmat pregătind o lovitură împotriva intrușilor normanzi. Eduard a mizat pe diviziunea Nord-Sud, chemându-i în ajutor pe *contele Siward și contele Leofric, și pe mulți alți oameni care au venit cu ei din Nord*. S-a născut o alianță ad-hoc între rege, normanzi, galezi și conți din Nord care i-au alungat pe cei din neamul Godwin. Potrivit unor surse, William de Normandia personal l-a vizitat pe Eduard în acea vreme, promițându-i-se tronul.

În 1052, însă, contele Godwin a revenit în forță și l-a obligat pe Eduard să-i exileze pe cei mai mulți dintre normanzi. În următorul deceniu, familia Godwin și-a consolidat puterea. În 1064, conduși acum de Harold, cel pe jumătate danez, controlau nu doar Wessexul (aproape tot Sudul Angliei), dar și Nordul, unde fratele lui Harold, Tostig, deținea controlul. S-au petrecut însă două evenimente care au subminat în mod fatal poziția lui Harold. Mai întâi, a ajuns, prin nu se știe ce împrejurări, musafir (sau prizonier) al ducelui William în Franța, unde — potrivit normanzilor — i-a jurat lui William că îl va ajuta să ajungă rege după Eduard. Apoi, în 1064, Tostig a înfruntat la nord de Trent o revoltă a galezilor aliați cu cei din Nord (ca în 1051, era Sudul împotriva celorlalți). Drept urmare, Eduard l-a înlocuit pe Tostig cu contele Morcar din cel mai mare clan rival al familiei Godwin. Harold n-a avut încotro și a asistat neputincios la alungarea lui Tostig, tăind astfel legăturile de familie. Tostig a plecat în exil la Bruges, hotărât să se întoarcă la momentul potrivit.

Când într-un final Eduard a murit, ceea ce a urmat a făcut ca *Urzeala tronurilor să semene mai degrabă cu un joc de societate* (Dan Snow). Harold nu avea prin ereditate dreptul la tron, dar *witenagemot* l-a numit oricum rege (întărind o dată în plus ideea viitoare că parlamentul alege conducătorul). Imediat, însă, a fost nevoit să pornească spre Nord pentru a înăbuși nemulțumirile de

acolo. Iar apoi, în timp ce cometa Halley ardea pe cer lăsându-i pe oameni perplecși, a revenit degrabă în Sud, știind că William urma să sosească.

Anglia și Europa în ajunul cuceririi normande

În acest moment a intervenit politica de putere la nivel european. Papa Alexandru al II-lea, care era italian, încerca să scape de influența exercitată de împăratul german Henric al IV-lea asupra papalității. Alături de el se aflau căpeteniile războinice normande din sudul Italiei, rudele apropiate ale lui William. În schimbul sprijinului lor, a binecuvântat invazia lui William.

Orice aventurier din nordul Europei știa că danezii cuceriseră bogata, dar dezbinata Anglie cu puțin timp în urmă. S-au adunat sub noua flamură papală a lui William, *mirosind prada pe care cucerirea Angliei o avea de oferit* (Ordericus Vitalis).

Diviziunea Nord-Sud a decis soarta Angliei. În vreme ce Harold aștepta invazia normandă, Harald Hardrada și norvegienii lui s-au unit cu Tostig pe Tyne (ori, poate, în Scoția) și au pornit spre Sud. Cei doi conți din Nord, frații Morcar și Edwin, vechi dușmani ai familiei Godwin, s-au adunat la York și au fost înfrânți la Fulford Gate, dar, spre deosebire de toți ceilalți jucători din acea vară, amândoi au supraviețuit înfrângerii, așa încât s-ar zice că rezistența lor nu a fost altceva decât o demonstrație. Yorkul s-a predat fără asediu, iar întregul Nord al Angliei s-a plecat în fața regelui Norvegiei.

Harold a fost nevoit să părăsească în grabă coasta Canalului Mânecii, cu Wiliam cu tot. I-a surprins pe norvegieni stând la soare în Stamford Bridge, în timp ce (se pare) cămășile de zale erau încă în corăbii, și i-a făcut una cu pământul, ucigându-i atât pe Hardrada, cât și pe Tostig. Peste trei zile, William debarca la Pevensey în Sussex.

Bătălia pentru Anglia

Harold fusese ales rege de *witenagemot* nu pentru că se bucura de sprijin general, în toată Anglia, ci fiindcă era marea căpetenie războinică a Sudului. Conții din Nord, Morcar și Edwin, stăteau în așteptare în fiefurile lor, refuzând să se alieze cu el, în vreme ce William și trupele sale normande își instalaseră tabăra în Wessex, prădând și creând panică. Neavând altă alternativă, Harold a pornit de îndată să-l înfrunte pe William.

Tehnica de război anglo-scandinavă, cu formațiile ei clasice de infanterie care înaintau făcând zid de scuturi, era în mod fatal depășită de evoluțiile de pe Continent. La Hastings, oamenii lui Harold au fost prima armată care s-a confruntat cu cea mai nouă tactică de luptă ce avea să domine timp de secole: atacul cavaleriei înarmate cu lănci purtate la subsuori.

> Cea de-a doua jumătate a secolului al XI-lea a fost o perioadă-cheie în dezvoltarea noii metode de luptă a cavaleriei... [În Tapiseria de la Bayeux] trei cavaleri care se pregătesc de atac la începerea bătăliei de la Hastings sunt înfățișați purtând sulițe mai grele decât ale celorlalți și flamuri care s-ar fi încrucișat cu traiectoria sulițelor în cazul în care ar fi încercat să le arunce.
>
> Maurice Keen, *Chivalry*

Într-o relatare normandă timpurie și foarte detaliată se spune că Harold a fost țintit în mod deliberat de o formație de patru cavaleri:

> Primul dintre cei patru, străpungând scutul și pieptul regelui cu lancea, a îmbibat pământul cu un val de sânge. Cel de-a doilea i-a tăiat capul cu spada... Al treilea i-a rupt măruntaiele cu sulița. Iar al patrulea i-a tăiat coapsa și a dus-o mai încolo.
>
> *Carmen de Hastingae Proelio*, cca 1067, traducere din latină

Tapiseria de la Bayeux. Harold este în mod cert figura din dreapta, doborâtă de un călăreț care a pătruns prin zidul de scuturi, și nu cavalerul care încearcă să-și scoată o suliță din ochi.

William, anglo-normandul

William a avut nevoie de șase săptămâni să ajungă la Londra. Dacă Anglia ar fi fost cât de cât o țară unită, s-ar fi adunat să-i opună rezistență. Cum nu era, elita n-a făcut altceva decât să încerce să se salveze. Când Wiliam a ajuns la punctul de traversare a Tamisei de la Willingford, comandantul englez de acolo, Wigod — unul dintre cei mai puternici oameni din țară — s-a predat pur și simplu, ba și-a mai și căsătorit chiar atunci fiica cu un cavaler normand. William a dat de înțeles că, dacă toată lumea va proceda precum Wigod, nu se vor produce mari schimbări. Înainte de a intra în Londra a emis *Carta lui William*, scrisă în engleză.

> William regele salută... toți cetățenii Londrei, francezi și englezi, cu prietenie; și vă dau de știre că este vrerea mea ca legile și obiceiurile voastre să fie păstrate așa cum erau pe vremea regelui Eduard, ca fiecare fiu să fie moștenitorul tatălui său după moartea tatălui.

Conții Morcar, Edwin și Waltheof și-au păstrat locurile în schimbul plății unor sume considerabile. La încoronarea sa, în Westminster, William a urmat ceremonia engleză.

Când rudele lui Harold au vrut să atace dinspre Irlanda nu s-au bucurat de prea mult sprijin. În 1067, cetățenii de rând ai orașului Bristol le-au rezistat, ținându-i partea lui William. În anul următor, Exeter s-a ridicat pentru aceleași rude ale lui Harold. Însă după 18 zile de asediu condus de însuși William (a cărui armată număra și englezi), acestea au fugit, iar cetățenii, predându-se, au beneficiat de termeni remarcabil de civilizați.

Se părea că toată Anglia avea să devină o adevărată țară anglo-normandă, precum regatul anglo-danez de memorie recentă. Dar, ca de obicei, Nordul a făcut opinie separată. La început, Cuceritorul a încercat să guverneze prin familiile conducătoare anglo-daneze ale locului. Când acest lucru nu a funcționat, a fost impus un conte normand. Oamenii Nordului, care masacraseră suita lui Tostig în 1064, au făcut-o și mai lată în 1069, ucigându-l pe noul conte normand împreună cu toți oamenii săi. Apoi au trimis după danezi, o națiune de care lui William i-a fost frică în tot timpul domniei sale. Corăbiile lungi, povestește *Cronica*, au fost întâmpinate de *locuitorii Northumbriei cu mic și mare, venind călare și pe jos, cu o imensă oaste fără măsură de bucuroasă*.

Răbdarea lui William ajunsese la capăt: *Harrying of the North (Devastarea Nordului)* a constat într-o politică a pământului pârjolit, ucigătoare și totală, astfel încât, douăzeci de ani mai târziu, *Domesday Book*[6], consemna că o treime din Yorkshire era pârloagă.

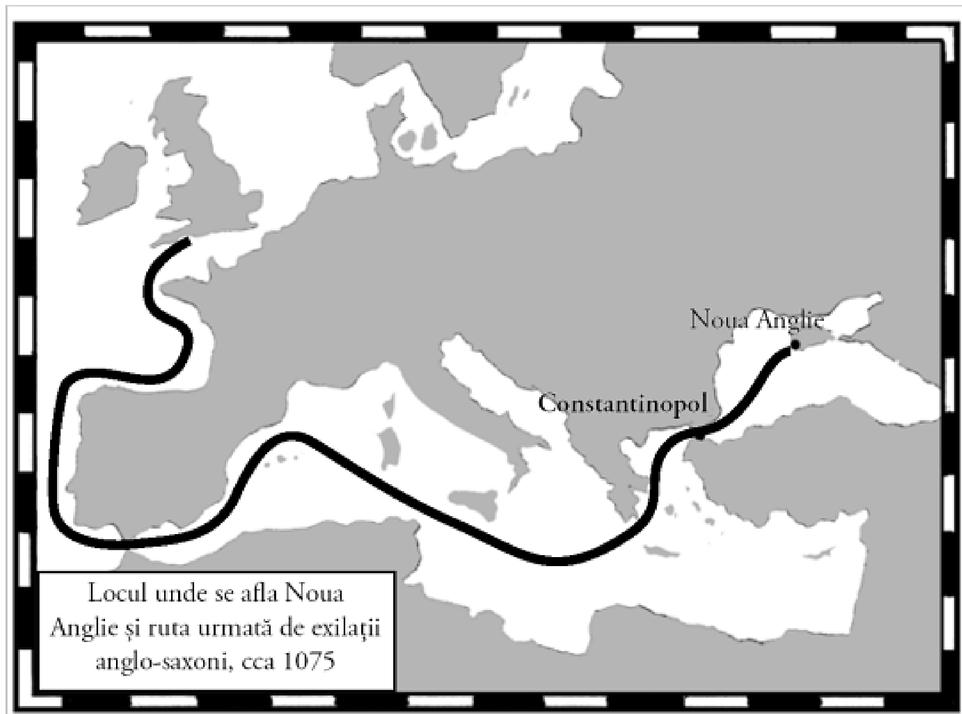
Elita engleză părăsește Anglia

În 1075, contele Waltheof de Northumbria, ultimul englez care deținea o reală putere, a fost invitat să se alăture unei revolte interne a normanzilor împotriva lui William. În ultimul moment, acesta i-a mărturisit Cuceritorului planul, iar revolta a fost înăbușită — cu ajutorul taxelor adunate de la englezii originari. Waltheof a fost în cele din urmă decapitat, în pofida faptului că mărturisise. La acel moment, elita războinică engleză nu mai dispunea de nimic, așa că a părăsit țara în masă, sprijinită în mod activ de William. O flotă numărând, după unii 235, după alții 350 de corăbii a plecat să lupte pentru imperiul bizantin, punând bazele celei dintâi Noi Anglii în Crimeea.

Întâia Noua Anglie

Edwardsaga din Irlanda secolului al XIII-lea menționează că „și-au numit [orașele] Londra și York și cu alte nume ale unor mari orașe din Anglia“... „limba maternă“ a Gărzii Varege a continuat să fie engleza până la mijlocul secolului al XIV-lea.

Caitlin Green

Acum, că nu mai exista niciun pericol din partea englezilor, William nu mai avea niciun motiv să amâne recompensarea propriilor oameni, deveniți nerăbdători. În următorul deceniu și mai mult, englezii au fost prădați, chipurile printr-un procedeu legal, în tribunale conduse de normanzi, unde localnicii nu aveau voie decât să răspundă la anumite întrebări și erau obligați să folosească un traducător. *Domesday Book* (1087) — numită astfel chiar de englezi, fiindcă (spuneau ei) aveai posibilitatea să o contești la fel cum ai fi avut în ziua Judecății de Apoi —, fiind un recensământ general, consemna totul. La moartea lui William, doar 5% din Anglia se mai afla în mâinile englezilor.

> Un mic grup armat, vorbind o limbă incomprehensibilă majorității populației, controla practic toată bogăția funciară.
>
> *Oxford History of England*

Marea întrebare

Lipsa oricărei rezistențe din partea englezilor care îi depășeau numeric pe normanzi, normanzii fiind unu la o sută de englezi, i-a uimit pe invadatori.

Doi istorici anglo-normanzi ai vremii, ambii cu mame englezoaice, au clătinat din cap nevenindu-le a crede. William de Malmesbury (cca 1095–1143) a scris despre... *provinciali mizerabili... atât de slabi, că după prima luptă nu au mai reușit să se ridice cu adevărat pentru a încerca să-și câștige libertatea*. Ordericus Vitalis (1075–cca 1142) îi înfățișează pe englezi ca fiind interesați doar de petreceri și băutură, fără să le pese de libertatea lor.

Din fericire pentru onoarea engleză, existau câteva bune motive.

1. **Diviziunea Nord-Sud**. Niciun conducător englez, cu excepția, pentru o scurtă perioadă, a lui

Athelstan, n-a fost vreodată capabil să mobilizeze cu adevărat întreaga țară.

2. **Lipsa unor redute naturale**. Cea mai mare parte a Angliei de Sud era regiunea aproape perfectă pentru invincibila armată normandă.
3. **Lipsa unei elite locale funcționale**. Elita engleză fusese coruptă de Aethelred, danificată de Cnut, decimată la Hastings, iar în cele din urmă părăsise țara în jurul anului 1076.
4. **Perioada caldă medievală (Micul optim climatic)**. Scheletele de la 1100 ale englezilor obișnuiți erau în mod semnificativ mai înalte decât la 1000. Țăranii nu se revoltă dacă hambarele și burțile lor sunt pline.
5. **Biserica.** Ea a fost cea care a conferit Angliei anglo-saxone o unitate reală. Acum, însă, se poziționase întru totul de partea normanzilor.
6. **Civilizația.** Englezii trăiseră decenii de-a lungul în practicile sângeroase anglo-daneze. Chiar și după cucerirea normandă, contele Waltheof punea ca rivalii săi englezi să fie uciși atunci când se așezau la masă. *Cronica* însăși, chiar dacă menționează actele de brutalitate și lăcomie ale lui William, nu pregetă să le amintească cititorilor săi englezi *că printre alte lucruri nu trebuie să uităm pacea bună pe care a adus-o în această țară*. Orice rege care impunea legea și ordinea era mai bun decât cei de dinainte.

Normanzii i-au dat Angliei pentru prima oară o reală unitate culturală. Oamenii obișnuiți din Northumbria sau Kent abia dacă puteau să se înțeleagă unii cu alții — la 1066 și secole după aceea —, dar noii lor conducători vorbeau toți în același fel, chiar dacă moșiile sau castelele lor se aflau în Durham sau Devon.[7] Când William a murit, aceștia erau bine instalați în șeile lor, pe caii lor înalți, vorbind limba lor specială, uitându-se în jos spre englezi și peste umăr spre Franța. Și lucrurile aveau să rămână așa vreme îndelungată.

1 Cronica Anglo-Saxonă, numită în continuare Cronica, este formată de fapt din mai multe cronici începute (așa cum au căzut de acord majoritatea cercetătorilor) în timpul domniei lui Alfred cel Mare, într-un efort de a sintetiza toate relatările existente. Nu există nicio modalitate de a-i confirma acuratețea referitor la evenimente petrecute cu patru sute de ani în urmă, dar este tot ce avem la dispoziție.

2 Nu e nevoie de prea multă imaginație istorică pentru a realiza cum se petreceau lucrurile. E suficient să stați de vorbă cu locuitorii de

azi din Highlands (Scoția), Irlanda sau Țara Galilor ai căror părinți au ales în mod deliberat să nu transmită propria lor limbă copiilor, fiind încredințați că aceștia vor fi dezavantajați atâta timp cât nu vorbesc fluent engleza (pe care elitele o adoptaseră).

3 În anii 1980, în inima Irlandei, examinam o lucrare de fortificație normandă. Fermierul pe ale cărui pământuri se afla aceasta mi-a indicat o casă frumoasă aflată în vale, spunându-mi cu vădită amărăciune: „Pământul ăsta a fost odată al nostru și va fi din nou“. Casa data de la mijlocul secolului al XVIII-lea.

4 Pentru anglo-saxoni, vikingii erau toți *danezi* de un fel sau altul.

5 În cazul numelor viitorilor regi, am optat pentru forma românizată sub care aceștia sunt cunoscuți. (*N.t.*)

6 *Cartea Judecății de Apoi* este un registru al terenurilor și animalelor din Anglia și Țara Galilor, realizat la comanda lui William. *(N.t.)*

7 Franceza normandă semăna mai mult cu catalana decât cu franceza modernă.

Partea a doua

Anglia celor două limbi 1087–1509

Timp de un secol și jumătate după Cucerire, nu există, practic, istorie engleză.
Macaulay

O șansă pentru englezi

Aflat în Franța, pe patul de moarte, William a fost cuprins, după cum scrie cronicarul Ordericus Vitalis, de remușcări.

> I-am persecutat pe oamenii din Anglia dincolo de orice limită... Cum tronul acelui regat l-am câștigat cu prețul a numeroase crime, nu îndrăznesc să îl las altcuiva decât lui Dumnezeu.

Așa că, în vreme ce lăsa în mod oficial Normandia fiului său cel mare, Robert, succesiunea engleză a rămas deschisă. Cei mai mulți aristocrați normanzi își doreau un singur regat, condus de Robert. Dar al doilea fiu al lui William, Rufus, era de altă părere. S-a grăbit să traverseze Canalul Mânecii, pentru a fi primul care să aducă vestea morții tatălui său. Apoi s-a adresat englezilor.

> A trimis după englezi și le-a spus de ce avea el trebuință, s-a arătat doritor de sprijinul lor și le-a făgăduit cele mai bune legi pe care țara asta le avusese vreodată.
>
> *Cronica anglo-saxonă*

Dar *după cine anume a trimis* Rufus? Nu știm, dar trebuie totuși să mai fi existat conducători cunoscuți printre englezii cuceriți. Iar aceștia au hotărât că un rege normand stabilit în Anglia — unul care le cerea chiar ajutorul — era mai puțin rău decât o nouă invazie din Franța.

> Englezii s-au dus să-l sprijine [pe Rufus]... Au ajuns la castelul din Tonbridge, unde [erau] cavalerii episcopului Odo și mulți alții care voiau să se împotrivească regelui. Iar englezii au pătruns în castel.

Mai exista însă un grup important de normanzi în Anglia care îl susțineau pe Rufus. Era *nobilimea administrativă/ executivă* — normanzi de rang inferior care îndeplineau pentru rege un soi de serviciu proto-public (adevărații granzi considerau asta sub nivelul lor). În Anglia se aflau în număr mare fiindcă William repopulase întreaga administrație. Aceștia își doreau un transfer de putere lin, așa că l-au susținut pe Rufus care se afla deja pe tron. În 1087-1088, normanzii stabiliți în Anglia au făcut cauză comună cu englezii împotriva normanzilor din Normandia. Acesta a fost momentul nașterii unui regat anglo-normand distinct.

Ca rege, Rufus a folosit Anglia ca principală resursă pentru nesfârșitele lui încercări de a cuceri Normandia. La moartea lui, pe 2 august 1100, ucis, chipurile, de o săgeată rătăcită în timp ce vâna în New Forest împreună cu fratele său mai mic, Henric, nimeni nu l-a plâns. Ba chiar a fost lăsat să zacă acolo câteva zile, în vreme ce, cum menționează plin de tact William de Malmesbury, *toți ceilalți erau interesați de alte lucruri*. Printre aceștia și Henric. A plecat în mare grabă direct la Winchester, a preluat controlul asupra Trezoreriei, și a pus să fie declarat rege a doua zi.

Rufus demonstrase cât de utili puteau fi englezii originari. Știind că fratele lui mai mare, Robert, avea să vină peste el, Henric a plusat: s-a însurat degrabă cu Matilda, strănepoata lui Edmund Ironside și ultimul vlăstar din dinastia de Wessex. *Cronica* (ținută în continuare de devotații călugări englezi) amintește cu bucurie: noua regină era *din casa regilor Englalandei*.

Unii dintre membrii elitei normande n-au fost la fel de impresionați, pe la spate îi numeau

„Godric și Godiva“, luând în derâdere „anglicitatea“ lor. Dar strategia lui Henric a funcționat. Când Robert a invadat Anglia în 1101, Henric a reușit, așa cum făcuse și Rufus, să-i mobilizeze pe englezi. Se pare că știa chiar și puțină engleză, deoarece William de Malmesbury îl descrie cum își învață personal trupele în ce fel să evite un al doilea Hastings:

> Adesea mergea printre soldați, instruindu-i cum să evite ferocitatea cavaleriei, opunându-se cu scuturile, și cum să riposteze la loviturile lor. În acest fel i-a pregătit pentru bătălie, să fie fără frică în fața normanzilor.

Robert a dat din nou înapoi. Henric trebuie să fi știut cât de importantă fusese pentru el jumătatea lui engleză, fiindcă în 1103, atunci când i s-a născut unicul fiu, l-a numit William *Adelin*, de la vechiul titlu princiar englez *Aetheling*. O adevărată sinteză anglo-normandă, cu un masiv aport normand, dar și cu un oarecare rol pentru englezi, părea acum posibilă. Dar atunci s-a produs dezastrul.

Corabia Albă

În 25 noiembrie 1120, Henric a pornit de la Barfleur spre Anglia. Prințul Adelin, în vârstă de 17 ani, îl urma pe o altă navă, *Corabia Albă*, însoțit de un grup de prieteni aristocrați, hotărât să se ia la întrecere cu corabia tatălui său. Corabia lor s-a lovit de o stâncă chiar în gura portului și s-a scufundat, luându-l cu ea pe moștenitorul pe jumătate englez al tronului Angliei.

Corabia Albă se scufundă.

Nicicând o navă nu a adus mai multă nenorocire Angliei.

O nouă speranță s-a ivit pentru Henric în 1133. Fiica sa, Matilda (numită astfel după mama ei engleză), a adus în sfârșit pe lume un fiu — un alt Henric — născut din căsătoria ei cu Geoffrey, conte de Anjou. Dar sărind peste o generație în acest fel — și încă pe linie feminină — îl aducea în prim-plan pe însuși nepotul lui William, Etienne/ Stephen de Blois. Confruntați cu perspectiva unei noi invazii rivale din Franța după moartea lui Henric, membrii aristocrației anglo-normande au căutat modalități de a-și întări poziția specială în Anglia.

Luarea în stăpânire a istoriei engleze

Au început să-și spună *les engleis*. Bineînțeles că asta nu însemna că erau la fel cu englezii locului. Un *engleis* putea să strige *drinc heil!* ridicând paharul, dar acesta nu era decât un mod de a arăta cine e stăpânul pământurilor, cam la fel cu un moșier de azi din Scoția, care nu știe decât un cuvânt gaelic: *slainte!* Nu vorbeau decât franceza, iar prăpastia dintre ei și nativii cuceriți era de netrecut: *Dumnezeu i-a ales pe normanzi*, a scris un tipic autor *engleis* (în latină), *să extermine națiunea engleză*.

Normanzii au rescris, așadar, sângerosul trecut englez transformându-l în romane cavalerești scrise în franceză sau latină. Iată ce asculta elita Angliei, la 80 de ani după Cucerire, în timpul unui banchet:

Dunc parlat Kenut mult sagement / E dist: Edmund, un poi atent o sui Danei e vus Engleis / E noz peres furent dous reis.

Atunci Cnut a vorbit plin de înțelepciune, spunând: Edmund, așteaptă puțin, eu sunt danez și tu, englez, iar tații noștri au fost amândoi regi.

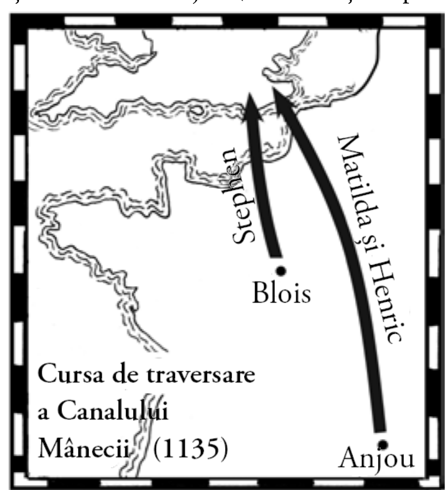
L'Estoire des Engleis, scrisă în Anglia la cca 1140

Astăzi am numi asta *apropriere culturală*. *Engleis*-ii vorbitori de franceză susțineau că până și istoria Angliei le aparținea. Pe departe cel mai influent autor al lor a fost Geoffrey of Monmouth, care l-a transformat pe Arthur dintr-un conducător războinic galez al Evului Întunecat în eroul unei saga cavalerești. Geoffrey a fost primul autor ne-galez care l-a menționat pe Myrddin, al cărui nume l-a transformat în Merlin (poate fiindcă suna prea asemănător cu *merde* din franceză). Cât despre invadatorii englezi, însușirea lor distinctivă era, în povestirea lui, trădarea. Mesajul era că Britania trebuia condusă de un singur rege neenglez și cavalerii reuniți în jurul său, a căror datorie principală era să evite luptele interne.

Sfatul a venit la timp. În 25 noiembrie 1135, exact la cincisprezece ani de la scufundarea *Corabiei Albe*, Henric I a murit îndopându-se cu țipari în Normandia. *Cronica* l-a plâns: *Un om bun a fost, și multă considerație i s-a arătat. În vremea lui nimeni nu îndrăznea să facă un rău altcuiva. A adus pacea asupra oamenilor și fiarelor*. Englezii renunțaseră la orice speranță de a scăpa de francezi. Cel mai bun lucru la care puteau spera acum era un rege bun anglo-normand, *engleis*, care să aibă cât de cât o legătură cu Anglia și să mențină legea și ordinea.

Dar n-au avut parte de el.

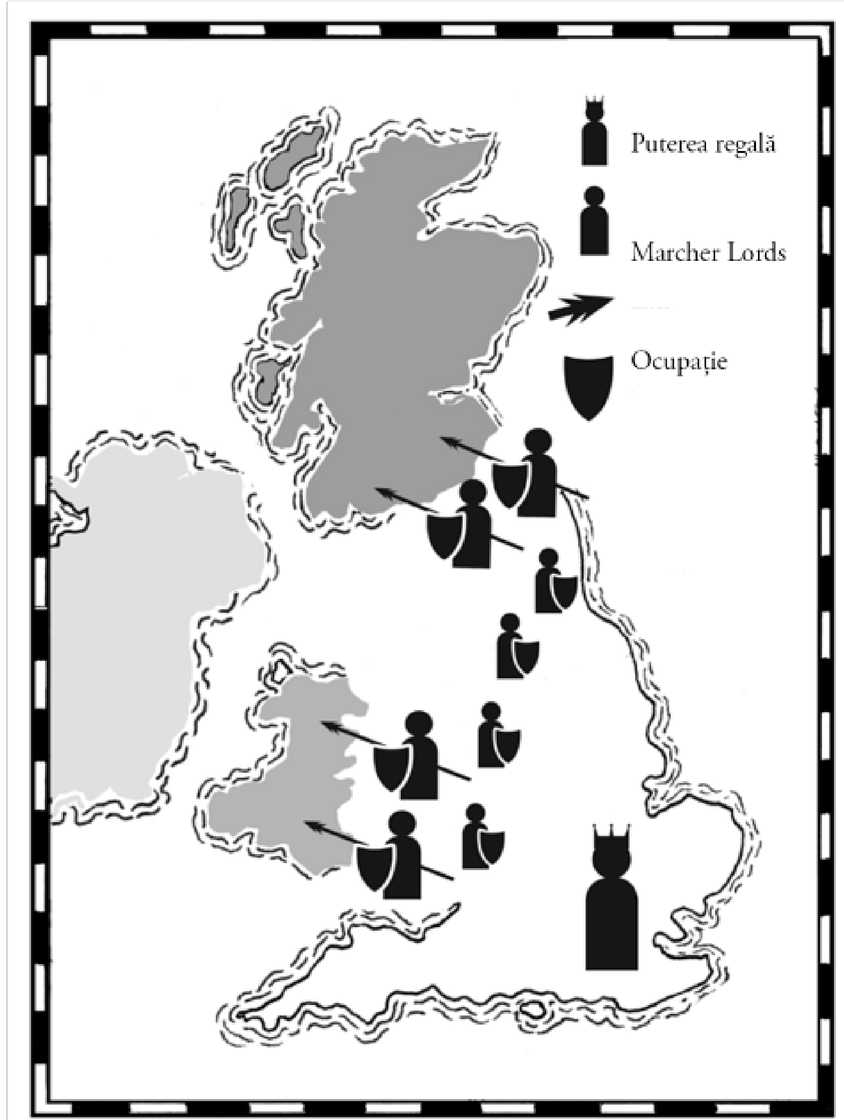
Stephen de Blois (nepot de soră al lui Henric I) a câștigat cursa de traversare a Canalului Mânecii, luând-o înaintea celorlalți pretendenți francezi — fiica lui Henric, Matilda, și fiul ei, prințul Henric de Anjou (cunoscut și drept Henric Plantagenetul).

La fel ca Rufus și Henric I, Stephen s-a folosit de sprijinul localnicilor, promițând Londrei dreptul de-a avea propriul său consiliu. Aceasta a fost o concesie radicală, iar propria sa elită normandă a considerat-o o slăbiciune. Pentru nefericiții englezi, un rege slab vorbitor de franceză, incapabil să țină în frâu o aristocrație puternică, vorbitoare de franceză, era cea mai proastă alternativă posibilă:

> Trădătorii [adică aristocrația rebelă] au priceput că el [Stephen] e un om blând, moale și bun, care nu făcea dreptate... I-au împovărat rău pe necăjiții oameni ai țării cu lucrări la castele; după ce castelele au fost gata le-au umplut cu diavoli și oameni răi. Apoi i-au luat pe acei oameni despre care credeau că ar avea ceva bunuri, fără să țină seama că era noapte sau zi, că erau bărbați sau femei, și i-au întemnițat, umblând după aur și argint, și i-au supus la chinuri de nepovestit... I-au spânzurat de picioare și i-au afumat cu nori de fum.
>
> *Cronica* (1137)

Între timp se cloceau alte conflicte, care aveau să schimbe profund istoria engleză. Normanzii și francezii nu moșteniseră neînțelegeri cu galezii și scoțienii. Dar, văzându-se ei în posesia celei mai bogate părți a Britaniei, au ajuns curând la concluzia că ar trebui să domnească peste toată insula. Însă, spre deosebire de englezi la 1066, scoțienii și galezii dispuneau de fortificații naturale și de elite bine înrădăcinate. În 1136, prinții galezi aliați au distrus la Crug Mawr o întreagă armată anglo-normandă, la fel de numeroasă ca și cea de la Hastings, folosind pentru prima oară arcurile mari. Doi ani mai târziu, o contrainvazie scoțiană a ajuns până în Yorkshire înainte de a fi înfrântă în *Bătălia stindardului (Battle of the Standard).*

Secolele de ostilități armate la granițele de nord și de vest au creat o aristocrație suficient de puternică să-l înfrunte pe rege. Libertățile unice în Anglia au putut fi astfel câștigate în mare parte datorită rezistenței continue a galezilor și scoțienilor.

Acesta a fost începutul unor secole de lupte la granițele cu Scoția și Țara Galilor, care nu au făcut decât să adâncească străvechile diferențe dintre sud-estul bogat și pacificat, și restul. Ele au dus la apariția unei superaristocrații, așa-numiții *Marcher Lords*, cărora regii englezi le-au încredințat regiunile de frontieră în dispută, să le păzească și, dacă era posibil, să le extindă. Curând, aceștia aveau să controleze comitate întregi, precum Cheshire, Lancashire, Durham, Shropshire, Worcestershire, Herefordshire și Gloucestershire, precum și cea mai mare parte din sudul Țării Galilor. Aflându-se într-o permanentă stare de semimobilizare, aceștia, spre deosebire de rege,

puteau să adune în orice moment oameni gata de luptă.

Henric și Eleonora (secolul al XIV-lea)

În 1139, Anglia însăși a fost invadată din nou — din Franța, bineînțeles — de către fiica lui Henric I, Matilda, în numele fiului ei de șase ani, Henric. Țara s-a prăbușit în ani de război civil și anarhie. Ordinea a fost restabilită abia în urma unor evenimente din Franța. În 1152, fabulos de bogata Eleonora de Aquitania a divorțat de regele Franței și, la 30 de ani, s-a măritat cu fiul Matildei, Henric Plantagenetul, acum un extrem de ambițios tânăr de 19 ani.

Susținut de bogăția Eleonorei, Henric a traversat din nou Canalul Mânecii. În iulie 1153, armata sa a întâlnit-o pe cea a lui Stephen la Wallingford, pe Tamisa, dar nu a avut loc nicio luptă. În Europa secolului al XII-lea funcționa politica de descurajare: un atac al cavaleriei nu dădea greș când era vorba să secere niște amărâți de pedestrași, dar în cazul în care călăreții în armuri se întâlneau față în față la o viteză combinată de 65 de kilometri pe oră, rezultatul nu ar fi fost decât distrugerea reciprocă a cavaleriei aristocrate. Biserica a mijlocit o învoială: Stephen își păstra tronul, dar Henric avea să-l moștenească.

Stephen a murit în același an. Deși Henric se afla în acel moment în străinătate, era atât de temut, încât a putut să-și preia moștenirea fără a fi contestat în vreun fel. *Cronica* își exprimă ușurarea de a avea un rege puternic, capabil să-i țină pe baroni sub control *din mare teamă față de el*. Dar revenirea ordinii a pecetluit soarta culturii scrise în engleza veche. Timp de aproape 300 de ani, scribii *Cronicii anglo-saxone* notaseră istoria poporului lor. Nicio altă națiune occidentală nu are o

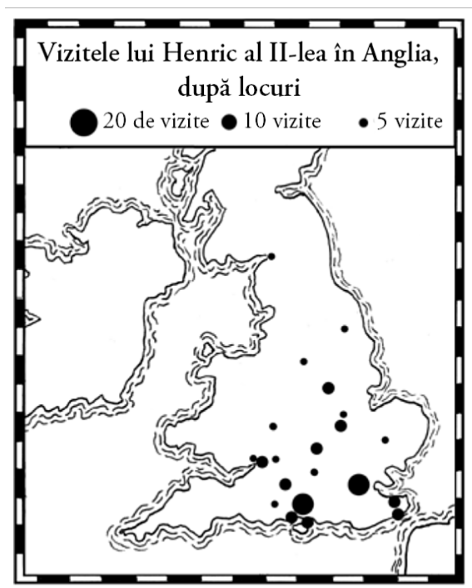
asemenea scriere. Dar zilele ei se încheiaseră. Henric al II-lea era francez, nu normand, și a domnit peste o parte mai mare din Franța decât regele Franței însuși. Puterea de atracție politică, socială și culturală venind de dincolo de Canalul Mânecii era irezistibilă. În cele din urmă, cartea despre Anglia engleză a fost închisă.

> În 1154, călugării englezi care scriau *Cronica anglo-saxonă* și-au abandonat definitiv lucrarea. O mare tăcere pare să se aștearnă asupra scrisului englez.
>
> Robert McCrum

Cel mai francez loc de pe Pământ

> Literatura franceză începe, practic, în Anglia anglo-normandă.
>
> Ian Short, *Patrons and Polyglots*

Această cultură viguroasă de peste Canalul Mânecii a diferențiat Sudul Angliei mai mult decât oricând. Henric și-a petrecut marea majoritate a domniei în Franța, iar vizitele sale în Anglia se opreau în Sud.

Noul val de francificare a avut un impact masiv asupra poporului englez. Supraviețuitori ai vechii elite engleze au abandonat complet engleza, devenind francofoni. În *The Dialogue of the Exchequer* (cca 1180), lordul trezorier Richard FitzNigel explică:

> Dat fiind că englezii și normanzii au trăit împreună și s-au căsătorit ori au fost dați în căsătorie între ei, națiunile s-au amestecat în asemenea măsură, că e greu să mai spui azi *(și mă refer la oamenii liberi)* cine e de rasă engleză și cine de rasă normandă. [Sublinierea aparține autorului]

Această subliniere e esențială. *Oameni liberi* însemnau aproximativ un vârf de 5–10% din populația engleză originară. Doar acești englezi cu statut mai înalt — probabil supraviețuitori ai unor foste mari familii care își păstraseră avuția colaborând cu noi stăpâni coloniali — au fost cei care *s-au amestecat*.

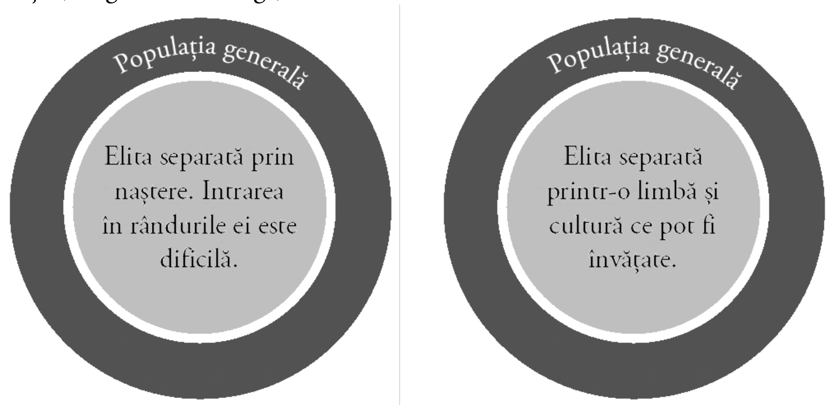
De ce însă nou-veniții normanzi erau dornici să-i admită pe englezii originari? Exista un bun motiv. În pofida existenței legii scrise în limba engleză, William Cuceritorul și urmașii săi tratau noua lor colonie ca pe o pagină albă din punct de vedere legal și încercau să impună *sistemul feudal*. Potrivit acestuia, orice pământ al nobililor era un împrumut personal de la rege și nu era neapărat un drept ereditar.

Pentru a-și consolida dreptul de a fi proprietari și a se apăra de regi lacomi, nobilii anglo-normanzi au adoptat principiul primogeniturii, ceea ce însemna că averea și titlurile reveneau doar primului născut băiat. Este o situație rar întâlnită: în alte țări din Europa, toți copiii unui aristocrat (și toți copiii acestora etc.) moșteneau titlul și privilegiile legale care decurgeau din acesta. În Anglia, dreptul de primogenitură a creat o aristocrație restrânsă și bogată, ai cărei fii și fiice mai mici nu aveau nici pământuri, nici titluri, nefiind legal cu nimic diferiți de oamenii de rând.

Bineînțeles că vlăstarele aristocrației normande erau interesate să rămână cât mai bogate cu putință — cum ar fi prin căsătoria cu copiii englezilor care aleseseră să rămână de partea ocupanților. Acest lucru însemna deci că exista mereu o cale de a pătrunde în elita anglo-normandă. Pe vremea lui FitzNigel, fiul lui Gospatric, ultimul conte englez din Northumbria, s-a căsătorit cu o normandă și i-a luat și numele *de Neville*. Prin acest aranjament, femeia normandă a rămas bogată, iar englezul a pătruns în elita normandă.

Anglia colonială

La 1180, elita engleză se reinventase după imaginea stăpânilor ei, făcând marele salt de a adopta limba și cultura franceză. Așa se întâmplă de regulă într-o colonie. Într-o țară normală lucrurile arată cam așa (imaginea din stânga):

În acest fel arătau lucrurile în majoritatea țărilor europene până la Revoluția Franceză și, în multe dintre ele, chiar până la Primul Război Mondial. Dar într-o colonie, fie că e romană, anglo-

normandă sau parte a Imperiului Britanic, lucrurile arată ca în imaginea din dreapta.

> Numeroși istorici au remarcat deschiderea, în comparație cu Germania ori Franța, a elitei engleze din Evul Mediu încoace... De mult mai de timpuriu, ea a fost dispusă... să admită nou-veniți în cercurile ei.
>
> Derek Sayer, *American Journal of Sociology*

Pentru a intra în elita franceză, rămășițele elitei de dinainte de Cucerire au fost nevoite să vorbească fluent franceza în toate ocaziile sociale sau de afaceri. Făcând asta, s-au distanțat în mod public de englezii de rând.

> Diferența dintre franceză și engleză a devenit mai degrabă una de rang, decât de rasă. Franceza era pentru proprietarii de pământuri și ofițeri, engleza pentru țărani și soldați... „rusticanus“ era termenul folosit pentru cel care nu știa altă limbă decât engleza.
>
> Sir James Holt, *Colonial England 1066–1215*

A fost nevoie să treacă mai mult de un secol pentru ca urmările Cuceririi de la 1066 să devină clare: englezii obișnuiți — 90% din populație — au rămas fără conducători din neamul lor. Adoptând limba și cultura cuceritorilor, elita engleză supraviețuitoare s-a separat definitiv de restul poporului său.

Fără literatură, fără conducători, cu șansele de supraviețuire în propria ta țară limitate la alternativa de a învăța și vorbi limba conducătorilor. Ceva asemănător nu s-a petrecut cu niciun alt popor din Europa Occidentală. Și, dacă nu urmărim prețul de intrare care a fost cerut de clasa conducătoare din Evul Mediu încoace — precum și oportunitățile oferite celor capabili și dornici să plătească acel preț —, vom pierde din vedere unul dintre aspectele majore care au făcut Anglia ceea ce este, cu bune și cu rele.

Legea engleză devine franceză

Până la domnia lui Henric al II-lea, curțile de judecată locale foloseau atât franceza, cât și engleza în funcție de împrejurări. Henric a impus crearea Assizelor Regale (Royal Assizes), instanțe de judecată itinerante, gândite să facă rapid dreptate. Prin Assizele de la Clarendon din 1166, trăsătura specifică dreptului englez, *juriul compus din doisprezece dintre cei mai drepți oameni din Cei o sută,* a fost menționată pentru prima oară (în latină). Assizele Regale erau rapide și eficiente, așa că folosirea lor s-a răspândit în scurt timp — iar dezbaterile erau purtate întotdeauna în franceză. De atunci înainte, generațiilor de englezi obișnuiți care ajungeau în fața unei instanțe de judecată li se aducea aminte că erau cetățeni de mâna a doua în propria lor țară.

Rege versus Biserică

Henric al II-lea (stânga) față în față cu puternicul său arhiepiscop

Unica stavilă reală din calea puterii regale în Europa medievală era Biserica. Henric al II-lea credea că își găsise omul perfect supus voinței sale în Thomas à Becket, un anglo-normand inteligent, de origini umile, care se ridicase rapid în Anglia colonială. În 1162, Becket a fost făcut arhiepiscop de Canterbury. Clericul ascultător a ajuns astfel un om important într-o mare organizație europeană și, în loc să pună Biserica engleză sub puterea regelui, a devenit un campion al drepturilor acesteia. În cele din urmă, în 1170, Henric (aflat ca de obicei în Normandia) a făcut una din celebrele lui crize de furie, strigând: *Ce fel de trântori și trădători am hrănit și am crescut în casa mea, care acum rabdă ca eu, stăpânul lor, să fiu tratat cu asemenea nerușinat dispreț de un umil preot?* Patru cavaleri trimiși la Canterbury l-au ucis pe Becket chiar în biserică. Europa toată a fost oripilată, iar Henric, obligat să facă penitență. Biserica a ieșit câștigătoare din confruntare.

În urma acestui episod, Anglia s-a ales cu o Biserică puternică și încrezătoare, precaută față de puterea monarhului, și care, în mod cu totul neobișnuit pentru Europa, a fost dispusă să se alieze cu aristocrația împotriva Coroanei. Peste patruzeci de ani, această alianță s-a dovedit a fi vitală.

SOCIETATE COLONIALĂ	MARCHER LORDS	PRIMOGENITURA NEMILOASĂ	BISERICA PUTERNICĂ
Permite admisia în elita mai largă	Putere sporită de nesfârșitele războaie la frontiere	Un sâmbure aristocratic puternic	Aliat potențial al nobilimii vs. coroană

ELITĂ CU BAZE LARGI, ÎNZESTRATĂ SĂ REZISTE REGILOR, CEEA CE A DUS LA MAGNA CARTA LIBERTATUM, PARLAMENT ETC.

O insulă prea îndepărtată

Henric a fost acum aruncat într-o aventură imperială care avea să distorsioneze politica Angliei timp de secole. În 1169, un *marcher lord* galez, contele de Pembroke („Strongbow“) a fost angajat să lupte într-un război civil al irlandezilor și s-a descurcat atât de bine, că părea hotărât să creeze propria sa supraputere anglo-normando-irlandezo-galeză.

Niciun regim roman, britanic, anglo-saxon ori normand nu pretinsese vreodată dreptul de a guverna Irlanda, dar Henric nu suporta una ca asta. A pornit el însuși spre Irlanda în 1171 și a pretins să fie recunoscut drept suzeran înainte de a-l numi pe fiul său preferat, John, rege al Irlandei. Teoretic, Irlanda a fost cucerită înainte de Scoția și Țara Galilor, iar Henric intenționa să-l încoroneze pe John de îndată ce obținea acordul papei. Dar regii irlandezi au ripostat, John a supărat pe toată lumea din Irlanda, irlandez sau normand, iar planul a trebuit abandonat.

Fiul cel mai mare al lui Henric, Richard, s-a revoltat și l-a hărțuit pe rege prin toată Franța până când a fost numit în mod public moștenitor (deși blestemat în particular). În 1189, obosit, regele care crease în cele din urmă o Anglie franceză, a murit în adevărata lui patrie, la Chinon.

Diavolul e liber

Richard I scria poezii atât în franceză, cât și în franceza normandă și putea citi în latină, dar nu există dovezi că putea înțelege engleza, nicidecum să o vorbească. Din cei zece ani de domnie ai săi, a petrecut doar șapte luni în Anglia, pe care o trata ca pe o vacă bună de muls pentru cruciadele sale, vânzând *demesnes* (domeniile) regale pentru a-și umple cuferele și glumind că ar fi gata să scoată chiar și Londra la vânzare dacă ar avea un cumpărător.

Când resursele Coroanei s-au epuizat, funcționarii lui Richard au fost puși să ridice impozite și taxe speciale (acesta pare a fi fundalul istoric al legendei moderne a lui Robin Hood). Curând, însă, aristocrația s-a revoltat împotriva omului său de origini modeste, cancelarul William Longchamp. În 1191, Longchamp a încercat să fugă din țară, deghizat într-o femeie sărmană care vindea haine vechi. A fost însă descoperit când cineva l-a întrebat cât cere pentru ele: episcopul de Ely și cancelarul Angliei nu vorbea deloc engleza. Între timp, Richard însuși a eșuat cu cruciada sa și a sfârșit ca prizonier al împăratului Sfântului Imperiu German. Împăratul a cerut 100.000 de mărci pentru a-i da drumul. Fratele lui Richard, John, și regele Filip al Franței au oferit 80.000 ca să rămână în continuare închis, dar funcționarii englezi ai regelui au adunat suma totală, iar Richard a fost eliberat. În 4 februarie 1194, Filip i-a trimis un mesaj de avertizare lui John: *Ai grijă; diavolul e liber.*

Însă Richard l-a iertat pe John și și-a petrecut ultimii cinci ani din viață impunând englezilor biruri și mai mari. La moartea sa în 1199, John, care era al patrulea în linia de succesiune și nu se putea aștepta în mod realist să devină rege, a traversat Canalul Mânecii în fruntea unei mici armate pentru a revendica tronul unei Anglii pe jumătate falite, deși nepotul său de frate, adolescentul Arthur, duce de Bretania, era de fapt primul pretendent la tron.

Calea spre Runnymede

John (Ioan fără de Țară) a ajuns pe tron printr-o acțiune ce semăna cu o uzurpare, iar vistieriile

țării erau goale, așa că poziția lui nu era una prea bună. Regele Franței îl folosea pe Arthur ca să-l șantajeze pentru a renunța la teritoriile sale franceze. În cele din urmă a izbucnit războiul, iar Ioan a reușit să-l ia prizonier pe Arthur (tânărul a dispărut la scurt timp în mod misterios), însă până în 1204 a pierdut toate feudele sale franceze. Acesta este momentul nașterii unei aristocrații pur *engleis* — chiar dacă era vorba de una care vorbea în continuare franceza.

Cavaleria franceză și cea aliată anglo-imperială se înfruntă la Bouvines (1214).

În următorii zece ani, Ioan a complotat — și le-a pus biruri împovărătoare englezilor — pentru a-și recâștiga teritoriile franceze pierdute. În final a întreprins în alianță cu Otto al IV-lea, împăratul Sfântului Imperiu German, o ultimă încercare. Deși era finanțatorul acestui demers, Ioan nu a fost de față când cele două forțe s-au întâlnit în epocala *bătălie de la Bouvines*. Cavaleria franceză a obținut victoria, deschizând astfel calea afirmării Franței moderne, precum și unuia dintre marile evenimente ale istoriei engleze.

> Calea de la Bouvines la Runnymede a fost directă, scurtă și inevitabilă.
>
> Sir James Holt

După ce planurile europene ale lui Ioan s-au spulberat, baronii, sprijiniți de Biserica engleză puternică și independentă, l-au încolțit la Runnymede în iunie 1215 și l-au forțat să semneze ceea ce avea să fie cunoscut drept *Magna Charta Libertatum*.

> Întregul document spune implicit că există o lege care se află deasupra regelui și pe care nici el nu trebuie să o încalce.
>
> Winston Churchill

Magna Charta

Multe dintre prevederile *Magnei Charta* au de-a face cu disputele financiare (acum obscure)

dintre rege și nobilime. Cele mai semnificative sunt:

1: Bisericii engleze i se garantează „independența față de numirile Coroanei". Aceasta ne demonstrează rolul central jucat de Biserică în îmblânzirea monarhiei.

14: Impozitele pot fi crescute doar după „o adunare generală" a marilor seniori. Iată aici germenele Parlamentului.

20: Amenzile trebuie să fie proporționale și date doar „cu încuviințarea oamenilor de încredere ai locului". O prevedere radicală, deoarece stipula că aceia care nu erau nobili puteau fi implicați în actul de justiție.

39–40: Cele mai tari: „Niciun om liber nu va fi arestat, întemnițat, deposedat, scos în afara legii, exilat, sau atacat în vreun fel și nici nu vom porni și nici nu vom trimite împotriva lui, dacă nu este judecat după lege de egalii săi ori de legea țării".

56–59: Se ocupă de drepturile galezilor și ale regelui scoțian, care sprijiniseră revolta împotriva lui Ioan. Dincolo de toate, Magna Charta confirmă că Țara Galilor și Scoția sunt jurisdicții separate.

60: „Toți din regat și nu doar baronii care îl înfruntă pe Ioan trebuie să se supună prevederilor cartei în relațiile *cu cei de sub ei*". [sublinierea autorului] Aici este ceva ce aduce cu ideea de justiție universală pentru englezi.

Anexa A era de asemenea radicală: baronii și „comunitatea întregii țări" aveau dreptul „să îl rețină și să îl facă să sufere" pe rege însuși, dacă acesta încălca prevederile Chartei. Ulterior, avea să se înțeleagă prin aceasta că doar Parlamentul avea această putere.

Charta a fost scrisă în latină și tradusă de îndată în limba de zi cu zi a baronilor englezi: *Icy commence la chartre le Rey Johan done a Rememde.* [Aici începe carta dată de Regele Ioan la Runnymede.] Nu a existat o versiune engleză până în 1534. Până atunci, dacă tu (sau avocații tăi) nu știai să citești în franceză ori latină, *Magna Charta* nu-ți era de niciun folos.

Ioan nu a ținut cont de nicio iotă din ea. L-a convins pe papă să anuleze Charta, iar apoi a umplut țara cu mercenari aduși din nordul Franței. Baronii au ripostat invitându-l pe regele Franței să salveze Anglia de *jafurile străinilor*. Prin urmare, prințul Louis a trimis o avangardă de cavaleri la Londra la sfârșitul anului 1215, înainte de a organiza o invazie deplină anul următor, debarcând la Thanet. Ioan s-a refugiat la Winchester, iar Louis a fost proclamat (dar nu și încoronat) rege al Angliei.

Cele două părți se aflau încă în război — constând în principal din mari asedii, precum cel de la Rochester sau Dover — când Ioan a murit de dizenterie. Matthew Paris, călugăr și istoriograf, i-a scris condamnarea finală:

Cât e de putred, Iadul însuși a devenit mai putred prin prezența lui Ioan.

Străini noi versus nativi străini

Fiul lui Ioan avea doar nouă ani în 1217, când a devenit regele Henric al III-lea, în timp ce regiuni întinse din Anglia se aflau sub control francez. Tronul i-a fost salvat printr-o victorie asupra lui Louis în bătălia de la Lincoln. Consiliul regelui-copil a reproclamat Charta rapid, iar în 1225, când ajunsese destul de mare pentru a domni, Henric a reconfirmat-o personal, din proprie dorință, în schimbul unor impozite. Magna Charta a devenit acum scriere constituțională sfântă — în sens literal, deoarece episcopii au declarat că oricine ar fi cel care o va încălca, inclusiv regele, va fi excomunicat. Tradiția unică, inițiată în chip oarecum obscur odată cu Aethelred și Cnut, era acum scrisă pe pergament: chiar și regele Angliei trebuia să se supună legii.

Sub Henric al III-lea, Anglia a devenit și mai franceză. Noua Westminster Abbey (începută în 1245) a fost construită în onoarea lui Eduard Confesorul (care se înconjurase de vorbitori de franceză pentru a-l ajuta să domnească) după modelul ultimelor catedrale franceze. Rudele lui Henric, frații vitregi, susținătorii și oportuniștii, au venit peste Canalul Mânecii.

În Anglia a izbucnit atunci un război civil între grupurile rivale de francezi, care pronunțau franceza diferit, lucru care ne explică azi de ce englezii au perechi de cuvinte, precum *guardian/ warden* și *gallop/ wallop*. Francezii născuți în Anglia, cunoscuți drept *natureus,* erau conduși de Simon de Montfort. Aveau un mare avantaj asupra rivalilor lor, numiți *estranges aliens*: le puteau vorbi englezilor. Și o făceau. Când de Montfort l-a obligat pe Henric să accepte Proviziunile de la Oxford (1258), au fost trimise în întreaga țară scrisori care explicau acordul. Pentru prima oară de la 1067 (și pentru ultima oară în deceniile ce aveau să vină) oamenii de rând ai Angliei auzeau cuvintele regelui lor citite în engleză, precum și în franceză.

> Et se nul v nus viegnent encunt ceste chose nus voulons et comandons ke tuz nos seaus et leaus le teignent a enemi mortel (în franceza de secol XIII).

> And gif oni other onie cumen her ongenes we willen and hoaten that alle ure trewe heom healden dedliche ifoan (în engleza de secol XIII).

> And if any person or persons go against this, we will and command that all true to us hold them as deadly foes (în engleza modernă).

> Și dacă orice persoană sau persoane se îndreaptă împotriva acestuia, dorim și ordonăm ca toți cei ce ne sunt credincioși să îi țină drept dușmani de moarte.

Proviziunile de la Oxford îl plasau pe rege sub autoritatea unui Consiliu de Cincisprezece și stipulau ca Parlamentul să se adune de trei ori pe an. Potrivit site-ului oficial al Parlamentului, aceasta a fost *cea mai radicală reformă întreprinsă înainte de arestarea și execuția regelui Carol I.*

Henric și-a luat cuvântul înapoi, așa că a urmat un nou război. În 1264, armata lui de Montfort, care în parte se compunea din londonezi obișnuiți, a obținut o victorie uimitoare în bătălia de la Lewes, capturându-i atât pe Henric, cât și pe moștenitorul său, prințul Eduard. Pentru prima oară de la Cucerire încoace, auzim englezii bucurându-se politic în engleză. În *Song Against the King of Alemaigne* (1264), bardul bucuros și-l imaginează pe Eduard călărind fără pinteni *all the ryhte way to Dovere-ward* (tot drumul spre închisoarea din Dover) ca să nu-și mai încalce niciodată cuvântul.

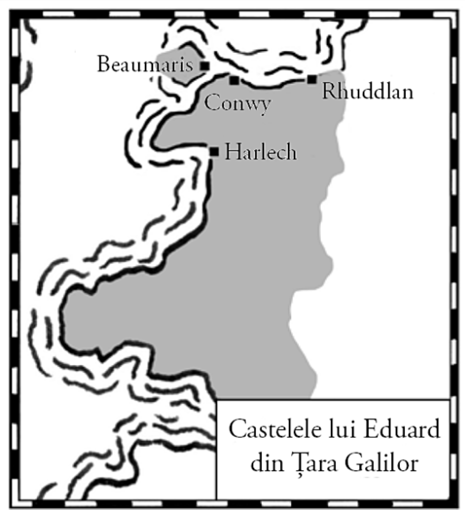
Simon de Montfort este tăiat în bucăți în bătălia de la Evesham din 4 august 1265.

De Montfort i-a permis lui Henric să rămână rege, urmând ca toate deciziile să fie supuse aprobării Parlamentului. Dar atunci când prințul Eduard a scăpat din închisoare și a adunat o armată de nobili nemulțumiți, soarta lui de Montfort a fost pecetluită. În bătălia de la Evesham din 4 august 1265, cutumele cavalerești ale vremii au fost abandonate. De Montfort îndrăznise să înroleze oameni de rând: acum el însuși era tratat ca un rebel de rând; a fost luat în vizor de un escadron de 12 cavaleri și ciopârțit de săbiile lor. Practic, toți susținătorii lui au fost măcelăriți pe loc. Însuși Henric al III-lea, prizonier amestecat între oamenii lui de Montfort, era să fie ucis din greșeală, deoarece nu purta ecusonul pe care prințul Eduard îl alesese ca să-și identifice propriii oameni — Crucea Sfântului Gheorghe. Emblema națională a Angliei a apărut în lupta în care a fost înfrânt omul care pentru prima oară de la 1066 s-a adresat englezilor în engleză.

Limitele puterii: Eduard I

Puterea regală părea atât de bine restaurată, încât Eduard I a încercat pentru ultima oară să impună sistemul feudal pur. Baronii i-au rămas credincioși, dar au refuzat să-i permită să revină asupra Magnei Charta: a fost silit să accepte că oricine avea în posesie pământ atunci când Richard I a urcat pe tron în 1189 era protejat prin lege, chiar și de rege (de aici provine expresia *since time immemoriall*, din vremuri imemoriale). De acum înainte, castelul unui englez era cu adevărat castelul său și nu doar luat cu împrumut de la rege.

Înfrânt acasă, Eduard și-a îndreptat atenția spre cuceriri externe. În 1278, s-a dus la Glastonbury ca să asiste la deschiderea presupusului mormânt al legendarului rege Arthur, apoi a pus în practică mitul *Imperiului Britaniei* arthuriene. În Țara Galilor a dus o campanie extinsă, metodică și nemiloasă între 1282 și 1283.

Încercarea lui Eduard I de a zdrobi ultima redută romano-britană

Victoria a fost dăltuită în piatră, căci Jacques de Saint-Georges, celebrul arhitect savoiard, a fost chemat să construiască un nemaivăzut set de castele pentru care s-au cheltuit sume colosale. Eduard a suportat parțial costurile prin expulzarea tuturor evreilor din Anglia în 1290 și declarând că toate obligațiile datorate acestora îi reveneau acum lui.

Apoi regele a pus ochii pe Scoția. Războaiele lui Eduard din nord și vest le-au prilejuit englezilor un soi de revenire, deoarece era nevoie de soldați pedeștri în număr mare. Noul lor rol era acela de a fi o grupare de vârf, aflată însă sub elita vorbitoare de franceză. Era același gen de ofertă pe care englezii înșiși o vor face peste câteva secole populațiilor sikh și gurkha: *Noi v-am cucerit — dar dacă luptați sub noi împotriva vechilor voștri adversari, veți fi așezați deasupra lor*.

Povestea campaniei lui Eduard din 1294, *Langtoft's Chronicle*, se deschide cu un frumos exemplu timpuriu de exprimare vitriolantă la adresa scoțienilor și galezilor — în franceză:

> *Gales soit maldit de Deus e de Saint Symoun! Car tuz jours ad este pleins de tresoun. Escoce soit maldit de la Mere De!*

> Blestemați fie galezii în numele Domnului și al Sfântului Simion! Fiindcă au fost mereu plini de trădare. Blestemați fie scoțienii de Maica Domnului!

Dar, în câteva locuri, Langtoft introduce în franceza lui cuvintele pe care trebuie să le fi auzit în rândul trupelor engleze ale lui Eduard:

> The fote folke puth the Scotes in the polke, and nakned their nages.

> Pedestrașii i-au pus jos pe scoțieni și și-au descoperit șezutul.

Franceza era pentru cavalerie, engleza pentru pedestrași (*fote folke*, cum se vede că își ziceau chiar ei). Iar ei știau asta. Prezența constantă, zilnică a unei elite străine din punct de vedere cultural le amintea, de la o generație la alta, de propria lor traumă națională. Robert de Gloucester, scriind în jurul anului 1290, descrie în cuvinte potrivite subjugarea limbii engleze:

> *Thus com lo engelond in to normandies hond.*
> *& the normans ne couthe speke tho bote hor owe speche...*
> *Vor bote a man conne frenss me telth of him lute.*
> *Ac lowe men holdeth to engliss & to hor owe speche.*

> Astfel a căzut, vai! Anglia în mâinile Normandiei.
> Iar normanzii nu știau vorbi decât a lor limbă...
> Dacă un om nu știe franceza, nu pun mare preț pe el.
> Dar omul de jos ține la englezii lui și la propria lui limbă.

Chiar și așa, englezii erau dispuși să lupte împotriva dușmanilor sub ofițeri vorbitori de franceză — precursori ai acelor „Rupert“[8]pe care soldații englezi de azi îi disprețuiesc în secret, totuși le dau ascultare.

Costul uriaș al luptelor împotriva galezilor și scoțienilor a reprezentat șansa ca Parlamentul — sistemul creat de elita engleză — să intre în drepturi. Dacă Anglia ar fi fost o țară normală, cu propria ei clasă conducătoare, Eduard ar fi încercat probabil să-și potolească aristocrația dând țăranilor (care puteau fi mult mai ușor taxați) drepturi asupra proprietăților lor. Exact acest lucru s-a petrecut în Franța în acea epocă. Însă lui Eduard, în calitate de rege vorbitor de franceză, îi era greu să se asocieze cu țărani vorbitori de engleză împotriva nobilimii sale vorbitoare de franceză. Prin urmare, a acceptat să negocieze — *parley* — cu ei. *Parlamentul Model* convocat de Eduard în 1295 a dat lucrurilor o formă pe care o mai cunoaștem și azi.

> În Franța, latifundiile au pierdut; țăranii au câștigat. În Anglia, latifundiile au câștigat; țăranii au pierdut.
>
> Sir Robert Morier

În pofida eforturilor uriașe, Eduard nu a reușit nicicând să supună cu adevărat Țara Galilor. Iar în 1307, aflându-se patul de moarte în tabăra din Cumbria, a primit vestea că forțele sale din Scoția fuseseră învinse de Robert Bruce. Războaiele sale nu au făcut decât să consolideze toate cele trei naționalisme din Britania, lăsând *moștenire o divizare care durează de pe vremea lui până în zilele noastre* (Marc Morris). Dar au pus Parlamentul pe soclul de conducător al Angliei, alături de rege.

Pe care comunitatea regatului vostru le va fi ales: Eduard al II-lea

În 1308, a fost încoronat Eduard al II-lea printr-o ceremonie care s-a ținut în franceză, și nu în latină, fiindcă baronii doreau ca el personal, dincolo de orice îndoială, să rostească un angajament de o noutate absolută în limba lor de zi cu zi. Acesta se regăsește în continuare în jurământul de

încoronare: regele era de acord să respecte legi care încă nu existau, dar care ar fi putut să apară în viitor, dacă astfel hotăra *comunitatea regatului*, adică Parlamentul.

> Sire, grauntez vous a tenir et garder les leys et les custumes droitureles les quiels la communaute de vostre roiaume aura eslu?

> Sire, vă angajați să mențineți și să apărați legile și cutumele drepte *pe care comunitatea regatului vostru le va fi ales*?

Eduard n-a înțeles din ce parte bătea vântul. În schimb, l-a acoperit cu titluri și bani pe favoritul său gascon Piers Gaveston, până ce, în 1312, baronii s-au revoltat pe față și l-au ucis pe Gaveston în apropiere de castelul Kenilworth. Norocul părea să-l fi părăsit pe rege. Scoțienii au nimicit armata mult mai numeroasă a lui Eduard în bătălia de la Bannockburn din 1314. În 1320, forțele sale au suferit o înfrângere umilitoare în Franța și, ca să-și păstreze un oarecare teritoriu acolo, a fost nevoit să-l viziteze pe regele Franței și să-i aducă omagiul personal.

În timpul călătoriei, regina Isabella a început o relație cu Roger Mortimer. A refuzat să se întoarcă acasă în Anglia, a rămas pe loc și a organizat o nouă invazie a Angliei de pe celălalt mal al Canalului Mânecii. Eduard a fost capturat și apoi ucis în 1327 — detaliile sângeroase continuă să fie subiect de dispute —, lăsându-i pe Isabella și Mortimer ca domnitori *de facto* ai Angliei. Curând însă tensiunile între ei și tânărul rege au escaladat, iar în 1330 tânărul Eduard, în vârstă de 17 ani, împreună cu o bandă de susținători l-au atacat și executat pe Mortimer la castelul Nottingham. Astfel a început domnia propriu-zisă a lui Eduard al III-lea, care s-a întins pe 47 de ani.

Războiul de 100 de Ani

Pe la 1346, Eduard al III-lea încheiase un armistițiu cu scoțienii și dobândise controlul asupra Canalului Mânecii în urma marii bătălii navale de la Slys (1340), așa că era gata să-și pună în aplicare planul de a revendica tronul Franței, organizând o invazie la scară mare. La Crécy (1346), arcașii englezi și galezi au secerat cavaleria franceză. Nouă ani mai târziu, la Poitiers (1356), Prințul Negru, fiul lui Eduard, i-a înfrânt din nou.

> Arcașii englezi au făcut un pas înainte, și-au dus coarda arcurilor la ureche și și-au slobozit săgețile, care au venit toate odată și într-atât de dese, încât ziceai că e zăpadă.
>
> Froissart, *Chronicles*

Cu o armată franceză care de acum se ferea fățiș de bătălii deschise, Franța a devenit terenul de vânătoare al unei generații de hoți și prădători englezi. Decenii de război împotriva francezilor i-au făcut pe nobilii englezi să înțeleagă cât de ciudat era să vorbească franceza în fața propriilor oameni, iar în acești ani au început în sfârșit — ei, dar nu și regele împreună cu cei de la curtea sa — să folosească engleza ca limba lor de zi cu zi. Însă factorul care a impulsionat decisiv adoptarea englezei s-a datorat unor cauze naturale.

Ciuma: norocoasă pentru unii

Marea Ciumă sau Moartea Neagră (cum a fost numită) a ucis 30–45% din toți locuitorii Angliei între 1349 și 1350. A revenit în anii 1361–1364, 1368–1369 și 1371–1375. La sfârșitul celei de-a patra epidemii, populația se înjumătățise și nu și-a revenit complet decât după 200 de ani.

Dar ciuma nu atacă proprietatea. Supraviețuitorii din rândul celor avuți au devenit și mai bogați, prin moșteniri neașteptate. Și-au exprimat recunoștința făcând donații bisericilor, ceea ce a dus la capodopere arhitecturale cum ar fi, de pildă, primele bolți în evantai din Anglia, pe care le găsim în catedrala din Gloucester.

„Prin 1300, un cavaler ar fi ales pentru piatra lui de mormânt să fie înfățișat în chip de tânăr cavaler în toată puterea; pe la 1400, ajunseseră la modă reprezentări grafice de schelete și descompunere, drept *memento mori*".
Barbara Tuchman, *A Distant Mirror*

Bolți în evantai, Gloucester, 1351

Adevărații câștigători au fost însă norocoșii din rândul țărănimii vorbitoare de engleză. Trebuie să ne imaginăm societatea rurală engleză funcționând pe două paliere separate. Stăpânii francofoni ai pământurilor își doreau să obțină venit din domeniile lor; nu le păsa ce țărani anglofoni luau bucăți de pământ în arendă atâta timp cât își plăteau renta. Dar în rândul țărănimii, norocul, munca și istețimea duseseră la formarea unui sistem propriu de departajare.

> Când un țăran părăsește domeniul ori moare fără urmași, ceilalți [...] licitează pentru acel pământ... [de aici] apariția unor țărani mai bogați și mai prosperi decât tovarășii lor.
>
> R.H. Tawney

La fel ca omologii lor aristocrați, acești țărani mai înstăriți formau familii extinse prin căsătorie. Dacă jumătate din familie murea în timpul ciumei, supraviețuitorii își dublau averea, transformându-se într-o nouă clasă de mijloc rurală.

Dar chiar și cei mai săraci dintre țărani au beneficiat de pe urma Morții Negre, fiindcă pământul nu însemna nimic, atâta timp cât nu existau oameni care să-l lucreze. Țăranii împuținându-se, simbriile celor care munceau pe bani au crescut substanțial.

> Se dau înapoi din a-i sluji pe cei mari sau pe alții, dacă nu primesc mâncare și băutură pe gratis, precum și simbrii de două ori sau de trei ori mai mari față de cele pe care le primeau.
>
> Statute of Labourers 1351

În 1349, la vremea recoltei, un secerător putea cere și 8 penny pe zi, la care se adăuga mâncarea, în vreme ce o vacă se putea cumpăra cu un șiling. Regimul a încercat să impună un control asupra simbriilor, venind cu amenințări draconice, dar această nouă piață nu a putut fi reglementată. Țărani norocoși, beneficiind de moșteniri neașteptate și de rude supraviețuitoare bune de pus la muncă (care puteau fi plătite oferindu-le masă și casă) au prosperat în asemenea măsură, încât au fost în stare să ia în arendă de la aristocrați moșii întregi pentru care aceștia, ca să le cultive, ar fi trebuit să

plătească simbrii.

Moștenirile, arendele, noile contracte de închiriere presupuneau documente legale. Pentru prima oară după aproape 300 de ani, existau englezi obișnuiți care aveau cazuri de adus în fața legii și banii necesari ca să o facă. În 1362, prin *Statute of Pleading* s-a hotărât că toate acțiunile juridice trebuiau făcute în limba engleză. Statutul original era încă în franceză, dar, în practică, avocații Angliei îl ignorau: în jumătatea de secol de după ciumă, cererea de persoane versate în franceza legală a crescut de fapt vertiginos. Cu toate acestea, noul statut al limbii engleze a fost recunoscut în mod oficial și rezumat într-un mod cât se poate de potrivit printr-un dicton devenit celebru:

> *Leered and lewed, olde and yonge, alle understonden english tongue.* [Învățați și fără de învățătură, bătrâni și tineri, cu toții înțeleg limba engleză.]
>
> *The Mirror of Life*, cca 1350–1375

Dar acesta spune de fapt și altceva: chiar dacă toți *înțeleg* engleza, ca să fii cineva, trebuie să vorbești și franceza.

> Copiii la școală, contrar obiceiului și modului altor națiuni, sunt obligați să lase deoparte propria lor limbă, pentru ca să-și pregătească lecțiile și lucrurile în franceză, și așa este de când normanzii au venit în Anglia. Iar copiii gentilomilor sunt învățați să vorbească franceza de când sunt în leagăn... iar oamenii mai răsăriți se vor asemenea gentilomilor și încearcă cu râvnă mare să vorbească franceza, ca să fie mai bine priviți.
>
> John de Trevisa

Dar cum rămâne cu englezii obișnuiți care nu și-au permis să-și abandoneze propria cultură ori nu au dorit să-i imite asemenea unor maimuțe pe cei de deasupra lor? În poemul alegoric *Piers Plowman* de William Langland, scris în engleză pe la 1380, există cea mai timpurie referire scrisă la „rimele despre Robin Hood". Se pare că englezii au tot povestit marea sagă a rezistenței în fața despoților vorbitori de franceză și au visat la acea *Merrie England* care a existat înainte de venirea acestora. Acum, la o generație după Moartea Neagră și la trei secole după Cucerire, au trecut la fapte.

În fine, o revoltă engleză

Eduard al III-lea a murit în 1376, iar nepotul său a fost încoronat ca Richard al II-lea la vârsta de 10 ani. În timpul regenței unchiului său, John of Gaunt, nobilimea a încercat să dea ceasul înapoi, impunând legi feudale ieșite din uz privitoare la obligația de a presta muncă neremunerată pe pământurile lor, pentru a nu fi nevoită să plătească noile simbrii mai mari. Moartea Neagră făcuse însă posibilă apariția unei noi clase de englezi, prosperi și știutori de carte, chiar dacă legal continuau să fie țărani. Aceasta se vedea acum obligată să facă muncă neplătită pentru aristocratul local fiindcă așa erau legile franceze sau latine. O situație ce altădată părea inevitabilă a devenit dintr-odată revoltătoare.

În cele din urmă, poporul englez de rând și-a găsit conducătorii ce veneau din rândurile lui și vorbeau limba lui. Picătura care a umplut paharul a fost impozitul pe cap de om din 1381, iar cei

care s-au revoltat nu au fost cei mai sărmani englezi, ci locuitorii regiunii celei mai bogate a Angliei — care era, ca întotdeauna, Sud-Estul.

> În scurt timp erau adunați câteva mii de oameni de rând și țărani... tăind capete de oameni ai legii, juzi și aprozi din câți au prins și au putut să pună mâna... aveau în gând să ardă și să distrugă toate înscrisurile, evidențele, registrele de cadastru... Și tot așa au făcut la Westminster, unde au spart ușile de la vistierie și au distrus cărțile vechi și alte înscrisuri de acolo.
>
> Holinshed, *Chronicles*

Răsculații îi luaseră în vizor pe oamenii legii, cărțile de legi și registrele — stâlpii guvernării în limbi străine. John Wycliffe, un învățat de la Oxford și conducător al lollarzilor, a cerut Biblia în limba engleză și o biserică națională pentru oamenii de aici, din *Ynglolande.* Predicatorul John Ball, eliberat din închisoare de răsculați, a pus întrebarea: *Când Adam trudea și Eva torcea, gentleman cine era?*

Cu Londra răsculată, regele Angliei s-a văzut nevoit, pentru prima oară de la 1066 încoace, să se adreseze poporului său, în persoană, și în engleză. Wat Tyler, conducătorul răsculaților, a venit la Richard al II-lea, dar nu pe jos, ci călare: pedeștrii erau acum în șa! Tyler l-a prins chiar pe rege de braț și i-a spus *frate*. Primarul Londrei nu a putut să suporte afrontul și l-a ucis pe Tyler. În acel moment de mare cumpănă, Richard a știut să se ridice la nivelul misiunii sale, desprinzându-se de oamenii lui și adresându-se mulțimii.

> S-a dus înaintea mulțimii întărâtate, care se pregătea să-și răzbune căpitanul și i-a vorbit: „Oameni buni, ce doriți? Nu aveți alt căpitan în afară de mine. Eu sunt Regele vostru, pacea fie cu voi".
>
> Froissart, *Chronicles*, sec. al XIV-lea

Richard înțelesese instinctiv că supărarea răsculaților nu țintea persoana regelui. Cei pe care poporul îi ura cu adevărat erau nobilii pe jumătate străini. Oamenii voiau să asculte Biblia în engleză, să poată citi legile și să poată vorbi puterii pe limba lor. Voiau, pe scurt, să anuleze Cucerirea. Așa că, atunci când tânărul și frumosul lor rege a venit înaintea lor, singur, și le-a vorbit în engleză — numindu-i „oameni buni" (*gentlemen*) — i-au dat crezare, pentru ca apoi, firește, să fie urmăriți și vânați.

Richard și-a recâștigat puterea, dar lucrurile nu mai avea să fie niciodată la fel, fiindcă nu doar țărănimea engleză devenise nerăbdătoare, ci însăși aristocrația *engleis* începea să se desprindă și o făcea într-un mod foarte englezesc.

Timpurile „se-ntorc înapoi"

Din 1066, elita vorbitoare de franceză dăduse o aparență de unitate culturală unei țări în care oamenii din Sud și din Nord abia dacă reușeau să se înțeleagă unii pe alții:

> E de mare mirare cum de engleza, care este limba pe care englezii au învățat-o de la naștere și este limba lor, poate fi atât de deosebită ca sunet în această insulă... Limba celor din Northumbria și mai

ales a celor din Kent este atât de ascuțită, de tăioasă, de supărătoare și de fără formă, că noi, oamenii din Sud, abia dacă putem să înțelegem acea limbă.

John de Trevisa, 1385

În secolul al XIV-lea, vechea divizare se lipise chiar și de elita vorbitoare de franceză. Însemne cavalerești împărțeau nobilimea Angliei între Norroy (regatul din Nord) și Surroy (regatul din Sud, mai târziu Clarenceux) având ca graniță râul Trent. Oxford și Cambridge foloseau același râu pentru a-și separa studenții în Australes (sudici) și Boreales (nordici), fiecare „națiune" (cum își spuneau) având propriii ei administratori.

De la Cucerire încoace, normanzii reușiseră să acopere această diviziune, iar cei mai ambițioși dintre englezi au încercat să facă la fel. Dar încă din zorii secolului al XV-lea, acest lucru a început să se schimbe.

Acum, în anul Domnului una mie trei sute optzeci și cinci... oamenii de viță nu mai aveau de ce să-și învețe copiii franceza.

John de Trevisa

Odată cu regresul rapid al culturii francofone, forțe mai vechi din Anglia au avut puterea să-și ridice capul. Richard a recrutat o armată personală compusă din arcași galezi din Cheshire, iar în 1398, laNottingham, a declarat că *nu avea încredere în oamenii din Londra și din șaptesprezece comitate din jur* (cu alte cuvinte, nu avea încredere în Anglia de Sud). Dacă nu-i plăteau o sumă considerabilă pentru protecție, avea să adune o armată mare și să-i distrugă. În același an l-a exilat și l-a dezmoștenit pe vărul său Henry Bolingbroke, punând mâna pe uriașul ducat de Lancaster, întărindu-și astfel puterea în Nord.

Portretul lui Richard din 1395. După ce a scăpat în 1381 ca prin urechile acului, a adoptat presupusul blazon al lui Eduard Confesorul pentru a câștiga în popularitate, iar apoi a devenit primul rege de la Eduard încoace care a mizat deliberat pe diviziunea Nord-Sud din Anglia.

Firește că Sudul i-a devenit ostil. Bolingbroke a profitat de plecarea lui Richard în Irlanda pentru a se întoarce și a aduna oamenii sub conducerea sa. În momentul în care Richard a revenit, susținătorii lui se împuținaseră. Prin urmare i s-a predat lui Bolingbroke care a fost încoronat drept Henric al IV-lea în 13 octombrie 1399.

Vechea ordine se prăbușește

Cum nu se afla pe linia directă de succesiune la tron, Henric al IV-lea s-a adresat într-un efort populist englezilor de rând, devenind primul rege de la Eduard Confesorul care a acceptat coroana în limba engleză. Apoi a pus să fie citit în engleză documentul *Record and Process*, scris inițial în latină, în care explica de ce a fost nevoit să îl detroneze pe Richard al II-lea.

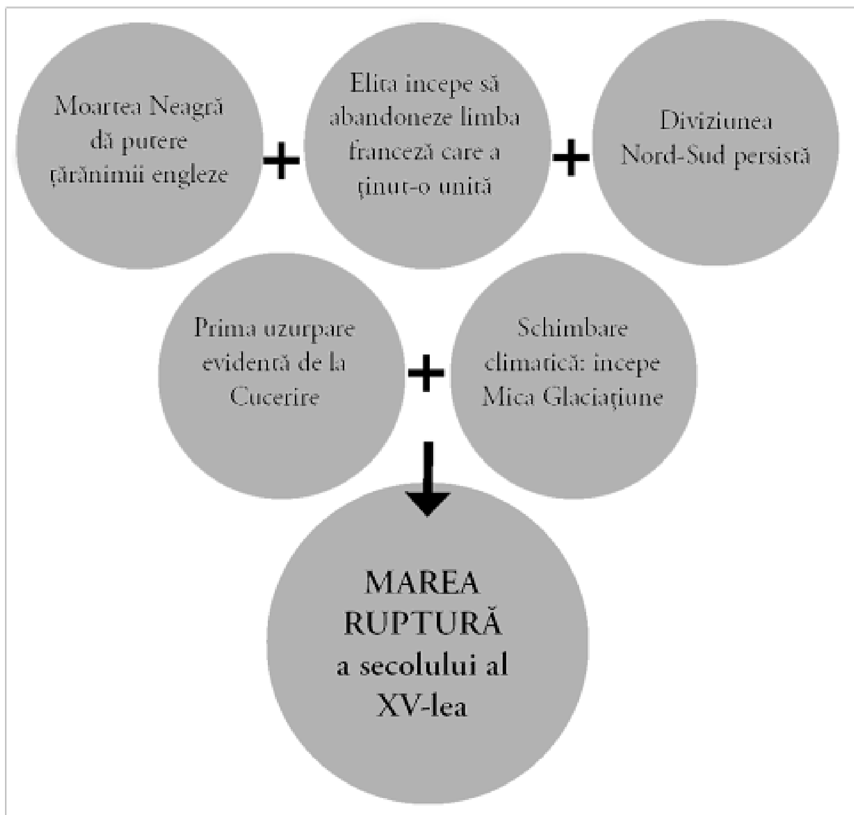
A fost un șiretlic, fiindcă mesajele pe care Henric le transmitea nobililor săi continuau să fie în franceză, dar a funcționat. Anul următor, după ce *Revolta Epifaniei (Epiphany Rising)* a eșuat, susținătorii lui Richard al II-lea (care continua să trăiască în captivitate) s-au refugiat în Cirencester. Grupul îi includea pe unii dintre cei mai de seamă nobili ai țării. În trecut, spaima față de normanzi

i-ar fi descurajat pe orășeni. De data aceasta însă, englezii din Cirencester și-au luat arcurile și i-au ținut pe aristocrați în interior sub o ploaie de săgeți.

Primul uzurpator evident de la Cucerire a fost și primul care, la încoronare, s-a adresat supușilor în engleză.

A doua zi, înfruntând ordinul de a-i preda pe rebeli regelui, oamenii din Gloucestershire i-au condus de acolo pe cavalerii prizonieri, obligându-i să meargă pe jos în timp ce ei mergeau călare. Apoi le-au tăiat capetele.

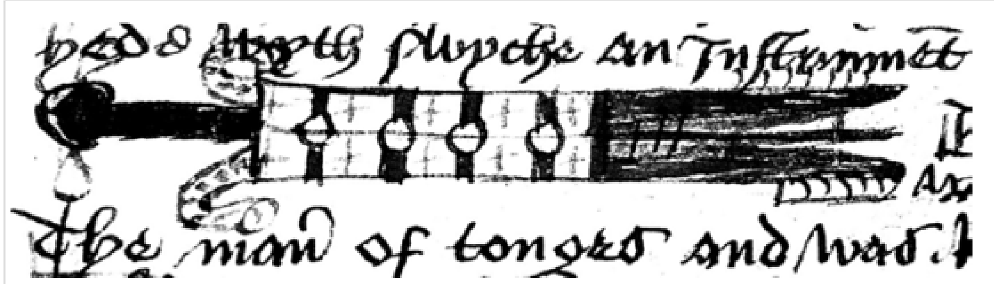
Era prima oară de la Durham, răscoala țărănimii și aristocrației anglo-saxone din 1069, când o armată de aristocrați înarmați până în dinți a fost înfruntată, învinsă și ucisă de englezii de rând.

Se anunța o mare ruptură pe măsură ce ordinea de după Cucerire se prăbușea.

Dezmembrarea Angliei

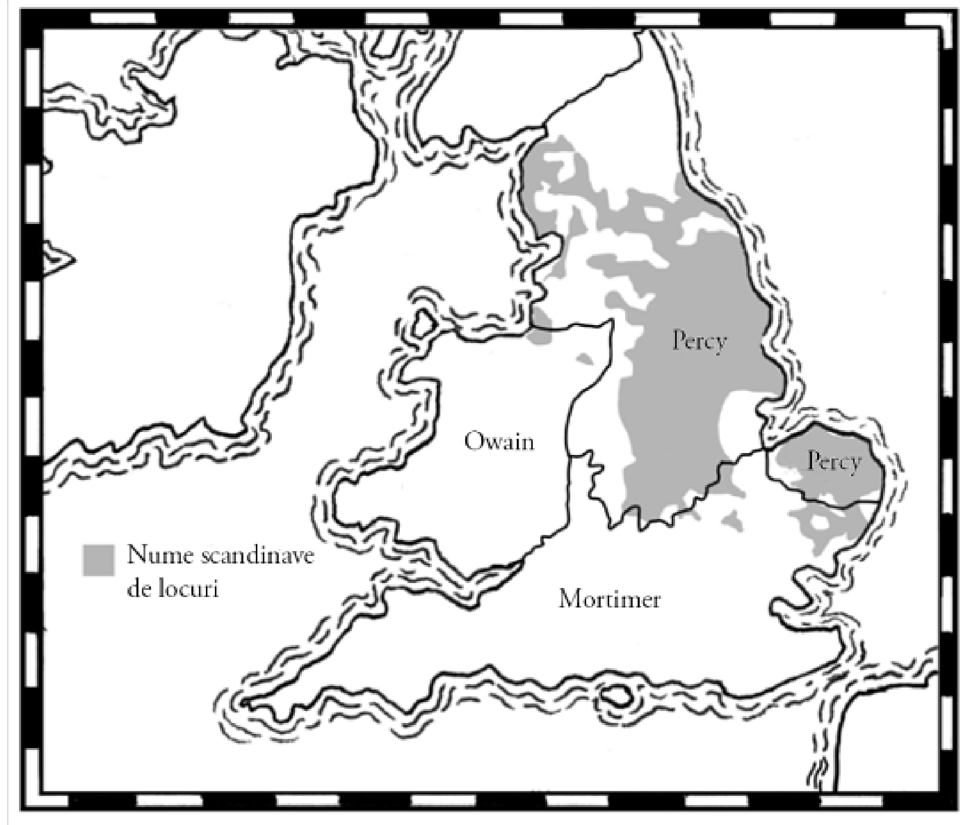
Cu marile schimbări care pluteau în atmosferă, căpeteniile războinice ale Angliei au început să gândească negânditul. În 1403, familia Mortimer (urmașii legitimi ai lui Richard al II-lea) s-a aliat cu familia Percy, conducătorii posibili ai Northumbriei, și cu Owain Glyndwr din Țara Galilor pentru a se răscula împotriva lui Henric al IV-lea. Regele a venit cu armata sa din Sud în marș forțat și i-a interceptat pe nordici înainte ca aceștia să-și unească forțele cu galezii, la Shrewsbury, pe 21 iulie 1403.

Aceasta a fost cea mai importantă bătălie pe pământ englezesc de la 1066 încoace, iar istoria națiunii a depins de minusculele diferențe din zborul a două săgeți. Pentru prima oară englezii și-au folosit temutele lor arcuri lungi unii împotriva altora. Henry Hotspur, fiul contelui de Northumbria, a fost ucis, iar odată cu moartea acestuia armata lui s-a risipit. Prințul Hal — viitorul Henric al V-lea — a fost rănit de o săgeată care i-a intrat sub ochi, dar a rămas pe câmpul de bătălie până la victorie. A rezistat câteva săptămâni cu săgeata care îi pătrunsese aproximativ 12-14 cm în craniu, fiind în cele din urmă salvat printr-o intervenție aproape miraculoasă a chirurgului John Bradmore.

Schiță a instrumentului pe care John Bradmore l-a creat pentru a scoate săgeata din craniul prințului Hal.

După Shrewsbury, rebelii s-au regrupat și au conceput *Acordul Tripartit (Tripartite Indenture)* din 1405. Prin acesta își propuneau nici mai mult, nici mai puțin decât să împartă Anglia de-a lungul liniilor pe care regii anglo-saxoni le-ar fi recunoscut cu ușurință. Iar aici nu era vorba de o măsură temporară, căci fiecare dintre cele trei căpetenii urma să-și primească regatul *pentru sine și urmașii săi (sibi et successoribus)*. O armată franceză de 2.500 de oameni a debarcat la Milford Haven pentru a sprijini conjurația, dar a ajuns prea târziu. Henric avusese timp să-i învingă mai întâi pe nordici; drept urmare Glydwr, familia Mortimer și armata franceză au renunțat la luptă.

ACORDUL TRIPARTIT. Granițele regatului nordic plănuit pentru familia Percy cuprind aproape toate așezările vikingilor din secolul premergător Cuceririi. Complotiștii din 1405 nu aveau, firește, cum să știe acest lucru. Dar nici nu era nevoie: toată lumea știa că Nordul și Sudul erau diferite.

Unitatea Angliei a fost salvată, dar prețul a însemnat un transfer important de putere către Parlament. Henric avusese nevoie de sprijinul acestuia în timpul crizei, iar membrii Parlamentului s-au folosit de ocazie: în 1406, Camera Lorzilor și Camera Comunelor au stat în sesiune o perioadă record de 139 de zile, inclusiv într-o primă ședință care a durat toată noaptea, și l-au forțat pe rege să supună inspecției până și cheltuielile Casei Regale. Henric s-a străduit disperat să reînvie autoritatea regală pe calea cunoscută — prin război cu Franța —, dar campaniile lui au eșuat lamentabil. Bolnav și epuizat, a murit în 1413, surprinzându-l pe fiul său încercând coroana cât el era (încă) în viață.

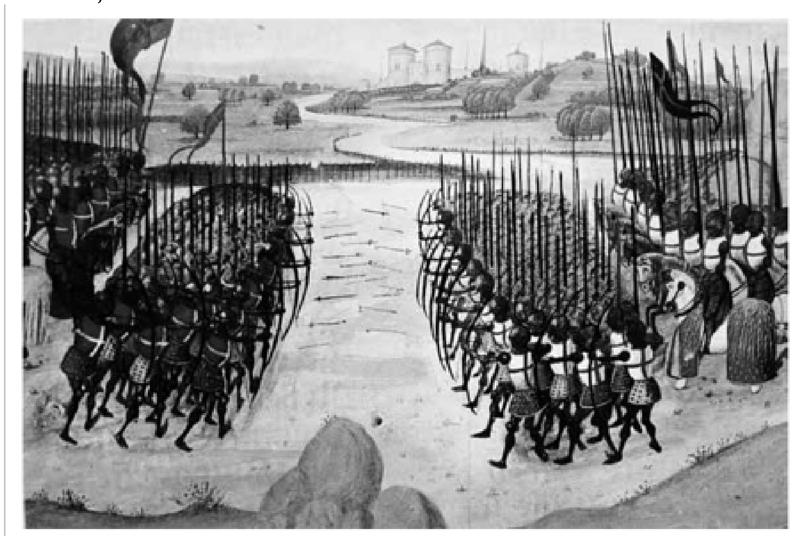
„La zidul spart dați iureș iar“: Henric al V-lea[9]

Henric știa că are nevoie de Parlament dacă dorea să țină în viață vechiul vis legat de Franța, așa că a emis o proclamație pentru a cere sprijin — în engleză. Tatăl său deschisese calea, cu ocazia încoronării, de-acum însă limba oamenilor de rând atinsese un nou prag al acceptării oficiale.

Folosirea limbii engleze de către Henric al V-lea a reprezentat punctul de cotitură în instaurarea ei ca limbă oficială a Angliei.

The Emergence of Standard English, John H. Fisher

Henric și-a obținut invazia, dar totul părea să meargă din rău în mai rău când francezii i-au încolțit mica oștire slăbită de boală la Agincourt, pe 25 octombrie 1415. Din fericire pentru Henric, aristocrația Franței rămăsese fidelă greoaielor șarje ale cavaleriei, cu toată înfrângerea pe care o suferise în înfruntările cu flamanzii și turcii. Așa că s-a produs un al doilea Crécy, atunci când arcașii englezi au intrat în acțiune.

Tablou contemporan al bătăliei de la Agincourt. Pictorul știa cine a contat cu adevărat: toată acțiunea din tablou se petrece între arcașii de rând, în vreme ce cavalerii aristocrați se află la periferia scenei.

După acest spectaculos triumf, Henric s-a căsătorit cu Catherine, fiica regelui Franței. Pe scurt, aveai impresia că lucrurile se inversaseră și că Franța avea să fie condusă de vorbitori de engleză. În realitate, controlul deținut de englezi era prea slab ca să-i taxeze pe cetățenii francezi, așa încât costurile ocupației au fost fatalmente suportate din impozitele englezești, devenind rapid nesustenabile. Henric se afla încă în campanie în Franța când a murit în august 1422, lăsând Angliei un moștenitor în vârstă de nouă luni.

Capabili de orice nelegiuire

La mijlocul veacului, amintirea Ioanei D'Arc (d. 1431) fiind încă vie, rezistența franceză a devenit tot mai puternică, în timp ce poziția englezilor se clătina serios. Tânărul Henric al VI-lea a fost căsătorit cu prințesa franceză Margareta de Anjou în dorința de a obține pacea. Dar nu a fost să fie. În 1450, ultima armată engleză a fost scoasă din luptă în Normandia. Învinși și neplătiți, soldații

englezi s-au revărsat în patria lor ajunsă în faliment.

> Revenirea unor întregi garnizoane și armate de peste mare a umplut Anglia cu cavaleri și arcași, obișnuiți cu războiul, desfrâul și jaful și capabili de orice nelegiuire.
>
> Trevelyan

La fel ca în 1381, bărbații din Kent s-au revoltat în 1450 și au ocupat Londra în *Răscoala lui Jack Cade*. Henric al VI-lea s-a refugiat la Kenilworth, timp în care Cade a întors toată ordinea socială cu josul în sus.

> Așa-zisul căpitan umbla călare prin oraș ținând în mână o sabie lucioasă... purta o pereche de pinteni auriți și un coif aurit, și o mantie de catifea albastră, de parcă ar fi fost un lord ori un cavaler, pe când el nu era decât un pungaș.
>
> *Davies Chronicle*

Cade s-a plâns că *falsul consiliu* al regelui Henric a dus Anglia la dezastru: *poporul de rând e distrus, marea-i pierdută, Franța-i pierdută, și regele însuși e în asemenea stare, încât nu poate plăti pentru mâncarea ori băutura sa*. Soluția lui Cade era ca Henric să-și pună toată încrederea *în preaînaltul și puternicul prinț Richard*, duce de York. Problema era că Richard era atât pe linie maternă, cât și paternă un urmaș direct al lui Eduard al III-lea și era cât se poate de îndreptățit să revendice tronul. Momentul său părea să fi sosit atunci când Bordeaux, care aparținea Angliei de 300 de ani, a fost pierdut în vara anului 1453, urmat îndeaproape de Aquitania. Nu mai rămăsese decât Calais. Henric al VI-lea a suferit o cădere nervoasă când a primit veștile. York a început manevrele de preluare a puterii, dar iată că, spre surpriza generală, Margareta i-a născut lui Henric un fiu în octombrie 1453, iar regele a părut să-și recapete sănătatea.

Războiul de 100 de Ani pentru cucerirea Franței era pierdut; imediat însă a început un război de treizeci de ani pentru tronul Angliei.

Nord vs. Sud: Războiul Celor Două Roze

BUTOIUL CU PULBERE (1453)

Faliment

Păturile de jos răsculate

Elita nu mai formează o castă unită

Trupe înfrânte în străinătate obișnuite cu violența

Rege pe jumătate nebun cu nevastă ambițioasă

Rival dinastic serios

Cu cincizeci de ani în urmă, familia Mortimer din Sud și familia Percy din Nord plănuiseră să împartă Anglia între ele. Acum însă urmașii lor au devenit dușmani de moarte într-un război pentru întreaga țară, de pe ambele maluri ale Trentului. În 1455, în *prima bătălie de la St. Albans*, Richard de York (urmaș al familiei Mortimer) și Richard Neville (cunoscut drept Warwick Făcătorul de Regi; puternic în Sud, dar totodată și unicul rival al familiei Percy pentru hegemonia asupra Nordului) s-au unit împotriva regelui și a familiei Percy din Northumbria.

La început totul părea a fi o serie întâmplătoare de alianțe, vendete și trădări, dar pe măsură ce războiul a continuat, modelul aflat la baza lui a devenit clar.

Cum fieful familiei de York era (în mod derutant) în Welsh Marshes[10], galezii nativi s-au dat de partea familiei de Lancaster (numită astfel fiindcă fieful ei era Ducatul de Lancaster). Un conte englez de la 1051 ar fi putut înțelege cu ușurință care era situația: erau căpeteniile războinice din Nord și din Țara Galilor împotriva celor din Sud, luptând cu toții pentru a obține Londra și tronul.

La 1461, familia de Lancaster era văzută ca aparținând partidei nordice. Când regina Margareta și-a făcut apariția în fața Londrei după marea ei victorie din a doua bătălie de la St. Albans din 17 februarie 1461, londonezii s-au temut atât de tare de *oamenii Nordului*, că au încuiat porțile orașului.

> Apoi regele Harry împreună cu Margarete regina sa și oamenii Nordului au plecat și s-au întors spre casă înspre Nord: care oameni ai Nordului, în vreme ce mergeau spre casă, au făcut nenumărate pagube, luându-le oamenilor căruțele, cărucioarele, caii și animalele, și i-au jefuit.
>
> Din *The Brut*
> Cronică scrisă înainte de 1471

Cei din Sud i-au urmărit pe Margareta și armata ei nordică peste râul Trent. În 29 martie 1461, la Towton, ambele tabere au aliniat câți oameni au putut să adune: probabil în jur de 35.000 de soldați de partea familiei de York și 40.000 de partea celei de Lancaster. Prăpastia care se căsca între cele două tabere este perfect ilustrată de o celebră anecdotă a lui William Caxton, părintele tiparului din Anglia.

> Niște negustori din Nord, opriți de lipsa vântului în apropiere de coasta Kentului, au coborât pe țărm în căutare de provizii. Iar unul dintre ei, pe nume Sheffelde, negustor de mărunțișuri, s-a dus la o casă și a întrebat dacă aveau carne, deși cel mai mult voia ouă; gospodina casei i-a răspuns însă că ea nu știa franțuzește.
>
> William Caxton, 1490

Pedestrașii din Nord și Sud care s-au aliniat la Towton abia dacă puteau să se înțeleagă unii pe alții. Iar acum nu mai erau conduși de membrii ai castei vorbitoare de franceză capabili să se arunce în lupte violente între ei, care însă, până la urmă, nu doreau decât să-și țină supușii englezi sub control. Acum, aristocrații Angliei vorbeau cu toții engleza și începuseră să se comporte ca vechile căpetenii războinice, fiecare cu propriul lui fief, dornic nu doar să câștige, ci să-și nimicească dușmanul. Era ca și cum anul 1066 și cavalerismul nu existaseră niciodată.

> Războiul a asistat la prăbușirea totală a codului medieval al cavalerilor... Doar între 1460 și 1461 au fost uciși pe câmpul de luptă doisprezece nobili, iar șase au fost decapitați, astfel dispărând o treime din nobilimea engleză.
>
> Ed West

Scena era pregătită — fix pe vechea graniță dintre Nord și Sud — pentru cea mai sângeroasă zi a Angliei.

> Atunci când cele două armate s-au întâlnit în ceea ce urma să fie bătălia decisivă, fiecare vedea în cealaltă o forță compusă din străini.
>
> George Godwin, *History Today*

Au murit atunci în jur de 20.000 de englezi dintr-o populație totală de peste 2 milioane. Raportat la populația de azi, numărul ar echivala cu 500.000 de bărbați englezi buni de luptă care, lovindu-se reciproc, au murit într-o singură după-amiază.

Tabăra de York a câștigat în acea zi, iar măcelul ieșit din comun ar fi trebuit să pună capăt războiului. Doar că moștenitorul familiei de Lancaster, prințul Edward, se afla în deplină siguranță în Franța, unde regele Ludovic al XI-lea avea tot interesul ca englezii să lupte în continuare între ei. Acolo, sir John Fortescue a scris, pentru prinț, o mică istorie în latină a Angliei. Traducerea în engleză datează din 1577:

> Ținutul Britaniei a fost mai întâi locuit de britani. După ei au venit romanii care au condus în locul lor. Iar apoi britanii și-au recâștigat țara. Lor le-au urmat saxonii care au invadat-o, schimbându-i numele de până atunci din Britania în Anglia. După aceea, pentru o anumită perioadă, cei care au

domnit peste ținut au fost danezii, iar apoi, din nou, saxonii. Dar până la urmă normanzii l-au cucerit, iar urmașii lor continuă să guverneze în regat până în prezent.

Unul dintre nenumăratele cranii descoperite la Towton stă mărturie a violenței luptelor purtate.

La patru secole de la Cucerire, cu elita lor — acum vorbitoare de engleză — care nu s-a dat înapoi să se măcelărească în lupte interne, regii Angliei se vedeau în continuare ca urmași direcți ai normanzilor.

Însă Edward fiind încă în viață, iar Warwick Făcătorul de Regi schimbând taberele din motive personale, războiul a continuat până ce, în 4 mai 1471, la Tewkesbury, ultima armată a familiei de Lancaster a fost nimicită. Execuțiile de după bătălie, ajunse de-acum la ordinea zilei, l-au inclus pe prințul Edward. Acesta fiind mort, tabăra de York nu mai avea niciun motiv să-l lase în viață pe lunaticul lui tată, regele Henric. Un Edward de York a fost încoronat ca Eduard al IV-lea, iar Războiul Celor două Roze, părea încheiat.

„Soarele lui York“11: în fine, din nou, o Anglie engleză?

Războaiele au pricinuit în mod surprinzător prea puține pagube economiei engleze. Cu un secol în urmă, englezii își purtaseră luptele în Franța. Războinicii din ambele tabere știau că orașele și castelele Angliei aveau fortificații complet depășite, așa încât, în loc să se retragă în spatele zidurilor, au preferat să-și regleze conturile în câmp deschis. Drept urmare, aristocrații căzuseră pe capete, dar nu au avut loc mari asedii, pământurile au fost în mică măsură pârjolite, iar comerțul a mers înainte. După cum nota un cronicar francez plin de invidie:

> Nici țara, nici poporul nu sunt distruse, și nici clădirile nu sunt incendiate sau dărâmate. Dezastrul și nenorocirea cad doar asupra celor care duc războiul, soldații și nobilii.
>
> Philip de Commynes, citat de John Gillingham

În acest fel se produsese o deplasare a puterii sociale spre pătura nearistocraților, engleza devenind în sfârșit acceptabilă. Existau acum vorbitori de engleză suficient de educați și de înstăriți ca să-și dorească acele bunuri de mare prestigiu care erau cărțile — însă după 400 de ani de domnie francofonă nu existau decât foarte puține cărți în engleză. În 1473, William Caxton, un comerciant englez poliglot stabilit în Flandra, văzând în funcțiune ultima invenție germană în materie de tehnologia informației, a înțeles că i se oferea o oportunitate de piață. S-a dotat cu prese de tipar, pe care le-a instalat la Bruges sau la Gent, și a produs prima carte tipărită în limba engleză: *The Recuyell of the Historyes of Troye*, tradusă chiar de el din franceză. Trei ani mai târziu și-a adus presele la Londra, începând să scoată cărți în limba engleză într-un ritm nemaivăzut.

Anglia era mai engleză decât fusese vreodată de la 1015 încoace. Își crease chiar și propriul stil arhitectonic: o variantă unică a goticului târziu — stilul *Perpendicular* — care avea să-i vrăjească pe patrioții de mai târziu:

> Privirea se întoarce înapoi... trecând prin nesăbuit de aventuroasele zile ale Elisabetei I și materialismul dur al Tudorilor, și iată că le găsim, ori ni se pare că le găsim, în atâtea biserici de țară, sub ornamentele de piatră dantelată a unei verticale ferestre dinspre răsărit și tavanul în chesoane al capelei ctitorului... Ele ne vorbesc în propria noastră limbă engleză.
>
> Enoch Powell, aprilie 1961

Dar nu exista nimic mai englezesc decât diviziunea Nord-Sud, iar aceasta a declanșat actul final, neașteptat al Războiului Celor Două Roze.

Cel mai englez dintre regi?

Deși războaiele aparent se încheiaseră, Nordul avea în continuare nevoie de un tratament special, așa că Eduard al IV-lea l-a pus pe fratele său, Richard de Gloucester, în fruntea nou-înființatului *Consiliu al Nordului* (1472). În acest fel Richard a putut să-și construiască propriul fief la York. Prin 1483 se bucura acolo de autoritatea unui rege. Când Eduard al IV-lea a murit în acel an, Richard a pus la cale o lovitură chiar în propria sa familie, înscăunându-se ca Richard al III-lea. Cât despre fiii lui Eduard — *Prinții din Turn* — aceștia au dispărut fără urmă.

Cel mai hulit rege din istoria Angliei a fost primul și unicul care a revendicat (în documentul cunoscut sub numele de *Titulus Regius*) titlul pe baza *opiniei comune a poporului* și a *vocii publice.* Chiar dacă, în realitate, vocea publică era divizată. De altfel, Anglia de Sud nu a întârziat să se revolte, iar Richard s-a văzut nevoit să se bazeze tot mai mult pe ciracii lui din Nord.

Richard al III-lea pictat (stg.) de un artist din epoca timpurie a Tudorilor și interpretat (dr.) de Laurence Olivier. În ambele imagini, trupul său e aplecat într-o parte, la fel ca regatul său.

Pisica [Catesby], șobolanul [Ratcliff] și Lovell, câine vânătoresc, sub mistreț peste toată Anglia domnesc.

Propagandă anti-Richard din epocă (Emblema lui Lovell era un câine de vânătoare, iar al lui Richard al III-lea un porc mistreț alb)

Diviziunea Nord-Sud din mințile engleze a precumpănit în fața oricăror principii superficiale, atunci când nemulțumirea Sudului față de executanții din Nord ai lui Richard a răsturnat constelația din perioada 1455–1471 și a reînviat cauza familiei de Lancaster.

O nouă dinastie, o nouă țară, o nouă elită

În 1483, în ziua de Crăciun, la catedrala din Rennes, Henric Tudor, ultima speranță a familiei de Lancaster, s-a logodit public cu Elisabeta de York, fiica lui Eduard al IV-lea, soră a prinților asasinați. Doi ani mai târziu, la 1 august 1485, a ridicat pânzele, plecând din Harfleur și debarcând la Milford Haven în Țara Galilor, penultima invazie încununată de succes a Angliei.

Henric era parțial galez, ceea ce însemna că deținea două treimi din Acordul Tripartit de la 1405: era acum vorba de Sud și de galezi împotriva Nordului. Când armatele s-au întâlnit la Bosworth, Richard și-a văzut aliații dând înapoi. A riscat totul, avântându-se el însuși într-un atac asupra lui Henic, care se afla sub acoperire printre mercenarii săi francezi. În cele din urmă, sir William Stanley, principalul comandant al lui Richard, a luat decizia hotărâtoare, întorcând armele. Ultima bătălie adevărată a Războiului Celor Două Roze — poate chiar mai mare decât cea de la

Bosworth — a avut loc pe Trent, la Stoke Field, pe 16 iunie 1487. Forțele galeze și engleze ale lui Henric au împrăștiat armata din Nord, a casei de York, sprijinită de irlandezi și mercenari germani.

Războiul pentru Anglia se încheiase, dar la mijloc nu mai era doar Anglia. Timp de o mie de ani galezii rezistaseră. Atunci s-au oprit, nu fiindcă fuseseră bătuți, ci fiindcă vedeau în noul rege unul de-al lor. Anglia tocmai se ridicase ca o adevărată națiune, dar acum domnea peste ea un rege al cărui străbunic luptase pentru națiunea sa, împotriva englezilor.

Henric al VII-lea nu era doar galez: era un rege medieval european. Petrecuse 14 ani în Franța și se formase pe modelul curții franceze. Aceasta se afla sub semnul *umanismului renascentist*, caracterizat printr-o putere statală nouă, rațională (descrisă de Niccolo Machiavelli), în care regii erau slujiți și ghidați de o elită care îi studiase pe clasici.

În următorii 400 de ani, niște cunoștințe bune de franceză, decente de latină și o spoială de greacă aveau să devină norma pentru întreaga clasă de sus a Angliei. Toți cei care nu vorbeau decât engleza erau *proletarian*, *hoi polloi*, deloc *comme il faut* — iar dacă nu înțelegeai aceste insulte, cu atât mai rău pentru tine. Până în 1919, universitățile Oxford și Cambridge le cereau tuturor candidaților cunoștințe de greacă veche și latină, latina fiind cerută în continuare până în 1960.

Iar lucrurile aveau să se înrăutățească pentru oamenii de rând. Engleza fusese timp de secole o limbă de mâna a doua, dar măcar fusese limba lor. Acum, noii oameni *(homines novi)* cu carte au început să importe cuvinte din franceză, latină și greacă.

La 1490, William Caxton vedea deja ce se întâmplă. Caxton fusese acuzat că folosea termeni ciudați care nu puteau fi înțeleși de omul de rând. Dornic să satisfacă orice om (și să câștige cât mai mulți cititori), a scos de pe rafturile sale una dintre cărțile scrise în engleza veche:

> Engleza era atât de grosolană și de joasă că nu puteam să o înțeleg prea bine...[Era] mai mult olandeză, decât engleză...
>
> Prolog la *The boke yf Eneydos*, 1490

În cele din urmă Caxton s-a declarat învins. Cum nu era posibil să satisfacă atât omul de rând, cât și pe cel nobil, a optat pentru piața mai aducătoare de câștig:

> Această carte nu este pentru a fi văzută de orice om neștiutor și rudimentar, ci de învățați și nobili care înțeleg noblețea și știința.

Însăși limba engleză se diviza în două.

Statul Tudorilor

Războiul Celor Două Roze redusese vechea aristocrație militară (în 1485 nu mai existau decât 29 de lorzi), așa că lui Henric i s-a oferit epocala șansă să reechilibreze balanța puterii în favoarea Coroanei și oamenilor noi. Tribunalul menit să rezolve chestiuni fiscale și să asigure plata datoriilor, numit *The Council Learned in the Law (Consiliul știutor al legii),* a aplicat nobilimii un tratament brutal prin parteneriatul radical dintre rege și Parlament împotriva vechii aristocrații. Henric se familiarizase cu acest nou model de alcătuire a statului în timpul îndelungatului său exil în Franța.

Coroana	Biserica oferind birocrați învățați	Aristocrația îmblânzită

Noul tip de stat renascentist pe model francez

Henric i-a urmat pe regii Europei și în Lumea Nouă. În 1496, exploratorul italian Giovanni Caboto a primit un mandat regal în acest sens. S-a întors triumfător peste un an, după ce descoperise America de Nord. Doi ani mai târziu, regele susținea expediția unui explorator englez, William Weston din Bristol:

> Intenționăm ca în scurt timp, cu ajutorul lui Dumnezeu, să fim pregătiți și să pornim pentru a căuta și găsi, dacă putem, nou-descoperita țară.
>
> Henric al VII-lea către cardinalul Morton, cca 1499

Legitimitatea dinastiei Tudor a fost consolidată când, în 1501, Henric l-a căsătorit pe fiul și moștenitorul său, prințul Arthur, cu Caterina de Aragon, membră a familiei de Habsburg, care domnea peste jumătate din Europa. Arthur a murit la scurt timp după aceea, dar aranjamentul nu trebuia stricat. Deși se pare că Arthur s-ar fi lăudat că *petrecuse noaptea în Spania*, toată lumea a fost în modul cel mai convenabil de acord că mariajul nu se consumase. Aceasta însemna că nou-venita Caterina putea fi păstrată până ce fiul mai tânăr al lui Henric, un alt Henric, împlinea vârsta pentru a se căsători cu ea.

La moartea lui Henric al VII-lea în 1509, elita era mai poliglotă ca oricând, iar Biserica de la Roma, domnind mână în mână cu Coroana, a devenit fundamentul vieții de zi cu zi. Săraci și bogați dădeau, în număr mai mare ca oricând, pomelnice pentru sufletele lor, iar lucrări de arhitectură sacră se ridicau ori se restaurau peste tot. Nimic nu sugera că Anglia avea să apuce pe o cale nouă, cu totul diferită.

Efigia lui Henric al VII-lea și a soției sale Elisabeta în capela Sfintei Fecioare din Westminster Abbey, ridicată la scurt timp după moartea regelui.

8 Poreclă dată unui tânăr ofițer în armata britanică — prin asociere cu prenumele Rupert foarte frecvent în rândul clasei avute. *(N.t.)*

9 „Once more unto the breach“ sunt cuvintele pe care Henric al V-lea le-ar fi rostit ca să-și îmbărbăteze soldații care porneau la atac printr-o breșă în zidurile de la Harfleur. Cf. Shakespeare, *Henric al V-lea*, traducere de Ion Vinea, în *Opere complete*, vol. 4, Editura Univers, București, 1985. (*N.t.*)

10 Termen apărut în Evul Mediu, cu privire la comitatele aflate de-a lungul frontierei dintre Anglia și Țara Galilor. (*N.t.*)

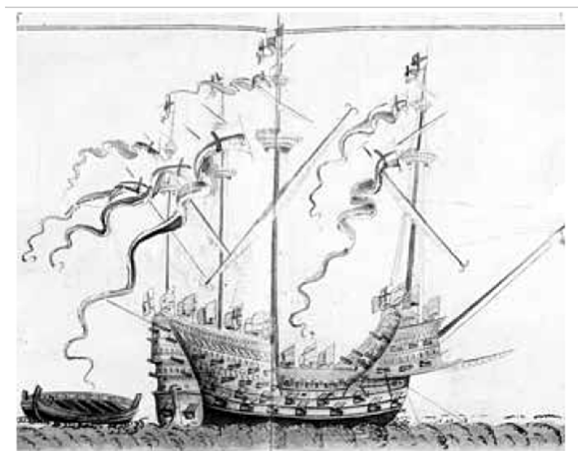
11 „Soare“ (sun) și, prin omofonie, „fiu“ (son) al Yorkului, îl numește cel ce avea să devină Richard al III-lea pe fratele său, Edward al IV-lea, pe ale cărui armoarii este reprezentat un soare. Cf. Shakespeare, *Richard al III-lea,* în *Opere complete,* vol. 1, Editura Univers, București, 1982. (*N.t.*)

Partea a treia

Englezii și imperiul 1509–1763

Europeanul dejucat

Pentru Henric al VIII-lea a fi rege nu a fost decât un început. Carol al V-lea, împăratul Sfântului Imperiu Roman, și Francisc I al Franței erau amândoi cam de vârsta lui, iar Henric se considera egalul lor în Europa. A început să-și reafirme poziția de moștenitor de drept al tronului Franței. Căsătorindu-se degrabă, conform planului, cu prințesa habsburgică Caterina de Aragon, s-a aliat cu familia ei și a invadat Franța în 1512, și din nou în 1513. Armata lui a câștigat Bătălia de la Guinegate (Bătălia pintenilor), dar cu tot efortul n-a obținut nimic tangibil.

Henri Grace à Dieu (1514) era cea mai puternică și scumpă navă de luptă lansată la apă. Numele acesteia semnalează obsesia lui Henric.

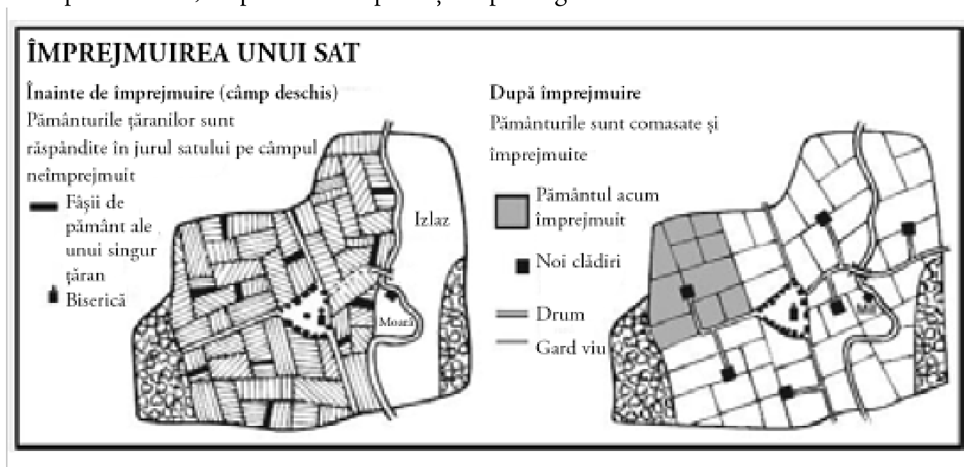
Ranchiunos, Henric a făcut pace cu Franța și a anunțat că va fi candidatul rival la tronul Sfântului Imperiu German. Ba, a lăsat chiar să se creadă că vorbea germana.

Implicându-se în jocuri de putere cu „băieții mari“ ai Europei, Henric avea nevoie de bani mulți, însă Anglia nu avea decât un sfert din populația Franței și o cincime din cea a Sfântului Imperiu Roman. Economia Angliei se afla și ea într-o stare delicată, așa încât creșterea impozitelor era o chestiune periculoasă.

În plus, întreaga Europă a fost lovită în această perioadă de *mica glaciațiune*, care a afectat proviziile de hrană, și de importurile inflaționiste de metale prețioase din Lumea Nouă. Însă Anglia avea o problemă particulară. Cea a „împrejmuirilor“ *(enclosures)*12 care în următoarele trei secole aveau să stârnească nemulțumirea populară.

Împrejmuirea Angliei

Până în secolul al XV-lea, aproape tot pământul arabil al Angliei fusese în *câmp deschis*, oamenii deținând mai degrabă fâșii de pământ, decât suprafețe mari. Ideea era că fiecare avea astfel parte de o bucată de pământ bun, de pământ mai prost și de pârloagă.

Comasând bucățile de pământ, țăranii mai bogați puteau încerca noi tehnici de cultivare sau noi culturi fără a fi nevoiți să negocieze cu restul satului. Iar atunci când un stăpân feudal dorea să-și împrejmuiască pământul, el se putea baza pe arendașii săi mai înstăriți. Problema spinoasă era izlazul, unde fiecare avea voie să-și țină niște gâște, capre sau porci — ba chiar și una-două vaci.

> Regele ori stăpânul moșiei (Lord of the Manor) era proprietarul pământului într-un anume sens, dar țăranul se bucura... de drepturi care îi permiteau să ducă animalele la păscut, să taie lemne, să extragă turbă, să tragă apă ori să obțină recolte.
>
> John Fairlie

Pentru cei care practicau o agricultură de subzistență, aceasta făcea adesea diferența între simpla supraviețuire și posibilitatea de a pune deoparte niște bani — suficienți pentru a ridica o familie din rândul șerbilor la rangurile cele mai de jos ale arendașilor. Izlazul oferea o mică, dar importantă șansă de mobilitate socială.

> O familie care putea să țină două vaci pe pășune dispunea de produse lactate echivalente ca valoare cu venitul unui lucrător agricol bărbat cu normă întreagă.
>
> Leigh Shaw-Taylor

Regulile cu privire la cine și ce putea ține pe izlazul comun erau extrem de variate, depinzând de tradițiile locale și de înțelegerile verbale.

Când însă o moșie era împrejmuită, avocații nu-și mai pierdeau vremea cu tradițiile nescrise. Izlazul comun era și el împărțit și distribuit țăranilor proporțional cu pământurile lor. Or, asta însemna că lordul primea cel mai mult, iar cei care dețineau oficial arende urmau imediat la rând. Lucrătorilor care nu dețineau pământ le era de acum foarte greu să producă dovada că aveau și ei dreptul asupra acelui izlaz comun: fără o evidență scrisă, pentru stăpâni era simplu să susțină că aceștia fuseseră doar tolerați pe pământul comun.

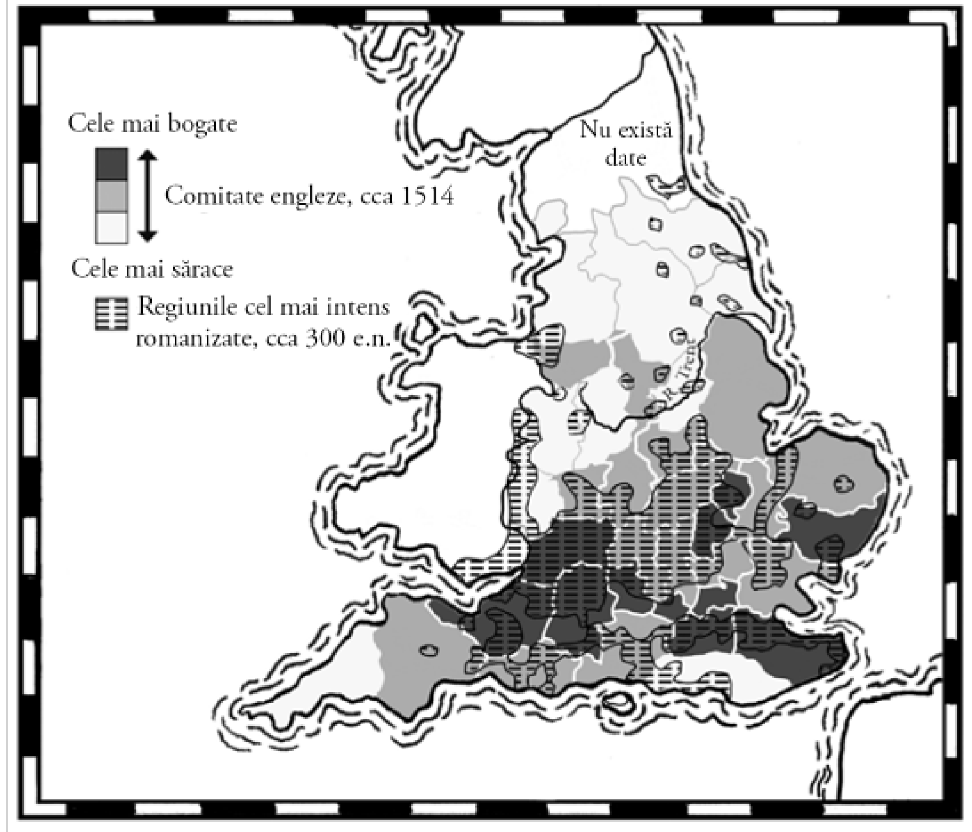
Iar ideea că un țăran analfabet și fără pământ s-ar fi putut adresa unui tribunal era de-a dreptul absurdă. Cei săraci rămâneau de cele mai multe ori cu mâinile goale — ori cel mult cu niște loturi atât de mici și de neconvenabile, încât nu meritau efortul de a fi marcate ori împrejmuite, drept care erau vândute pe o nimica toată celor mai înstăriți. Impactul era devastator când moșierii schimbau destinația pământurilor, arondându-le celei mai lucrative îndeletniciri a momentului — creșterea oilor pentru lână —, pentru care era nevoie de mult mai puțini lucrători.

> Nobili și militari... și câte un abate nu mai lasă palmă de pământ pentru a fi arat, ci le împrejmuiesc pe toate ca pășune; dărâmă case; pun jos așezările și nu mai rămâne nimic în picioare decât biserica pe care o transformă în stână.
>
> Sir Thomas More, *Utopia* (1516)

Împrejmuirile i-au îmbogățit și mai mult pe proprietarii de pământ, au ajutat țărănimea înstărită și au creat factorul cel mai destabilizator al unei societăți: o clasă de oameni săraci fără vreo șansă să-și îmbunătățească situația.

Țara neliniștită

Pe măsură ce vechile comunități rurale dispăreau, oamenii se revărsau în orașe, mai ales la Londra. În lumea necruțătoare a străzilor Londrei, aceștia cădeau prea lesne pradă demagogilor. În mai 1517, au izbucnit așa-numitele *Evil May Day Riots*, răscoale împotriva străinilor ațâțate de un pastor renegat care propovăduia că străinii sunt cei care le mănâncă *pâinea copiilor săraci fără tată*. Lucrurile au luat asemenea amploare, încât comandantul forțelor din Turnul Londrei a ordonat foc de artilerie împotriva cetățenilor violenți.

Regiunile cel mai intens romanizate din anul 300 e.n. continuă să fie cele mai bogate în Anglia de secol XVI timpuriu.

Cardinalul Thomas Wolsey (1473–1530), cel mai de seamă sfetnic al lui Henric, a încercat să însănătoșească finanțele regale și să instaureze ordinea, făcând recensăminte atât de detaliate, încât au ajuns să fie numite *Second Domesday (A doua zi a Judecății de Apoi*). În pofida căderii imperiului roman, a invaziilor engleze, a vikingilor, a Cuceririi, a perioadei de glorie medievală, a Morții Negre și a Războiului Celor Două Roze, diviziunea Nord-Sud era la fel ca în anul 300 e.n.

Înarmat cu aceste informații și urmând cele mai recente teorii franceze despre structura statului, Wolsey a impus un nivel nemaiauzit de impozitare și centralizare, extrem de nepopular în rândul marilor proprietari de pământuri. A încercat de asemenea să introducă dreptul roman pe model francez, ceea ce i-a atras ura juriștilor Camerei Comunelor. Dar atât timp cât s-a bucurat de încrederea lui Henric, a rămas atotputernic. Cu *Tratatul de la Londra* (1518) și marea întâlnire regală din 1520 de pe *Câmpul pânzei de aur (Field of the Cloth of Gold*), Wolsey l-a prezentat pe Henric ca pe marele făuritor de pace al Europei.

Henric era un pilon al *establishment*-ului european: în 1521, nu s-a sfiit să-l denunțe personal pe un preot răzvrătit din Germania, pe nume Martin Luther, iar papa, recunoscător, i-a oferit titlul de *Apărător al Credinței* (pe care urmașii săi continuă să îl poarte).

Apoi, însă, Lumea Nouă a dezechilibrat balanța celei vechi.

Intră în scenă Lumea Nouă

În 1519, posesiunile din întreaga lume ale familiei de Habsburg au fost unificate atunci când Carol al V-lea le-a moștenit pe toate, devenind (în pofida anunțatei candidaturi a lui Henric) împărat al Sfântului Imperiu Roman. Imperiul său nemărginit amenința să domine întreaga Europă.

Când noul și atotputernicul împărat i-a înfrânt zdrobitor pe francezi la Pavia (1525), Henric a văzut aici o oportunitate pentru el. A schimbat din nou taberele, cerând o invazie la scară mare a Franței. Wolsey n-a avut încotro și i-a dat ascultare. Un nou impozit a fost anunțat, numit în mod optimist *Amicable Grant (Subvenție amicală)*. Dar obsesia lui Henric pentru Franța împingea lucrurile prea departe în Anglia: Parlamentul s-a opus și mii de țărani s-au răsculat. Henric a fost nevoit să renunțe, dând vina pe Wolsey pentru tot.

Imperiul lui Carol al V-lea începând cu anul 1519. Expresia „imperiul în care soarele nu apune niciodată" a apărut în legătură cu acesta.

Avea 34 de ani. Visurile lui de a domni peste Franța și de a deveni împărat al Sfântului Imperiu Roman s-au spulberat; supușii săi erau nemulțumiți, iar el tot nu avea un moștenitor. S-a convins, așadar, că mariajul său era blestemat, deoarece Caterina de Aragon fusese nevasta fratelui său, dar și că noua lui dragoste, Anne Boleyn, avea să-i dăruiască un băiat.

Wolsey a încercat în van să o facă pe Caterina să accepte că scurtul ei mariaj din 1503 cu fratele lui Henric, Arthur, se consumase. A încercat apoi să-l convingă pe papă să o declare mincinoasă, dar Caterina avea rude în poziții mult prea înalte — atotputernicul Carol al V-lea îi era nepot — iar papa a refuzat. Henric s-a înfuriat, a răcnit și a amenințat că va invada el însuși Roma, dar 15 ani de agresiuni și duplicitate au făcut ca, în acel moment vital pentru el, Anglia să nu aibă aliați și prin urmare nici influență în Europa. Criza a fost ocazia pentru o nouă alianță între radicalismul religios și ambiția politică.

Asemenea oameni sunt periculoși: reformatori și radicali

La Cambridge, învățații care formau *Cercul Calului Alb (White Horse Circle)* — numit astfel

după cârciuma în care se întâlneau — priveau cu teamă și admirație spre Europa și ascensiunea lui Martin Luther.

Luther se transformase, dintr-un preot și jurist ca ei, într-un personaj cu statut internațional, temut de papă și curtat de principi. Succesul său se baza pe faptul că a știut să se folosească de noul mijloc de comunicare relativ ieftin care era foaia volantă tipărită, pe faptul că le-a vorbit oamenilor de rând pe limba lor și că le-a oferit principilor germani (nemulțumiți că Biserica Catolică devenise un instrument al Habsburgilor) controlul asupra propriilor lor biserici protestante.

Savanții de la Cambridge au luat notă. Asociații lor radicali, aflați într-un exil sigur la Anvers, au pus în funcțiune presele de tipărit. În 2 februarie 1529, în timp ce Henric conducea tradiționala procesiune de la Westminster de Ziua Întâmpinării Domnului, un text incendiar intitulat *A Supplycacion for the Beggars (O implorație pentru cerșetori)* a fost aruncat și răspândit în procesiune.

Împănat cu date contrafăcute și acuzații violente, acesta prezenta o teorie a conspirației menită să fie pe placul oamenilor de rând, dar și al regelui. Care era cauza străvechii oprimări la care era supus poporul englez? De ce se afla țara într-o situație economică atât de rea? Cine îl oprea pe Henric să-și rezolve problema dinastică? Roma era vinovată de toate acestea! Dacă se punea capăt domniei străine a Romei, poporul va avea de câștigat și se va produce o mare revigorare națională — iar aceasta avea să însemne totodată putere absolută pentru Henric:

> Atunci vor înceta aceste uriașe extorcări anuale. Atunci sabia, puterea, coroana, demnitatea voastră și ascultarea poporului nu vor mai fi strămutate de la voi. Atunci vă veți bucura de întreaga ascultare din partea poporului vostru. Atunci matrimoniul va fi mult mai bine păstrat. Atunci rândurile poporului vostru vor crește. Atunci oamenii voștri de rând își vor spori avuția. Atunci Evanghelia va fi propovăduită. Atunci vom avea de destul și mai mult decât suficient: iar acesta ar fi cel mai bun cămin ce s-ar putea găsi pentru noi.
>
> *A Supplycacion for the Beggars,* 1528/9

Autorul, John Fish, nu era un lup singuratic. Se afla în exil la Anvers alături de traducătorul Bibliei, William Tyndale, care pretindea că Roma era de vină chiar și pentru Cucerirea normandă. La urma urmei, nu fusese papa cel care îl susținuse pe William Cuceritorul trimițându-i *o flamură pentru a pleca și a cuceri Anglia*? Tyndale i-a oferit lui Henric al VIII-lea o viziune stupefiantă despre puterea absolută:

> Regele este, în această lume, fără de lege; și el e îndrituit, după cum poftește, să facă bine sau rău, și nu va da socoteală decât în fața lui Dumnezeu.
>
> *The Obedience of Christian Man*, 1528

Henric a fost ispitit. Și a fost susținut de membrii puternici ai elitei. Aristocrații Angliei și juriștii londonezi (dintre care mulți erau membri ai Parlamentului) doreau, și unii, și alții, să scape de Wolsey. Acesta guvernase practic peste Anglia doar fiindcă se bucura de favoarea regelui. Când aceasta i-a fost retrasă, Wolsey s-a văzut fără aliați. În noiembrie 1530, a fost în cele din urmă decapitat. Dar regele se ferea în continuare de o ruptură deschisă cu Biserica, *de teama supușilor săi* (potrivit spuselor lui Anne Boleyn). Caterina de Aragon era populară. Ca să scape de ea, Henric avea

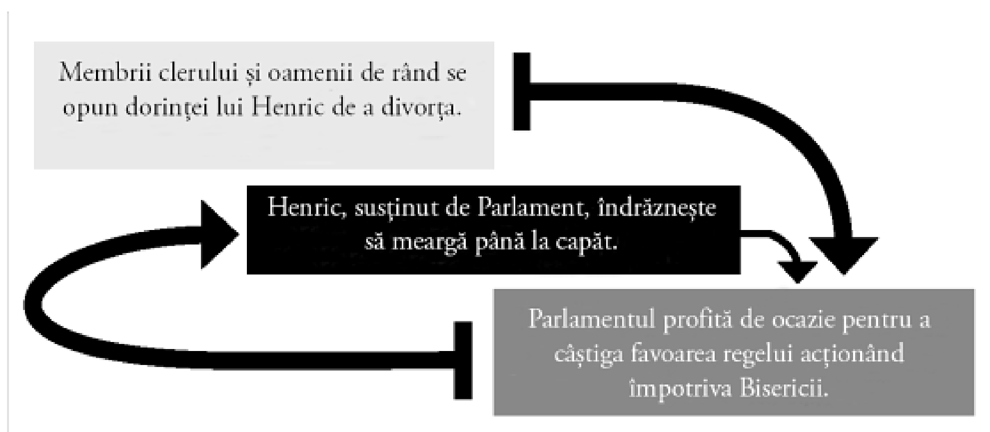
nevoie de sprijin public din partea instituției care se bucura de cea mai mare încredere.

Parlamentul profită de moment

Cele două camere ale Parlamentului nu au putut rata ocazia de-a face în așa fel încât Biserica să nu mai fie acel suprem instrument al puterii regale. Thomas Cromwell, fost apropiat al lui Wolsey, a scos la iveală legile de secol XIV referitoare la *praemunire*13, făcând temerara afirmație că întregul cler englez este trădător deoarece papalitatea era o putere străină. Se năștea o mișcare de radicalizare a unor oameni avizi de putere, gata să facă lucruri inimaginabile cu câțiva ani în urmă.

Noul arhiepiscop de Canterbury, Thomas Cranmer, a declarat căsătoria lui Henric cu Caterina de Aragon nulă. *Act in Restraint of Appeals* adoptat în 1533 statua:

> Anglia este un imperiu, și ca atare a fost acceptată în lume, guvernată de un Rege și Cap Suprem.

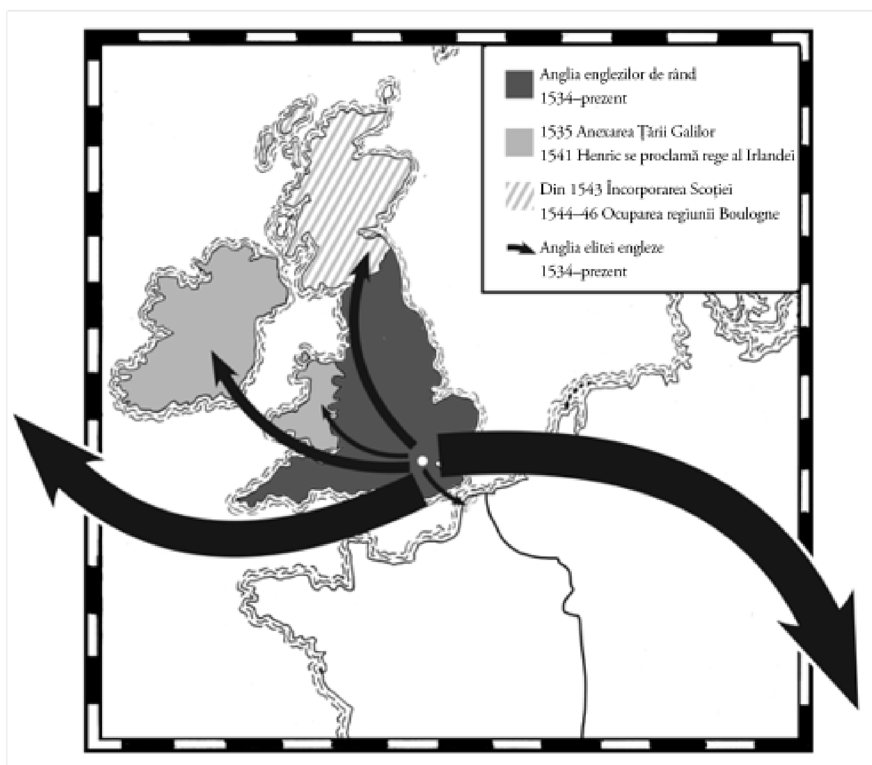
Prin *Actul de supremație (Act of Supremacy)*, din 1534, acest lucru a devenit lege. Anglia era acum complet suverană, ca nicio altă națiune importantă din Europa. Curând însă avea să se arate că englezul de rând și elita înțelegeau prin *Anglia* lucruri cu totul diferite.

Ce știu ei despre Anglia cei care numai de Anglia știu?14

Pentru englezul de rând, Anglia (numită *Englonde*, sau *Ynglonde*) însemna țara în care se născuse, în care trăia și murea — și unde oamenii obișnuiți vorbeau engleza. Pentru elita poliglotă, ea însemna ceea ce se spunea în Act: *Anglia este un imperiu*. Cu alte cuvinte, era oriunde în lume unde domneau Henric și Parlamentul său loial.

Acest imperiu s-a extins din epicentrul său aflat în Sud și nu avea nimic de-a face cu naționalismul. Să ne gândim doar că englezii din Nord s-au opus noului imperiu al sudului protestant mai tare chiar decât unii dintre celți: Țara Galilor a fost în cele din urmă înglobată Angliei în 1536, fără să se tragă un foc de armă, în vreme ce, în 1536–1537, o armată a Nordului compusă din 35.000 de oameni s-a adunat la York amenințând serios tronul în ceea ce s-a numit *The Pilgrimage of Grace (Pelerinajul Îndurării)* până când rebelii au fost duși de nas cu promisiuni de

abandonare a Reformei: sute dintre ei au fost executați, inclusiv câțiva membrii ai aristocrației nordice. După Țara Galilor, au urmat Nordul, apoi Irlanda în 1541, Henric fiind proclamat primul ei rege englez. Iar în cele din urmă, Scoția: din 1543, Henric a încercat să forțeze o alianță matrimonială prin căsătoria prințului Eduard în vârstă de șase ani cu Mary, viitoarea regină a Scoției în vârstă de doi ani, ca preludiu al unei asimilări totale. Și chiar și Franța: între 1544 și 1546, regiunea din jurul orașului Boulogne a fost purificată etnic în cursul unei campanii brutale și repopulată cu primii coloniști englezi.

Toată puterea acordată Sudului

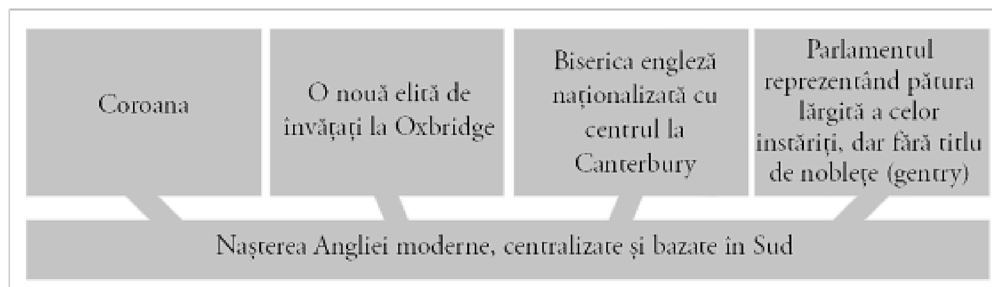
Noul imperiu al Angliei s-a întemeiat pe o uriașă acțiune regală de însușire a bunurilor și proprietăților. Prin desființarea mânăstirilor și confiscarea averilor mănăstirești care a început în 1536, aproximativ un sfert din pământurile Angliei și ale Țării Galilor și-au schimbat proprietarii în câțiva ani. Henric a confiscat fără milă vechile avuții, iar proprietățile mănăstirești au fost vândute pentru el prin *Curtea de Augmentare (Court of Augmentations)* a lui Cromwell.

Prețurile erau scăzute fiindcă aici nu era vorba de o afacere obișnuită, ci de o lichidare politică: noii proprietari nu aveau nicidecum să-și dorească revenirea la sistemul monastic, iar în acest fel aveau să fie legați de noua ordine. Dacă te aflai la locul potrivit (Londra), înzestrat cu ideea potrivită (oportunism nemilos), relațiile potrivite (cu ciracii lui Cromwell) și cu mijloacele necesare (bani la dispoziție), ți se ofereau oportunități amețitoare.

Nici măcar în Anglia nu se mai înregistrase vreodată o asemenea mobilitate socială. Dictatorul de mai târziu, Oliver Cromwell, era membru al clasei gentilomilor *(gentry)* — lucru vital pentru cariera

lui — doar fiindcă stră-stră-străbunicul său, Morgan ap William, un înstărit fabricant de bere galez stabilit la Londra, se căsătorise cu sora lui Thomas Cromwell și profitase din plin de confiscarea averilor mănăstirești: familia și-a schimbat numele în Cromwell în semn de gratitudine.

S-a născut o nouă ordine, mai cuprinzătoare, mai centrată pe Londra, susținută de învățații de la Oxford și Cambridge (Oxbridge), având Parlamentul drept casă și protestantismul drept religie.

Paradigma Reformei: nu e loc pentru Biserica internațională, pentru englezul de rând sau pentru Nord.

Vânzarea Reformei

Dar firește că secularizarea și Reforma trebuiau vândute și unora dintre oamenii de rând ca fiind ceva mai mult decât o schimbare de gardă în rândurile elitei. Și așa s-a și întâmplat, făcând uz de resursele noului stat centralizat al Tudorilor și de mediile de comunicare; totul a fost prezentat ca o revoltă împotriva unei elite străine și a colaboratorilor ei venali.

Portretul lui Thomas Cromwell pictat de Holbein

Predicatorii ambulanți ai lui Cranmer și presele de tipărit ale lui Cromwell (care foloseau operele unor artiști internaționali precum Hans Holbein) îi spuneau omului de rând că atacarea culturii de limbă străină a elitei Angliei nu era doar permisă, ci reprezenta însăși voința regelui. Istoria Angliei a

fost repovestită în întregime. Chiar și altarul închinat lui Thomas à Becket, care îndrăznise să se opună unui rege, a fost distrus, iar osemintele sale arse de Cromwell însuși, ca numele lui să nu mai fie pomenit vreodată. O trupă ambulantă de teatru sponsorizată de stat, *The Lord Cromwell's Players*, a pregătit calea pentru piesele istorice ale lui Shakespeare făcând din gălăgiosul teatru public un loc în care englezii învățau (presupusa lor) istorie: În *Kynge John* (1538), regele care fusese forțat să accepte Magna Charta a fost redistribuit în rolul unui erou care se împotrivise papei. Asemenea bolșevicilor ruși în anii 1920, reformatorii englezi și-au consolidat lucrarea folosindu-se de noile medii și de puterea statului, pentru a rescrie ori a șterge istoria. Însă spre deosebire de bolșevici, reformatorii beneficiau de povestea gata scrisă și autentică a oprimării suferite din partea străinilor. Nu s-au dat înapoi să facă uz de ea.

> Tyndale [reformatorul și traducătorul Bibliei în engleză] se raliază total legendei populare despre Jugul Normand ce atribuia toate relele Cuceririi normande a anglo-saxonilor liberi... iar elementul anti-papal adăugat de el a sporit popularitatea vechiului mit.
>
> Christopher Hill

Reformatorii și-au găsit cei mai arzători susținători în Sud-Est — în aceeași regiune unde, în 1381, țăranii revoltați luaseră în vizor cărțile în limbi străine. Iar aici nu era vorba de o coincidență. În anii 1530, la fel ca în 1381, nu cei mai săraci englezi obișnuiți erau cei mai radicali, ci cei mai înstăriți, știutori de carte (în Sud-Estul mai avansat, 10% dintre englezi știau să scrie și să citească). Ajunseseră mari printre cei ca ei: având Biblia în engleză, deveneau posibili lideri ai comunității, fiindcă dispuneau acum de acces la manualul prim care, ocrotit de veșmântul său latin, se afla în proprietatea adevăratei elite. Reforma a oferit păturii țăranilor liberi șansa de a-și reocupa în sfârșit poziția pe care o pierduseră după 1066.

Frânare bruscă

Henric al VIII-lea vedea prea bine ce se întâmpla. Englezii de rând își făceau de cap: *Cuvântul Domnului* (a răcnit el în Parlament) *este disputat, îngânat, cântat și chiuit în orice berărie sau cârciumă.* Având de acum un fiu (Edward, născut în 1537) și avuția călugărilor, regele a hotărât să pună capăt dezordinii.

Cele *Șase Articole* din 1539 au readus la viață aproape toate practicile catolice, cu excepția recunoașterii autorității papale. În 1543, englezilor obișnuiți de rangul unui *yeoman* (țăran liber, slujbaș mărunt) sau de rang și mai jos, le era interzis să posede, să citească ori chiar să asculte Biblia în engleză. S-a ajuns astfel la situația în care catolicii să fie arși pentru trădare (fiindcă negau supremația regelui), în vreme ce protestanții erau arși pentru erezie (fiindcă nu respectau cele *Șase Articole*). Și, cel puțin într-o ocazie, ambii au fost arși pe același rug.

Pentru ca lucrurile să fie și mai încurcate, Henric își tot schimba poziția cu privire la statutul fiicelor sale. Eduard era indiscutabil moștenitorul de drept, dar poziția lui Mary (fiica Caterinei de Aragon) și a Elisabetei (fiica lui Anne Boleyn) nu era defel clară. Henric știa că, de fiecare dată când făceau o schimbare de clasament, risca opoziția populară, așa că a cerut sprijin public din partea Parlamentului. Temători și ambițioși, membrii Parlamentului îi aprobau dorințele de fiecare dată, dar în acest fel s-a creat impresia că Parlamentul era codecident în privința următorului suveran.

Bătrânul Nas-de-cupru: un șiling depreciat

Banii picați din cer de la confiscarea averilor mănăstirești s-au consumat, iar Henric a ajuns să plătească dobânzi de 13% pentru împrumuturi, iar moneda era atât de depreciată încât străinii refuzau să o accepte (porecla lui a ajuns să fie *Bătrânul Nas-de- cupru* fiindcă stratul de argint de pe monede se uza foarte repede). *Imperiul Angliei* se strângea la loc, în Europa și acasă. Vasul-amiral al lui Henric, *Mary Rose*, s-a scufundat când francezii au încercat o contra-invazie; în 1546, Henric a fost obligat să promită că va vinde Franței înapoi orașul Boulogne; iar forțatele aranjamente maritale în Scoția au fost anulate.

De acum, însă, nimeni nu mai era sigur de viața lui, iar englezii abia dacă mai înțelegeau ce era religie oficială și ce era erezie. În testamentul său, regele care se despărțise de Roma implora *Sfânta Fecioară și cetele din ceruri* să-i ușureze trecerea în lumea de apoi. Henric a murit în 28 ianuarie 1547, în timpul unei noi runde de execuții, lăsând Anglia în mâinile noilor oameni capabili de orice.

Finalizarea Reformei

Eduard al VI-lea avea doar nouă ani când a urcat pe tron. Unchiul său, Edward Seymour, s-a autopromovat la rangul de duce de Somerset — *Protector Somerset* — protejat fiind de John Dudley, noul conte de Warwick. Cei doi s-au pus pe treabă pentru a se asigura ca Reforma, prin care ajunseseră unde erau, să nu mai poată fi nicicând desființată. Bisericile parohiale, capelele și catedralele Angliei au fost epurate prin dictat guvernamental.

> Această distrugere finanțată în mare parte de stat... a însemnat dezmembrarea și eradicarea unei arte medievale și a unei tradiții religioase și culturale de secole.
>
> Muzeul Tate

Oamenilor de rând li se promisese un câștig în urma Reformei, dar Somerset s-a grăbit să aplice cea mai fioroasă lege cu privire la sărăcie din istoria Angliei. Cine nu avea de lucru timp de trei zile

era obligat să presteze orice muncă i se oferea contra hrană și atât. În caz contrar prezumtivul angajator putea să-i ia în robie pentru doi ani, și *să-l facă pe acel rob să muncească prin bătaie, încătușare sau în orice alt fel, punându-l la muncă și trudă oricât de grea ar fi*. Vechiul și zgomotosul catolicism, cu șirul lui de sărbători și procesiuni a fost înlocuit de protestantismul disciplinat dictat de stat.

> Zilele noastre sfinte și de sărbătoare au fost și ele reduse la un număr mult mai mic; de unde (nu cu mult timp în urmă) aveam sub papă nouăzeci și cinci de sărbători, numite festivaluri, și treizeci de *profesti*, pe lângă duminici, ele toate au fost aduse la douăzeci și șapte.
>
> William Harrison, 1577

Prea târziu s-au răsculat apoi englezii obișnuiți în apărarea vechilor libertăți. În 1549 *The Prayer Book Rebellion (Revolta cărții de rugăciuni*) din Cornwall a fost înăbușită cu extraordinară brutalitate: potrivit unui cronicar, zece minute au fost de ajuns pentru a le tăia gâtul celor 900 de prizonieri. *Kett's Rebellion (Revolta lui Kett)* a ocupat Norwich-ul înainte de a lansa atacul împotriva forțelor ordonate ale lui Dudley:

> Unul dintre blestemații ceia de băieți, dându-și jos pantalonii și... întorcându-se cu fesele dezgolite spre oamenii noștri, cu un zgomot oribil... a făcut ceea ce o limbă castă se rușinează a spune, și cu atât mai puțin un om sobru a scrie; dar fiind el împușcat în fese, a primit, cum era de așteptat, pedeapsa pe care o merita.
>
> Lordul Neville

Sorții fiind de partea lui, Dudley s-a descotorosit de Seymour, iar în mai 1553 l-a căsătorit pe fiul său cu lady Jane Grey, o stră-strănepoată a lui Henric al VII-lea, făcându-l pe Eduard care căzuse la pat să-i declare succesori la tron pe urmașii de sex masculin ai lui Jane. În ultima clipă, documentul a fost modificat punând-o pe Jane prima pe linia de succesiune. Cu cele două posibile rivale ale lui Dudley, Mary și Elisabeta, amândouă femei nemăritate, Anglia se pregătea pentru instaurarea unei noi dinastii, când Eduard a murit, la vârsta de 15 ani, în 6 iulie 1553.

Prima regină a Angliei

Prințesa Mary avea însă alte idei. Plină de cutezanță, și-a adunat oamenii sub propria ei flamură în Anglia de Est, care fusese scena ultimelor revolte. Sprijinul pentru Dudley s-a topit, iar Mary a fost primită de cetățenii Londrei ca adevărata lor regină. Contralovitura ei a restaurat catolicismul și a pus în fruntea Angliei prima ei regină de drept.

Dar a făcut-o să creadă că putea să domnească fără Parlament. A ignorat cererile acestuia de a se mărita cu un catolic englez și a insistat asupra lui Filip de Spania, fiul împăratului Carol al V-lea. Chiar dacă oamenii aveau noțiuni vagi despre teologie, știau în schimb cu certitudine că nu voiau să fie guvernați de un spaniol. În 1554, Mary a reușit să supraviețuiască unei revolte a schimbătoarei elite londoneze apelând printr-un extraordinar discurs la iubirea Angliei față de Fecioara Maria.

> Nu pot să vă spun cât de firesc își iubește o Mamă Pruncul, fiindcă eu nu am fost mama unui prunc, dar... fiind Doamna și Stăpâna voastră, cu adevărat și profund vă iubesc și vă ocrotesc.

Acest al doilea triumf a convins-o în mod fatal că avea de îndeplinit o misiune. Lady Jane Grey a fost executată, iar prințesa Elisabeta a scăpat ca prin urechile acului. Iar planurile ei de căsătorie cu Filip și-au urmat cursul împotriva opoziției generale.

Când copilul mult dorit s-a dovedit a fi o sarcină falsă, a decis că Dumnezeu o pedepsea pentru faptul că îi tolera pe eretici. Sute de protestanți au ars pe rug. În 1556, soțul ei a convins-o să i se alăture într-un război împotriva Franței, care s-a dovedit a fi un dezastru în urma căruia Anglia a pierdut Calais, ultima sa posesiune în Franța. La moartea ei în 1558, Mary condamnase catolicismul în Anglia, legându-l de execuții și dominație străină.

Privilegiul Sudului

După ce supraviețuise haosului politic și religios, regina Elisabeta era hotărâtă să stabilizeze o țară dezbinată. În privința religiei, a hotărât că, atâta timp cât supușii ei se conformau public, *nu avea de gând să deschidă ferestre spre inimile și locurile secrete ale oamenilor*. Actul de Uniformitate (1559) și cele 39 de Articole (1563) au restaurat protestantismul, dar au lăsat în mod deliberat lucrurile într-o stare atât de vagă încât, până în ziua de azi, există anglicani greu de deosebit de baptiști și anglicani prea puțin diferiți de catolici.

Situația politică a fost în schimb mai greu de controlat. Sub tatăl ei, Parlamentul se bucurase de putere; sora ei, Mary, îi ignorase sfaturile și plătise pentru asta. Acum, acesta era gata să-și arate mușchii. În 1567, Robert Mulcaster, membru al Parlamentului, a tradus în engleză tratatul de legi scris în latină de sir John Fortescue în secolul al XV-lea. Acolo stătea scris, pentru ca toți să poată citi — iar englezii au citit asta în mod repetat în următorul secol —, că suveranul era obligat să domnească împreună cu Parlamentul.

> Regele Angliei nu poate nici să schimbe legile fără consimțământul supușilor săi, nici să-i împovăreze cu biruri străine împotriva voinței lor... dat fiind că ele nu sunt făcute doar după placul Principelui, ci prin acordul întregului regat... Parlamentul Engliterrei.

Se mai punea apoi chestiunea străveche dacă Nordul avea să accepte domnia Sudului. Teologia era fațada revoltelor, dar adevărata problemă a reginei, după cum a fost avertizată de Consiliul ei Privat (Privy Council), era că *oamenii de la nord de Trent nu recunosc drept principe decât un Neville ori un Percy*. În 1569, Revolta Nordului (Northern Rebellion) a fost înăbușită cu o cruzime care l-ar fi impresionat chiar și pe Henric al VIII-lea: cel puțin 600 de oameni au fost spânzurați.

Anglia era din nou unită prin forță. Coroana, Biserica, Parlamentul, legea și învățătura erau toate în Londra sau în Sud-Est. Până și accentul locului a devenit normă. Primul tratat modern de poetică informa că a vorbi *limba Sudului, precum facem noi cei din Middlesex ori Surrey,* nu mai era o chestiune de dialect local. Ci însemna a vorbi limba noii elite conducătoare.

> [Scriitorii nu trebuie să folosească] termenii oamenilor din Nord... nici felul de a vorbi de peste râul Trent... Prin urmare veți prelua vorbirea obișnuită a Curții, cât și pe cea a Londrei și a comitatelor din jurul Londrei.

George Puttenham, *The Art of English Poesie* (1589)

Calea de a pătrunde în această elită era limpede: bani și un tip anume de educație, bazată pe clasici și legislația franceză, la Oxford, Cambridge și Londra.

> [Oamenii de rând întreprinzători și de succes]... ce-și îndreaptă fiii spre școli, spre universități, spre asociațiile avocaților (Inns of the Court)... îi ajută prin aceste mijloace să devină gentlemeni.
>
> William Harrison (1577)

Vasta majoritate a englezilor de rând, cărora li se promisese că Reforma avea să fie marele moment de eliberare națională, au ajuns într-o stare mai rea ca oricând.

Doar o altă națiune: Anglia scufundată

Climatul era din ce în cei mai dur. Împrejmuirile continuau fără abatere. Inflația ciuntea valoarea simbriilor. Săracii Angliei erau de acum într-atât de disperați, încât Elisabeta a fost sfătuită să-i folosească pentru a popula pe gratis noile ei teritorii americane.

> În număr mare sunt azi cei care suferă... de asemenea nevoi și lipsuri, că ar fi mulțumiți să-și pună viața în joc și să slujească un an întreg doar pentru mâncare, băutură și îmbrăcăminte, fără simbrie.
>
> Richard Hakluyt, 1583

Coroana „deschisă“ din acest portret ne arată că Elisabeta era împărăteasă, nu doar regină.

De acum Anglia era doar o națiune în cadrul noului imperiu al *Insulelor Britanice* (*British Isles* — termenul este consemnat prima oară în 1577). Elisabeta Tudor nu mai era doar o regină engleză. Era o împărăteasă multinațională care purta coroana imperială. Toate națiunile ei erau egale. În 1563 a comandat traducerea Bibliei în galeză. În anul următor, traducerea în irlandeza gaelică.

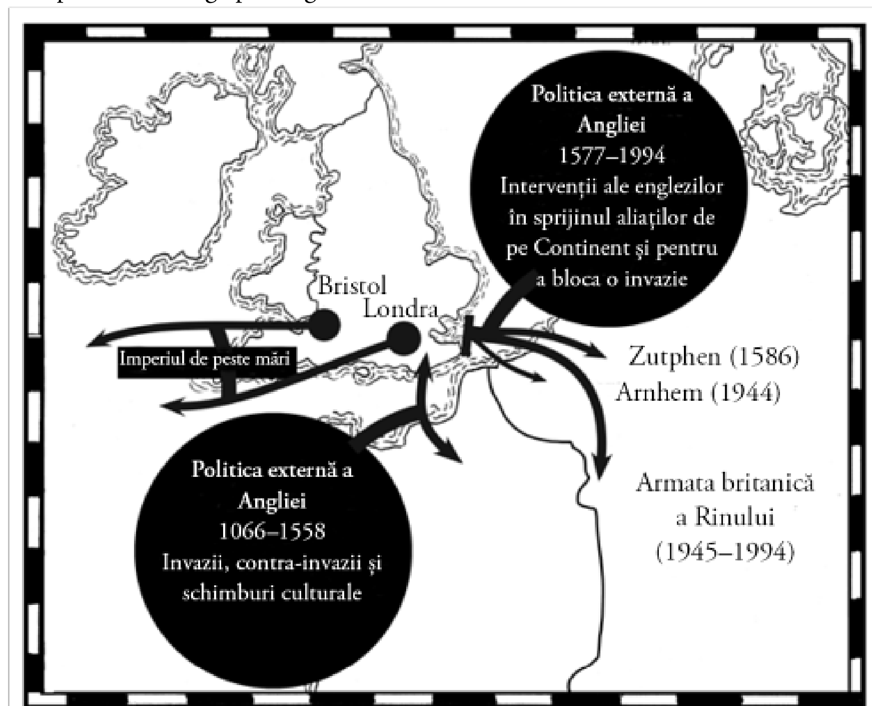
Începea o nouă și lungă poveste: rescufundarea englezilor obișnuiți, nu sub o clasă conducătoare francofonă, ci în cadrul unui imperiu multinațional, începând de acasă, cu Insulele Britanice, conduse de propria lor elită imperialistă. Pe moment însă, totul era deghizat de măreţul moment al unei unități impuse cu forța.

Insula-fortăreață

În 1570, Elisabeta a fost declarată de papă eretică *în slujba fărădelegii*, devenind o pradă pentru orice asasin catolic. În același deceniu, protestanții Olandei, care încercau cu disperare să scape de sub dominația spaniolă, i-au oferit de două ori întreaga lor țară. Elisabeta făcea parte din noul război confesional al Europei, că-i plăcea ori nu, dar era prea vicleană să se arunce într-un conflict deschis cu Spania. În schimb a optat pentru un război hibrid, sprijinindu-l pe ascuns pe sir Francis Drake care a devenit primul navigator englez care a făcut înconjurul lumii între 1577 și 1580.

Doar una dintre cele cinci corăbii ale lui Drake a ajuns până în Pacific, dar *Golden Hinde* a dat peste două corăbii spaniole care transportau aur și alte avuții, complet nepregătite în fața unui atac. S-a întors cu o pradă atât de bogată, încât jumătate din câștig, cât îi revenea Elisabetei, a reprezentat mai mult decât venitul Coroanei pe un an întreg.

Când olandezii s-au oferit din nou (în 1584), Elisabeta i-a refuzat din nou, dar a trimis o armată de 7.000 de oameni în Țările de Jos pentru a se confrunta direct cu spaniolii în bătălia de la Zutphen (1586). Timp de aproape 500 de ani politica externă a Angliei a constat fie din invadarea Franței, fie de a fi invadată dinspre Franța. În următorii 400 de ani, armata avea să se îndrepte spre Țările de Jos și nord-vestul Germaniei, intrând întotdeauna în alianțe pentru a menține echilibrul de putere, în timp ce flota naviga pe tot globul.

Iehova a suflat, iară ei s-au risipit15

În 1588, Armada spaniolă s-a pus în mișcare hotărâtă să schimbe regimul în Anglia. Noua elită își vedea capetele amenințate, iar oamenii de rând păstrau amintiri traumatizante legate de cuceriri străine: astfel, amenințarea reprezentată de Armada a devenit o măreață ocazie de uniune națională, canalizată cu multă pricepere de Elisabeta.

> Prin urmare mă înfățișez astăzi vouă nu pentru recreere ori distracție, ci fiind hotărâtă, în mijlocul și în focul bătăliei, să trăiesc ori să mor printre voi; să mă plec pentru Domnul meu, pentru regatul meu și pentru poporul meu, pentru onoarea mea și sângele meu, chiar și în țărână.
>
> Elisabeta la Tilbury, 1588

Înfrângerea Armadei și distrugerea altor două Armade (1596–1597) de vânt și intemperii au permis regimului să afirme că englezii protestanți erau poporul ales al Domnului.

După Armada

Scăpând de amenințarea catolică, Elisabeta și-a îndreptat atenția asupra protestanților radicali. În 1593, neparticiparea la slujbele Bisericii Angliei a devenit o ofensă gravă. În anumite momente importante, predici tipărite la centru erau expediate tuturor parohiilor din țară. Biserica a ajuns astfel primul mediu de comunicare în masă la nivel național, iar a deține controlul asupra ei a devenit un punct central al politicilor din următorul secol.

Pe moment, însă, orice conflict a fost prorogat întru gloria Elisabetei. În predici, tablouri, poezii și broșuri, *Regina Fecioară, Zâna cea Bună* era adorată ca un soi de înlocuitoare națională a Sfintei Fecioare.

> Primea cu grație nu doar daruri bogate de la persoane avute, ci și buchețele parfumate, flori, ramuri de rozmarin și alte asemenea atenții oferite de oameni umili... iar în acest fel poporul, pentru care nu există muzică mai dulce decât amabilitatea principelui, era cu atât mai stârnit să o iubească și să se bucure.
>
> John Hayward

Dincolo de tot acest teatru politic, oamenilor de rând le mergea tot mai rău. În anii 1590, cei mai săraci mureau literalmente de foame, în vreme ce speculanții cumpărau cereale pe care le puneau deoparte până ce prețurile creșteau și mai mult.

Guvernul a încercat în zadar să controleze această piață ucigător de liberă. În acel moment, un bărbat amendat în 1598 pentru că pusese deoparte cereale și care știa să scrie în franceză, dacă era nevoie, deși (potrivit spuselor unui rival cu educație universitară) nu avea decât *puțină știință de latină și mai puțină de greacă,* a sosit la Londra pentru a deveni scriitor de limbă engleză.

Cum le vorbește Shakespeare tuturor englezilor

Englezii erau pregătiți să devină iubitori de teatru. Din moment ce străvechile lor arte și rituri

religioase, precum și sărbătorile populare, le fuseseră interzise, se obișnuiseră să asculte cu multă atenție Cuvântul rostit, chiar dacă înțelegeau lucrurile doar pe jumătate (a le înțelege cu adevărat însemna aproape o condamnare la moarte). Thomas Cromwell stabilise că scena era singurul loc unde culoarea, zgomotul și spectacolul mai erau încă admise — deși doar cu scopul de a reprezenta presupusa istorie națională. Iar în avântul naționalist de după înfrângerea Armadei, cei de sus și cei de jos erau gata, pentru prima oară de la Cucerire încoace, să se amestece în aceleași locuri publice.

Aceasta i-a permis lui Shakespeare să execute un exercițiu de echilibristică pe sârma întinsă a limbii engleze și să vorbească tuturor. Prima sa mare piesă istorică (*Henric al VI-lea*) se deschide cu cuvinte culte de origine latină și referințe clasice, dar mai târziu ne sugerează că nu asta e engleza: *Vreo veste de supunere aduci?/ Supunere e un cuvânt francez, Noi, luptători englezi nu știm ce-nseamnă.*[16] În alte locuri, însă, face ceea ce făceau (și continuă să facă) avocații englezi, folosind dublete precum *lands and tenements,* referindu-se la *pământuri.* Iar mâna însângerată a lui Macbeth împurpurează mările, adică, pe englezește, preface verdele în roșu.

Engleza are această ciudată însușire de a-ți da posibilitatea să spui cele mai multe lucruri în două feluri.

George Watson

Ni-i putem imagina pe actorii lui Shakespeare privind în sus spre elitele așezate în loje, iar apoi vorbind în jos spre cei de la parter care stăteau în picioare. Se putea fiindcă, de data aceasta, englezii se simțeau cu adevărat uniți.

Era un moment de maximă importanță — un astfel de moment nu avea să mai vină niciodată. Ascensiunea, maturitatea și declinul său a coincis cu cariera dramatică a lui Shakespeare. După ce tensiunea a dispărut, iar zilele eroice au apus… lucrurile au început să se destrame.

A.L. Rowse

Anglia dată mai departe

Elisabeta s-a agățat de putere, refuzând să numească un succesor. Până și aducerea în discuție a chestiunii succesiunii era pedepsită. Protestanții radicali așteptau să ducă Reforma mai departe. Catolicii înverșunați sperau să poată da ceasul înapoi. Țara era ținută strâns — și în același timp paralizată — de Regina Fecioară care îmbătrânea. Când în sfârșit a murit, pe 24 martie 1603, toată lumea știa că o epocă lua sfârșit. Puțini își închipuiau că viitorul va fi decis fără luptă.

O națiune care aproape că s-a născut și s-a format sub ea… cum de era posibil ca boala ei să răspândească o spaimă universală?

Thomas Dekker

Însă în culise, Elisabeta și primul ei ministru, lordul Salisbury, au conceput un plan pentru a evita un război civil politico-religios: Anglia avea să fie încredințată unui rege străin.

Anglia abolită?

Anglia se războise cu Scoția aproape necontenit încă din secolul al XII-lea. Iacob al VI-lea al Scoției (a cărui străbunică fusese sora lui Henric al VIII-lea) a fost acceptat ca Iacob I al Angliei fiindcă Salisbury l-a prezentat ca fiind unica soluție de a evita războiul civil. Fiecare vicar anglican a fost însărcinat să le amintească enoriașilor săi că Iacob fusese încoronat *fără vreo vărsare de sânge, zarvă ori răzvrătiri care să deranjeze pacea publică a regatului Majestății sale... contrar tuturor așteptărilor*.

Noul rege a găsit o țară profund instabilă. Reformatorii extremiști îl voiau în chip de conducător războinic al Europei protestante. În schimb, el a abandonat eternul război al Elisabetei cu Spania, a permis anumite practici catolice și a încercat să-și păstreze poziția la centru comandând în 1604 traducerea și publicarea unei noi versiuni a Bibliei, cunoscută sub numele *King James Bible*. Dar catolicii extremiști nu s-au mulțumit cu atât. Sub conducerea lui Guy Fawkes, o bandă de complotiști a încercat să-l arunce în aer pe el și Parlamentul în 5 noiembrie 1605.

Dar la acea vreme Iacob propusese deja o nouă și radicală soluție la divizările din interiorul Angliei: aceea de-a le aboli complet, ca națiune separată.

> Drept care Noi am gândit să nu mai folosim numele diferite de Anglia și Scoția... și intenționăm și hotărâm să ne luăm și să ne asumăm pentru Noi... Numele și Titlul de Rege al Marii Britanii.
>
> Iacob I, Proclamația din 20 octombrie 1604

Elitei engleze prea puțin îi păsa care era numele țării ei. Dar era foarte interesată de cine o conducea. Dacă îi îndeplinea dorința lui Iacob și îi crea astfel o bază de putere separată în Scoția, puterea ei — pe care o exercita prin Parlamentul de la Londra — avea să fie serios îngrădită.

Avea Sud-Estul să rămână forța supremă, așa cum devenise în vremea Tudorilor, ori avea să devină o parte dintr-o entitate mai mare, multinațională, numită *Marea Britanie*? Întrebarea aceasta avea să domine politica următoarelor secole. În timpul domniei lui Iacob, s-a manifestat sub forma unei lupte între pretinsul *Rege al Marii Britanii* (și al său *Imperiu al Marii Britanii* cum avea sa-i spună cartograful John Speed în 1612) și *Parlamentul Angliei*.

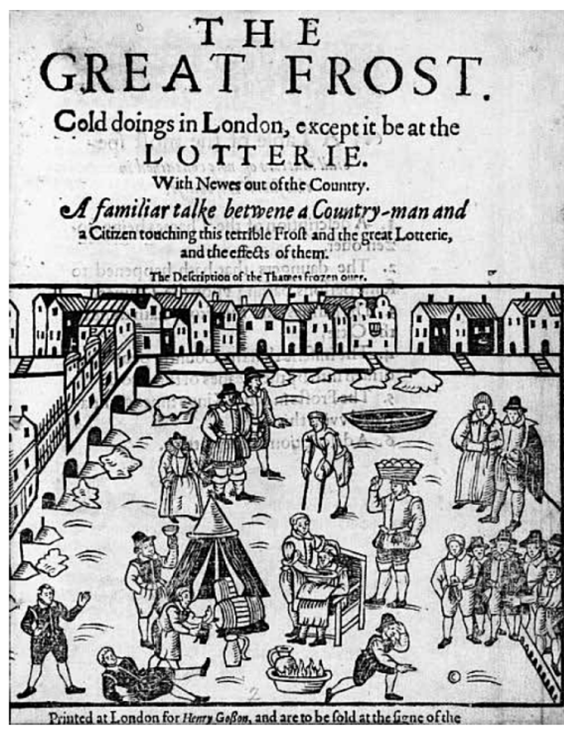
Membrii Parlamentului și juriștii — de cele mai multe ori erau și una și alta — au scotocit prin vechile cărți de legi engleze pentru a găsi cazuri. S-a aflat că sub Henric al VIII-lea nu era legal ca *bordelurile, numite lupanare, să fie suprimate prin decret [regal]*. Marele judecător al vremii, sir Edward Coke, a declarat că acest precedent legal se aplica la fel și unui bordel, și Parlamentului, așa încât *Regele nu are nicio prerogativă decât aceea pe care i-o permite legea țării*.

Iacob i-a avertizat pe membrii Parlamentului ca, dacă nu îi acordau fondurile pe care le dorea și nu îi susțineau planul de unificare a Angliei cu Scoția, *să nu mai caute în grabă alte Parlamente*. Unii dintre ei au dorit să clarifice lucrurile pe loc, alții însă s-au temut să se opună deschis regelui. Această diviziune i-a permis lui Iacob să domnească în continuare.

Nașterea imperiului transatlantic: foamete și emigrație

Conducătorii Angliei s-au dovedit a fi înțelepți temându-se de revolte sociale. Mica glaciațiune se apropia de punctul cel mai de jos. Începând cu 1608, pe Tamisa înghețată se organizau în mod regulat târguri. Agricultura devenea facultativă în Nord și chiar și în Midlands, împrejmuirile începuseră să fie o chestiune de viață și de moarte. În 1607, un număr mare de țărani rebeli din

Northamptonshire, care au încercat să blocheze îngrădirea izlazurilor lor, au fost uciși pe loc. Alții au fost apoi spânzurați, eviscerați și tăiați în bucăți. Ordinea socială a Angliei abia dacă se mai menținea.

THE
GREAT FROST.
Cold doings in London, except it be at the
LOTTERIE.
With Newes out of the Country.
A familiar talke betwene a Country-man and
a Citizen touching this terrible Frost and the great Lotterie,
and the effects of them.
The Description of the Thames frozen ouer.

Printed at London for *Henry Gosson*, and are to be sold at the signe of the

În 1608, câștigul la Marea Loterie era una dintre căile de supraviețuire; emigrația avea să devină curând o altă cale.

O nouă supapă de salvare a fost emigrația. În prima jumătate a secolului al XVII-lea, aproximativ 50.000 de oameni (dintr-un total de cca 4 milioane) a ales călătoria primejdioasă spre coloniile din America. Mulți dintre ei s-au legat printr-un contract de muncă pe ani întregi, pentru a-și plăti traversarea. Adesea soarta lor nu a fost mult mai bună decât sclavia.

> Sosirea primilor douăzeci și ceva de africani [în Virginia, în 1619] nu a impus coloniei să stabilească legi speciale pentru sclavia bazată pe rasă deoarece legea care îi trata pe pălmași ca pe o proprietate mobilă era suficientă.
>
> William Terrance Marshall Riches

Conștienți de această situație, un grup de țărani din Nottinghamshire s-a hotărât să pornească spre acele regiuni ale Lumii Noi care nu se aflau sub controlul regelui: *acele ținuturi întinse și nepopulate ale Americii, care sunt roditoare și potrivite pentru a fi locuite, fiind lipsite de locuitori civili, unde nu sunt decât oameni sălbatici ori necivilizați, care cutreieră locurile în lung și în lat cam la fel ca*

animalele sălbatice. Aceștia au fost cei care în 1620 s-au îmbarcat pe *Mayflower*.

Imperialiștii de mai târziu aveau să afirme că imperiul anglofon era dovada unei însușiri rasiale unice. Realitatea era că Franța, de exemplu, nu era cu nimic mai puțin interesată de ideea de a avea un imperiu și dispunea de aventurieri cu grămada — dar nu a avut niciodată un număr mare de țărani fără pământuri într-atât de disperați, încât să-și riște viața în regiuni de curând descoperite, aflate la capătul lumii. Imperiul anglofon s-a născut fiindcă viața era extrem de grea pentru englezul de rând.

Un dușman de moarte: Carol I și Parlamentul

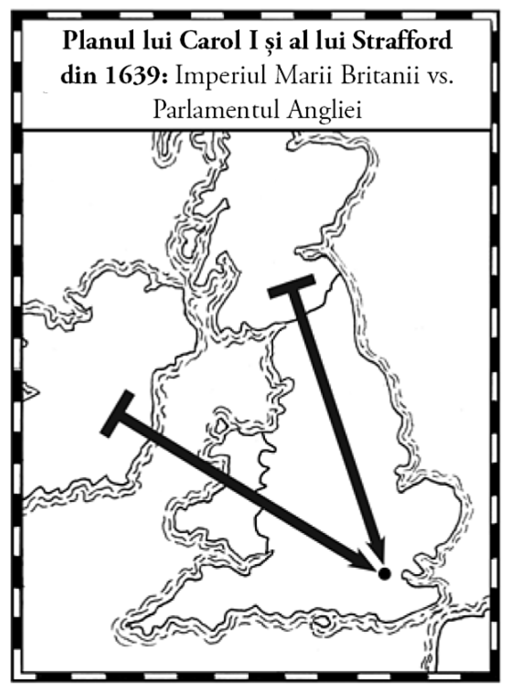
La moartea lui Iacob în 1625, tensiunile dintre el și Parlament aproape că paralizaseră guvernarea. Fiul său, Carol, în vârstă de 24 de ani, a făcut un slalom disperat încercând să găsească mijloace și fonduri pentru a ocoli, a câștiga ori a intimida Parlamentul. În cele din urmă dezastrul s-a produs în 1628: trei expediții navale costisitoare nu au reușit să-l oprească pe regele francez să recâștige fortăreața protestantă care era La Rochelle (aceasta este povestea din *Cei trei muschetari*). Cu trupele învinse și marinarii răzvrătiți fiindcă nu mai fuseseră plătiți, Carol a fost obligat să apeleze la Parlament pentru a obține creșterea impozitelor.

Membrii Parlamentului s-au folosit din plin de ocazie. Pe 2 mai 1629 l-au țintuit fizic pe președintele instituției de scaunul său ca să continue sesiunea și să treacă o serie de hotărâri de urgență. De atunci încolo, oricine îl sfătuia pe rege să crească impozitele fără acordul Parlamentului, ba chiar și cel care plătea asemenea impozite, era un *dușman de moarte al acestui Regat și al bunului public*.

Cu toate acestea, a te ridica cu forța armelor împotriva regelui era un pas pe care nimeni nu a îndrăznit să-l facă. Carol nu a luat în serios Parlamentul și a continuat să guverneze fără el zece ani, finanțându-se prin reînvierea unor impozite medievale, precum Ship Money, pentru care nu avea nevoie de aprobarea Parlamentului.

Războiul Civil: Imperiul Marii Britanii vs. Parlament

Criza s-a produs în cele din urmă când Carol s-a hotărât să folosească *Imperiul Marii Britanii* împotriva Parlamentului Angliei. Comandantul său militar, contele Strafford, reușise aparent să pacifice Irlanda în anii 1630, oferindu-i lui Carol un fief în afara controlului parlamentar. În 1639, Strafford a încercat să facă același lucru și în Scoția. Dar aceasta s-a întors împotriva lui. Scoțienii au pus mâna pe arme și au ripostat, armata subfinanțată a lui Strafford s-a prăbușit. *Parlamentul Scurt (Short Parliament)* convocat de Carol a refuzat să finanțeze o nouă armată dacă aceasta nu se afla sub controlul său, iar întreaga regiune Northumbria a sfârșit sub ocupație scoțiană.

O treime dintre corăbiile comerciale engleze erau folosite la transportul cărbunelui de la Newcastle la Londra pentru a face față asprelor ierni ale secolului al XVII-lea. Cu o parte vitală a veniturilor tăiate, Carol nu a avut altă opțiune decât să convoace Parlamentul. Pe 3 noiembrie 1640, *Parlamentul Lung (Long Parliament)* s-a reunit la Westminster. Regele voia doar bani ca să-i supună pe scoțieni, dar Parlamentul era hotărât să folosească ocazia ca să-și afirme dominația asupra tuturor posibililor rivali.

Arhiepiscopul Laud a încercat să facă uz de puterea Bisericii în comitate pentru a scurtcircuita controlul Parlamentului londonez asupra legii. La rândul său, Strafford sugerase că o armată compusă din supușii irlandezi ai regelui Carol ar putea zdrobi Parlamentul Angliei. Parlamentul i-a declarat pe amândoi vinovați de înaltă trădare, iar Consiliul Nordului de la York a fost desființat.

În data de 4 ianuarie 1642, Carol a pătruns în Camera Comunelor în fruntea unor soldați înarmați, pentru a aresta cinci membri ai acesteia. Dar sosise prea târziu. După cum a spus chiar el, păsările își luaseră deja zborul. Temându-se de locuitorii Londrei care sprijineau Parlamentul, Carol s-a refugiat la York, orașul rival al capitalei. Pentru prima oară în istoria engleză, două puteri din țară încercau acum, pe calea proclamațiilor tipărite, să influențeze opinia populară. Amândouă se străduiau să adopte un ton moderat.

Parlamentul *(de la Londra, în iunie 1642)*: Iar umilele noastre cereri primind acordul Majestății Voastre, ne vom dedica de acum încolo reglementării veniturilor Voastre prezente astfel încât să fie spre avantajul Vostru...

Regele Carol *(de la York, dând răspuns)*: În acest Regat, Legile sunt făcute împreună de un Rege, o Cameră a Lorzilor și o Cameră a Comunelor aleasă de Popor, cu toții având dreptul la vot și privilegii particulare...

Un motor ascuns împingea însă lucrurile spre criză. Nordul în alianță cu non-englezii se opuneau dominației exercitate de Parlamentul din Sud. Era vorba aici de autoritate și identitate, o problemă destul de profundă, încât să-i facă pe englezii obișnuiți să se ucidă unii pe alții.

> Nordul și Vestul erau văzute de parlamentarieni[17] ca „ungherele întunecate ale țării".
>
> Christopher Hill

Regaliștii au ezitat după ce au câștigat cu greu prima bătălie de la Edgehill (23 octombrie 1643). Londra a rămas de partea Parlamentului. Carol s-a stabilit cu curtea — și propriul său parlament — la Oxford, având sprijinul Țării Galilor și al Nordului. Armatele sale au obținut victorii importante în 1643 și au ocupat al doilea oraș al Angliei, Bristol. După ce a făcut pace cu Irlanda, putea să convoace trupe de acolo. La sfârșitul anului 1643 era pe cale să câștige.

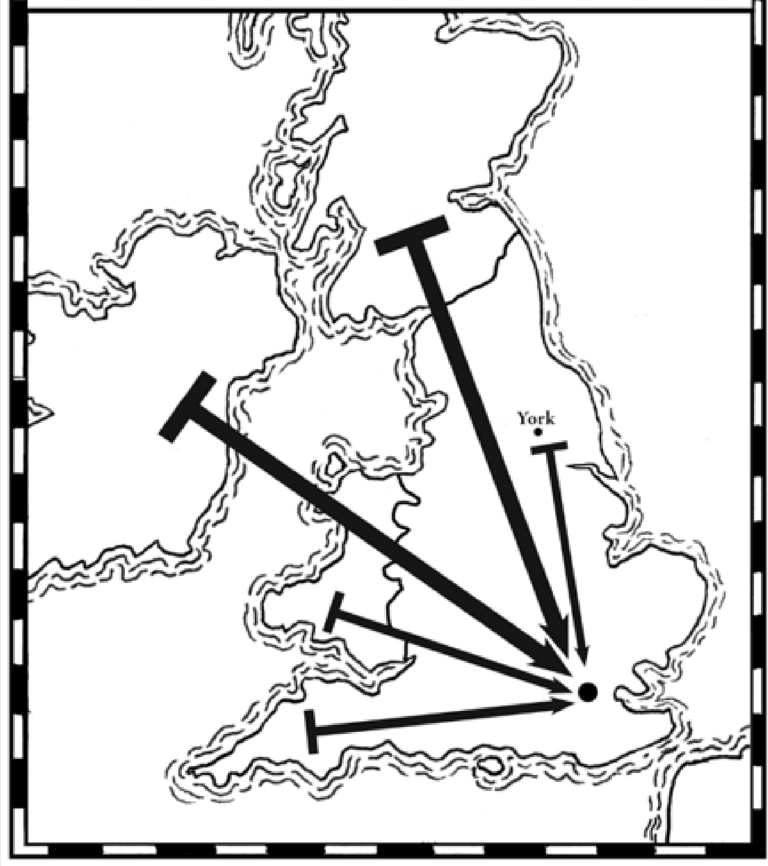
Scoția decide soarta Angliei

Scoțienii erau acum jokerul din pachet, pregătiți să sprijine una dintre părți, cu un anume preț. Carol, prostește de încrezător în forțele sale, nu le-a făcut niciun fel de concesii. În schimb, Parlamentul, disperat, le-a făcut o ofertă extraordinară, ce răsturna relația de putere existentă de secole. Dacă avea să câștige, le ceda scoțienilor îndelung contestatul Berwick-upon-Tweed și avea să refacă Biserica Angliei potrivit imaginii fundamentaliste a Bisericii Scoției. Acest acord a fost cunoscut sub numele de *Covenant (Solemn League and Covenant)*.

Când negocierile au început, *Comitetul pentru demolarea monumentelor superstiției și idolatriei* și-a suflecat mânecile atacând imaginile și statuile din bisericile și catedralele Sud-Estului, în semn de bună credință — iar radicalii și-au găsit un mare conducător, pe Oliver Cromwell.

> Ieșiți de îndată toți cei care puteți! Ridicați toate cetele voastre; trimiteți-le la Huntingdon; adunați câți voluntari puteți; dați pinteni cailor... vă conjur, nu șovăiți, fiți iuți și răzbătători!... Trebuie să acționați cu vioiciune; fără abatere! Nu neglijați niciun mijloc.
>
> Cromwell către comisari la Cambridge, 6 august 1643

Însă tot zelul lui Cromwell n-ar fi fost de niciun folos dacă nu erau scoțienii. La Marston Moor lângă York, în 2 iulie 1644 — în a doua mare bătălie, după Towton, purtată vreodată în Anglia — jumătate din armata parlamentarilor era compusă din scoțieni prezbiterieni susținători ai *Covenant*-ului. Dacă n-ar fi fost ei, prințul Rupert și ai săi Cavaliers ar fi câștigat cu siguranță bătălia și probabil că și războiul.

Sud-Estul la ananghie

Spre sfârșitul anului 1644, în pofida victoriei de la Marston Moor, ideea că Sud-Estul și conducătorii Londrei ar trebui în mod firesc să domnească peste întreaga Britanie — poate chiar peste toate Insulele Britanice — părea o cauză pierdută. Irlanda își recăpătase suveranitatea de facto. Scoțienii, a căror alianță cu Parlamentul scârțâia, dețineau Newcastle și Durham, controlând comerțul cu cărbune. Țara Galilor rămăsese neclintită de partea regelui.

Anglia însăși era un fel de stat eșuat. Bărbații din Sud-Vestul rural formau miliții de așa-numiți *clubmen* pentru a se apăra de ambele tabere. Cornwall și Devon au semnat un pact de neagresiune ca și cum ar fi fost două țări independente. La două luni după Marston Moor, regaliștii din Cornwall au alungat armata contelui de Essex la Lostwithiel. La Londra, moderații erau la cuțite cu *Cromwell și junta sa* (cum le zicea „parlamentarianul" conte de Manchester). Iar atunci, Cromwell a declarat război total.

Războiul total și adevăratele inimi de englezi

Acum e timpul să vorbească, ori în veci să tacă. Ocazia importantă de acum este aceea de a salva o națiune.

Cromwell către Parlament, 9 decembrie 1644

Mathew Hopkins, vânător de vrăjitoare

A salva o națiune — însemna de fapt a păstra supremația Angliei de Sud-Est — Cromwell era nevoit să-și mobilizeze poporul cu orice preț. *Noua Armată Model*, înființată la începutul anului 1645, era compusă din cei cu *adevărate inimi de englezi*. Soldați căliți în lupte erau făcuți ofițeri în defavoarea gentlemenilor. Fiecare unitate avea propriul ei pastor, pus să le inspire oamenilor sentimentul că îndeplineau o misiune de dreptate divină. Mult disprețuiții englezi de rând erau acum invitați să se vadă ca unșii Domnului. După ce Noua Armată Model a zdrobit ultimele trupe ale lui Carol la Naseby (14 iunie 1645), luptătorii ei au încolțit un grup de vivandiere regaliste, măcelărind o sută de *târfe cu trese de aur*. Ororile s-au răspândit și dincolo de câmpurile de bătălie: între 1644 și 1647, zeci de femei din comitatele de baștină ale *Asociației Estice* a lui Cromwell au fost torturate și executate de Mathew Hopkins, *prim-vânătorul de vrăjitoare*. Prețul victoriei Parlamentului a fost un radicalism religios-politic incontrolabil.

Granzi și agitatori

Cromwell le spusese oamenilor săi că luptau pentru vechile libertăți ale Angliei împotriva unor

dușmani lipsiți de Dumnezeu. Unii dintre ei, cunoscuți drept *nivelatori* — fiindcă doreau să niveleze, să dărâme împrejmuirile — l-au crezut pe cuvânt.

În iunie 1647, nivelatorii radicali din armată l-au capturat pe rege, au abolit Crăciunul, considerându-l o sărbătoare a papistașilor, și au cerut desăvârșirea Reformei (cum îi spuneau ei), prin care înțelegeau voturi și pământ pentru toată lumea. Au insistat ca promisiunea făcută de Thomas Cromwell oamenilor de rând în jurul anului 1530 să fie în sfârșit îndeplinită de Oliver Cromwell. În cadrul așa-numitelor *Dezbateri de la Putney* din octombrie-noiembrie 1647, Cromwell și Ireton — *granzii* — au purtat dezbateri cu *agitatorii*, dintre care unul a declarat pur și simplu că visul lor era *epoca dinainte de Cucerire*.

Războiul Civil a pus arme în mâinile englezilor obișnuiți din Sud-Est. Tiparul și știința de carte au dat glasurilor lor puterea mass-mediei. Amestecul de viziuni religioase și revendicări politice care îi mâna ni-l evocă pe Martin Luther King în America anilor 1960:

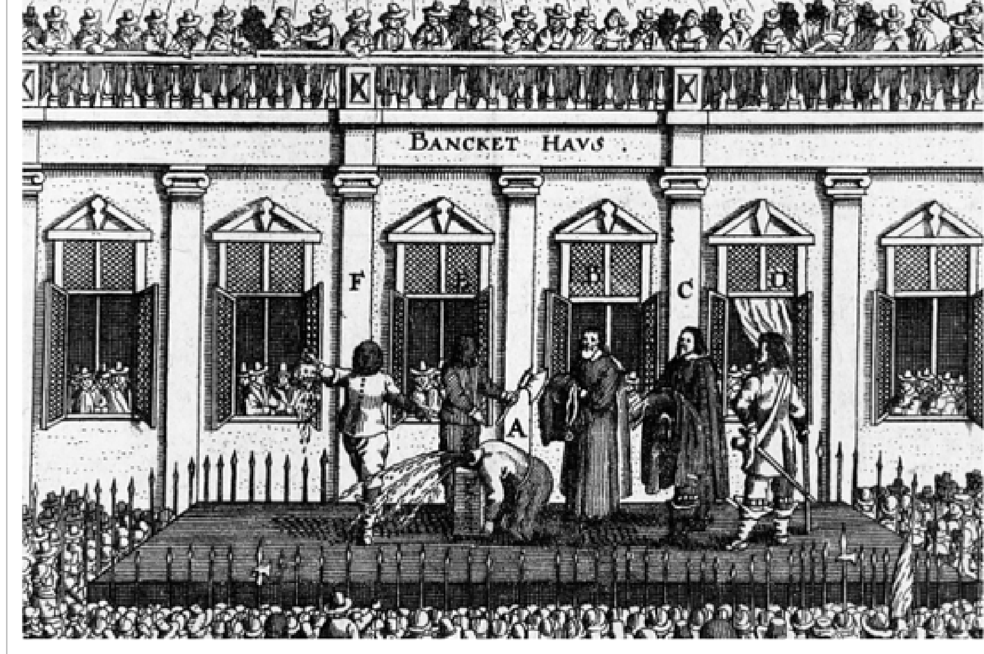
> O, cât de mare e Amăgirea în care trăiți voi cei care sunteți puterea Angliei! Căci în vreme ce pretindeți a da jos jugul normand și puterea babilonică, și ați promis să faceți din poporul Angliei ce geme sub jug un Popor Liber, voi încă purtați acel jug normand și tirania înrobitoare și țineți poporul în robie la fel de mult ca acel Cuceritor netrebnic și Consiliul său de Război... Prin urmare, de vrei să afli Îndurare, *lasă-i pe fiii lui Israel să se ducă!*
>
> *The True Levellers' Standard Advanced*, 1649

Dar nu era doar o lucrare care îi făcea vinovați pe normanzi pentru secole întregi de pustiire. Aproape toți o făceau. Trecuseră șase sute de ani, dar pentru oamenii de rând din Anglia, cu istoriile lor transmise de la o generație la alta, Cucerirea continua să fie marea traumă națională, care îi privase de limba lor, de legile lor și de pământul lor.

Armata împotriva Parlamentului

Cromwell a încercat să-și îmblânzească armata radicalizată, dar în secret a pus umărul ca regele Carol să fie făcut scăpat din ghearele ei în noiembrie 1647, ocazie de care însă a profitat pentru a cere loialitate totală. A pus chiar ca unul dintre agitatori să fie împușcat în fața regimentului său.

De atunci înainte a fost însă obligat să meargă pe panta populistă căreia îi dăduse frâu liber. Deși în particular era pornit împotriva nivelatorilor, n-a avut încotro decât să-și susțină armata radicală împotriva Parlamentului moderat. Membrii mai puțin radicali ai Parlamentului au fost eliminați în urma așa-numitei *Pride's Purge* (1648), operațiune de epurare coordonată de colonelul Pride, pentru ca, în cele din urmă *Parlamentul Trunchiat (Rump Parliament)* să decidă inimaginabilul. Pe 30 ianuarie 1649, regele Carol I a fost executat.

Execuția lui Carol I (detalii dintr-o gravură germană, 1649)

Poporul Angliei... va fi de acum înainte Guvernat ca un Commonwealth și Stat Liber de către Autoritatea Supremă a acestei Națiuni, Reprezentanții Poporului din Parlament.

Așa cum se întâmplase cu un secol în urmă, oamenii de rând așteptau acum de la noii lor conducători să se ocupe de împrejmuiri — sau măcar să-i lase pe ei să o facă. În aprilie 1649, cei ce se numeau *diggers (săpătorii)* au ocupat izlazul din St George's Hill, Surrey. Au fost urmați de alte grupuri din Kent, Northamptonshire și Buckinghamshire. La fel ca nivelatorii, săpătorii credeau că îndreptau un rău care se trăgea direct de la cucerirea normandă.

Cu inimă ușoară vom da deoparte toate vechile legi normande înrobitoare, ce au fost păstrate sub fiecare Rege de la Cucerire încoace și care sunt ca niște ghimpi în ochii noștri, ca niște împunsături în coastele noastre.

Dintr-o *Declarație a Bietului Popor Oprimat al Angliei adresată tuturor celor care își zic ori sunt numiți Stăpâni ai Domeniilor*

La fel ca la prima Reformă, oamenii de rând au fost rapid puși la punct. Comunitățile săpătorilor au fost distruse, iar Anglia plasată sub comandă militară.

În orice loc cu garnizoană se face o examinare foarte strictă a persoanelor... Niciun călător nu poate să treacă fără să fie luat la întrebări precum *care e numele tău, de unde vii, unde locuiești, încotro te duci și de ce ai venit aici?*

John Taylor („Poetul Apei"), 1649

Imperiul cu adevărat englez

Cu Sud-Estul deținând din nou controlul asupra Angliei, Cromwell a decis să-și extindă domnia asupra Insulelor Britanice. Misiunea lui era diferită de cea a predecesorilor săi dornici să construiască imperiul, prin aceea că nu a făcut niciun fel de concesii elitelor locale: înfrânte în luptă de Noua Armată Model, se aflau acum la mila englezilor de rând radicalizați, convinși că îndeplineau lucrarea Domnului.

În Irlanda, măcelurile în numele religiei s-au produs la Wexford și Drogheda (1649). La Dunbar (1650), scoțienii au suferit o înfrângere grea, iar sute de civili au fost masacrați ulterior la Dundee. Fiul regelui mort a condus o invazie din Scoția și a fost zdrobit la Worcester (1651), reușind cu greu să scape cu viață și să se refugieze în Franța.

> Asupra noastră tuturor planează încă blestemul lui Cromwell.
>
> Churchill

După ce și-a pus amprenta prin foc și sabie asupra Britaniei Exterioare, armata nu era defel dispusă să fie comandată de o elită mai moderată de acasă. În 1653, a dizolvat cu forța două parlamente — *Rămășița de Parlament* și *Adunarea Nominalizată* — înainte de a-l declara pe Cromwell rege în toate, în afară de nume.

Unicul mod de a ține armata radicalizată sub control era războiul. Așa încât Cromwell a pornit noi războaie împotriva Olandei și a Spaniei. La început lucrurile au mers bine, iar o vreme Republica Engleză a fost teroarea Europei. Punctul de cotitură l-a reprezentat atacul dezastruos asupra insulei Hispaniola din Marea Caraibilor (1655). În cele din urmă, pierzând încrederea publică și cu finanțele tot mai șubrede, Noua Armată Model s-a întors asupra poporului însuși în ceea ce s-a numit *Domnia generalilor-maiori* (1655–1657).

Domnia generalilor-maiori

Pentru prima oară de la 1066, Anglia era condusă de englezi obișnuiți: aproape toți generalii-maiori erau de origine modestă. Ei și subordonații lor erau zeloți radicalizați care credeau că tavernele, catolicii, luptele de cocoși, rivalii politici, armindenii, teatrele, episcopii, muzica liturgică și săracii erau literalmente agenți ai diavolului. După această experiență, englezii au rămas cu un sentiment de repulsie față de orice aducea cât de cât cu conducerea militară: timp de 150 de ani (spre deosebire de orice altă națiune europeană) au privit cu evidentă neplăcere spre propriii lor soldați când aceștia erau pe aproape.

În 1658, costurile de întreținere a armatei duseseră țara la faliment: englezii nu mai erau dispuși să suporte alte impozite, iar băncile străine nu mai acordau împrumuturi. Parlamentul știa că încrederea nu putea fi recâștigată decât punând capăt experimentului radical, așa că, în mai 1658, i-a oferit lui Cromwell coroana. Dar Oliver tot nu putea să scape de armata sa: generalii nu aveau să se pună în slujba unui rege — chiar dacă acesta era regele Oliver I —, așa că a fost nevoit să refuze.

Când a murit, în 3 septembrie 1658, au fost puțini cei care l-au plâns. Fiul său, Richard, a moștenit postul Lordului Protector, dar nu și prestigiul tatălui său în ochii soldățimii. Lipsit de

acesta, i-a fost cu neputință să îi controleze, iar în mai 1659 a abandonat. La fel a făcut și armata. În 1647 încercase să impună raiul cu forța; acum nu voia decât răsplata.

Sfârșitul experimentului populist

Aproape toți englezii își doreau din nou un rege, dar voiau și un Parlament liber ales care să îl aprobe mai întâi. În 1660, *Restaurația* nu a însemnat doar restaurarea monarhiei, ci și a adevăratei puteri a Parlamentului. Singurul om care mai avea sub comanda lui o forță viabilă, generalul Monk, conducătorul militar al Scoției, a pornit în marș spre Londra pentru a aduce toate acestea la îndeplinire. Pe 2 mai, *Convenția Parlamentară* a fost de acord ca prințul Carol, succesorul aflat în exil, să revină în țară și să fie încoronat.

> Mare bucurie ieri toată ziua la Londra; iar în timpul nopții focuri de artificii mai multe ca oricând, clopotele bisericilor care băteau și oamenii care beau în sănătatea regelui Carol pe străzi, în genunchi.
>
> Samuel Pepys, *Diary*, 2 mai 1660

Era sfârșitul experimentului populist al Angliei și sfârșitul încercării de a impune prin forță brută domnia Angliei asupra Insulelor Britanice. Scoția și Irlanda și-au recăpătat propriile parlamente, iar englezii erau mai mult decât mulțumiți să dea uitării ambițiile imperialiste: își doreau doar revenirea la ordinea tradițională, așa că au sărbătorit nebunește când Carol a intrat în Londra, pe 29 mai 1660.

Imitându-i pe francezi în toate

Carol al II-lea, ca atâția regi ai Angliei dinaintea sa, avea gusturi exclusiv franceze. În tribunale, au revenit latina și franceza (care fuseseră interzise în 1651). În modă, în artă, în arhitectură și literatură se imita orbește modelul francez.

> Realmente, legea aproape că nu are termenii potriviți pentru a se exprima în engleză.
>
> Sir Roger North, procuror general, 1686–8

> E la modă să-i imiți orbește pe francezi în toate... ne cioplim și modificăm limba, așa cum facem cu hainele, după placul oricărui croitor francez.
>
> Aphra Behn, 1688

Carol nu a putut însă să-l copieze pe vărul său Ludovic al XIV-lea în a fi un domnitor absolut. Chiar și *Parlamentul Cavalerilor,* dintre 1661 și 1679, a fost totuși un parlament și, cu toate că la început s-au înțeles bine cu Carol, redând Bisericii Anglicane puterea deplină și refăcând sistemul de taxare pentru a-i favoriza pe proprietarii de pământuri, în final, membrii Parlamentului au devenit reticenți după dezastrele care au lovit țara: epidemia de ciumă (1665), marele incendiu din Londra

(1666) și înfrângerea umilitoare suferită în al doilea război anglo-olandez (1665–1667).

Ceea ce Parlamentul nu știa însă era că Ludovic al XIV-lea îl finanța în secret pe Carol, oferindu-i chiar și sprijin militar pentru cazul în care parlamentarii ar fi scăpat de sub control. În schimb, Carol promisese că se va converti la catolicism de îndată ce putea să o facă în siguranță.

> Regele Marii Britanii... este hotărât să se declare catolic... de îndată ce bunul mers al regatului său îi va permite. Majestatea Sa Creștină [Ludovic] promite să sprijine această acțiune oferindu-i Regelui Marii Britanii 2 milioane de livre turnois... și să vină în ajutorul Majestății Sale Britanice cu 6.000 de soldați pedeștri.
>
> Tratatul secret de la Dover, 1670

Whig și Tory

Elita politică a Angliei era divizată. Una dintre tabere (numită *Tory* în derâdere după briganzii irlandezi anti-Cromwell cunoscuți drept Tory/Tories, care în gaelică însemna *fugar*) susținea că regele era suprema autoritate și domnea prin dreptul ce i-l conferea faptul că se afla pe linia directă de succesiune. Cealaltă (numită *Whig* în derâdere după puritanii scoțieni cunoscuți drept Whig/Whigs, care în gaelică însemna *hoț de cai*) considera că Parlamentul era cel care decidea succesiunea, având totodată dreptul să limiteze oricare dintre puterile regelui. Nu se știe prin ce instinct, la nașterea sistemului politic modern, englezii au ales cuvinte insultătoare ce reflectau divizarea Insulelor Britanice.

Tabăra Whig a fost cea care a inventat ceea ce în lumea de azi numim *fake news* pentru a întărâta plebea londoneză. *Complotul papistașilor* din 1678 era, de pildă, o poveste inventată potrivit căreia catolicii plănuiau răsturnarea ordinii din Anglia. În realitate, extremiștii Whig au fost cei care au vrut să-i asasineze pe Carol și James punând la cale *Complotul de la Rye House* pentru momentul când aceștia se întorceau de la cursele de cai de la Newmarket. Revolta publică i-a dat lui Carol posibilitatea să facă mai mult sau mai puțin tot ce voia. La moartea sa, în 1685, tabăra Tory era în ascensiune, iar Carol se îndrepta spre o monarhie absolută după modelul francez.

Libertatea engleză și Realpolitik continentală

Iacob al II-lea, primul suveran catolic de la regina Mary, nu s-a confruntat niciodată cu o revoltă populară de amploare. Cei mai mulți englezi urau Biserica de la Roma și pe Ludovic al XIV-lea, dar mai tare se temeau de un nou război civil. Iar atunci când fiul ilegitim al lui Carol al II-lea, ducele de Monmouth, a debarcat cu trupe la Lyme Regis, oferind țării o alternativă protestantă, cea mai mare parte a oamenilor a rămas în mod pasiv de partea regelui. Trupele lui Iacob au câștigat cu ușurință bătălia de la Sedgemoor, iar regiunea de sud-vest a fost pedepsită crunt de judecătorul Jeffreys în seria de procese numite *Bloody Assizes (Assizele Sângeroase)*.

Iacob a tras de aici concluzia că Parlamentul putea fi trecut acum pe linie moartă. Când membrii Parlamentului au refuzat să susțină emanciparea catolicilor, a suspendat activitatea acestuia pentru 18 luni, pentru ca în final să dizolve Parlamentul în încercarea de a guverna fără acesta. Populația

Londrei i-a ovaționat pe rivalii lui și a ars efigii ale Papei — dar o adevărată revoltă nu s-a produs.

Însă spre sfârșitul anului 1687, a doua soție a lui Iacob, Maria de Modena, a anunțat că era însărcinată. Mulți din Anglia s-au speriat la gândul că vor avea o dinastie catolică, dar pentru un anume olandez, William, prinț de Orania — rege al Olandei de facto, dar nu cu numele — apariția moștenitorului a devenit o amenințare existențială. William era căsătorit cu Mary Hyde, fiica lui Iacob din prima căsătorie, și era de așteptat ca ea să devină regina Angliei la moartea tatălui ei. În acest fel, Anglia avea să-i acorde sprijin în lupta sa pe viață și pe moarte împotriva lui Ludovic al XIV-lea. Dar odată cu apariția unui moștenitor catolic, Iacob avea să fie tentat sau (asemenea fratelui său Carol), mituit să încheie o alianță cu Franța.

Pentru ca Olanda să rămână liberă, Anglia trebuia să rămână protestantă. Prin urmare, William s-a grăbit să ia în secret legătura cu anumiți englezi. Au căzut la învoială: avea să fie invitat să invadeze Anglia atât timp cât promitea un Parlament liber. Între timp a căutat să obțină sprijin de la rivalii Franței, Habsburgii, și chiar și de la papă. Iar atunci când temutul fiu regal — James Francis Edward Stuart — s-a născut cu adevărat pe 10 iunie 1688, planul era de acum bătut în cuie.

Neglorioasa Revoluție

Pe 30 iunie, William a primit invitația. Invazia a fost o capodoperă de răstălmăciri. Habsburgii și papa au fost asigurați că era vorba de o mișcare împotriva francezilor și nu o cruciadă anticatolică. Englezii în schimb erau încredințați exact de contrariu.

> Această expediție a noastră nu urmărește alt plan decât acela de a avea un Parlament liber și legiuit, reunit cât mai curând cu putință... Nu avem nimic altceva în fața ochilor în această întreprindere a noastră decât păstrarea religiei protestante... sub o conducere dreaptă și legală.
>
> Proclamația lui William de Orania, octombrie 1688

Flota lui William — plasată, pentru impresie, sub comanda unui amiral englez era atât de mare, că a salutat în același timp forturile de la Calais și Dover. Împinsă de vânturi favorabile a scăpat de adevărata marină engleză, care continua să-i fie loială lui Iacob, și a ancorat la Brixham în 5 noiembrie 1688. Olandezii au ocupat rapid Exeter fără luptă.

> Armata olandeză, compusă din oameni care fuseseră născuți în regiuni diferite și serviseră sub fel de fel de flamuri, avea pentru locuitorii insulei un aspect grotesc, extraordinar și teribil... Cetățenii din Exeter, care nu văzuseră nicicând atâtea specimene din rasa africană, se holbau uimiți la fețele negre, împodobite cu turbane brodate și cu pene. Apoi, cu săbiile lor late scoase din teacă, au apărut călăreții suedezi în armură neagră și pelerine de blană.
>
> Macaulay

După trei săptămâni în care cele două tabere s-au jucat de-a șoarecele și pisica, William a intrat în Londra în fruntea armatei sale fără să întâmpine rezistență, trupele engleze fiind obligate să se retragă la 20 de kilometri de capitală.

> Gărzile Albastre olandeze au ocupat pozițiile de jur-împrejur la Whitehall și Hyde Park; iar Londra

a rămas sub ocupație militară olandeză 18 luni.

Jonathan Israel

Baladă de „Bun-venit la Londra“ pentru prințul de Orania, 1688.

Era limpede că *Willem, prins van Oranje*, era un străin, iar armata sa, străină și ea, dar londonezii obișnuiți erau disperați să evite repetarea perioadei 1642–1645, așa că au înghițit povestea că venise doar ca să înfrunte *papalitatea*, să le păstreze *Legile și Libertățile* — și să restaureze un *Parlament liber*, pentru ca atât *Regele, cât și Poporul* să poată înflori.

Parlamentul liber promis a și fost realizat, dar în culise, William i-a informat pe membrii Parlamentului că, dacă luau vreo decizie greșită, avea să-și retragă Gărzile Albastre, lăsându-i pe englezi să se lupte între ei. Drept care, pe 11 mai 1689, el și Mary au fost încoronați suverani, ca William al III-lea și Mary a II-a.

Triumful Parlamentului

William se afla în Anglia doar fiindcă avea disperată nevoie de mușchii ei împotriva Franței. Fiind conștienți de acest lucru, membrii Parlamentului au reușit să obțină un acord epocal: Parlamentul va finanța un război — dar numai dacă deținea controlul asupra armatei. În exact același mod încercaseră să-l lege pe Carol I în 1639, declanșând Războiul Civil. Cincizeci de ani mai târziu, William al III-lea, mai interesat să salveze Olanda decât să domnească în Anglia, a fost de acord cu această condiție.

LISTA CIVILĂ (listă a sumelor adunate pentru a plăti angajații serviciilor publice, controlată încă de rege)	VS	BUGETUL MILITAR-FISCAL (aflat sub controlul Parlamentului)

De acum, cu cât cheltuielile de război erau mai mari, cu atât mai mare era proporția din încasări care revenea Parlamentului. Astfel, membrii Parlamentului au fost încântați să sprijine războiul împotriva Franței, cum era scris în documentul de înființare a Băncii Angliei (1694).

William — cu avangarda sa formată din Gărzile Albastre olandeze — l-a înfrânt pe exilatul rege Iacob și armata sa susținută de francezi, în bătălia de pe Boyne din Irlanda. Flota anglo-olandeză i-a bătut în cele din urmă pe francezi, iar Ludovic al XIV-lea a fost nevoit să dea înapoi Țările de Jos și să-l recunoască pe William ca rege al Angliei.

Poziția acestuia din urmă era acum sigură, dar William și Mary nu aveau copii, astfel că în 1702, la moartea lui William, pe tronul Angliei a urcat Anne, cumnata sa — ceea ce de fapt nu era decât o soluție temporară, fiindcă ea însăși își pierduse ultimul copil în 1700 și era prea bătrână să mai aibă alții. Succesiunea fiind în aer, Parlamentul a făcut mișcarea decisivă. Încă de la Magna Charta și parlamentele lui de Montfort, elita Angliei se bătuse cu regii ei pentru a stabili cine conducea cu adevărat. Acum lupta fusese în sfârșit decisă. Prin *Act of Settlement (Legea de stabilire)* orice pretendent catolic era exclus din linia de succesiune, astfel că George, principele elector al Hanovrei, strănepot al lui Iacob I pe linie maternă, a sărit peste 56 de pretendenți mai direcți din familia Stuart, pentru a deveni rege al Angliei.

Oferta perfectă

Noua balanță a puterii între rege și Parlament a venit cu o ofertă unică pentru piețele financiare internaționale. În Anglia și numai în Anglia împrumutul pe care îl dădeai era garantat atât de un rege adevărat care însemna prin tradiție soliditate, cât și de un Parlament condus de o elită cu o bază largă. Această elită, concentrată în orașul cel mai mare din Europa apuseană, acceptase de secole comercianții de succes și tratase guvernarea ca pe o afacere.

Politica engleză nu mai era afectată de ideologii împovărătoare. Englezii se săturaseră de ele. Își mai ziceau unii altora *Whig* și *Tory*, dar acestea nu erau decât cuvinte la îndemână pentru a-ți insulta rivalul politic.

> Ministerul distins cu numele de Tory nu era decât alt set de Whigs... Problema nefiind cine va fi regele, ci: cine va deține poziții profitabile sub rege?
>
> *The Gentleman's Magazine*, nr. 33, 1763

Peste tot în Europa, guvernele monarhilor luau impozite de la populația care făcea bani și canaliza fondurile spre o elită ereditară pe care se putea baza politic:

În Anglia, Parlamentul impozita oamenii care făceau bani și canaliza fondurile înapoi spre aceștia:

Europenii au început să preia cuvântul *gentleman* pentru a descrie această stranie fuziune a aristocrației cu clasa afaceriștilor, care nu exista niciunde.

Parlamentul și-a onorat datoriile, în loc să le sară, cum a făcut Franța în 1759 și 1770, așa că oamenii au fost dispuși să-i împrumute banii care au alimentat războiul. Marea luptă de secol al XVIII-lea pentru imperiu nu a fost câștigată pentru că englezii ar fi fost în vreun fel intrinsec superiori francezilor, ci fiindcă Anglia a fost mai capabilă să se împrumute ieftin. Doar că Anglia nu mai era Anglia.

Scoția schimbă totul

În 1707, această nouă *organizare statală programată pentru comerț și război* (Brendan Slims) a primit în mod oficial un nou nume: Marea Britanie. Elita scoțiană din Lowlands și-a dorit un acord de comerț liber cu bogata Anglie, locuri în puternicul Parlament de la Londra și comisioane. Le-a obținut pe toate. Uniunea a schimbat Anglia. Când Daniel Defoe a călătorit prin noul regat pentru a scrie primul ghid al acestuia, *A tour thro' the whole island of Great Britain* (1724–1727), a tratat granița anglo-scoțiană ca fiind lipsită de însemnătate și a alăturat Anglia de Nord Scoției. Linia despărțitoare era, bineînțeles, râul Trent. Defoe a comparat traversarea acestuia cu traversarea Rubiconului de către Cezar.

Noul stat, Marea Britanie, după Daniel Defoe

„acea parte a Britaniei căreia scoțienii, și cei din Northumberland și alții de pe partea aceea îi zic *la Nord de Trent*“

„partea de Sud a insulei Britaniei“

Divizarea din interiorul Marii Britanii nu era una națională, între Anglia și Scoția, ci una economică și culturală, între Anglia de Sud și restul. Acest lucru a rămas valabil până în ziua de azi.

Alăturarea la elita non-engleză

Noul regat al Marii Britanii — în uniune dinastică cu regatul Irlandei și Electoratul Hanovrei — se afla într-un permanent război cu Franța, dar asta nu însemna că elita lui încetase să vorbească franceza. Lumea bună *(gentry)* poliglotă a Angliei georgiene vorbea — dar, mai ales, scria — o engleză care era mai franțuzită și mai obsedată de cultura clasică decât fusese vreodată. *Istoria*

declinului și a prăbușirii Imperiului Roman a lui Edward Gibbon, operă de remarcabil succes în epocă (1776), a devenit modelul unui stil cultivat:

> Nu îmi stă în intenție de a-l reține pe cititor insistând asupra diversității ori importanței subiectului pe care mi-am propus să-l tratez; căci meritul alegerii va face ca slăbiciunea execuției să fie și mai evidentă, și mai puțin scuzabilă.

E o limbă pentru care un englez needucat de secol XVIII, ori de acum, ar avea nevoie de traducere. Dar tocmai aici era șmecheria. Aceasta nu era limba firească a nimănui; ci era proprietatea unui grup. Era ceva ce trebuia învățat — ce putea fi învățat de oricine, cu condiția să-și permită educația potrivită. Or, tocmai din acest motiv era perfect potrivită pentru a deveni factorul de coeziune socială a noii elite britanice. Cei înstăriți și educați (*gentry*), proprietarii de pământuri și șefii clanurilor din Britania Exterioară primeau ceva foarte diferit de naționalismul englez biblic de pe vremea lui Cromwell. Erau invitați să se alăture unui regat nou și ciudat, ai cărui regi germani abia dacă vorbeau engleza, a cărui limbă era în mod voit artificială, pe jumătate franceză, pe jumătate engleză, și a cărui adevărată cultură a fost ridicată din piatră.

De la Dover la Donegal, de la Truro la Inverness, conace nou-nouțe, construite după reguli noi, importate, te anunțau că proprietarii lor aparțineau nu unei nații oarecare, ci unei elite paneuropene. Mici proprietari de pământuri și vicari de țară își construiau în fiecare sat case de acel tip, la o scară mai redusă. Cu mult timp în urmă, Anglia fusese unită sub regii normanzi de către o elită care vorbea franțuzește și își construia castele peste tot în țară. Acum, Insulele Britanice erau unite sub regi germani, de o elită care vorbea franceza, latina și greaca și își construia conace în stil clasic peste tot. Cine era cineva trebuia să aibă de asemenea o casă în stil clasic la Londra, inima imperiului, și să-și petreacă vacanța socializând într-o stațiune special construită, precum Bath.

Clădirea istorică numită Grand Pump Room din Bath are pe frontispiciu o inscripție în greacă: *Apa e cea mai bună.*

Înfrângerea țărănimii engleze

Toate acestea erau greu de înțeles pentru englezii obișnuiți. Au fost deci lăsați de izbeliște în acest

nou imperiu clasicist, la fel ca muntenii Scoției, vorbitorii de gaelică din Țara Galilor sau țăranii gaelici ai Irlandei. Valul împrejmuirilor, ce-și urmase târâș-grăpiș cursul, s-a revărsat acum într-un atac final. Totul a trecut prin tribunale, firește, dar țăranii nu aveau acolo nicio șansă. Chiar dacă Parlamentul ceruse în 1731 ca *toate ședințele [de judecată] să fie ținute numai și numai în engleză, și nu în latină ori franceză*, engleza avocățească era în continuare împănată cu expresii franceze și latine. În plus, ce țăran își putea permite să plătească un avocat? Iar dacă țărănimea engleză încerca în continuare să trateze ceea ce odinioară fusese pământ ori pădure comună ca pe un bun public, din 1723 exista *Legea Neagră (Black Act)* care o punea la punct: o serie întreagă de tradiționale acțiuni rurale aflate la marginea legii — precum braconajul, furtul din livezi și altele asemenea — s-au transformat din simple încălcări în fapte criminale.

Ceea ce englezii de azi fetișizează a fi peisajul englez rural tradițional — frumoase clădiri în stil georgian într-un peisaj străbătut de garduri vii — a fost creat prin importul de arhitectură străină și distrugerea vieții tradiționale de la țară, dacă era cazul chiar și prin forță. Englezilor de la țară, care au urmat, tot ce le-a rămas a fost să jelească:

> Prin forța puterii cinstea simplă înșelând
> Astfel veni împrejmuirea — ruină aducând...
> Și închisorile pentru săraci s-au ridicat în loc.
>
> John Clare (cca 1820)

> Pășunea de la Warkworth era împărțită de locuitorii din trei sate învecinate... Când și-au pus în practică amenințarea de a da jos noile împrejmuiri au fost întâmpinați de o companie de gentlemeni călare conduși de judele local care au trecut peste ei și le-au „înfrânt pornirea".
>
> J.M. Neeson, *Past & Present*

> Nu am o simpatie deosebită pentru țărani, dar nu poate fi tăgăduit faptul că în multe alte țări au putut să trăiască în lumea lor specială, în acord cu obiceiurile, purtările, hainele, mâncarea, băutura, cântecele și dansurile lor. Aceiași oameni în Anglia au fost privați de toate acestea și nu au mai putut nicicând să le înlocuiască cu altceva.
>
> J.B. Priestley, *The English*

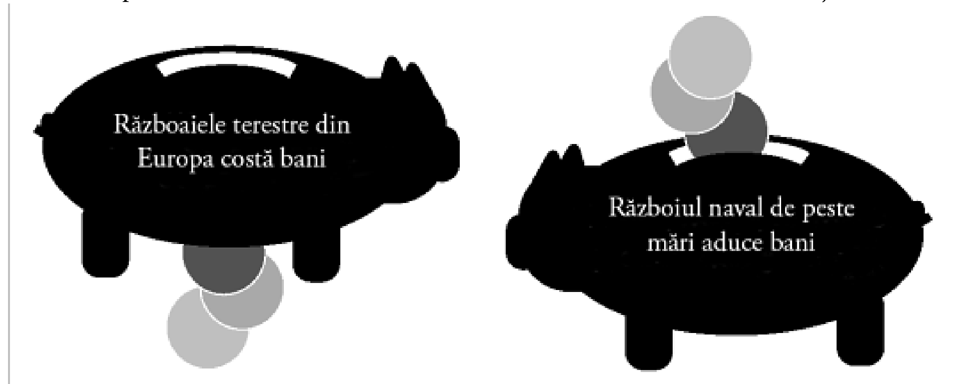
Cum împrejmuirile au sporit în mod simțitor recoltele națiunii, au susținut filosoful David Hume și economistul Adam Smith, ele trebuie să fi fost bune pentru toată lumea, nu-i așa? Nu chiar, au răspuns radicalii Thomas Paine și Richard Price (și tradiționaliștii îngrijorați de dispariția țărănimii robuste): cum putea ceva care era evident rău pentru majoritatea britanicilor să fie bun pentru Marea Britanie? Dezbaterile moderne legate de economia de tip *trickle-down* își au probabil rădăcinile în împrejmuiri.

Hibridul cel puternic

Dispunând de o elită unită și o țărănime redusă la tăcere, Marea Britanie cea nouă era gata să

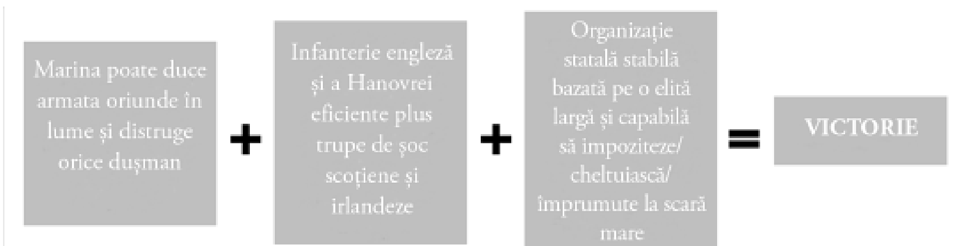
pornească în lume. Alianța anglo-olandezo-habsburgică a obținut victorii importante în fața francezilor la Blenheim (1704), Ramillies (1706), Oudenarde (1708) și Malplaquet (1709), împingându-l pe Ludovic al XIV-lea dincolo de *bariera fortărețelor*, inclusiv Ypres și Mons, nume care vor deveni în mod dureros familiare soldaților englezi de peste 200 de ani.

Punctul de cotitură s-a produs în 1743–1744. În timpul *Războiului pentru Succesiunea la Tronul Austriei*, regele George al II-lea, care vorbea prost engleza, a condus personal *Armata Pragmatică* într-o victorie neașteptată la Dettingen (1743). În anul următor, George Anson, primul englez, de la Francis Drake, care a făcut înconjurul globului cu o navă, s-a întors din Pacific — și tot la fel ca Drake, a revenit cu nava încărcată cu aur spaniol. Marea Britanie tocmai plătise 200.000 de lire aliaților săi europeni; Anson a adus acasă 500.000 de lire în aur furat. Socotelile ieșeau de minune.

Marina a devenit copilul favorit al Parlamentului. Cum presupunea abilități tehnice, a devenit ca din întâmplare „oarbă“ față de diferențele sociale, ca nicio altă instituție din Europa, ceea ce a făcut-o să devină un vehicul unic de mobilitate socială. Era oarbă chiar și față de diferențele rasiale: John „Jack Punch“ Perkins, cu origini mixte, născut în Jamaica în jurul anului 1750, a murit bogat având gradul de *post-captain* (echivalent cu cel de colonel în armată). Bine finanțată, având ofițeri profesioniști dornici să facă carieră și eficient *încurajată* (cum a remarcat Voltaire), după ce a asistat la execuția amiralului Byng acuzat de a nu fi fost suficient de agresiv, Marina Regală a dezvoltat un cult pentru atacul cu orice preț.

Lipsea o piesă finală din alcătuirea acestui nou stat războinic. În timp ce cutreiera prin Highlands după bătălia de la Culloden din 1745, James Wolfe, ofițer al armatei britanice, a remarcat *regimentele independente din Highlands care ar putea fi de folos, fiind robuste, întreprinzătoare, obișnuite cu o țară aspră și care nu fac mare caz atunci când cad*. În 1759 a dovedit că avea dreptate, folosind soldați din aceste locuri ca trupe de șoc pentru a captura Quebecul. La acea vreme, irlandezii catolici se alăturaseră și ei trupelor în număr atât de mare, încât peste două generații 40% din armata britanică era irlandeză.

În Războiul de 7 Ani (1756–1763) acest hibrid extraordinar, multinațional, poliglot, mobil din punct de vedere social, Marea Britanie–Irlanda–principatul Hanovrei, a desfășurat simultan ofensive victorioase pe tot globul într-o manieră pe care nicio națiune nu a putut să o egaleze până la Statele

Unite ale Americii în 1944–1945. Și, dacă asta nu era de ajuns, Marea Britanie mai avea un as în mânecă.

---

12 Termenul se referă la procesul legal prin care terenurile agricole erau literalmente împrejmuite, trecând în proprietatea uneia sau mai multor persoane. Împrejmuirea se făcea prin cumpărarea pământului, dar cel mai des prin forță, pe baza unor legi samavolnice. (*N.t.*)

13 Acestea se referă la ofensa de a da ascultare ori de a apela la o putere străină, în special a papei, subminând astfel supremația coroanei engleze. (*N.t.*)

14 Cuvintele provin din poezia lui Rudyard Kipling „The English Flag". *(N.t.)*

15 După înfrângerea spaniolilor din 1588, în Anglia și Olanda s-au bătut monede comemorative, dintre care celebră este cea pe care era imprimat dictonul „Flavit Jehovah et dissipati sunt", cu referire la Cartea lui Iov. (*N.t.*)

16 W. Shakespeare, *Opere complete, vol. 1, Henric al VI-lea*, traducere de Barbu Solacolu, Editura Univers, București, 1982. (*N.t.*)

17 Parlamentarieni (*Parliamentarians*) erau numiți susținătorii Parlamentului Lung. (*N.t.*)

Partea a patra

Revoluția Industrială 1763–1914

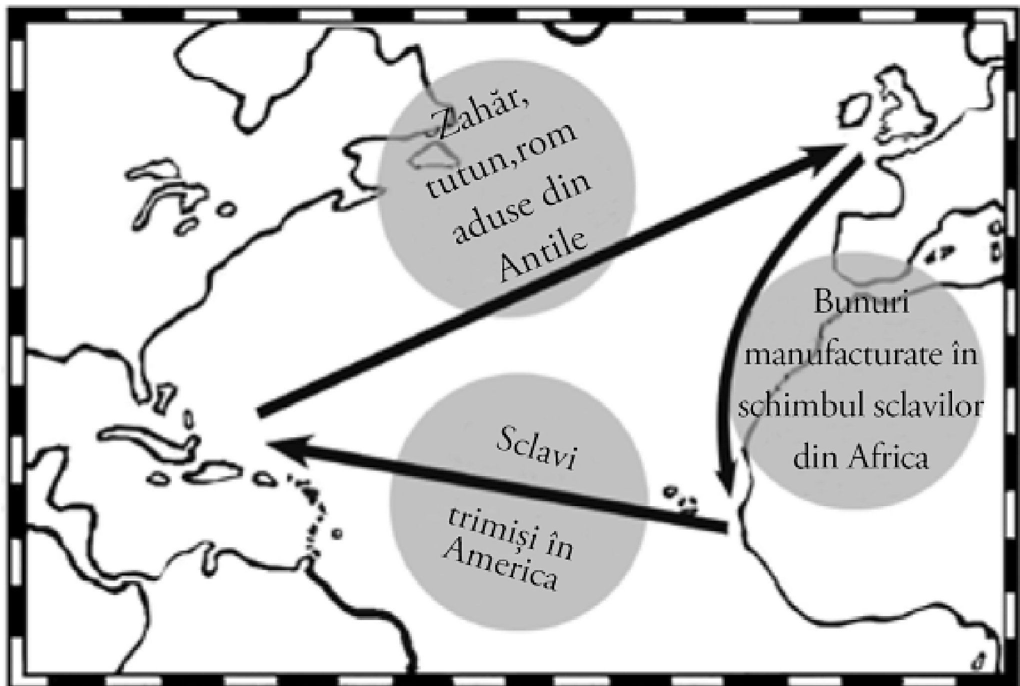
Trudă și agoniseală

Marea Britanie avea cantități uriașe de cărbune ușor de extras, astfel că era singura țară care îl folosea la scară mare. Cum navele Marinei Regale, care erau făcute din lemn de stejar și fierarii care ardeau cărbune de lemn devorau pădurile Angliei, întreprinzătorii și industriașii au rezolvat până la urmă două probleme: cum să transporți cărbunele extras din mine spre piețe și cum să-l folosești în prelucrarea metalului.

Acea fuziune unică de aristocrați cu oameni de afaceri, care exista în Anglia, a fost factorul esențial. În 1761, un întreprinzător privat vizionar a investit zeci de milioane în banii de azi ca să construiască primul canal mare de navigație. Acesta a fost ducele de Bridgwater a cărui familie deținea de secole pământuri în nord-vest, iar canalul a fost construit pentru a transporta cărbunele de sub pământul lui la Manchester.

Cărbunele se afla *sub* pământul lui: acesta era lucrul care conta. De-a lungul istoriei, pământul a fost mereu sursă de mâncare și combustibil: dacă îl foloseai prea mult pentru combustibil, oamenii sufereau de foame; prea mult pentru hrană, nu mai aveai destul combustibil. Aceasta este ceea ce numim *capcana malthusiană*, iar Anglia de secol XVIII a reușit să o rezolve. Având la dispoziție energie fosilă ce putea fi extrasă de sub ogoare, agricultura putea să înflorească la suprafață.

Barierele au fost ridicate, iar lumea modernă se năștea, bună sau rea. Un țăran englez medieval petrecea 200 de zile pe an muncind. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, foștii țăranii dezrădăcinați lucrau ture de 12 ore timp de 300 de zile pe an în locuri precum filaturile de bumbac Arkwright. Aveau nevoie de mai puține calorii pentru această muncă relativ mai ușoară, de interior, și trebuiau să se prezinte la muncă după ceas, nu după sezon. Iar zilele lor erau reglementate chimic de produse noi, importate, precum supresoare de apetit, substituți de mâncare și stimulente: rom, tutun, ceai, cacao, cafea, zahăr rafinat.

Acestea erau produsele rezultate din alt mare proces de deposedare. Erau furnizate de cel mai profitabil comerț colonial, cunoscut în mod diplomatic sub numele de *West India Interest*. Materia brută — sclavii africani — era invizibilă din acest triunghi extrem de lucrativ. Britanicii vedeau doar bunuri prelucrate care plecau spre Africa, în timp ce zahărul, tutunul sau romul veneau din Antile (West Indies).

> În vreme ce plantațiile de bumbac din Sudul american se aflau pe pământul Statelor Unite continentale, comerțul britanic cu sclavi se desfășura la 3.000 de mile depărtare, în Caraibe.
>
> David Olusoga

Revoluția Industrială a fost un efect, și nu cauza, modernizării necruțătoare a Marii Britanii și a constituirii Imperiului Britanic.

Niciodată o ființă omenească nu văzuse gazul arzând în felul în care ardea în experimentele lui Priestley; nicio ființă omenească nu văzuse munți de cărbune devorați, nicio ființă omenească nu stătuse lângă un șuvoi de fier topit. Acum oamenii vedeau toate acestea și erau uluiți. Leonardo da Vinci proiectase mașini imposibile la vremea lui; două secole mai târziu, industriașii-artizani ai Britaniei au transformat toate acestea în realitate.

Unica țară care a putut să bată Marea Britanie

Războiul de 7 Ani a lăsat Marea Britanie cu un imperiu uimitor, cu un avans vital în Revoluția Industrială și cu ideea fatală că sorții erau de partea ei.

> Oare ce lecție să le predai copiilor săraci despre această epocă? Europa învățase să tremure... comorile Perului erau îndreptate spre Tamisa, Asia era la picioarele măreţului Clive[18]! Pentru că în acea vreme oamenii măsurau peste doi metri... Oh! Mi se taie respirația de asemenea elocvență și profeție.
>
> Horace Walpole satirizează atmosfera megalomană a anului 1762

Însă un imperiu peste care domnești este mult mai costisitor decât unul în care faci comerț și îți exerciți influența. În mod paradoxal, marile victorii ale Războiului de 7 Ani au crescut nota de plată. Mult-urâtul impozit pe ferestre, bazat pe numărul de ferestre pe care îl aveai la casă, a crescut de mai multe ori.

Detaliu din pictura *Estul oferă Britaniei bogățiile sale*
(creată pentru sediul din Londra al Companiei Indiilor Orientale, 1778)

În vreme ce proprietarii de imobile se grăbeau să-și reducă „expunerea“ la impozite, conducătorii Britaniei au ignorat principiile de bază ale negocierilor internaționale. Acte de supremație imperială lipsite de sens, precum acela de a-i obliga pe spanioli să le cedeze Malvinele în 1771, au făcut Europa să se teamă că ambiția britanică nu cunoștea limite. Dezastrul s-a produs când Londra a încercat să impună coloniilor americane principiul *stat mare, impozite mari, cheltuieli mari (high-tax, high-spend Big State)* și să le oblige să plătească pentru propria lor apărare. Fiindcă s-a dovedit că exista un popor pe care Marea Britanie de secol XVIII nu îl putea bate, iar acesta era poporul englez!

Asemenea radicalilor din Războiul Civil englez, părinții fondatori ai Americii se considerau a fi adevărați anglo-saxoni ce luptau pentru drepturile lor împotriva unui despotism străin.

Strămoșii noștri anglo-saxoni și-au ținut pământurile, la fel ca toată proprietatea lor personală, ca

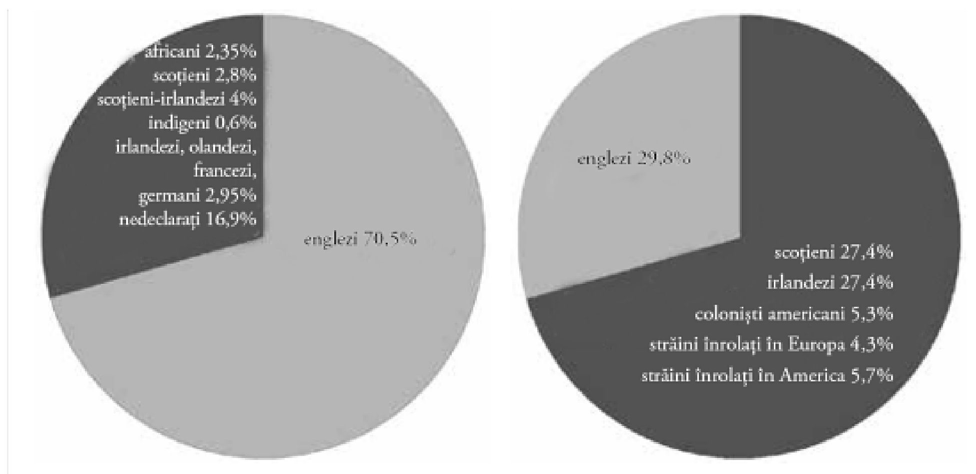
niște stăpâni absoluți... America nu a fost cucerită de William Normandul.

Thomas Jefferson

Libertatea a fost mai bine înțeleasă și s-au bucurat mai deplin de ea strămoșii noștri dinainte de venirea primilor tirani normanzi.

James Otis

Din punct de vedere etnic, asta erau. Coloniștii din Noua Anglie erau cel puțin în proporție de 70% englezi; armata britanică regală cu care s-au înfruntat era compusă din non-englezi în proporție de peste 70%.

NOUA ANGLIE versus MAREA BRITANIE (1776–1783)
Stânga: Coloniile Noua Anglie, populație aproximativă în 1776.
Dreapta: Subofițeri și soldați în Armata Britanică în timpul Războiului de Independență. Sursa: Peter Way, „Recruiting the British Army in the 18th century“, Universitatea din Amsterdam, 2013

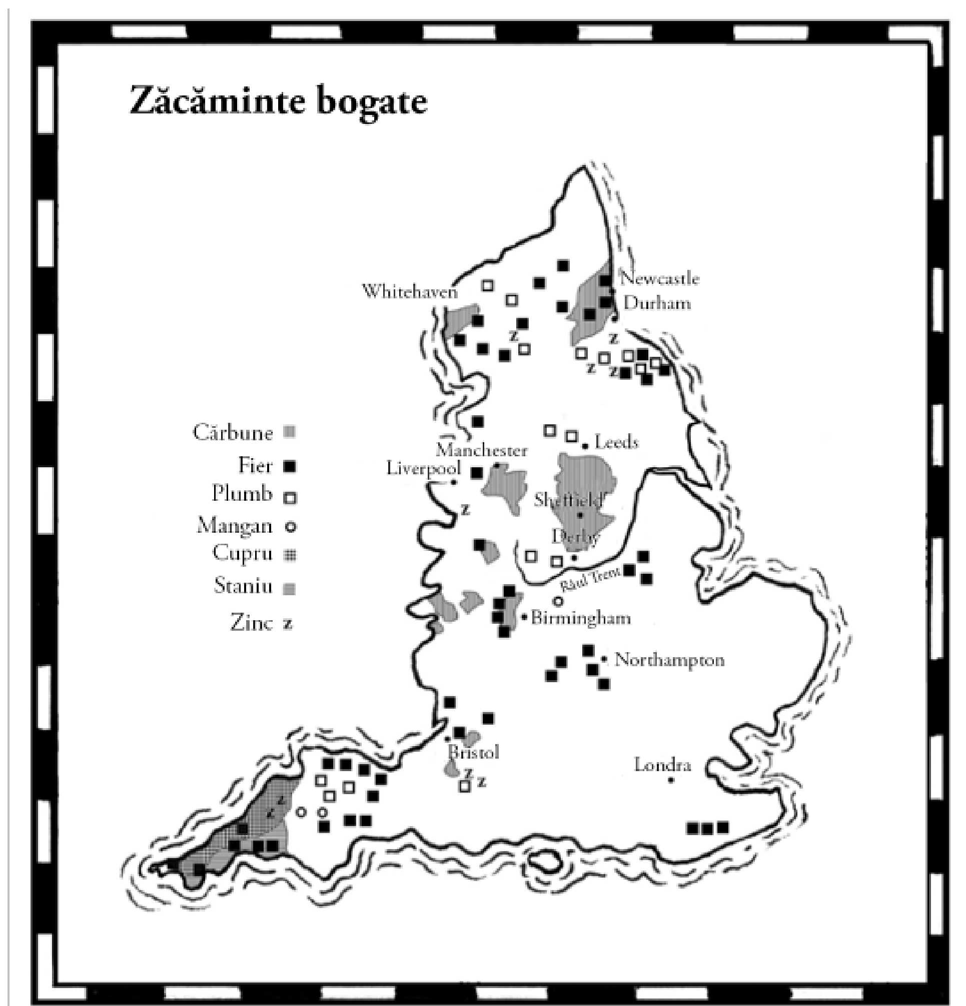
Greșelile de politică externă au unit marile puteri maritime europene — Franța, Spania și Olanda — împotriva Marii Britanii. Marina Regală, fatalmente suprasolicitată, a pierdut în *bătălia de la Chesapeake* (1781). Asediați fără speranță la Yorktown, britanicii s-au predat, iar Noua Anglie și-a văzut de viață, libertate și fericire în ceea ce Jefferson, Otis și Adams considerau că este adevăratul fel al vechilor englezi.

Pierzând America și împovărați de o datorie națională colosală, membrii Whig și Tory au început să mârâie și să dea vina unii pe alții. În India, poziția Britaniei a fost serios amenințată după *al doilea război anglo-Mysore* (1780–1784). Orice altă țară ar fi fost ruinată. Acum însă, stimulată de toată acea politică guvernamentală „impozitează și cheltuiește“, Revoluția Industrială a înflorit cu adevărat.

Balanța se înclină spre Nord

De data aceasta însă, destinul, sub forma geologiei, a fost în favoarea Nordului. Rocile de dincolo

de diviziunea jurasică nu au dat un pământ bun pentru agricultură, dar erau înțesate cu zăcăminte subterane.

La 1800, numărul locuitorilor unor comitate din sud-vest, precum Wiltshire, abia dacă se schimbase în ultima sută de ani, în vreme ce în zonele nordice, industrializate, populația crescuse enorm.

Populație [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
3
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Nu a fost însă niciodată destul pentru a șterge cu adevărat diviziunea Nord-Sud. Manchester, Liverpool, Leeds și Birmingham au crescut, comparativ, mult mai repede decât Londra; însă în termeni absoluți, Londra a crescut mai repede decât ele toate la un loc. La 1800 era pe departe cel mai mare oraș din emisfera vestică, cu aproape un milion de locuitori, un englez din opt trăind acolo.

Însă Nordul devenise și el în sfârșit părtaș la bogăția Angliei, ceea ce a născut un nou sentiment de unitate. Nimeni nu ar mai fi putut crede acum, așa cum crezuseră iacobiții rebeli susținători ai dinastiei Stuart în 1715 și chiar și în 1745, că nordul Angliei s-ar ridica împotriva Londrei alăturându-se unei invazii din Scoția, sprijinite de francezi. Fapt decisiv acum, când următorul război cu Franța proaspăt energizată după revoluția din 1789 a împins lucrurile la limită.

Bani noi, țară nouă

În 1796, o tentativă de invadare a Irlandei de către francezi a fost înăbușită, dar anul următor marina a fost zguduită de revolte, iar francezii au debarcat pentru scurt timp la Fishguard în Țara Galilor. Panica a produs un asalt asupra băncilor: oamenii cereau ca noile bancnote să le fie preschimbate în aur, așa cum li se promisese. În disperare, guvernul a aprobat *Legea de restricționare (Bank Restriction Act*, 1797) care permitea Băncii Angliei să îi refuze.

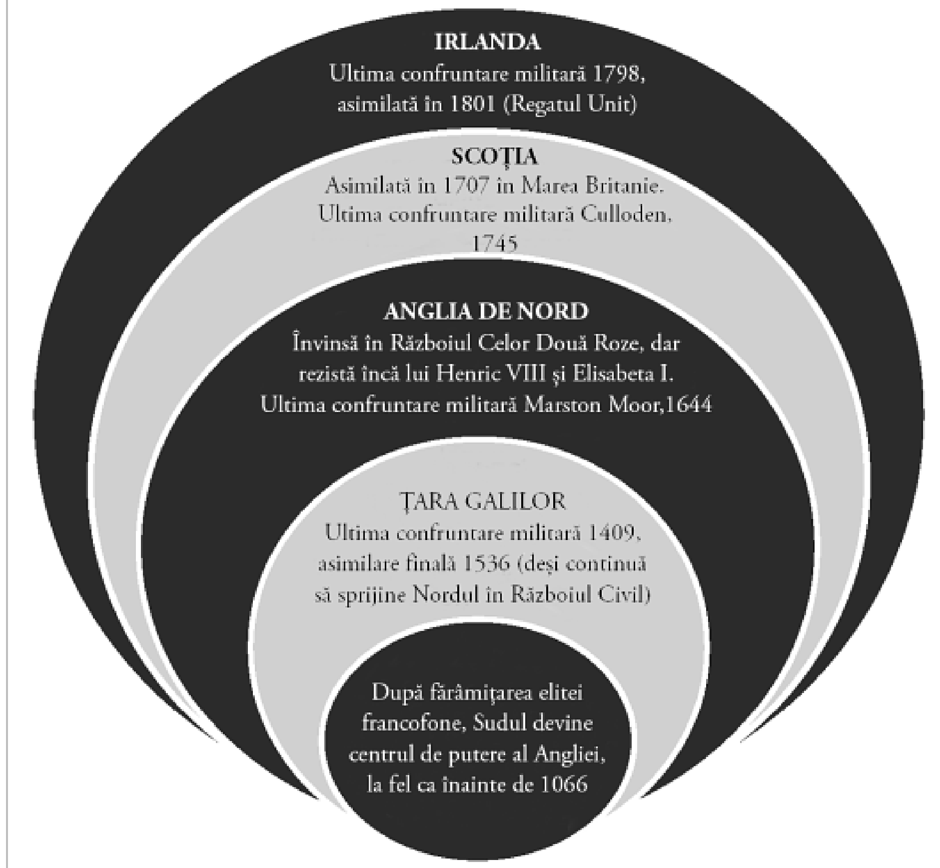
Pentru prima oară în istoria Europei, cetățenilor unui stat important li se spunea că trebuie să aibă încredere în banii de hârtie, ce urmau să fie răscumpărați la o dată ulterioară nespecificată. Rezultatul ar fi putut fi o hiperinflație. În schimb, atunci elita politico-comercială a Britaniei a intervenit într-un mod care continuă să fie studiat și azi de economiști.

> În toată Britania, bancherii și comercianții au declarat că vor susține creditul public acceptând bancnotele.
>
> Banque de France/ Eurosysteme (2017)

Acum guvernul britanic putea să tipărească cât de mulți bani considera că ar fi nevoie. Napoleon a fost mereu uimit și enervat cum de *perfidul Albion* reușea asta, când el încă era nevoit să plătească totul în aur. Răspunsul era de fapt simplu: Britania avea o elită mult mai numeroasă, care considera că statul îi aparține și, prin urmare, avea încredere în el. *Mândrie și prejudecată*, romanul lui Jane Austen care se petrece cam în acea epocă, redă cu acuratețe clasa conducătoare a Angliei, unică prin larga ei componență. Personaje cu nume normande (Fitzwilliam Darcy, lady de Bourgh) continuă să conducă societatea. Dar prietenul cel mai bun al lui Darcy e Bingley, a cărui familie *a făcut avere din comerț*.

Această elită afaceristă a făcut ceea ce era necesar, chiar dacă profund nepopular. A inventat un nou și radical impozit pentru a susține noii și radicalii bani de hârtie.

> 12 ianuarie 1799: Se propune acum să fie introdus un IMPOZIT PE VENIT!... E un exemplu de impertinență respingătoare, iacobină, de slujbaș arivist — oare un adevărat britanic nu mai are dreptul la viață privată? Roadele muncii și trudei sale vor fi culese, ban cu ban, de lingăii plini de coșuri ai birocrației?
>
> Dr. John Knyveton

Creșterea Imperiului elitei Sudului englez de la sfârșitul francofoniei (1399) până la formarea Regatului Unit (1801). În fiecare etapă, elita rivală a fost cea dintâi asimilată.

Pentru a controla Irlanda rebelă, a fost întemeiat un stat nou-nouț: în 1801 Marea Britanie a devenit Regatul Unit. Noul regat nu avea nimic a face cu dominația „englezilor“ ca popor asupra națiunii. Dimpotrivă, englezii obișnuiți au devenit mai mult ca oricând doar un alt popor din cadrul imperiului elitei lor: cel puțin un sfert dintre locuitori (marea majoritate a irlandezilor, cei mai mulți galezi și o minoritate semnificativă de scoțieni) nu puteau vorbi nici măcar o engleză elementară. Noul stat era pe de-a întregul o construcție a elitei.

Motivul pentru care oamenii puteau și foloseau interșanjabil numele de Anglia, Britania sau Regatul Unit era acela că, pentru cei care contau, numele nu avea nicio importanță. Și, oricum i-ai fi spus, funcționa extrem de bine.

Înfrângerea lui Napoleon

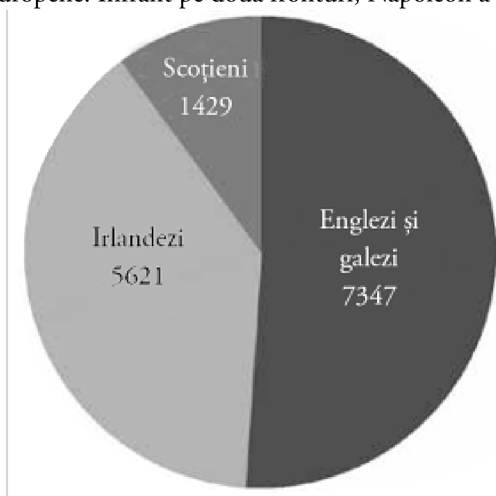
Făcând uz de tactica politică a revoluționarilor francezi — *referendumul* — Napoleon s-a proclamat Prim Consul pe viață (1802), iar apoi împărat (1804). Vânzarea Louisianei către americani i-a adus aur cu duiumul ca să plătească puternica *Armée d'Angleterre* formată din 250.000 de soldați pe care i-a strâns la Boulogne. La fel ca spaniolii în 1588 și nemții în 1940, Napoleon se confrunta cu marina britanică. Nelson a distrus flota franco-spaniolă la Trafalgar în 1805, iar rezultatul a fost rămânerea pe poziții, pe cele două țărmuri ale Canalului Mânecii. Napoleon nu a

putut să invadeze, însă după victoriile lui zdrobitoare asupra austriecilor, prusacilor și rușilor, în 1805–1807, nimeni nu mai îndrăznea să adune o armată împotriva lui, deși Londra se oferise să plătească 1,75 de milioane de lire sterline pentru fiecare 100.000 de soldați înrolați împotriva Franței.

Marina domnea peste mări nestingherită, astfel încât Britania, deși în război cu Napoleon, și-a permis să se preocupe de soarta popoarelor lumii. În 1807, Parlamentul a abolit comerțul cu sclavi în cadrul imperiului (chiar dacă nu i-a eliberat și pe cei aflați deja în robie). Țară după țară i-au urmat exemplul, iar combaterea comerțului cu sclavi a devenit ocupația de bază a Marinei Regale timp de o jumătate de secol.

> Dacă erai unul dintre sclavii aceia de pe o corabie interceptată de Marina Regală pe mare și capturată, și te vedeai eliberat de cătușele de la mâini și picioare... ceea ce se petrecea atunci... era ceva ce aducea cu un miracol.
>
> David Olusoga, BBC, 29 noiembrie 2016

Dictatorul francez a încercat să falimenteze *națiunea de prăvăliași* instituind *blocada continentală*, un embargo general european asupra mărfurilor britanice. Când Portugalia a refuzat să se supună, a invadat-o dinspre Spania, declanșând revolte la Madrid. Având Spania drept aliat vital și un cap de pod în Europa, nou-născutul Regat Unit — din punct de vedere militar era un regat *unit* — a început mobilizarea pentru un război total. Ducele de Wellington a înfrânt general francez după general francez în *războiul peninsular*. Cum controlul său asupra Europei slăbea, Napoleon s-a îndreptat în mod fatal împotriva țarului, în 1812. Dar 250.000 de soldați francezi rămăseseră în Spania, astfel că *La Grande Armée* care a invadat Rusia era pe jumătate formată din soldați înrolați cu forța din celelalte țări europene. Înfrânt pe două fronturi, Napoleon a abdicat în 1814.

Recrutări în armata britanică din iulie 1808 până în iunie 1809.
Cifre furnizate de War Office

Chiar și fără el, Europa a rămas un loc de confruntare toxic. După numai șase luni, Regatul Unit s-a aliat, în mod incredibil, cu Franța (și Austria) pentru un posibil război împotriva Rusiei și Prusiei. Doar revenirea lui Napoleon i-a reunit pe aliați. După ce Wellington și prusacii l-au învins în fine la Waterloo (1815), Londra s-a hotărât să se spele pe mâini de Continent.

Strategia sa de ieșire a constat în reechilibrarea puterilor europene, oferind Renania, regiune germană prosperă și pașnică, prusacilor arhimilitariști. Apoi, după ce a pus cu inconștiență umărul la o Germanie condusă de Prusia (ceea ce avea să se întoarcă împotriva sa), Regatul Unit s-a extras din Europa la fel de mulțumit ca Statele Unite în 1919.

Imperiul progresului

Odată cu sfârșitul politicii „impozitează și cheltuiește“ din timpul războiului, noua Britanie industrializată a avut parte de prima recesiune care a dat naștere unor tulburări sociale. Un factor al agitației au fost *Legile cerealelor*, care îi protejau pe proprietarii de pământuri interzicând importul de cereale până când prețul nu se ridica peste un anumit prag — stabilit atât de sus, încât practic nu a fost atins niciodată. Atmosfera a devenit tot mai încărcată. În 1817, în anul în care Jane Austen a murit, Mary Shelley a inventat genul modern de science-fiction și horror dintr-o singură trăsătură de condei: romanul *Frankenstein*. Peste doi ani, 60.000 de oameni s-au adunat la Manchester, în St. Peter's Square, ca să-l asculte pe cel mai mare orator al epocii, Henry „Orator“ Hunt (un membru renegat al clasei proprietarilor de pământ) făcând praf Legile cerealelor. Husarii regimentului 15, care îi atacaseră pe francezi la Waterloo, și-au atacat conaționalii în *Masacrul de la Peterloo*. Anul următor, membrii unui grup conspirativ, *Cato Street Conspiracy*, au pus la cale asasinarea întregului cabinet, ca răzbunare.

EMANCIPAREA SCLAVILOR sau „JOHN BULL UȘURAT DE 20 DE MILIOANE“. Un politician corupt *(centru)* scoate din buzunarul lui John Bull, englezul de rând *(dr.)*, 20 de milioane de lire sterline pentru a-l „despăgubi“ pe un proprietar de sclavi *(stg.)*. Pentru anul 1833 era o sumă colosală, pentru care contribuabilul britanic a continuat de altfel să plătească până în 2015.

Cu toate acestea, în vreme ce, în Europa, deceniile după Napoleon au stat sub semnul absolutismului și al revoluțiilor, Britania a scăpat și de una și de alta. Cheia a fost, din nou, elita ei cu o bază socială largă.

> Aristocrația engleză s-a dovedit a fi abilă în toate privințele... ceea ce o deosebește de toate celelalte este ușurința cu care și-a deschis rândurile.
>
> Alexis de Tocqueville, 1838

A existat o opoziție serioasă când a fost vorba de abrogarea legilor împotriva catolicilor (1829), de prima mare Lege de reformă electorală (1832) și de abolirea sclaviei în imperiu (1833).

Dar oricât de puternică ar fi fost opoziția, totul a trecut prin Parlament, iar când Parlamentul s-a hotărât, lucrurile s-au încheiat. Cu elita unită, restul țării s-a conformat.

> Campaniile chartiste reformatoare și cele împotriva Legii cerealelor au fost... cea mai puternică critică sistemică populară la adresa instituțiilor britanice de la Revoluția Americană încoace. Au mobilizat milioane pentru cauza lor. Cu toate acestea, ambele au lăsat hotărârea în seama Parlamentului.
>
> Angus Hawkins, *Victorian Political Culture*

Exista în mod clar ceva special legat de aranjamentele politice ale Angliei, iar atunci când clădirea Parlamentului a ars în 1834, s-a hotărât ca aceasta să fie ridicată din piatră.

Stânga Clasicism radical: Capitoliul de la Washington, 1826.
Dreapta Clasicism regal: Palatul Buckingham, 1834

Ce aveau britanicii cu sălbatica democrație americană ori cu acel *monstruos avorton arhitectural* (cum a numit *Architectural Magazine* Palatul Buckingham în 1836)? Concursul care a decis cum să arate noile clădiri a stabilit că intrările trebuiau realizate în *stil gotic*. Ideea era de a duce Anglia înapoi la propriul ei viitor, aflat cam în secolul al XV-lea.

> Un nou și viguros stil așezat pe temelia glorioasei arhitecturi a țării noastre și a strămoșilor noștri în locul uneia care este străină atât rasei, cât și religiei noastre.
>
> Gilbert Scott, 1851

Noua clădire a Parlamentului, începută în 1840

Sub tânăra regină Victoria (a urcat pe tron în 1837), Regatul Unit, cu certitudine cea mai bogată și stabilă țară din Europa, arborând noua sa înfățișare, marcată de gotic, și-a proiectat imaginea asupra întregii lumi.

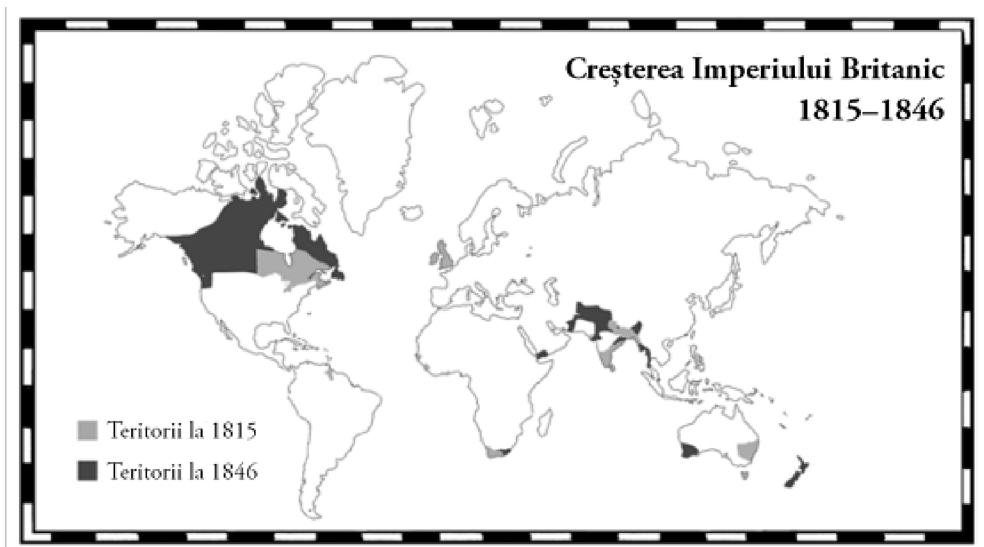

Stânga Trinity College, Toronto, Canada.
Dreapta Biserica lui Hristos, Simla, India

Gânditorii săi au elaborat o nouă și mare idee: religia Progresului musculos, de neoprit. Curând, toată lumea avea să adopte *the British Way* (calea britanică), cu o încurajare de la Marina Regală și armată, acolo unde era necesar. Țări noi au fost încorporate, vechi culturi au fost forțate să se schimbe.

> Așa să fie. Arderea văduvelor e obiceiul vostru; pregătiți rugul funerar. Dar națiunea mea are și ea un obicei. Când bărbații ard femei vii, îi spânzurăm.
>
> Sir Charles James Napier, general, cu privire la interzicerea practicii Sati din India, 1843

Înfrângeri minore, precum distrugerea unei armate întregi în 1842, în Afganistan, erau trecute cu vederea.

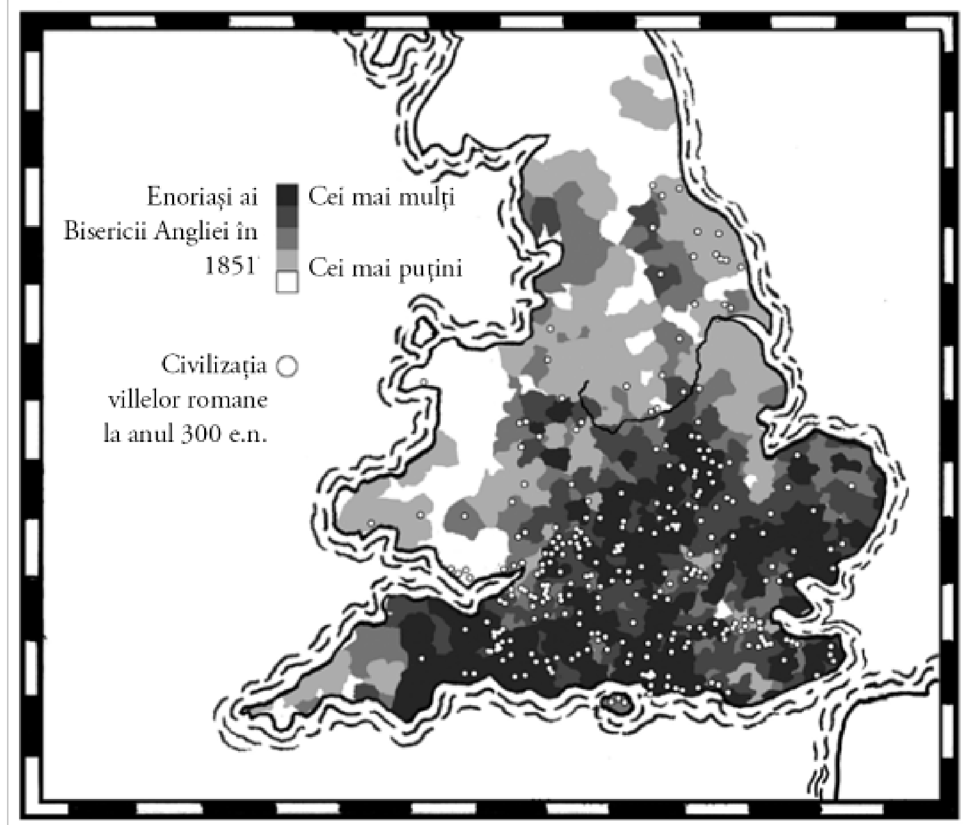
Pe măsură ce imperiul devenea de neoprit, sediul său central oferea oamenilor condiții de viață și libertăți politice care nu puteau fi găsite nicăieri în Europa. Cum Irlanda făcea acum parte din Regatul Unit, exista deplină libertate de mișcare în Insulele Britanice.

> Peste un milion de oameni au imigrat deja... Mâncarea lor se compune din cartofi și iar cartofi; tot ce câștigă peste aceste nevoi cheltuiesc pe băutură. Ce să facă o asemenea rasă cu lefuri mari?
>
> Friedrich Engels

Regatul Unit nu avea controale la graniță și nici poliție secretă: europeni din alte țări, fugind de sărăcie ori oprimare, au venit în număr mare. Un imperiu al prosperității și al progresului, de neatins din punct de vedere militar — lumea nu mai văzuse ceva asemănător din vremurile glorioase ale romanilor, așa că mințile oamenilor s-au schimbat. Filosofia lui Karl Marx, elaborată în Anglia în acei ani, este realmente versiunea extremă a liberalismului victorian ajuns la apogeu: existența unui Imperiu Britanic mondial a dat naștere fanteziei unei revoluții socialiste mondiale.

Ultima provocare pentru Londra

Însă în inima imperiului exista o problemă: vechea diviziune din cadrul Angliei propriu-zise. La început, Revoluția Industrială părea a reechilibra Anglia, dar în anii 1840, lucrurile merseseră atât de departe, încât Nordul devenise din nou o altă țară, chiar dacă în alt fel: nu o regiune rurală înapoiată, ci un leagăn al modernității, cu bune și cu rele.

Bastioanele Bisericii Angliei din 1851 se suprapun hărții civilizației villelor romane din jurul anului 300 e.n.

Anterior, Nordul fusese un bastion al catolicismului, acum însă luase distanță față de Biserica Angliei din Sud, adoptând creștinismul nonconformist și liberalismul politic (politica și religia erau la fel de legate în Anglia victoriană cum sunt astăzi în Orientul Apropiat). Elita din Nord avea propria ei marcă de religie, propriile ei *academii nonconformiste disidente,* în care erau predate subiecte moderne, practice, și propriile ei dinastii industriale interconectate prin căsătorii. Avea chiar propria ei teorie economică. Ceea ce azi suntem tentați să numim *globalism* — crezul într-un comerț internațional scutit de taxe — era pe vremea aceea cunoscut drept *manchesterism*.

> Britania avea de fapt două clase de mijloc: pe departe cea mai mare și mai avută, bazată pe comerț și finanțe, trăind la Londra și în comitatele din jur, cealaltă, întemeiată pe industrie și producție, în Nord.
>
> Ron Martin

Cât despre săracii din Nord, aceștia, la fel ca săracii Londrei, trăiau în aglomerații de mizerie urbană atât de îngrozitoare, că ajunseseră să scadă și în înălțime.

> Bărbații născuți în zonele urbane [din Regatul Unit] erau mai scunzi decât cei născuți la țară... între cca 1820 și cca 1860, cea mai mare scădere a mediei de înălțime era concentrată în zonele urbane.
>
> Steckel/ Flouds, U. Chicago Press, 1997

Tensiunile din Anglia erau atât de clare, că Marx și Engels (care trăiau acolo în exil) s-au convins că lupta de clasă era din punct de vedere științific inevitabilă — studiile despre viața din Manchester în anii 1840 l-au făcut pe Engels să afirme: *clasa muncitoare a devenit treptat o rasă complet diferită de burghezia engleză*. Și nu doar revoluționarii de carieră vedeau cum conflictul se năștea pretutindeni.

Chestiunea condiției Angliei (The Condition of England Question) a fost pe larg dezbătută. Viitorul prim-ministru Benjamin Disraeli credea, după cum ne descrie în popularul său roman *Sybil* (1845), că rezolvarea consta în unificarea celor *două națiuni* ale Angliei, săraci și bogați, saxoni și normanzi, Nord și Sud.

Dar cât de reală era această diviziune s-a văzut limpede în 1848. Recoltele au fost compromise pentru al doilea an la rând în toată Europa. Guvernele de pretutindeni, incapabile să treacă testul elementar de a asigura maselor hrana necesară, au avut de înfruntat revoluții. În Anglia, criza a fost și ea marcată de diviziunea Nord-Sud.

Revendicările mișcării chartiste ne par perfect rezonabile în zilele noastre, reprezentând o pagină din istoria evoluției politice a națiunii:

> Obiectul petiționarilor era acela de a face Camera să treacă hotărâri precum sufragiul universal, vot secret, parlament ales anual, circumscripții electorale egale, retribuirea membrilor [Parlamentului] și fără condiționarea de[-a avea] proprietăți.
>
> Arhivele Parlamentare, 10 aprilie 1848

Acestea ar fi dus la un masiv transfer de putere dinspre Sud — ceea ce chartismul chiar urmărea: întărit de Revoluția Industrială, Nordul își recăpăta glasul pentru prima oară de la Războiul Civil. Avea aliați printre săracii Londrei, astfel că nu degeaba ziarul lui se numea *Northern Star (Steaua Nordului)*. Când *Marea petiție* pe care au înaintat-o Parlamentului nu a avut niciun fel de urmări, chartiștii au făcut o mișcare extraordinară: au încercat să constituie un Parlament alternativ în capitala Nordului.

> Simpla adunare a unui astfel de Parlament marchează o nouă epocă în istoria lumii... două Parlamente în Anglia: un Parlament la Londra și unul la Manchester...
>
> Karl Marx, scrisoare către Congresul Chartist, 9 martie 1854

Reverendul Nathaniel Woodard a recunoscut primejdia ce amenința unitatea engleză (adică guvernarea Angliei de Sud asupra întregii Anglii) și a considerat că trebuie să acționeze.

Educație, educație, educație

Woodard a propus reeducarea refractarei clase de mijloc din Nord pentru a face din ea un gentleman englez din Sud.

MR. WOODARD'S PUBLIC SCHOOLS FOR THE MIDDLE CLASSES.

ȘCOLILE PUBLICE ALE DOMNULUI WOODARD PENTRU CLASA DE MIJLOC

> Noi, cei din Sud, nu putem să realizăm starea în care se află societatea. Dezacordul nu ia aici niciodată o formă dureros de ofensatoare și nici [abaterile de la] regulile de conduită nu sunt flagrante. Să vezi acestea în Nord, în districtele producătoare, te face să te cutremuri... Suntem hotărâți să oferim o educație bună, ghidată după principiile Bisericii Angliei oricărui strat al clasei de mijloc... acestea vor fi marile școli publice[19] cu internat. Sistemul nostru de mari școli publice va modifica semnificativ tonul clasei de mijloc.
>
> *Morning Chronicle*, 18 noiembrie 1851

A funcționat. De atunci înainte elita Nordului avea să-și trimită fiii în imitațiile gotice (aflate mai mereu la sud de Trent) ale adevăratelor vechi școli, unde erau educați să fie cât mai asemănători cu elita sudică.

Stânga: Capela Colegiului Eton (1482) *Dreapta:* Capela Colegiului Lancing (1868)

Curând, cei cu vederi radicale, precum fabricantul Richard Cobden din Lancashire, aveau să fie cuprinși de disperare:

> Fabricanții și comercianții par, de regulă, să-și dorească bogății doar ca să se poată prosterna la picioarele feudalismului... Suntem un popor servil, iubitor de aristocrație, care se uită la pământ cu tot atâta reverență ca la nobili.
>
> Richard Cobden, 1863

O dată în plus, ordinea conducătoare a Angliei reușise să iasă din încurcătură, chemând la ea sângele tânăr (atâta timp cât avea suficienți bani și era dispus să renunțe la propriile obiceiuri).

Sporturile, adesea inventate de la zero, au devenit marele unificator al vechilor și noilor școli.

> O echipă de bărbați atent selecționați, crescuți să suporte rigorile unor încercări fizice la care niciun popor modern nu-și supusese clasa conducătoare, învățați cu băile reci, cricketul și istoria Greciei și Romei antice.
>
> Philip Mason (pseudonim Philip Woodruff)

Regulile jocului de fotbal (*association football*) au fost stabilite la Charterhouse în 1863. Biblia cricketului, *Wisden*, s-a născut anul următor. Legile proprii după care se juca fotbal la școala publică din Rugby au fost puse pe hârtie la Pall Mall Restaurant din Londra în 1871. Prima carte despre tenisul de câmp (1874) — Lawn Tennis — oferea chiar și un titlu alternativ în greaca veche, semn că acest sport nou era pentru cei cu un anumit statut.

Dar, dincolo de școlile cu arhitectură gotică reală sau falsă, englezii se îngrămădeau, ca niciodată până atunci, pe peroanele gărilor sau străzile comerciale ale orașelor. Era nevoie de un nou și subtil cod vestimentar, pentru ca bărbații care fuseseră la școlile publice să se poată repera, dar fără a se expune unor agresiuni și tâlhării. Etalarea luxului aristocratic a fost pusă deoparte și înlocuită de îmbrăcăminte cu aspect mai modest, dar scumpă, care trebuia schimbată exact la timpul și la locul potrivit.

Chiar cel mai mic amănunt greșit putea fi dezastruos. Într-o dimineață de iulie a anului 1881, anglofilul conte Ompteda (strămoșul său condusese trupele germane imperiale în bătălia de la Waterloo) s-a trezit că toată lumea se holba la el în Picadilly Circus. Tulburat, s-a întors în mare grabă acasă și s-a privit în oglindă:

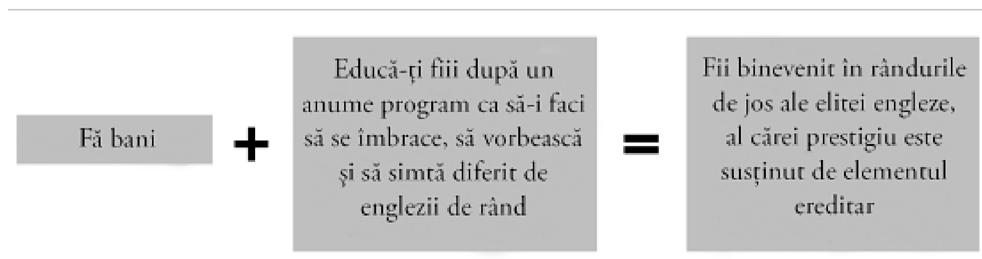
> Asta era! Purtam o vestă *albă,* modestă, dar în mod fatal vizibilă sub haina lungă până la genunchi. Și vai! era singura vestă albă din tot Picadilly-ul.

Odată ce observai vesta modestă corectă a unui bărbat, și altele asemenea, i te puteai adresa — iar atunci totul avea să devină clar. Din anii 1870, accentul care avea să fie cunoscut drept *received pronunciation* sau RP, adică pronunția acceptată, era unicul permis. Bineînțeles că acesta era cel al Angliei de Sud.

Accentul care se aude cel mai des în vorbirea de zi cu zi a familiilor din sudul Angliei ai căror membri au fost educați la marile școli publice cu internat.

După cum îl definește Daniel Jones, guru al RP-ului (1916)

Se născuse o nouă elită, mai largă ca oricând, ai cărei membri erau capabili să se repereze instantaneu unii pe alții, indiferent că se aflau în Mayfair-ul londonez ori în Madras-ul indian. Cu aceeași educație clasică, cântând aceleași imnuri anglicane, îmbrăcați în același mod (corect), jucând aceleași meciuri (cu fairplay) și vorbind cu același accent (RP), bărbații aceștia au ridicat terenuri de tenis, de cricket sau de rugby de la Cork la Calcutta, la fel ca romanii care construiseră forumuri, băi și colonade.

Cum să pătrunzi în elita Angliei, cca 1810

Oamenii de rând imitau de zor ordinea conducătoare atât de sigură de sine. Cricketul în special a născut un soi de coeziune națională, un forum atent reglementat în care englezilor de rând le era permis să trimită cu viteză bile tari ca piatra spre nobilii regatului. Vizitatorilor străini nu le venea să-și creadă ochilor. Unui aristocrat rus venit în vizită cricketul i s-a părut distractiv, așa că s-a alăturat unei echipe de unsprezece formate pe loc:

A fost lovit din toate părțile, iar după aceea și-a exprimat convingerea că aventurile spiritului erau de preferat.

Daily News, 3 august 1865

Anglia victoriană părea, în sfârșit, a fi cu adevărat *o națiune*. *Partidul Conservator* (numit astfel în 1834) era teoretic urmașul regaliștilor de secol XVII [tabăra *Tory*]; *Partidul Liberal* (numit astfel în 1839) era, teoretic, descendentul parlamentarienilor [tabăra *Whig*]. Dar era atât de puțină ideologie în cele două, încât W.E. Gladstone a putut să plece de la *tories* pentru a-i conduce pe liberali, în vreme ce presupușii reacționari susținători ai anglo-catolicismului din partidul *Tory* au ales un strălucit scriitor evreu, Benjamin Disraeli, pentru a-l înfrunta în marile dueluri parlamentare ale epocii. Nu a fost o coincidență faptul că, pentru prima oară de la Shakespeare încoace, Anglia a dat prin Charles Dickens un scriitor capabil să vorbească atât pe limba celor de jos, cât și de sus. Unită, a exercitat o atracție irezistibilă asupra celorlalte națiuni ale Regatului Unit. Elitele acestora adoptaseră de mult timp engleza ca prima lor limbă, iar acum masa oamenilor de rând le urma, preluând limba saxonilor după mai bine de o mie de ani de rezistență. Engleza devenise cea mai tare, iar unii au început să creadă că era și cea mai tare din lume.

> Deși germanii, francezii și rușii țin probabil la fel de mult ca galezii sau irlandezii la vechile lor forme de vorbire, acestea sunt în mod sigur condamnate să sucombe sub a noastră.
>
> Henry Mayhew (fondatorul revistei *Punch*),1864

Cât de puternic părea Regatul Unit! În *Războiul Crimeii* (1853–1856), a învins împreună cu Franța Rusia pe propriul ei pământ. *Răscoala Șipailor* (1857) a fost crunt înăbușită, iar acordul de comerț liber a fost impus Chinei în urma celui de-*al Doilea Război al Opiului*.

> Deschiderea Chinei este indubitabil una dintre cele mai evidente cauze ale acestei minunate și, în ochii unora, inexplicabile prosperități care, în mijlocul primejdiilor din Europa și al convulsiilor din America, pare a se așterne precum razele soarelui peste aceste insule.
>
> *The Times*, 23 mai 1864

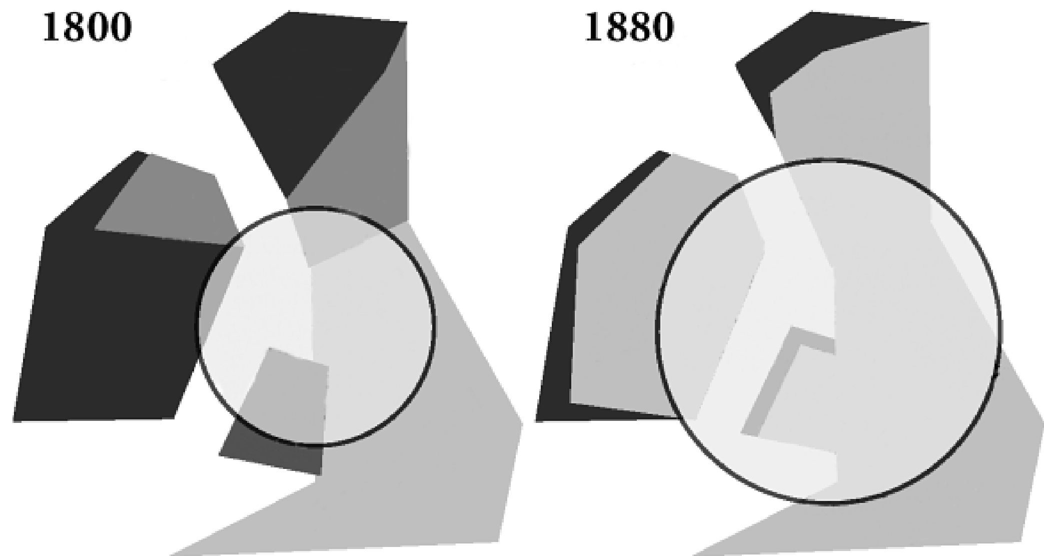
Țara a intrat triumfătoare în deceniul al șaptelea, aparent capabilă să-și lărgească piețele tot mai mult și mai mult, indiferentă la nevoile țărilor mai puțin norocoase.

Ineluctabilul Continent

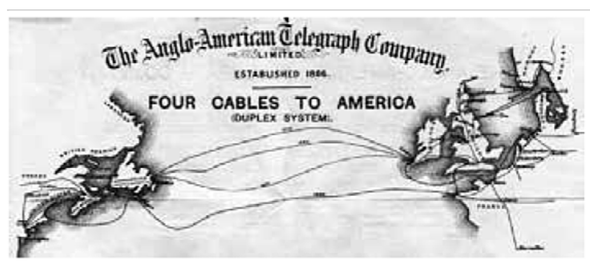
Era însă o iluzie. Regatul Unit nu a fost niciodată un adevărat hegemon. PIB-ul a atins 9,1% din totalul mondial în 1870, dar nu a fost niciodată mai mare decât cel al Franței și Germaniei combinat (în comparație, PIB-ul SUA a ajuns la 40% în 1960). Imperiul Britanic depindea de o Europă stabilă și agreabilă din punct de vedere politic, iar elita sa știa acest lucru. Cea mai vagă probabilitate a unui atac de peste Canalul Mânecii era suficientă pentru a determina o reacție aproape isterică. În 1859, o nouă și unică navă de război franceză construită din lemn, dar cu înveliș metalic (*La Gloire*) a oferit Franței un avantaj tehnologic asupra Marinei Regale. În următorul an, a fost la rândul ei depășită de nava HMS *Warrior* (1860) construită în totalitate din metal, iar Regatul Unit a început să construiască de-a lungul țărmului un sistem de forturi revoltător de scump, care nu avea să fie folosit niciodată.

Teoretic indestructibile, *Nebuniile lui Palmerston* (cum au ajuns să fie numite încă dinainte de a fi terminate) pot fi și azi vizitate de la Cork până la Dover. Chiar și la apogeul puterii sale, Regatul Unit a știut că de fapt ceea ce conta era Europa.

O singură zi, 28 iulie 1866, ilustrează perfect poziția Regatului Unit ca putere globală, dar una ineluctabil legată de Europa. După un deceniu de încercări eșuate, legătura telegrafică cu America a devenit realitate. Dintr-odată, bursele de la Londra și New York deveniseră o unică zonă de informație. IT-ul pentru globalizare era gata de funcționare.

Cu toate acestea, prima știre transmisă peste Atlantic în acea zi a fost despre cum Prusia a zdrobit Austria în ce mai mare bătălie europeană dintre 1815 și 1914. Peste alți patru ani, în 1870, Prusia a mai dat o lovitură, învingând Franța lui Napoleon al III-lea în șase săptămâni. La început, unii din Anglia și-au închipuit că acesta era un lucru bun: Parisul fusese o amenințare pentru Londra ca piață financiară de importanță mondială.

> În privința banilor și a capitalului trebuie să amintim că abundența care există provine din faptul că Londra este marele centru financiar al lumii.
>
> *Gentleman's Magazine*, 1870

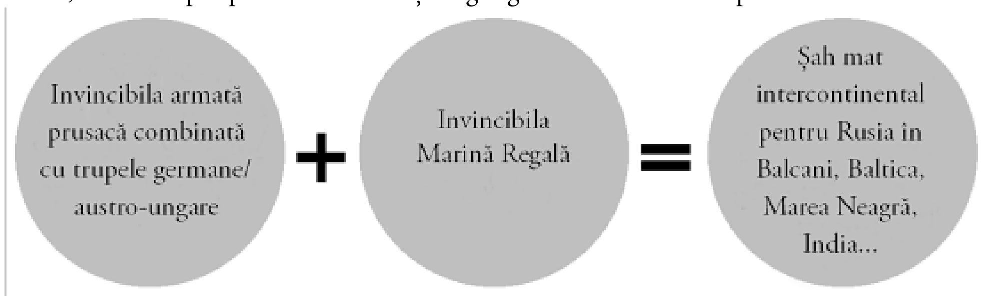

Curând însă, Anglia avea să fie bântuită de frică. Bestsellerul de neoprit al anului 1871 a fost *Bătălia de la Dorking*, un roman împănat cu numeroase detalii militare convingătoare (autorul său era un locotenent-colonel activ) care prezicea invazia și ocuparea Europei de Noul Imperiu German. Prim-ministrul Gladstone în persoană a fost nevoit să amintească publicului că era o lucrare de ficțiune.

Disraeli, noul prim-ministru conservator (din 1874) a înțeles că Anglia trebuia cu orice chip să se implice din nou în Europa.

> Balanța puterii a fost complet distrusă, iar țara care suferă cel mai mult și simte efectele acestei schimbări este Anglia.
>
> Benjamin Disraeli

În 1875 a realizat inimaginabilul, încheind o alianță cu Rusia pentru a împiedica un nou atac al Germaniei împotriva Franței. Peste trei ani, a schimbat taberele. La *Congresul de la Berlin* (1878), în ultimul minut, după discuții la ore de noapte cu Cancelarul de Fier al Germaniei, Otto von Bismarck, a fluturat perspectiva unei alianțe anglo-germano-austriece împotriva Rusiei.

Bismarck a fost tentat. Ambasadorul său din Londra a raportat despre starea de spirit războinică: grupări antirusești cunoscute drept *Jingoes* — care și-au primit numele după un cântec de music-hall la modă în acei an (*We don't want to fight, but by jingo if we do...* Nu vrem să luptăm, dar ai naibii să fim dacă n-o facem...) hălăduiau prin oraș, stricând adunările pacifiștilor și chiar spărgând geamurile lui Gladstone. Cancelarul de Fier a mușcat momeala. Disraeli i-a scris reginei Victoria (care îl adora

fiindcă o făcuse împărăteasă a Indiei în 1876) că, *înainte de a merge la culcare, am avut satisfacția de a ști că Sankt Petersburgul s-a predat*.

EUROPE'S LATEST TREATY.

GREAT BRITAIN'S TRIUMPH.

CEL MAI RECENT TRATAT AL EUROPEI.
TRIUMFUL MARII BRITANII.
New York Times, 20 iulie 1878

Lecția din 1875-1878 era clară: dacă Regatul Unit ieșea în față și făcea jocul pe cealaltă parte a Canalului Mânecii, putea fi arbitrul Europei. Prestigiul imperiului și-a atins punctul culminant. Conducători din locuri îndepărtate o implorau pe regina Victoria să preia hățurile guvernării din țara lor (în zadar, în cazul de mai jos).

Dearest Madam, *Cameroons River, Acqua Town, August* 7, 1879.

WE your *servants* have *join* together and thoughts its better to write you a nice *loving* letter which will tell you about all our *wishes*. We *wish* to have your laws in our towns. We want to have every *fashion* altered, also we will do according to your Consul's *word*. Plenty wars here in our country. Plenty murder and plenty idol worshipers. Perhaps these *lines* of our writing will *look* to you as an *idle* tale.

We have *spoken* to the English Consul plenty times about having an English *Government* here. We never have answer from you, so we wish to write you *ourselves*.

When we heard about Calabar River, how they have all English *laws* in their towns, and how they have put away all their *superstitions*, oh, we shall be very glad to be like Calabar now.

We are, &c.
(Signed) KING ACQUA.
PRINCE DIDO ACQUA.
PRINCE BLACK.
PRINCE JOE GARNER.
PRINCE LAWTON.

Dragă Doamnă, Râul Camerunului, Acqua Town, 7 august 1879

Noi servitorii voștri ne-am adunat și ne-am gândit că mai bine vă scriem o scrisoare frumoasă și iubitoare care să vă spună dorințele noastre toate. Dorim să avem legile voastre în orașele noastre. Dorim ca orice obicei al nostru să fie schimbat, de asemenea vom face după cum spune Consulul vostru. Multe războaie în țara asta a noastră. Multe omoruri și mulți care se închină la idoli. Poate că rândurile acestea ale misivei noastre vi se par vorbe goale.

Am vorbit cu Consulul englez de multe ori să avem un Guvern englez aici. Nu am primit niciodată un răspuns de la Voi, așa că am dorit să vă scriem chiar noi.

Când am auzit despre Râul Calabar, cum de ei au toate legile engleze în orașele lor și cum au dat deoparte toate superstițiile, oh, tare fericiți am fi dacă am ajunge la fel cu Calabarul.

Suntem noi,
(semnați) REGELE ACQUA
PRINȚUL DIDO ACQUA
PRINȚUL BLACK
PRINȚUL JOE GARNER
PRINȚUL LAWTON

Triumfător, Disraeli era mai mult ca sigur că va câștiga alegerile generale din 1880, mai ales că el însuși acordase drept de vot unui milion de bărbați în plus, prin *a Doua Lege de Reformă Electorală* (*Second Reform Act*, 1867).

Pariul cu democrația

Conservatorii nu și-au dat seama cum o doză chiar mică de democrație schimbase radical lucrurile. Gladstone însă a realizat. *Campania din Midlothian* a devenit Biblia strategilor electorali: avea aproape 70 de ani când a pornit din Londra într-un turneu maraton spre obscure circumscripții electorale din Scoția, identificate drept ținte de sondajele locale, transformând campania sa într-o legendă.

> Campania a fost realmente gândită ca un eveniment media, acordând atenție termenelor și cerințelor operaționale ale jurnaliștilor care relatau de la fața locului, și concepută a avea un impact maxim în ziarele de dimineață și de seară.
>
> Paul Brighton, *Original Spin*, 2015

Niciun membru al elitei nu făcuse vreodată atâta curte oamenilor obișnuiți sau jurnaliștilor. Imperiul Britanic, a spus Gladstone, trebuie să fie un exemplu moral, încurajând Europa să fie pașnică, dar *fără amestecuri inutile*. Religia Progresului propovăduia că întreaga lume va urma cu siguranță o țară elevată, a păcii și bunăstării creștine, cu impozite mici și luminată de soare!

Odată ce Gladstone acaparase primele pagini, lumea urmărea campania așa cum ar face azi cu o campanie crucială din SUA.

> Din India și Asia Centrală până la popoarele din Peninsula Balcanică, de la Stambul la Roma și Sankt Petersburg, toți ochii sunt îndreptați asupra marii bătălii electorale care se desfășoară acum.
>
> *The Times*, 3 februarie 1880

Spre groaza Victoriei și a lui Bismarck în egală măsură, Gladstone a înregistrat o victorie covârșitoare, lăsând plănuita alianță anglo-germano-austriacă împotriva Rusiei de izbeliște. Bismarck s-a văzut legat de Austria ca unic aliat al său. Rusia, dornică de răzbunare, s-a îndreptat spre Franța, care a primit-o cu bucurie ca pe acea putere care avea s-o ajute să șteargă înfrângerea din 1870. Imediat după retragerea lui Gladstone din Europa, în 1880, s-a produs și alinierea planetelor pentru 1914.

William al poporului (People's William), cum a ajuns să fie poreclit Gladstone, și-a consolidat victoria, oferind drept de vot unui număr și mai mare de bărbați prin *a Treia Lege a Reformei Electorale* (1884) și creând circumscripții electorale numeric egale (1885).

Gladstone trebuie să fi fost sigur că democrația avea să-i țină pe liberali veșnic la putere. Un nou partid radical spera chiar mai mult de atât. Primul strămoș al Partidului Laburist, *Federația Social-*

Democrată (1881), a fost întemeiată, finanțată și condusă ca o moșie personală de H.J. Hyndman (despre care se spune că era furios că nu primise așa-numitul *cricketing blue* de la Cambridge, adică distincția ca participant la supremele competiții sportive, în acest caz meciurile de cricket, dintre Oxford și Cambridge). Printre membrii ei se numărau liderul mișcării Arts and Crafts, Willliam Morris, fiica lui Karl Marx, Eleanor, și viitorul lider laburist George Lansbury. Ca orice membru renegat al elitei, care încerca să câștige de partea lui englezul de rând, Hyndman a proslăvit o epocă de aur pierdută:

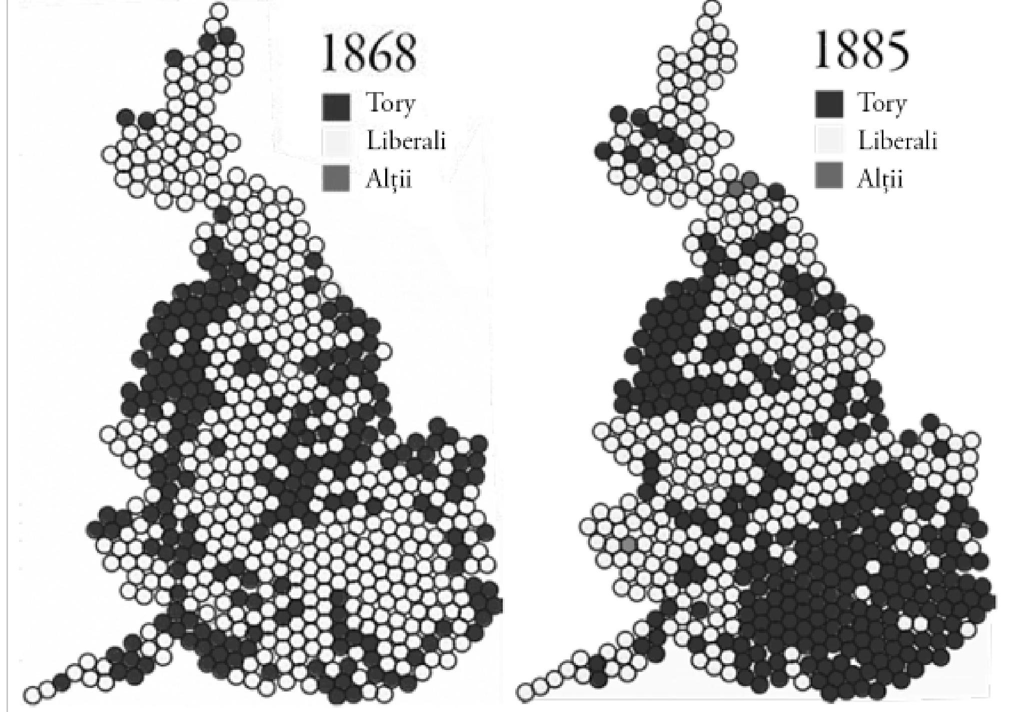
> ...Anglia fericită, pe scurt... pentru binele celor mulți, și nu în folosul celor puțini.

Dar atât liberalii, cât și socialiștii și-au făcut greșit socotelile. Votarea în masă a scos imediat la suprafață cel mai puternic inamic al Regatului Unit: vechile sale națiuni.

Condamnați de democrație

Regatul Unit fusese întemeiat de către și pentru o elită unită. Nimeni nu întrebase vreodată ce credeau popoarele sale. Din momentul în care au putut să-și folosească voturile, irlandezii, scoțienii și galezii de rând le-au folosit ca să-și facă cunoscute, explicit sau implicit, cererile naționaliste.

La rândul lor, englezii au votat de la bun început pe vechile lor direcții tribale. Continuau să existe complicații regionale legate de religie. Sud-vestul și Anglia de Est erau prin tradiție nonconformiste, deci anti-*Tory*. Lancashire își urmărea propria sa micropolitică: aici frica și ura față de irlandezii catolici din Liverpool (care au și ales ca membru al Parlamentului un naționalist irlandez de fiecare dată, din 1885 până în 1929) i-au îndepărtat pe englezii protestanți de liberali. Dar cel mai important factor, valabil până în ziua de azi, era acesta: din momentul când englezii din sud-est au obținut drept de vot, au fost și au rămas conservatori.

ENGLEZII ÎNCEP SĂ VOTEZE TRIBAL

Din 1885, votanții englezi au format un bloc *Tory* practic impenetrabil în sud-est. Liberalii au reușit doar o singură dată să-l spargă, în 1906, așa că au fost nevoiți tot mai mult să se bazeze pe o alianță cu englezii din Nord plus celții. Acest lucru a fost în mare parte adevărat și pentru laburiștii de mai târziu.

Gladstone a rămas la putere doar avându-i pe celți de partea lui. Aceasta a însemnat primul proiect de lege privind autoguvernarea Irlandei *(Home Rule bill)*, primul secretar de stat dedicat pentru Scoția și sprijin public pentru campania galeză zgomotoasă, și chiar violentă, împotriva taxelor percepute de Biserica Angliei.

Uneori, valurile mici anunță curenți de adâncime. Rugbiul era sportul tipic al elitei Regatului Unit educate în școlile publice cu internat. Dar exact în timp ce se formau coalițiile externe, irlandezii, scoțienii și galezii au înființat *Uniunea Internațională de Rugbi* (*International Rugby Football Union*, 1886), punând sub semnul întrebării pretenția Angliei de a fi patria rugbiului. Nouă ani mai târziu, nordul Angliei s-a desprins și el de Rugby Football Union, înființând *Liga de Rugbi (Rugby League)*.

Echipa națională de rugbi a Angliei înainte de primul meci împotriva Scoției (1871). Acesta a fost apogeul Regatului Unit, cu elita sa unită. La 1886, oamenii au început să voteze pe direcții naționale, iar sportivii lor de elită au început să conteste pretenția Angliei de Sud de a fi deținătoarea regulilor jocului.

Disoluția lentă a Regatului Unit a început fix atunci când se impunea o politică externă fermă și rațională. Fiindcă, în 1887, nu era prea greu să vezi că un război major se pregătea în Europa și care aveau să fie taberele.

> Există astfel certitudinea izbucnirii, mai devreme sau mai târziu, a unui conflict între Germania și Franța, precum și probabilitatea maximă ca acesta să fie grăbit de avansul Rusiei în Europa de Est ori urmat deîndată de un asemenea avans. Acest avans va scoate armatele Austriei pe câmpul de luptă.
>
> *Freeman's Journal*, 19 decembrie 1887

De care parte avea să se poziționeze Imperiul Britanic? Puterea și bogăția sa aveau să încline în mod sigur balanța. Era o alegere dificilă: Franța și Rusia erau marii competitori imperiali, dar Germania era pe cale de a deveni marele rival în plan industrial. Dar încă mai era timp pentru a cumpăni. Nicicând, în istoria conflictelor, o mare putere ca aceasta nu avusese parte de atât de mult timp pentru a lua o decizie.

Însă Regatul Unit era paralizat de forțele naționaliste din interior. Gladstone era hotărât să recâștige puterea, dar nu o putea face decât cu ajutorul irlandezilor; prin urmare Chestiunea irlandeză a fost subiectul ce a dominat Parlamentul din 1886 până în 1895. A promis de asemenea separarea religioasă pentru Scoția și Țara Galilor (adică o descentralizare în stil victorian): orice ar fi putut să scoată din joc blocul conservator de neclintit din Sud. Nu e de mirare că guvernele s-au străduit din răsputeri să evite opțiuni de politică externă pe viață și pe moarte.

> Orice se va întâmpla va fi cât se poate de rău și, prin urmare, e în interesul nostru să se întâmple cât mai puține lucruri cu putință
>
> Lordul Salisbury, 1887[20]

Imperiul versus naționalismul englez

Ce i-a împiedicat oare pe conservatori să devină ei înșiși naționaliști, să scape de națiunile mai mici și să guverneze pe vecie Anglia (din Sud, bineînțeles)? Motivul era simplu: elita Sudului nu a fost niciodată naționalistă și nici nu avea de gând să devină. După cum a spus poetul lor preferat,

Kipling: *Ce știu ei despre Anglia cei care numai de Anglia știu?*

Când spuneau *Anglia* nici măcar nu se refereau la întreaga țară. Se gândeau la sediul central al imperiului, o rețea de zone din Sud, din care făceau parte: marile școli publice cu internat, Oxbridge, conacele de la țară, cartierele bune ale Londrei și comitatele din jurul ei, evenimente precum meciurile de cricket de pe Lord's, regatele de la Henley sau Cowes, Inns of Court cu asociațiile lor de juriști, Parlamentul, Garda, palatul St. James etc. Anglia lor era Sudul, o viziune la fel de puțin legată de un loc real, ca accentul și pronunția acceptată pe care le foloseau toți.

> Am ieșit de după un colț al dealurilor Downs. La picioarele noastre se întindea covorul auriu și verde al ținutului Weald din Sussex. Dintr-odată, sub ochii noștri, dintr-un drumeag ascuns de pe cealaltă parte s-au ivit copoii de South Down alergând... Am rămas tăcuți. Văzuserăm cu toții ceva sfânt. Văzuserăm Anglia. Niciunul dintre noi nu va fi vreodată în stare să redea ce am văzut; niciunul dintre noi nu va uita vreodată.
>
> S.P.B. Mais, 1922

Elita imperială britanică nu agrea naționalismul. Sir Nicolas Roderick O'Connor, ambasador britanic în Rusia, era un irlandez catolic. Fiind însă un descendent al înaltei aristocrații din vechea Irlandă gaelică, se simțea acasă și în cercurile aristocratice londoneze unde un simplu doctor sau avocat englez abia dacă ar fi fost salutați.

Conducătorii imperiului îi disprețuiau pe cei care se îndoiau de imperiu, numindu-i *Little Englanders*, și nu aveau de gând să-și pună în joc destinul global pentru a fi pe placul unor votanți. Dar acei votanți aveau acum putere și era, prin urmare, nevoie de o poveste care să-i convingă să susțină elita imperială. Drept care, după 1885, Partidul Conservator a devenit populist, susținând că ar fi partidul care apără drepturile oamenilor obișnuiți împotriva supraimpozitării, a competiției străine, a imigranților și a legilor liberale, chipurile benefice, privind vânzarea și consumul de alcool. Dar toate acestea ascundeau de fapt apeluri către englezi în cadrul unui patriotism mai larg al Uniunii, Coroanei, Imperiului —, partidul transformându-se între timp în Partidul Conservator *și*

Unionist.

THE ALIEN PAUPER QUESTION.
FOREIGN PRODUCE—"MADE IN GERMANY."

Irlanda, Scoția și Țara Galilor au avut mereu, pe față sau implicit, politicieni naționaliști. Anglia nu a avut niciodată, deoarece conducătorii ei nu erau naționaliști. Treaba votanților englezi era să salute drapelul Regatului Unit — *Union Jack* —, încât cei aflați la conducere să poată continua să guverneze peste un sfert din mapamond. Kipling a spus-o pe față:

> Bieți oameni de pe stradă se ceartă, pufnesc și se fălesc,
> Ridică fruntea în tăcere, salută răgușit Steagul Englez...
> Ce-i Steagul Angliei? Aveți doar răsuflarea-mi a-nfrunta,
> Aveți doar fluturarea-mi a cuceri. Mergeți înainte, căci acolo e!

Or, exact asta se întâmpla. Elita i-a lăsat în urmă pe *bieții oameni de pe stradă* și *a mers înainte*. Sau, cel puțin, banii lor.

Globalizare și o nouă diviziune

Lumea dezvoltată a intrat în criză între 1873 și 1896. Cu toții au luat măsuri protecționiste. Nu însă și Regatul Unit. Clasa lui conducătoare era conectată ca nimeni altcineva la noile piețe ale lumii, unde câștigurile erau mai bune decât în Regatul Unit. Cine să-și dorească bariere între piețe? În niciun caz ei.

> Nicio altă economie majoră nu și-a plasat în proporție atât de mare acțiunile în străinătate. Între 1865 și 1914, mai mult capital britanic fusese investit în Americi, decât în Marea Britanie însăși.

Niciodată până atunci, și de atunci încolo, nu a existat o națiune care să dedice atât de mult din venitul și economiile sale naționale formării de capital în străinătate.

Michael Edelstein

Pe măsură ce atelierul lumii a devenit bancherul dezvoltării lumii, Londra și hinterlandul ei au început să se decupleze și să-și ia zborul pe aripile unor venituri invizibile.

[illegible]
[illegible]
Londra
[illegible]
[illegible]
400.800
[illegible]
[illegible]
5
[illegible]

Cu aceasta, egalitatea pe cale să fie atinsă între Nordul și Sudul Angliei s-a încheiat. Iar lucrurile se înrăutățeau. Se iviseră zorii celei de-a doua Revoluții Industriale. În vreme ce rivalii (în primul rând, Germania și SUA) se reînzestrau pentru noi produse electrice, chimice, automobilistice, Regatul Unit rămânea în urmă. Din 1896, chiar și flota Marinei Regale folosea pentru blindaj tabla de oțel special a germanilor de la Krupp, produsă sub licență de firme britanice. Balanța de plăți depindea tot mai mult de extracția și exportul de cărbune. La fel ca petrolul din zilele noastre, această industrie nu presupunea o înaltă tehnologie, dar era extrem de profitabilă — atâta vreme cât existau zăcăminte și toată lumea folosea cărbune.

Până la 1870

Regatul Unit
Centrat pe Anglia unită–investind în țară, atelierul lumii, arbitrul Europei, dominând Imperiul

La sfârșitul anilor 1890

Londra și hinterlandul
Servicii financiare, investind capital în străinătate, arbitrul Europei, dominând Imperiul

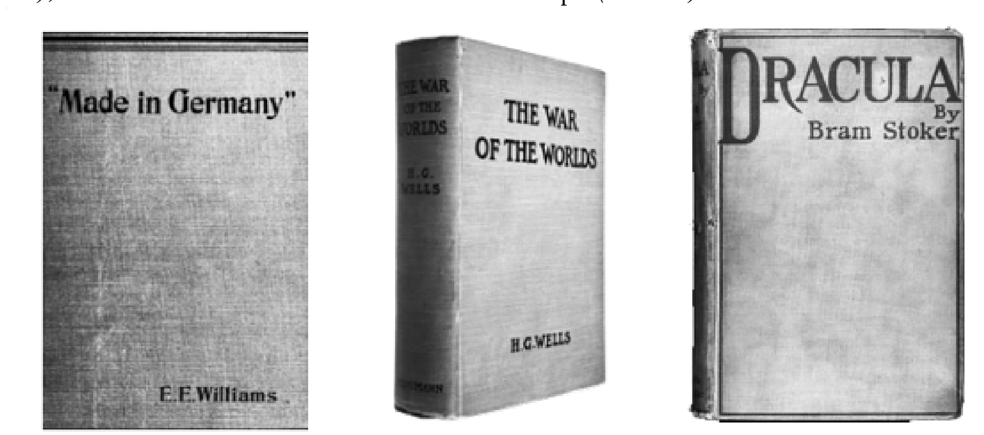
Britania Exterioară
Bazându-se pe export și muncă necalificată

Se dezvoltau astfel două ramuri economice diferite: sectorul financiar bazat pe informație în sud-estul Angliei; locuri de muncă necalificată, cu termen limitat în Britania Exterioară.

Coboară focul

În 1896, Victoria l-a depășit pe George al III-lea, devenind monarhul cu cea mai lungă domnie din istoria Angliei. În vreme ce se pregăteau de sărbătoare (care, la cererea ei, a fost amânată pentru 1897, când aveau să se împlinească 60 de ani de domnie), britanicii își puteau spune că imperiul lor era cel mai mare care existase vreodată.

Dar ceea ce citeau arăta că erau conștienți că zilele măreției apuseseră. Bestsellerul de neoprit al anilor 1896–1897 a fost *Made in Germany* de E.E. Williams. Având drept titlu modul de etichetare introdus cu 10 ani în urmă, cartea le explica englezilor că Germania nu era doar un rival economic oarecare, ci intrase într-o rivalitate pe viață și pe moarte cu țara lor, luptând din răsputeri pentru a pune capăt supremației Britaniei. Cititorii care preferau ficțiunea (pură), se puteau delecta, chiar dacă o sărbătoreau pe regina-împărătească, cu două romane ce apăruseră chiar în acel an: unul în care se povestea despre distrugerea Surrey-ului de către o tehnologie extraterestră de neoprit *(Războiul lumilor)*, celălalt care descria Londra bântuită de un vampir *(Dracula)*.

În 1896–1897, la Viena, Sigmund Freud elabora teoria sa cu privire la refulare, în vreme ce englezii devorau cărți care vorbeau despre prăbușire, distrugere și declin.

Însuși *Poetul Imperiului*, Kipling, a introdus o notă fatalistă în poezia sa prilejuită de Jubileul reginei:

> De depărtări chemate, navele se duc;
> Pe dune și promontorii coboară foc:
> O, și a noastră pompă de mai ieri
> Una e cu cea din Tyr și Ninive.

„Recessional" de Rudyard Kipling, 1897

Vocile raționale au arătat că existau motive reale ale relativului declin — și, de asemenea, soluții reale.

> De ce nu procedează fabricanții noștri precum cei germani, să-și trimită fiii la fabricanți mai buni decât ei, în loc să-i crească pentru a deveni gentlemeni care nu fac altceva decât să tragă cu pușca și să

vâneze?

J.W. Logan, membru al Camerei Comunelor

Dar asta ar fi însemnat să se schimbe totul. Din fericire, Henry Newbolt[21] avea un alt răspuns: dacă toată lumea s-ar comporta ca băieții dintr-un internat, învățați cu regulile jocului de cricket, totul ar merge bine, cu tot echipamentul militar defect:

Mitraliera Gatling s-a blocat și Colonelu-i mort,
Iar regimentul tot, orbit de fum și praf...
Dar vocea unui școlar însuflețește frontul:
„Jucați! Jucați! Jocul jucați până la capăt!"

Nelson și Wellington se bazaseră pe forțe armate antrenate; victorienii nervoși erau invitați să se bazeze pe supraputerile elitei lor provenite din internatele școlilor publice.

Capitaliștii gentlemeni

Nicio prelegere despre necesitatea unei educații tehnice ori a investițiilor interne nu i-a putut opri pe membrii elitei să se transforme în capitaliști gentlemeni — fiindcă puteau.

În țările rivale, America și Germania, bărbații nu erau expuși acelorași tentații. America nu avea o aristocrație și se dedicase cultului banilor fără să se ascundă. Germania continua să aibă o aristocrație ereditară reală în care era aproape imposibil să pătrunzi. Așa că, într-un fel sau altul, americanii și germanii care au făcut milioane au rămas oameni de rând și s-au ocupat pe față de afacerile lor.

Doar Anglia dispunea de o aristocrație ereditară adevărată care însă era deschisă banilor. La fel ca micii slujbași ori țăranii liberi saxoni care se asimilaseră stăpânilor normanzi în secolul al XII-lea, industriașii și comercianții englezi din secolul al XIX-lea și-au negat rădăcinile, devenind gentlemeni ce locuiau în conacele lor de la țară.

Cu cât o ocupație ori sursă de venit le permitea un stil de viață asemănător cu cel al clasei latifundiare, cu atât mai mare era prestigiul... Un „capitalist gentleman" nu disprețuia economia de piață, dar avea prea puțină considerație față de producție.

Martin Daunton, *State and Market in Victorian Britain*

Acces fără limite la piețe prin City-ul londonez, telegraf și curier poștal în toată Europa

Posibilitatea de de a fi asimilat elitei latifundiare

Cultul pentru gentlemanul capitalist care preferă investiția producției

Astfel s-a creat o diviziune engleză unică, în plan fizic și cultural, între proprietarii de industrii și sursa veniturilor lor — ceea ce era exact lucrul care bogaților lumii li se părea atât de atrăgător. Toți își doreau să se îmbrace, să vorbească și să joace meciuri ca niște gentlemeni englezi, petrecându-și timpul cu aristocrați adevărați, netulburați de muncă, socialiști ori anarhiști, în peisajul britanic rural lipsit de țărani.

Viziunea a rămas, continuând să-i prindă în mrejele ei pe miliardarii americani, oligarhii ruși și alții asemenea lor — precum și pe englezii proaspăt îmbogățiți. Germanii înstăriți din epoca victoriană târzie nu doar că au preluat cuvântul „sport“ și numele jocurilor sportive individuale, dar, așa cum se vede din imaginea alăturată, o revistă ca aceasta îi putea iniția în *English Chat*.

Americanii care nu aveau probleme cu conversația în engleză erau în mod particular atrași. Existând de acum și curse transatlantice sigure și luxoase, elitele din SUA și Regatul Unit au devenit foarte curând mai mult decât niște parteneri de afaceri.

> [Doctorul Watson citește cu voce tare dintr-un ziar] „Una câte una, conducerea nobilelor case ale Marii Britanii trece în mâinile vrednicilor noștri verișori de peste Atlantic... moștenitoarea californiană nu este unica beneficiară a unei alianțe care o va ajuta să facă tranziția obișnuită de la o doamnă republicană la o aristocrată britanică.“
>
> „Altceva?“ întreabă Holmes căscând.
>
> Conan Doyle, *Aventura burlacului nobil*, 1892

Ideea că elita americană făcea mai mult sau mai puțin parte din familie a creat premisele unei

relații speciale în plan militar. Au existat între 1895 și 1897 tensiuni serioase legate de decizia Americii de a controla America de Sud — dar în 1898, la Manila, fără a primi vreun ordin de la Londra, comandantul Marinei Regale de acolo a sărit în ajutorul marinei americane confruntate cu o escadră germană dornică să-și arate puterea. Intervenția acestuia a fost remarcată cu surprindere și recunoștință în SUA.

THANKSGIVING DAY AT MANILA.

Observed by British as Well as Americans—Banquet to Officers.

Fericită întâmplare, căci, nu după mult timp, avea să devină clar cât de vulnerabil era Imperiul Britanic.

O rasă degenerată?

În 1899, suspectându-i pe britanicii din Africa de Sud că urmăreau să-și însușească extrem de profitabilele lor mine de diamante (ceea ce era adevărat), republicile bure au declarat război. Armata britanică a fost umilită și decimată în Săptămâna Neagră (decembrie 1899). Europa toată își freca bucuroasă mâinile.

Caricatură germană satirizând incapacitatea armatei britanice de a se impune în 1899. Imaginea generalilor britanici reprezentați în chip de măgari a apărut atunci, și nu în Primul Război Mondial.

Patrioții s-au înghesuit la secțiile de recrutare, dar poporul de bărbați ai Regatului, cel mai urban și industrial din întreaga Europă, s-a dovedit în număr mare inapt de a fi combatant. Armata a respins mii de cereri înainte ca, din disperare, să coboare limita de înălțime de la 1,70 la 1,52 de metri.

Ideea că britanicii erau din punct de vedere rasial o supraputere a fost susținută cu disperare, dar reclame publicitare ca aceasta înfățișau, ca să ne exprimăm în termeni blânzi, o imagine ușor neadevărată a luptei.

Tânjind după un erou, presa l-a descoperit pe colonelul Robert Baden-Powell, care a rezistat în obscurul nod de cale ferată Mafeking unui asediu îndelungat al burilor (ceea ce nu l-a împiedicat să trimită de acolo misive brave). Când orașul a fost eliberat în mai 1900, după 217 zile, englezii de acasă s-au grăbit să celebreze evenimentul cu surle și trâmbițe, ceea ce a dus la apariția unui nou cuvânt, *maffick*, pentru a descrie fix acest tip de sărbătoare publică.

Noul secol a început sumbru cu *Alegerile kaki (Khaki Election)* din 1900, al căror ton a fost dictat de Războiul Burilor, cu acuze și teorii ale conspirației în ambele tabere. Conservatorii au finanțat o campanie a presei de scandal *(yellow journalism)*, punând semnul egalității între *liberal, Little Englander, pro-bur* și *trădător*, în vreme ce 83 de reprezentanți ai sindicatelor, inclusiv fondatorul Partidului Laburist, Keir Hardie, au semnat o rezoluție prin care se clama că acei *capitaliști care cumpăraseră sau angajaseră presa atât din Africa de Sud, cât și din Anglia, pentru a instiga la război, sunt în mare parte evrei.* În cele din urmă, Sudul s-a dovedit la fel de solid ca întotdeauna, iar apelul la patriotism în vreme de război a funcționat și în Britania Exterioară, iar conservatorii au învins.

În 22 ianuarie 1901, regina Victoria a murit, fiind urmată la tron de regele Eduard al VII-lea. Războiul împotriva celor câțiva fermieri buri a fost în fine câștigat în 1902, în parte, făcând uz de noua tactică a *lagărelor de concentrare* împotriva populației civile, împotriva cărora s-au făcut auzite voci și în Marea Britanie. Victoria a fost plătită de Imperiul Britanic cu 50.000 de morți și a lăsat în urmă un gust amar. *Comitetul cu privire la deteriorarea fizică (Committee on Physical Deterioration*, 1903) avea de investigat cauzele pentru care bărbații britanici erau atât de ne-bărbați. Niște personaje puse pe treabă au mixat sociologia și biologia, elaborând analize despre rasa degenerată.

> [În East End] străzile sunt pline cu o rasă nouă și diferită de oameni, mici de statură și cu un aspect decăzut sau îndobitocit de prea multă bere.
>
> Jack London, *The People of the Abyss*,1903

> Înmulțirea celor înapoiați mintal, care se propagă acum într-un ritm nefiresc, nerestricționată de bariere naturale, ba chiar ocrotită de condițiile de viață civilizată, reprezintă o amenințare teribilă pentru rasă.
>
> Churchill către Asquith, decembrie 1910

Era de acum evident că noua și puternica flotă de război a Kaiserului avea o singură posibilă țintă. Marina Regală a răspuns cu revoluționarul cuirasat *Dreadnought* (1906). În același an, ziarul *Daily Mail* a publicat în foileton romanul *The Invasion of 1910* a lui William LeQueux, la care s-au adăugat vânzători de ziare ambulanți îmbrăcați în uniforme prusace, hărți contrafăcute și un cuvânt-înainte semnat de lordul Roberts, fost comandant-șef, care făcea campanie pentru mobilizare.

THE INVASION OF 1910.

WITH A FULL ACCOUNT OF THE SIEGE OF LONDON.

WHAT LORD ROBERTS SAYS TO YOU:

Speaking in the House of Lords on the 10th July, 1905, I said: "It is to the people of the country I appeal to take up the question of the Army in a sensible, practical manner. For the sake of all they hold dear, let them bring home to themselves what would be the condition of Great Britain if it were to lose its wealth, its power, its position."

The catastrophe that may happen if we still remain in our present state of unpreparedness is vividly and forcibly illustrated in Mr. Le Queux's new book, which I recommend to the perusal of everyone who has the welfare of the British Empire at heart.—ROBERTS, F.M.

This Intensely Interesting Narrative by Mr. Wm. Le Queux begins in the

LONDON "DAILY MAIL" TO-MORROW.

La alegerile din 1906, liberalii au luat-o înaintea conservatorilor în Anglia de Sud pentru prima și unica dată, oferindu-le votanților nesiguri o portiță: problema era corupția, șovinismul războinic și incompetența din sânul blocului Tory. Totul ar fi bine, dacă Regatul Unit și-ar schimba conducerea, ar menține comerțul liber și ar adopta o politică externă prietenoasă și neprovocatoare. Această viziune roză le-a adus o victorie copleșitoare, în parte și datorită unui pact secret cu noul Partid Laburist, care a câștigat 29 de locuri, dintre care niciunul la sud de Trent, cu excepția estului Londrei unde a obținut trei mandate.

Războiul de clasă și amenințarea unui război real reprezentate pe afișe de campanie ale liberalilor *(stg.)* și conservatorilor *(dr.)*.

Din păcate, marele amiral german von Tirpitz a văzut în această nouă politică prietenoasă și neprovocatoare un semn de slăbiciune, așa că a pus presiune și a lansat propriile sale clone ale lui *Dreadnought*. Deîndată s-a auzit strigătul de luptă al conservatorilor — *We want eight and we won't wait! / Vrem opt și nu vom opta!* — iar cancelarul liberal Lloyd George a fost nevoit să aprobe cuirasatele (cu care nu era de acord), precum și pensii de bătrânețe (cu care era de acord). Drept răzbunare, bugetul pe 1909 propunea niveluri de impozitare pentru bogați, cum nu se mai pomeniseră, și a făcut în așa fel ca totul să fie prezentat ca o bătălie între interesul național și privilegiile taberei Tory. Conservatorii au ripostat, prezentându-se drept apărători ai Uniunii împotriva Germaniei, a radicalismului și a autoguvernării [Irlandei — N.t.].

Războaie și zvonuri de război

În 1910, democrația a întors în sfârșit Regatul Unit cu susul în jos. Au avut loc două alegeri generale crâncene, iar conservatorii au obținut majoritate în Anglia, datorită solidului bloc sud-estic. Dar opoziția liberală engleză, concentrată la nord de Trent, era sprijinită de Țara Galilor, Scoția și Irlanda. Anglia de Sud era prizoniera Regatului Unit — iar temnicerii ei se gândeau cum ar putea să încuie ușa și să arunce cheia. Coaliția victorioasă a Britaniei Exterioare propunea acum mai mult decât autoguvernare pentru Irlanda. Pentru prima oară de la Acordul Tripartit din 1405, Anglia era amenințată de divizare ca parte dintr-un plan măreț de federalizare a Regatului Unit: *Autoguvernare peste tot (Home Rule All Round)*.

Bărbatul cu această optică radicală era nimeni altul decât Winston Churchill, pe vremea aceea unul dintre liderii liberalilor:

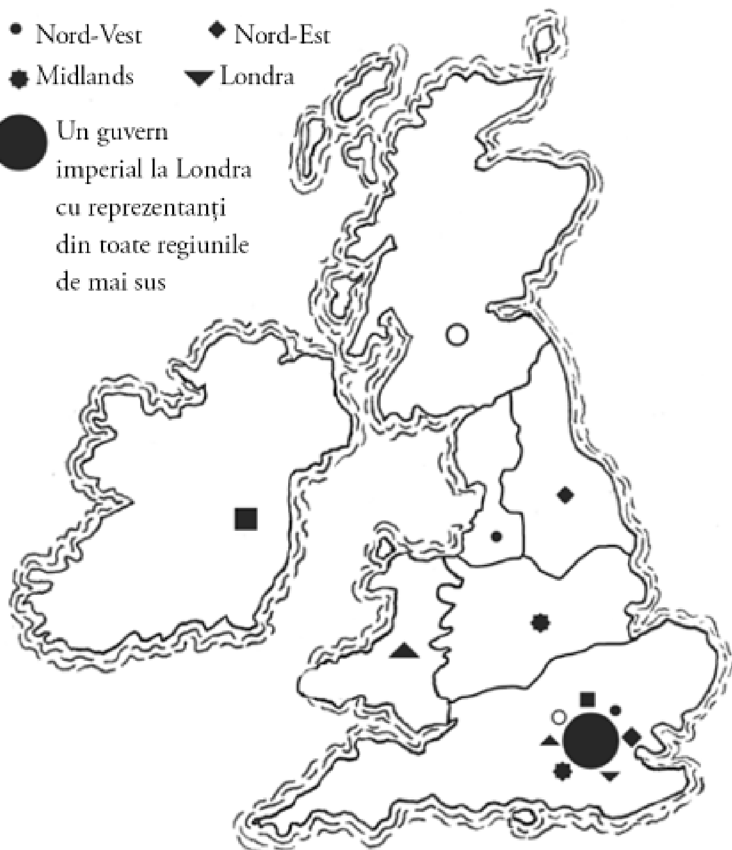
> Nu ar fi nicio problemă, a declarat domnul Churchill, de a aplica sistemul federal la Scoția, Țara Galilor, precum și Irlanda.

Toate bune și frumoase, celții ar fi putut să se bucure de națiunea lor în cadrul Regatului Unit. Dar ce se întâmpla cu englezii?

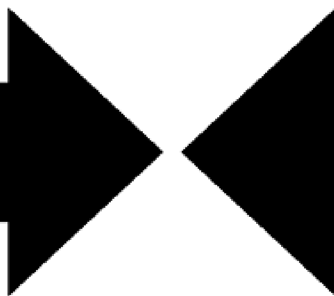
> Când a fost însă vorba de Anglia, a apărut o problemă reală. Anglia era atât de importantă și cu o populație numeroasă... Dacă apărea, așa cum era probabil să se întâmple, o divergență în simțire și politică între Parlamentul englez și Parlamentul imperial, conflictul dintre cele două corpuri legislative extrem de puternice putea să rupă statul în două.

Or, mai mult ca sigur exista o *divergență în simțire*. Anglia votase majoritar cu conservatorii în șapte dintre cele opt alegeri de la a Treia Lege de Reformă Electorală. Scoția și Țara Galilor au votat cu liberalii de fiecare dată, iar irlandezii cu naționaliștii. Anglia fiind atât de diferită și atât de mare, cum ar fi putut cele patru națiuni să colaboreze ca o federație? Exista un singur răspuns.

> Ar trebui să-și asume sarcina de a diviza Anglia în mai multe regiuni cu autoguvernare... Lancashire... Yorkshire... Midlands... Londra... patru mari regiuni din Anglia cărora li s-ar putea acorda statutul de entitate politică, cu un mecanism politic efectiv.

Ideea lui Churchill cu privire la un Parlament Imperial în 1912. Sudul nu avea să primească instituții proprii: pentru Churchill, era însăși Anglia.

1914–1916: Nu mai e loc pentru englezi. În ajunul Marelui Război, liberalii iubeau micile națiuni, iar conservatorii imperiul, dar naționalismul englez era repudiat de ambele tabere.

În pofida majorității din Anglia, din pricina aritmeticii parlamentare a Regatului Unit conservatorii nu aveau cum să se opună *Autoguvernării peste tot* — decât, poate, scoțând lupta în afara Parlamentului. Bonar Law, conducătorul lor, a declarat că existau *lucruri mai puternice decât majoritățile parlamentare*; iar dacă loialiștii irlandezi se vor opune legii autoguvernării, n-ar exista vreo *formă de rezistență* pe care el să nu o sprijine (29 iulie 1913). Când ofițerii armatei britanice din cazărmile de la Curragh, în Irlanda, păreau a fi cu adevărat pe cale să se revolte, Churchill a ripostat pentru liberali pe un ton și mai amenințător: legea autoguvernării va fi aplicată, cu forța dacă era necesar, căci existau *lucruri mai rele decât vărsarea de sânge, chiar pe o scară extinsă* (14 martie 1914).

În vreme ce clasa politică se înfierbânta pe subiecte ce frizau războiul civil, Regatul Unit Exterior era într-o stare de semiinsurecție. În anumite zone din sudul Țării Galilor, în Red Clydeside și în Liverpool s-a decretat o semilege marțială în 1911. În anul următor, prima grevă națională a minerilor, la care au luat parte un milion de oameni, a amenințat însăși unitatea țării. *Tripla Alianță* din 1914 a minerilor, a lucrătorilor de la căi ferate și a celor din transporturi s-a prezentat în mod deliberat ca una dintre ligile militare ale Europei.

> O, Doamne, Tu care ești Tatăl nostru al tuturor și care singur faci omul să fie într-un gând cu celălalt, Te rugăm, în aceste vremuri de tulburare și neliniște...
>
> Rugăciune trimisă spre folosință tuturor bisericilor de către arhiepiscopul de Canterbury și York în ajunul Grevei naționale a cărbunelui, 1912

Regatul Unit fiind tot mai dezbinat, liberalii nu au îndrăznit să mărturisească șubredei lor alianțe de celți naționaliști și englezi nonconformiști (care aveau puternice tradiții pacifiste) lucrul cel mai important în acel moment. Churchill, Lloyd George și ministrul de externe, sir Edward Grey, erau de acum siguri că va fi război și că, din nou, țara va fi nevoită să facă intervenții în Europa pentru a se salva.

Lucru aproape de necrezut, în timp ce generalii plănuiau Forța Expedițională Britanică, iar amiralii își echipau cuirasatele în acord cu marina franceză, publicul și chiar și cei mai mulți membri ai cabinetului liberal erau convinși că nu exista niciun plan în acest sens. Orice discuție despre

viitoare conflicte erau zvonuri lansate de conservatorii puși pe război. Când Lloyd George a vorbit la Guildhall în 1912 prea deschis pe această temă, a doua zi l-a rugat personal pe editorul de la *Manchester Guardian* să nu relateze cititorilor săi din Nord ceea ce spusese el despre chestiunea germană.

Astfel că, în 4 august 1914, blocajul politicii Regatului Unit în era democrației a aruncat țara, care pe față nu fusese aproape deloc pregătită, într-un război clar previzibil și prevăzut încă din 1887.

---

18 Lordul Robert Clive, ofițer, promotor al Companiei Indiilor Orientale, guvernator al Bengalului, considerat unul dintre cei care au pus bazele stăpânirii britanice în subcontinentul indian. (*N.t.*)

19 De fapt, este vorba de școli private pentru care se plăteau taxe ridicate, termenul de public referindu-se la faptul că ele primeau elevi între 13 și 18 ani, din orice regiune, de orice confesiune, indiferent de sursa de venit a părintelui, pregătindu-i pentru universități și serviciul public. (*N.t.*)

20 Cu mulțumiri pentru Tom Holland.

21 Poet, istoric și consilier guvernamental în materie de educație școlară. (*N.t.*)

Partea a cincea

Rămas-bun vulturilor și trâmbițelor 1914–2020

Marele Război

Din fericire, Imperiul Britanic era încă puternic. Australia și Noua Zeelandă erau dornice să se înfrunte cu germanii în Pacific încă din anii 1890, așa că au declarat război de cum au aflat de el, fără să fie măcar rugați.

Dintr-odată, Regatul Unit s-a văzut unificat. Acum, că era nevoie de nave și arme cât mai repede cu putință, Britania Exterioară cu industria ei nu mai era Cenușăreasa economiei. Investițiile care, ani de zile, se îndreptaseră spre străinătate erau acum repatriate. Războiul a reechilibrat economia și a pus un pansament peste fisuri.

Dar n-a făcut decât să le panseze. Încrâncenarea disputelor antebelice nu a fost dată uitării, chiar și atunci când era vorba de a fabrica arme. Nimeni din Anglia nu auzise încă cuvântul *bolșevic*: era vorba aici de un conflict industrial intern și atât.

> Printre angajatori și angajați expresia „după război" este mereu rostită... Convingerea că cel mai mare război din istoria lumii va fi urmat de o luptă economică pe o scară la fel de mare este extrem de răspândită.
>
> *Economic Journal*, martie 1916

Și chiar dacă luptau și mureau împreună, bărbații Regatului Unit existau în lumi cultural diferite. La un moment dat, pe front, în 1915, soldații i-au provocat pe ofițerii lor la un joc pe care ambele echipe îl numeau *fotbal*:

> Pentru ei, fotbalul rugbi — cel mai grozav dintre jocurile bărbătești — era doar un nume. Atitudinea lor, atunci când ofițerii au ieșit pe teren, a fost de superioritate indulgentă — acea superioritate pe care o afișează un miner voinic în momentul în care comandantul de pluton coboară în tranșee să dea o mână de ajutor la săpat. Dar, în cinci minute, au rămas cu gurile căscate, uluiți și scandalizați... desfășurarea de brutalitate sălbatică și neîngrădită cu care au fost tratați de superiorii lor i-a șocat pe cei de față până în adâncul sufletelor lor sensibile. Urlete de indignare virtuoasă au izbucnit din gâtlejurile lor.
>
> John Hay, 1915

Cu toate acestea, atât timp cât au luptat, bărbații Regatului Unit — inclusiv irlandezii în primele 18 luni — au strâns rândurile. Din nefericire pentru mulți dintre ei, feldmareșalii Kitchener și Haig s-au trezit depășiți de evenimente. Refuzul guvernului liberal de a recunoaște că urma un război a făcut ca armata britanică să fie mică în comparație cu celelalte forțe ale Europei. Ideea fusese mereu aceea de a construi lent o armată, de-a o antrena, iar apoi de-a lovi la momentul hotărâtor. Nenorocirea a fost că acel moment a venit prea repede. La sfârșitul anului 1915, armata franceză era înfrântă, țarul pierduse teritorii bogate de mărimea Angliei, iar zepelinele bombardau Londra. Austria și Germania fiind învingătoare, în 1916, Kitchener și Haig n-au avut altă alternativă decât să treacă la ofensivă.

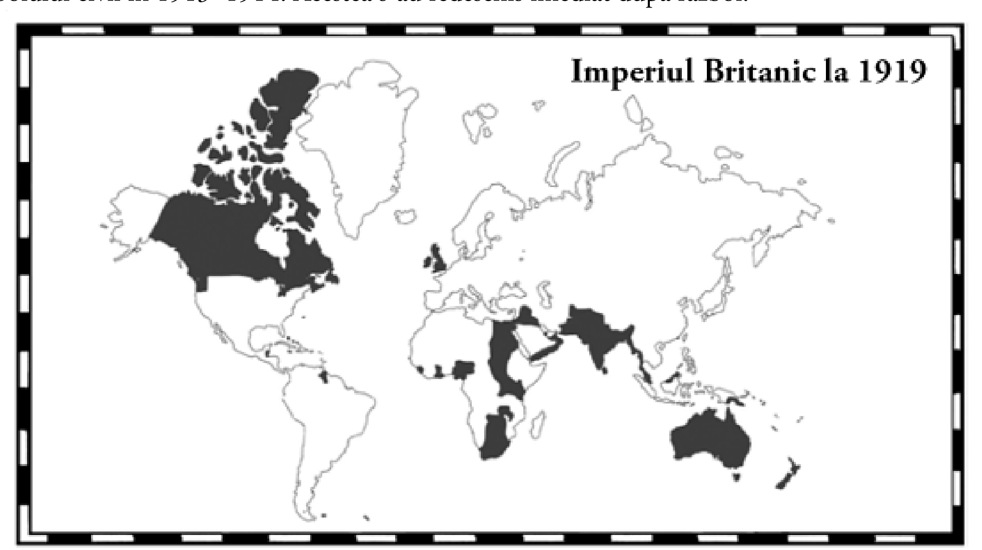
Pe *Somme* (iulie–noiembrie 1916), noua și uriașa armată de voluntari prea puțin antrenați a întrecut orice așteptări, condusă — așa cum cerea mitul cutezanței britanice (*British Pluck*) — de un

număr ridicol de mare de tineri ofițeri provenind din școlile-internat (17% dintre ei au murit în timpul războiului, față de 12% dintre soldații de rând). Pierderile au fost îngrozitoare, iar câștigurile neglijabile — cu toate acestea moralul nu s-a prăbușit, lecția a fost învățată rapid, iar armata germană a fost zguduită ca niciodată până atunci. Între timp, flota Kaiserului a fost neutralizată numeric după bătălia indecisă a Jutlandei (mai-iunie 1916), iar blocada navală de nestrăpuns a început să sufoce inamicul.

Engländerii deveniseră de acum inamicul numărul unu al Germaniei. Prin urmare, marina germană a dezlănțuit un război submarin pentru a întrerupe comerțul vital al Regatului Unit cu America. Dar, în 1917, exact acesta a determinat în cele din urmă Lumea Nouă să intervină pentru a pune lucrurile la punct în Lumea Veche. Generalul Ludendorff a pus la bătaie tot ce se putea pentru a câștiga războiul înainte ca americanii să apuce să se desfășoare. Bărbații Regatului Unit s-au ridicat la înălțimea ordinului disperat al generalului Haig de a rezista cu orice preț, astfel că armata pe care orice ofițer prusac o disprețuise în 1914 a prilejuit ceea ce Ludendorff însuși avea să numească *ziua neagră a armatei germane* în *bătălia de la Amiens* (8 august 1918), determinând colapsul militar, social și moral al celui de-al Doilea Reich. În timp ce alte imperii se fărâmițau, Regatul Unit — și Imperiul Britanic — rezista (deși abia o mai făcea în Irlanda).

Lucrurile se destramă

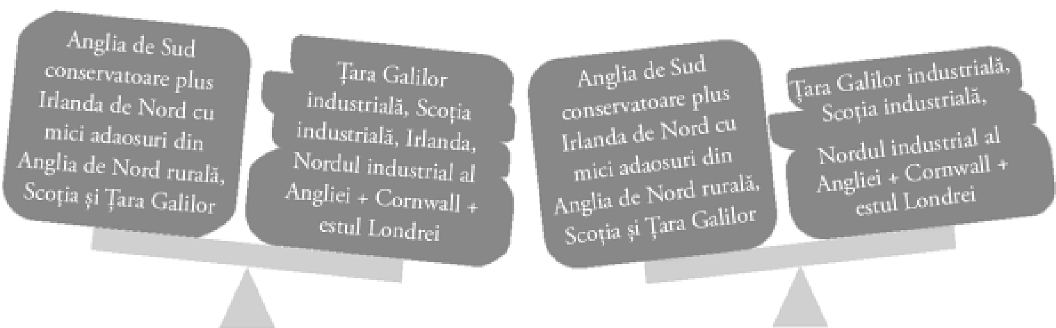
Părea o victorie. Bestia prusacă fusese înfrântă, imperiul era mai mare ca oricând. În realitate, Regatul Unit nu era doar mult mai sărac, cu datorii de război uriașe (în primul rând la americani pentru arme și mâncare), ci era măcinat de aceleași fracturi interne care îl aduseseră în pragul războiului civil în 1913–1914. Acestea s-au redeschis imediat după război.

După doi ani de conflicte tot mai brutale în Războiul de Independență (1919–1921), Statul Liber Irlandez a desprins 32 de comitate din Uniune.

Iese astfel în evidență o dată în plus ciudățenia Regatului Unit în era democrației. Fusese construit din 1536 până în 1801 de o elită politică localizată în Anglia de Sud ca punct central al imperiului. Aparent, pierderea unei bucăți din Regatul Unit ar fi trebuit deci să fie o lovitură teribilă — și, într-adevăr, se străduiseră să păstreze Irlanda. Dar în momentul în care aceasta a plecat,

partida Sudului a devenit de fapt și mai puternică. Primele alegeri normale de după război au arătat și de ce. În 1910, câștigarea a 344 de mandate parlamentare nu ar fi asigurat conservatorilor o majoritate confortabilă; în 1922, cu cele 92 de mandate din Irlanda dispărute, aceasta a fost obținută.

Cu cât Regatul Unit era mai mic, cu atât mai puternică devenea Anglia de Sud.

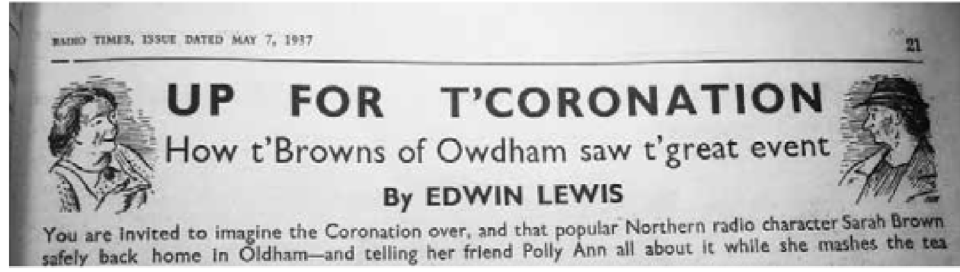
Această nouă balanță electorală a făcut ca divizarea politică Nord-Sud să devină și mai clară. Înainte de război, confruntați cu trei națiuni celtice inerent ostile, conservatorii erau nevoiți să lupte serios în Anglia de Nord. În noul Regat Unit micșorat, tot ceea ce trebuiau să facă era să asigure fericirea nucleului sudic.

Călușul din gura Nordului

Printr-o coincidență sau nu, elita Sudului a pus atunci în mișcare un uriaș mecanism pentru a reface întreaga Anglie după chipul și asemănarea sa. Sau, mai degrabă, după glasul ei. Raportul despre *Predarea englezei în Anglia* al lui sir Henry Newbolt (*Jucați! Jucați! Jocul jucați până la capăt!)* insista ca orice copil din Anglia să învețe pronunția acceptată (RP) — ca și cum ar fi fost o a doua limbă, dacă era cazul.

> Copiii care vorbesc în dialect trebuie să devină, cum de altfel se întâmplă adesea, bilingvi, însușindu-și și engleza standard.
>
> Raportul Newbolt, 1921

Noul BBC, fondat în 1922, a adoptat RP, iar la nivelul anului 1926, două milioane și un sfert de stații de radio răspândeau pe calea undelor accentul școlilor-internat private. Din nou, cei mai ambițioși dintre englezi erau invitați: haideți, vorbiți ca noi — și diferențiați-vă de propriul vostru neam. Cum RP se baza pe accentul Sudului, celor de acolo le era relativ ușor să-l prindă; în Nord, în schimb, trebuia să dai uitării cu totul modul în care ai învățat să vorbești pentru a face saltul.

RADIO TIMES, ISSUE DATED MAY 7, 1937 21

UP FOR T'CORONATION

How t'Browns of Owdham saw t'great event

By EDWIN LEWIS

You are invited to imagine the Coronation over, and that popular Northern radio character Sarah Brown safely back home in Oldham—and telling her friend Polly Ann all about it while she mashes the tea

Campania în favoarea RP, condusă de BBC, a îngemănat două mari curente ale istoriei engleze: supremația Sudului și divizarea culturală bazată pe limba pe care o foloseai în public.

Diviziunea Nord-Sud devine ideologică

La alegerile din 1924, foștii votanți liberali din Sud au ales conservatorii și au rămas cu ei; foștii votanți liberali din Nord au ales laburiștii și au rămas cu ei. În acest fel, divizarea politică Nord-Sud a fost definitiv consolidată.

1923
Tory/ unioniști
Liberali/ alții
Laburiști

1924
Tory/ unioniști
Liberali/ alții
Laburiști

Partidul Liberal era englez și data dinainte de Uniunea din 1707. Deși a ajuns să fie identificat cu Britania Exterioară în timpul luptelor din secolul al XIX-lea, nu și-a pierdut niciodată susținătorii în Sud — până la acest moment. Partidul Laburist era cu totul alt animal. Se născuse din Regatul Unit, primii săi cinci lideri au fost scoțieni, iar în primele două decenii de existență nu avusese niciun fel de impact la sud de Trent, cu excepția cartierelor sărace din vastul oraș-stat care era Londra.

Conservatorii nu se mai înfruntau cu un partid rival genuin englez. Opoziția era acum un partid al Britaniei Exterioare (Anglia de Nord plus celții), numit Partidul Laburist. Acest lucru le-a întărit

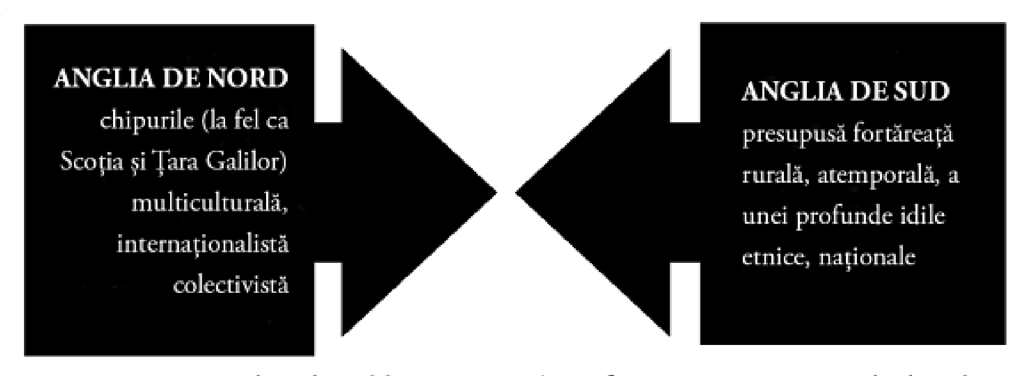
celor din Sud vechea suspiciune că într-un fel Nordul nu era tocmai englez. În fond, liniile frontului erau aceleași ca în 1461, 1642 ori 1848 (ori chiar ca atunci când baroneții din Nord s-au unit cu prințișorii galezi împotriva familiei lui Godwin de Wessex sub Eduard Confesorul).

Vechea luptă era acum înfrumusețată cu ideologiile de secol XX la modă. Partidul Laburist, noua față a alianței Britaniei Exterioare, susținea că membrii săi erau cu toții în mod instinctiv iubitori de pace, mânați de spirit colectivist și internaționaliști. Această imagine de sine a rămas neschimbată pentru mulți scoțieni, galezi și englezi din Nord.

> Oameni conduși de generozitatea lor, de loialitatea lor; nu de interese și impulsuri egoiste... acesta este obiectivul inspirației socialiste care dă putere Mișcării noastre Laburiste.
>
> Ramsay MacDonald, lider laburist,1924

Între timp, ultima variantă a Partidului Sudului se considera a reprezenta Anglia Etnică Profundă. Aceasta e viziunea care poate fi găsită și azi printre cei care iubesc hainele Barbour, ținutul Cotswolds și altele asemenea.

> Prezervarea individualității engleze este esențială pentru prezervarea tipului rasei... Pentru mine, Anglia este țara, iar țara este Anglia... Sunetele Angliei, loviturile ciocanului pe nicovală în fierăria de la țară, cristeiul înălțându-se în roua dimineții, sunetul coasei pe tocilă...
>
> Stanley Baldwin, lider conservator, 1924

Diviziunea Nord-Sud s-a blocat în 1924 și a fost înveșmântată în ideologiile de început de secol XX: fantezie internaționalistă versus mitologie naționalistă.

O poveste cu două economii

Oricum ai fi luat-o, englezii din Sud dețineau controlul, așa că au făcut din economia lor o prioritate. În timpul războiului, standardul de aur (ideea că orice valută are o valoare direct legată de aur) a fost abandonat, permițând Băncii Angliei să tipărească lire sterline câte considera că sunt necesare. Acum, însă, oamenii preferau să se încreadă în America, unde dolarul continua să fie ancorat în aur. *City*-ul era hotărât să intre din nou în competiție, astfel că în 1925 standardul de aur

a fost reintrodus, fixând cursul liră-dolar la nivelul anului 1914, de aproape cinci dolari la liră, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Cursul realist ar fi fost de trei dolari și jumătate la o liră sterlină. Faptul că *City*-ul și-a permis să trăiască în trecut a fost o lovitură dată Britaniei industriale.

> Revenirea la standardul de aur a urcat prețurile la export până la un nivel inacceptabil. Investițiile s-au prăbușit, diversificarea s-a restrâns, iar rețelele comerciale care coordonau producția Nordului s-au închis.
>
> *UK North-South Divide*, Jesus College, Cambridge 2015

Rata șomajului în Nord a crescut vertiginos. Cele două economii din Anglia, Sudul și Nordul, se confruntau acum direct: ce era bun pentru una era rău pentru cealaltă.

Doar un singur câștigător

În *greva generală din 1926*, milioane de sindicaliști s-au alăturat minerilor care au luptat zadarnic pentru a-și apăra salariile. Greva din Sud a fost rapid înăbușită, dar în zona minelor de cărbune a continuat luni de zile în condiții tot mai grele, până când a fost înfrântă.

Înainte de Primul Război Mondial, industria engleză a fost legată de minele de cărbune care îi asigurau sursa de energie. Au urmat însă electrificarea (*Central Electricity Board* a luat ființă în 1925) și telecomunicațiile moderne, astfel că fabricile se puteau muta oriunde. Șefii marilor concerne alegeau să-și deschidă noile afaceri — ori măcar noile sedii centrale — cât mai departe de Nordul plin de zgură și conflicte, și cât mai aproape de centrul social, financiar și internațional care era *City*-ul.

Stânga: Clădirea Hoover, Londra 1932. *Dreapta:* Lever Bros., pe vremuri unul dintre marile concerne industriale din zona Liverpoolului. În 1929, sediul său central s-a mutat la Londra.

Marea Criză (1929–cca. 1935), declanșată de prăbușirea Bursei americane și înghețarea principalei surse de împrumut a lumii, a reprezentat ultima lovitură dată Nordului.

> Prea puțin se putea face pentru a înfrânge prejudecata industriașilor legată de caracterul regiunilor aflate în criză, sărăcite și inospitaliere... era atât de puternică, încât îi oprea și pe cei mai activi întreprinzători.

Antract: intră în scenă băieții buni

În 1928, la Londra a avut loc premiera filmului *Cântărețul de jazz*, iar filmele au început să fie vorbite. Lumea întreagă a fost uluită, dar în Anglia acest lucru a avut un impact special, deoarece, aici, actorii nu erau dublați. America se adresa englezilor obișnuiți pe limba lor — iar aceasta nu respecta RP-ul.

În plus, acele voci americane ofereau, inconștient, o poveste profund engleză. Vechea divizare culturală engleză traversase, după cum a reieșit, Atlanticul. De la *Robin Hood* la *Domnul Smith merge la Washington* prin *Casablanca*, *Rambo* sau *Star Trek*, băieții răi ai culturii de masă americane, fie că sunt o elită coruptă, naziști, manipulatori de vârf, ruși ori extratereștri, folosesc mereu limba împănată cu cuvinte franceze a elitei engleze. Băieții buni, în schimb, vorbesc o limbă pe care oamenii lui Harold Saxonul ar fi înțeles-o destul de bine.

După ce 900 de ani au fost considerați oameni de mâna a doua, englezii de rând au descoperit din nou o lume în care eroii vorbeau pe limba lor. Nu e de mirare deci că, spre oroarea elitelor atât de stânga, cât și de dreapta, oamenii au adoptat cu lăcomie cultura americană de la bun început.

Nord sau Sud?

Între timp, în Anglia reală, diviziunea Nord-Sud a devenit subiect de discuție publică. În 1933, un autor extrem de bine vândut, J.B. Priestley, și-a publicat jurnalul de călătorie intitulat *An English Journey*. În călătoria sa, a descoperit *Olde England* cu farmecul ei — catedrale, colegii, Cotswolds — care era strict pentru turiști. Când era vorba de vieți adevărate, a împărțit Anglia din afara Londrei în două: vechiul Nord și Midlands, agonizând, și noua regiune a industriei ușoare de la nord-vest de Londra, din cale-afară de modernă.

Despre Nord și Midlands:

Anglia de secol XIX, Anglia industrială a cărbunelui, fierului, oțelului, bumbacului, lânii, căilor ferate… orașe mici, cenușii și triste, și metropole ca niște fortărețe și mai cenușii. Aceasta e Anglia pe care o regăsim în cea mai mare parte a Nordului și în Midlands… nu i s-a adăugat nimic și nu i s-a insuflat viață nouă.

Despre noua regiune din nord-vestul Londrei:

America, zic eu, e locul în care s-a născut. Este Anglia rețelelor de șosele și a pasajelor, a stațiilor de benzină și fabricilor care arată ca niște clădiri de expoziție, a cinematografelor, sălilor de dans și cafenelelor, a bungalourilor cu mici garaje… cât mai aproape de o societate fără clase, spre care tindem. Din nefericire, totul e cam ieftin.

J.B. Priestley, *An English Journey*, 1933

Potrivit teoriei claselor sociale, comitatele cu industrie ușoară aflate la nord de Londra și în sudul regiunii Midlands — literal Anglia de Mijloc (Middle England) — ar fi trebuit să simtă că au interese comune cu Nordul industrial. Dar s-a dovedit că transformarea dintr-o zonă rurală în una industrial-urbană nu a influențat în vreun fel diviziunea Nord-Sud.

Votanții — atât bărbați cât și femei — din noua Middle England aveau de ales între două triburi politice foarte diferite: marele bloc Tory din Anglia de Sud ori alianța Britaniei Exterioare compusă din Anglia de Nord plus celții. Întrebarea cu adevărat importantă era de care trib se simțeau ei mai aproape. În jargonul politic modern se vorbește despre *votul pe bază de competență (valence voting)*.

Majoritatea oamenilor… votează în principal judecând competența aleșilor. Părerile lor generale despre partide și politicieni contează mai mult decât opiniile lor cu privire la anumite politici.

Peter Kellner, 27 mai 2020

George Orwell nu avea niciun dubiu în această privință. Când a călătorit spre nord, în 1936, ca să se documenteze pentru cartea sa *Drumul spre Wigan Pier* (1937), totul i s-a părut sigur și familiar până dincolo de Birmingham:

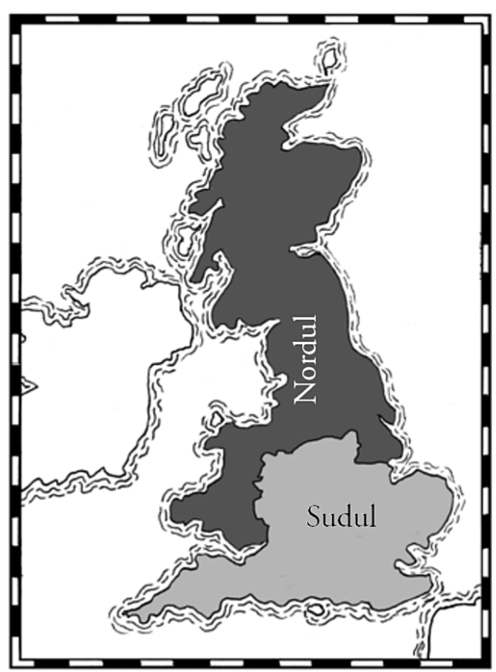
Când pornești spre nord, ochiul tău obișnuit cu sudul și cu estul nu va constata mari deosebiri… În Coventry te simți la fel ca în Finsbury Park… Când ajungi în Nordul industrial devii conștient, trecând chiar peste decorul nefamiliar, că ai pătruns într-o țară străină… *Slums*-uri labirintice și bucătării dosnice întunecate, cu oameni bolnăvicioși și bătrâni târându-se de colo-colo ca niște gândaci negri… accentul tău „educat“ te dă imediat de gol, ești un străin, și nu un bogătaș local.

Într-o pensiune mizerabilă, Orwell (educat la Eton și Oxford) a fost cazat în cameră cu un *călător mic de stat, brunet și cu nas ascuțit din East End-ul Londrei, un cockney*. Diferența de clasă nici că ar fi putut fi mai clară. Cu toate acestea însă, *mi-a prins privirea și a ghicit pe loc că eram unul din Sud, ca el.*

„Vai de mama lor de amărâți“, a zis el plin de compasiune.

Bărbatul din East End simțea că are mai multe în comun cu absolventul de la Oxford, decât cu locuitorii din Nord. Iar englezii din noua Middle England, industrializată și nivelată social sau nu, simțeau că au mai mult în comun cu locuitorii Sudului decât cu cei din Nord și cu celții. Astfel că

nu au abandonat Partidul Conservator decât de trei ori: când nu a mai făcut față masivelor transformări sociale (1945 și 1964–1966) și când s-a autodistrus (1997–2005). Altfel, au votat majoritar la fel ca Sudul.

Regatul Unit potrivit unei diviziuni oficiale a Ministerului Muncii, 1937

Până și Ministerul Muncii a recunoscut diviziunea Nord-Sud din Anglia. Într-un fel părea chiar a pune la îndoială că Nordul era cu adevărat englez, având în vedere cele două secțiuni ale hărții, unde Nordul este pus laolaltă cu celții.

> Anglia (și Țara Galilor) era divizată social de-a lungul unor linii geografice... fiind de fapt vorba de o singură linie: linia care desparte Nordul de Sud... Găsesc că această divizare este copleșitoare.
>
> Danny Dorling, 2007

Astfel divizată, Anglia nu a mai avut puterea să țină laolaltă hinterlandul Regatului Unit. Irlanda de Nord a devenit un substat sectar paramilitar, cu propriul său prim-ministru pe viață; *Partidul Național Scoțian* a fost fondat în 1934; în 1936, *Partidul Țării Galilor* (născut în 1925) a desfășurat primul său atac, dând foc unei baze RAF din Țara Galilor.

Acest regat divizat se confrunta acum cu cea mai mare încercare din câte au existat.

(Puțin) înainte de Potop

În vreme ce Germania nazistă se înarma, conservatorii nu se puteau hotărî dacă să se pregătească

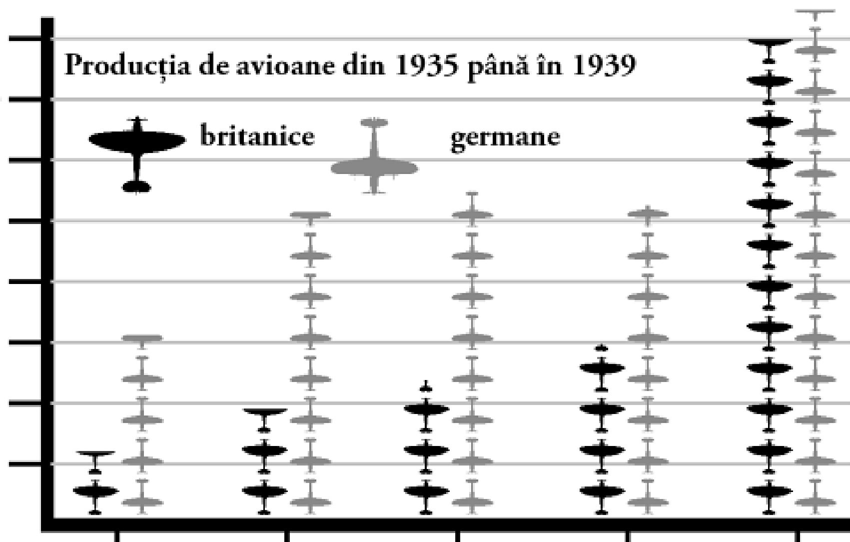
de un război terestru în Europa sau dacă să-și apere insula-fortăreață. Cei mai mulți au optat pentru a doua variantă: avioane noi și cuirasate au început să fie comandate din 1935, în pofida opoziției laburiștilor și a liberalilor convinși că o colaborare în plan internațional ar putea evita complet războiul. Între timp, Hitler a fost „împăcat“ dându-i-se tot ce și-a dorit din Europa: *Bună treabă*, i-a telegrafiat Roosevelt lui Neville Chamberlain când prim-ministrul s-a întors triumfător de la München fluturând promisiunile făcute de Hitler după ce îi forțase pe cehi (care aveau o armată decentă și granițe muntoase ușor de apărat) să cedeze jumătate de țară Reichului.

IT IS PEACE FOR OUR TIME
Tumultuous Crowds Throng Downing-street as Mr. Chamberlain Speaks from No. 10 Window
WITH HIS WIFE ON PALACE BALCONY
Pact with Hitler is Only a Beginning
DUCE ASKS PREMIER TO ROME
POLES' THREAT TO MARCH

Churchill a fost unul dintre cei puțini care au înțeles că soarta Britaniei era, cum a fost mereu, legată de cea a Europei.

> Tăcută, îndoliată, abandonată, înfrântă, Cehoslovacia se retrage în întuneric... Mă tem că am compromis serios și poate am periclitat în mod fatal siguranța și chiar și independența Marii Britanii.
>
> Winston Churchill, Camera Comunelor, 5 octombrie 1938

Însă cu toată întârzierea, la 30 septembrie 1939, 10.000 de copii evrei au fost trimiși pentru siguranța lor în Anglia prin așa-numitul *Kindertransport,* iar RAF era de acum pregătită cu avioane noi și mai numeroase, sprijinite de radar, pentru a înfrunta o Luftwaffe care în 1938 îi era încă superioară.

Mitul insulei-fortărețe a plasat armata terestră, care îi învinsese pe germani în 1918, la coada listei de finanțare. Trimisă cu întârziere în Franța, s-a văzut fără planuri operaționale, înfruntând diviziile de Panzer care fuseseră ani de zile prioritatea numărul unu a Germaniei.

> Britania a intrat în război fără a avea măcar o singură divizie eficientă de blindate ori o doctrină coerentă privitoare la războiul mecanizat.
>
> Brian Bond

Pe 7 mai 1940, pe când cele două tabere inegale se aliniau, Leo Amery, politician conservator care susținea necesitatea pregătirii militare, (folosind un citat din Oliver Cromwell) într-un discurs din Camera Comunelor prin care i-a deschis drumul lui Churchill, l-a somat pe Chamberlain *să plece în numele lui Dumnezeu.* Însă înainte de asta, a cerut ca schisma politică din Anglia să înceteze.

> A venit timpul când organizarea, puterea și influența Congresului Sindicatelor nu mai pot fi lăsate pe dinafară... A venit timpul, cu alte cuvinte, pentru o adevărată guvernare de Uniune Națională.

Pentru a doua oară în 25 de ani, Regatul Unit era ținut laolaltă de război.

Al Doilea Război Mondial

Actul I: CEA MAI FRUMOASĂ ORĂ

După înfrângerea Franței în iunie 1940, Imperiul Britanic a rămas timp de un an singur împotriva Germaniei naziste care avea ca aliat însăși Rusia lui Stalin. America, la rândul ei, nu se arăta dornică să-și ocupe locul în istorie, astfel că supraviețuirea civilizației occidentale era în cumpănă.

Elocința lui Churchill a inspirat națiunea. Armata a fost salvată de miracolul de la Dunkerque. Puterea Marinei Regale a făcut ca Hitler să poată invada doar dacă Luftwaffe era în stare să domine cerul de deasupra Canalului Mânecii.

„Bătălia Angliei se apropie rapid de punctul ei culminant. Între acum și octombrie, când cețurile toamnei se vor așeza peste stâncile calcaroase ale țărmului englez de la Canalul Mânecii, soarta Marii Britanii și a lumii așa cum o știm se va fi decis." *New York Times*, 17 august 1940

RAF, aviația regală, a învins, iar lumea a fost salvată. Ceea ce conta acum era un moral ridicat și producția. Interesele Sudului financiar au trecut din nou în planul al doilea. Fabricile, șantierele navale, oțelăriile și minele din Midlands și Britania Exterioară erau acum avangarda; periferiile rurale îndelung ignorate erau acum vitale pentru a hrăni țara; raționalizarea alimentelor a asigurat celor săraci porții de hrană mai bună decât avuseseră vreodată. Când oamenii privesc cu nostalgie înapoi spre unitatea de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, nu se înșală.

Și, unită, Britania a devenit din nou puternică. Hitler se așteptase ca aliații săi italieni să controleze Mediterana, dar armata și marina britanică i-au înfrânt atât pe mare, cât și pe uscat la începutul anului 1941. Furios, Hitler și-a atacat presupusul aliat, Rusia, în iunie 1941. Unul dintre principalele motive pe care l-a invocat în fața generalilor săi a fost că aceasta era cea mai bună cale de a-i bate pe *Engländeri*.

> „Posibilitatea intervenției rusești în război îi susținea pe englezi", a continuat el. „Aceștia aveau să renunțe la această luptă doar dacă ultima speranță continentală era distrusă."
>
> Ian Kershew, *Nemesis*

Puțini s-au așteptat ca Rusia să supraviețuiască. Churchill a folosit perioada de respiro pentru a-și urmări ideea: aceea de a atrage Noua Anglie. Sigur de sine, influențat de propria sa ascendență anglo-americană și de victoriile din Italia, s-a străduit, cu toate riscurile, să-l convingă pe Roosevelt

că avea nevoie de ajutorul american fără a da însă impresia că ar fi un caz disperat. A mai fost însă nevoie de bombardamentul japonez de la Pearl Harbour ca Washingtonul să încline balanța spre război (decembrie 1941).

Actul II: SFÂRȘITUL ÎNCEPUTULUI

În vreme ce SUA făcea pregătiri, Regatul Unit a fost nevoit să mai facă față de unul singur un an: Operațiunea Pedestal de aprovizionare a Maltei (august 1942), ultima victorie terestră a Imperiului Britanic în bătălia de la El Alamein (octombrie-noiembrie 1942) și câștigarea Bătăliei Atlanticului împotriva submarinelor germane (mai 1943) aparțin analelor istoriei universale: dacă vreuna dintre el ar fi fost pierdută, așa ar fi fost și războiul.

Reconstituirea oficială a bătăliei de la El Alamein. După cum reiese din această celebră fotografie, armata britanică rămăsese cu ideea că la două duzini de soldați era nevoie de un ofițer care să îi conducă (în armata germană raportul era de 100:1). Proporțional, numărul de tineri absolvenți ai școlilor publice uciși în al Doilea Război Mondial a fost chiar mai mare decât în Primul Război.

În cele din urmă, Lumea Nouă s-a mobilizat. Două milioane de bărbați americani și-au făcut apariția, arătând și vorbind ca acei semizei din filme și având buzunarele pline cu dolari.

> Am făcut un tur al Camerei Comunelor cu un sergent-major american și l-am întrebat care era solda lui. Am aflat că primea considerabil mai mult decât un membru al Parlamentului.
>
> Colonelul Cazalet (Chippenham), Camera Comunelor, 19 noiembrie 1942

> În schimb am fost invadați de aliații noștri. Vechea putere a tradițiilor britanice, magia uniformelor britanice și autoritatea glasurilor din clasele britanice superioare, puterea ceremonialului britanic au început să se fărâmițeze din interior.
>
> Christopher Hitchens

Spre sfârșitul anului 1943, nu prea mai era loc de dubii cu privire la rezultatul final.

Britanicii de rând, în uniformă sau nu, păreau a simți, pe bună dreptate de altfel, că își îndepliniseră sarcinile. În timpul înaintării anevoioase prin Italia (1943–1944), *lâncezeala (stickiness*, nume codificat folosit de armată pentru *refuzul de a ataca la ordin*) ba chiar și *dezertarea* deveniseră o asemenea problemă, că mai mulți generali au cerut reintroducerea pedepsei cu moartea.

Acasă, *Raportul Beveridge* care trasa liniile directoare pentru *statul social*, a devenit un bestseller național. Grevele s-au înmulțit. Și într-adevăr, cum (spre deosebire de 1917–1918) nu mai exista pericolul real de a pierde, conducătorii britanici ar fi putut să mai reducă presiunea și să privească spre viitorul postbelic. Însă Churchill și comandanții săi erau hotărâți să rămână printre Cei Trei Mari, așa că au continuat să țină pedala apăsată la maximum.

Progrese tehnologice revoluționare, precum cele mai avansate calculatoare timpurii construite de Alan Turing și colegii săi de la centrul de criptanaliză de la Bletchley Park, au fost împărtășite Americii ca și cum Marea Britanie s-ar fi așteptat că vor colabora veșnic.

> Acordul de la Quebec din august 1943, dintre Winston Churchill și Franklin D. Roosevelt asigura cooperarea, dar s-a dovedit a fi o vânzare la preț redus a cercetării nucleare britanice.
>
> Max Hastings

Marea Britanie a fost de acord să construiască doar avioane de luptă și bombardiere, lăsând toată gama avioanelor de transport în seama americanilor. În felul acesta, britanicii și-au păstrat un avantaj militar, americanii au putut în schimb să inunde lumea aviatică de după război cu avioane precum Douglas DC3.

Și poate că viitorul economic al Marii Britanii nu a fost unica pierdere. După faptele de eroism ale Zilei Z și ale debarcării în Normandia (în care unitățile din linia întâi au suferit pierderi egale cu cele din bătălia de pe Somme), sfârșitul războiului era doar o chestiune de timp — cu toate acestea, șeful armatei, feldmareșalul Montgomery, a insistat să se execute nefericitul atac aviatic asupra Arnhemului din 17 septembrie 1944. N-are cum să nu se nască bănuiala că soldații săi de elită au fost sacrificați pentru a le arăta americanilor că Imperiul Britanic avea în continuare tot ce-i trebuie.

Arnhem: „Chiar înainte de începerea operațiunii, [generalul-maior] Urquhart s-a întâlnit cu [generalul-locotenent] Browning pentru a-l informa că, în opinia lui, operațiunea avea să fie «o misiune sinucigașă»“.
Dan Snow, *History Hit*

> Montgomery a refuzat să recunoască ceea ce aproape toți ceilalți ofițeri britanici superiori înțeleseseră. Marea Britanie era de acum partenerul minoritar în alianță... s-ar putea susține că septembrie 1944 se află la baza acestui clișeu dezastruos care planează până în ziua de azi asupra țării care boxează la o categorie superioară greutății sale.
>
> Anthony Beever

După alte șase luni grele cu bombele zburătoare V1 și, mai ales, V2 care au căzut peste Londra aproape până la sfârșit, războiul din Europa a fost în sfârșit câștigat în mai 1945. O unitate britanică a mai fost trimisă pentru a ajuta la înfrângerea definitivă a Japoniei, dar bombele atomice ale Americii au rezolvat situația.

(Ne)privind viitorul în față

După victoria din 9 mai, Churchill a dorit un referendum pentru a prelungi guvernul de uniune națională. Liderul laburist Clement Attlee (vice-prim-ministru din 1942) a insistat să se organizeze alegeri generale.

> Nu pot consimți la introducerea în viața noastră națională a unui instrument atât de străin tuturor tradițiilor noastre, cum este referendumul.
>
> Clement Attlee către Winston Churchill, mai 1945

Churchill a făcut uriașa greșeală de a declara într-un discurs de campanie că fostul său adjunct de cursă lungă, maiorul Attlee (educat la Haileybury și Oxford) *va fi nevoit să recurgă la un fel de Gestapo* în cazul în care câștigă alegerile. Era clar o absurditate și părea să scufunde Anglia în politicile partinice pernicioase ale anilor 1930. Cei mai mulți britanici erau în general mulțumiți cu modul centralizat de conducere a statului din timpul războiului, iar acum, Attlee părea a fi alternativa conservatoare cu „c“ mic22 pentru a duce lucrurile mai departe.

Iar în realitate așa și era. Pentru prima oară, Partidul Britaniei Exterioare era condus de un lider național încercat, provenind din elita Sudului. Cuvintele lui Attlee, rostite cu accentul RP corespunzător, se revărsau din aparatele radio de lângă șemineurile din întreaga țară, ajutându-i pe laburiști să câștige pentru prima oară o majoritate de mandate engleze.

Partidul Britaniei Exterioare fiind în sfârșit victorios în Anglia, Regatul Unit părea a fi gata să privească viitorul în față. Din păcate, conducătorii săi erau și ei uniți în amăgiri.

Frate, îmi dai și mie un ban?

Liderii dreptei presupuneau că imperiul va dăinui. Liderii stângii se așteptau să exercite un control moral asupra lumii. Ambele tabere presupuneau că America va continua să se comporte ca și cum Marea Britanie ar fi, în plan strategic și financiar, o parte a Statelor Unite. Ceea ce o punea într-o oarecare poziție inferioară, dar totodată însemna că Marea Britanie contează. După cum avea să afirme Attlee în fața miniștrilor cabinetului său:

> S-ar putea ca în viitor să fim nevoiți să nu ne mai vedem ca o putere europeană ce privește spre est, ci ca pe extensia estică a unui bloc vestic cu centrul în America de Nord.

Lumea văzută de Attlee în 1945: Regatul Unit este brațul estic al unei anglosfere cu centrul în SUA

Economistul John Maynard Keynes a înțeles că Regatul Unit, fiind acum națiunea cu cea mai

mare datorie din istorie, se confrunta cu *un Dunkerque financiar*, a fost însă inițial încrezător că va reuși să-i convingă pe americani să salveze Londra de la faliment. Din nefericire, americanii înșiși s-au legănat în iluzia că Marea Britanie, deși aflată în pragul falimentului, continua să fie o putere mondială care într-o bună zi putea să redevină un rival comercial. Așa că, în 1945, au împrumutat-o cu miliarde, dar la cursul pieței și cu condiția ca imperiul să se deschidă pentru afacerile și finanțele americane în decurs de doi ani — așa-zisul *comerț mondial.*

> Unul dintre colegii [lui Keynes] a comentat cu amărăciune: „Un vizitator de pe Marte ar putea fi ușor iertat dacă ar considera că suntem reprezentanții unui popor cucerit care negociază penalitățile unei înfrângeri“.
>
> Niall Ferguson

Apoi, spre șocul total al Londrei, *Legea MacMahon (1946)* a decretat că orice cercetare nucleară din America se încadrează în categoria *datelor restricționate,* în pofida înțelegerii clare din timpul războiului, care spunea că era vorba de un proiect comun. Cu toate că apoi a fost creat statul social și o serie de industrii au fost naționalizate, cu costuri uriașe, Marea Britanie a fost lăsată să se apere de una singură.

N-a reușit. În 1946, cheltuielile pentru apărare au depășit vârful din timpul războiului, ajungând la amețitoarele 44 de procente din PIB: uriașul împrumut luat de la americani *(American Loan)* în 1945 a fost devorat de cheltuielile impuse de Noul Ierusalim și de Imperiul Britanic, nelăsând nimic în vistierie pentru a înlocui casele distruse, a moderniza infrastructura avariată sau pentru a stimula afacerile.

La nivelul anului 1947, Regatul Unit se ruga practic de America să preia zona sa din Germania înfrântă și rolul său în estul Mediteranei. Până și pâinea a ajuns să fie raționalizată, lucru care nu se întâmplase nici măcar în război. Imperiul se prăbușea: în august, britanicii au părăsit India, lăsând în urmă sute de mii de oameni care urmau să fie hăcuiți odată cu nașterea Indiei moderne și a Pakistanului, pe baza unui *acord de împărțire* convenit în grabă.

Pierderea Indiei a fost una, dar pierderea suzeranității asupra *dominioanelor albe* era de neconceput. Astfel că Londra s-a străduit să le păstreze inimile și mințile (precum și conturile bancare), aprobând *Legea cetățeniei (Citizenship Act,* 1948) potrivit căreia *orice cetățean al Regatului Unit și al Coloniilor* devenea *supus britanic*. Rezultatul a fost unul neașteptat. Luptând pentru imperiu, popoarele coloniale non-albe începuseră să aibă idei. În același timp, războiul crease un surplus de nave de transport, iar călătoriile transoceanice deveniseră mult mai ieftine. Cu cinci săptămâni înainte ca legea să fie votată, nava *Empire Windrush* a acostat la Tilbury, aducând nativi din Antile care plecaseră spre țara-mumă din proprie inițiativă.

> Chiar înainte ca Windrush să părăsească Jamaica, prim-ministrul Clement Attlee a examinat posibilitatea de a împiedica îmbarcarea ori de a deturna nava și migranții de la bordul ei spre Africa de Est.
>
> David Olusaga

> Pentru cei sosiți din Antile... șocul nu a fost imperialismul britanicilor, ci lipsa acestuia — britanicii aceștia nu îi recunoșteau pe locuitorii Antilelor ca pe niște concetățeni, supuși egali ai

Imperiului, după cum prevedea versiunea oficială a acestuia.

David Edgerton

În următorii douăzeci de ani, au mai sosit o jumătate de milion de locuitori din Arhipelagul Antilelor și la fel de mulți oameni din fostul Raj [India]. Anglia multiculturală s-a născut de fapt fiindcă elitele au refuzat să dea drumul imperiului. Și au reușit să persevereze în fantezia lor, fiindcă în acel moment America și-a schimbat părerea.

Dolari la liber!

Washingtonul a realizat cu întârziere că Imperiul Britanic era terminat. Confruntată cu un nou rival global, Uniunea Sovietică, SUA avea de făcut o alegere: fie să preia tot stabilimentul — din Germania, Grecia, Turcia, Africa, Orientul Apropiat, Singapore și Federația Statelor Malaeze —, fie să proptească Marea Britanie ca zonă-tampon și împuternicit. A ales a doua variantă. În 1948, Londra a primit prin *Planul Marshall* un ajutor — nu un împrumut, ci de-a dreptul un cadou — chiar mai mare decât Germania distrusă de război.

Era o ocazie unică. Rivalii erau încă la pământ, iar relațiile comerciale stabilite cu mult timp în urmă însemnau pentru firmele britanice acces practic exclusiv în India, Oceania și mari părți din Africa.

> „Dolarii din Ajutorul Marshall au oferit [Britaniei] o ultimă șansă de a se moderniza ca putere industrială înainte ca vechii ei rivali comerciali să-și revină din înfrângere și ocupație.“
>
> Corelli Barnett, *The Audit of War*

Stânga sus: De Havilland Comet (1952) a fost primul avion de pasageri cu reacție. *Dreapta sus:* Jaguarul XK 120-C a câștigat cursa de la Le Mans în 1951 și 1953. *Stânga jos:* Rover JET 1 cu motor cu turbină a fost o mașină uimitor de îndrăzneață. *Dreapta jos:* Supersonicul Fairey Delta a fost cel mai rapid obiect de pe mapamond pilotat de om în 1956.

Marea Britanie avea oamenii, mașinile și banii (americani) necesari. Din păcate, îi lipsea singurul lucru de care o țară are nevoie: o bună guvernare.

În anii 1950, sistemul politic englez bipartid, divizat între Nord și Sud, a fost exacerbat de sistemul de *vot uninominal într-un singur tur* care a dat și mai mare putere majorităților locale. Dacă mandatele parlamentare ar fi fost distribuite potrivit votului național, liberalii ar fi putut să fie partenerii de coaliție ai partidului clasat pe locul doi la fiecare dintre alegerile parlamentare din 1950 încoace, cu excepția celor din 1955 și 2019. În acest fel, Anglia ar fi avut cu adevărat parte de o politică națională. În schimb, a rămas captivă celor două partide tribale care își aveau rădăcinile în regiuni ale țării complet diferite atât din punct de vedere cultural, cât și economic.

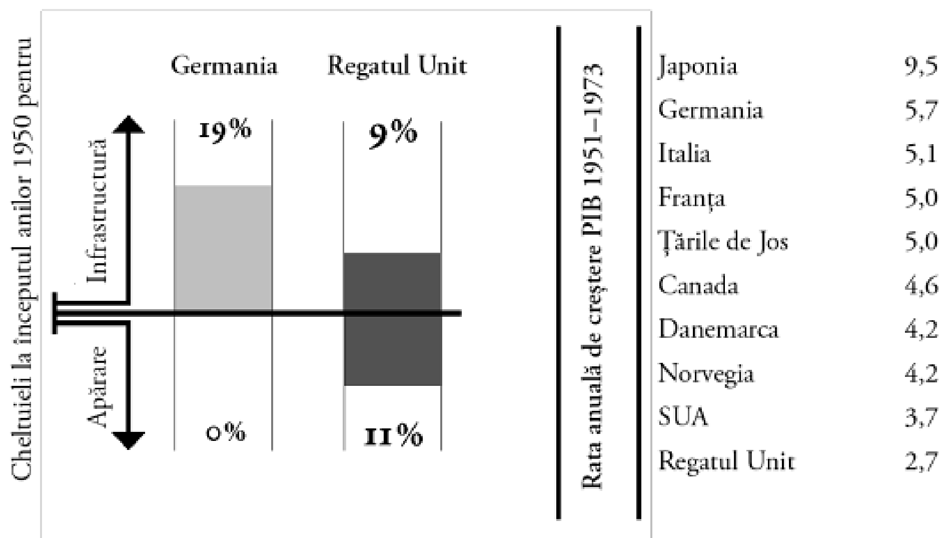
La acest ciclu intern fatal a venit să se adauge unul diplomatic. Trimiterea armatei în Coreea și construirea bombei atomice (a fost detonată pe vremea lui Churchill în 1952, dar primise undă verde încă de la Attlee) au făcut parte din strădaniile disperate de a ține America de partea sa.

1951 1955 1959

Tory/Unioniști   Laburiști   Liberali/Alții

Suntem în continuare mai importanți pentru America decât oricare alt aliat al ei; suntem singura țară din Europa pe care a cărei rezistență se poate realmente baza în cazul unei agresiuni adevărate.

Broșură publicată de Societatea Fabian, John Freeman și Denis Healey, 1951

Vechea divizare Nord-Sud...

duce la un sistem tribal bipartid, delimitat geografic, exacerbat de votul uninominal într-un singur tur...

astfel că politica engleză rămâne blocată în aceleași tactici...

fiecare partid dedicându-se în principal zonei sale geografice, ceea ce nu face decât să amplifice...

Handicapat financiar, Regatul Unit...

nu poate să fie o putere mondială decât cu sprijin financiar din SUA, așa că...

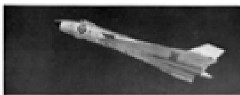
trebuie să demonstreze permanent că este un aliat strategic vital al SUA...

menţinând cheltuielile militare la un nivel extrem de ridicat...

ceea ce face ca în mod inevitabil să rămână...

Cercul vicios pe plan intern și extern

În 1953, la opt ani după înfrângerea Germaniei, Regatul Unit abia începea să construiască șosele moderne precum cele ale nemților și nu știa cum să le numească altfel decât *Autobahn*. Dar măcar avea avioanele *Dam Busters*, dotate acum cu bombe atomice!

Așa se face că, după ce au câștigat războiul, au pierdut pacea.

U, non-U[23] sau american?

Însă toți acei bani cheltuiți pentru apărare au susținut dominația culturală a Sudului. Sub legea *Serviciului Național (1945–1963)*, toți bărbații tineri erau recrutați pentru serviciul militar obligatoriu, iar aproximativ 4% dintre ei erau aleși pentru a urma cursurile de *ofițeri*.

> „Bărbații din sudul Angliei erau cel mai degrabă promovați... Accentul conta în Armată... O diplomă de absolvire a unei școli publice era cel mai important criteriu... un băiat născut într-o familie modestă în 1935 avea mai multe șanse să ajungă ministru decât sublocotenent în Garda de Grenadieri.“
>
> Richard Vinen

Serviciul Național a oferit elitei o nouă cale de a se adresa micilor proprietari ai Angliei: *Abandonează lumea în care te-ai născut și cațără-te până la rangurile noastre de jos*! Sublocotenentul din fotografie, mărșăluind în 1953, era doar un băiat cu școală elementară dintr-o familie modestă de fermieri și negustori din Bedfordshire. Dar avea un accent apropiat de RP, aparținea Bisericii Angliei, era înalt, bun la tenis și văr al unui cunoscut căpitan de marină, astfel că a ajuns ofițer. După doi ani petrecuți pe Mediterană, a revenit cu gusturi și ambiții complet străine părinților săi.[24]

În 1954, un lingvist britanic a explicat deosebirile de clasă și accent ale englezilor într-un articol pe jumătate umoristic scris pentru un obscur jurnal finlandez. Articolul, intitulat *U and Nou-U*, a devenit viral, la posibilitățile anilor 1950, și mai este și azi amintit.

> „Întrebarea dacă un non-vorbitor-U poate deveni un vorbitor-U este, după cum lesne se poate observa, de importanță primordială pentru majoritatea englezilor... Răspunsul este că un adult nu poate niciodată să aibă succes deplin... Există o metodă de a realiza această transformare a vocii voastre cu singura condiție ca vorbitorul să fie suficient de tânăr. Aceasta constă în a-l trimite mai întâi la o școală pregătitoare, iar apoi la una dintre renumitele școli publice cu internat.
>
> Alan Ross

Știind acest lucru, clasele de mijloc au întors spatele gimnaziilor de stat mai selective *(grammar schools)*, ca să nu mai vorbim de noile școli generale *(comprehensive schools)*, existente din 1954, pentru a se asigura că odraslele lor aveau să devină U, chiar dacă ei erau non-U.

> Părinții din clasa de mijloc, inclusiv cei de stânga, economiseau ca să-și poată trimite fiii la școli pentru care se plăteau taxe... astfel școlile publice — dintre care multe, ajunse în pragul falimentului, se închiseseră înainte de război — au revenit în prim-plan mai puternice ca oricând.
>
> Anthony Sampson, *The Anatomy of Britain* (1962)

În vreme ce adevărații U dominau școlile, iar cei care doreau să devină U se străduiau să fie primiți, englezii de rând nu dădeau doi bani pe ei. Mai degrabă voiau să fie americani. Cererea pentru filme de la Hollywood era atât de mare, încât importul de filme a devenit o problemă în balanța de plăți. Toți muzicienii la modă încercau să arate și să sune ca americanii.

> Cititorii englezi de azi nu trebuie conduși peste Atlantic ca să cunoască stilul american de viață urbană: acesta poate fi descoperit în cel mai apropiat oraș. Este marele invadator.
>
> J.B. Priestley, 1955

Elita îi disprețuia din acest motiv, dar la rândul lor, membrii ei erau „transatlanticiști“ convinși, în special după eșecul catastrofal al ultimei tentative de a se implica fără ajutor american în *Criza Canalului Suez* (1956). Marea Britanie își pusese în plan să schimbe regimul din Egipt în înțelegere

cu Franța și Israelul, dar Washingtonul a refuzat în mod public să o sprijine, determinând o retragere profund umilitoare.

Locul Regatului Unit la *masa de onoare*, în jargonul diplomaților, era pe muchie de cuțit. Doar bomba cu hidrogen a mai putut să salveze situația. Proiectul a fost în final încununat de succes, iar testele efectuate în 1957 în Insula Crăciunului din Pacific au expus mii de oameni la niveluri ridicate de radiații.

SUA au fost impresionate, iar în 1958 au acordat Britaniei unicul privilegiu de a cumpăra arme nucleare americane. Sistemul de rachete balistice *Blue Streak* realizat acasă cu uriașe cheltuieli a fost abandonat, fiind înlocuit în 1962 cu *Polaris*-ul american. Era primul semn clar că avansul în domeniul industrial fusese pierdut. În cursul următorilor ani, liniile aeriene de stat BOAC au cumpărat avioane Boeing 7075 din Illinois, și nu Comet de la Hatfield; RAF a renunțat la avionul de luptă britanic TSR-2 în favoarea unor modele americane; iar Germania a detronat Regatul Unit de pe locul doi la producția de automobile.

Între timp, curentul economic îndreptat spre Sud a fost reluat la un nivel care a devenit o problemă chiar pentru Sud. În 1962, însăși echipa prim-ministrului conservator Harold MacMillan a recunoscut că trebuia *împiedicată dezvoltarea geografică a două națiuni, un Nord sărac și un Sud bogat și suprapopulat*. Dar nu s-a făcut nimic, fiindcă exista și un preț pentru faptul de a fi primul aliat al Americii. FED, Federal Reserve, banca centrală a Statelor Unite, a sprijinit în tăcere lira sterlină, permițând Regatului Unit să importe în continuare peste posibilități alimente, energie, materie primă. Acest lucru le-a permis englezilor să se amăgească în continuare și să se bucure de o scurtă perioadă de aur a mobilității sociale.

The Swinging Sixties (prin bunăvoința Rezervei Federale)

Generația de *baby boomers* de după război era pe cale să preia controlul. Pentru clasa muncitoare

nu exista șomaj. Clasa de mijloc avea la dispoziție *nou-promovatele universități (plateglass universities)* și fiindcă prea puțină lume urma pe atunci o facultate, o diplomă în orice specialitate îți garanta o carieră profesională.

1964

aren't

AFTER THE MERSEY SOUND
—THE ETON BEAT

Mobile 'specials'

1964: Conservatorii sunt la putere, dar tot ce e vechi pare să-și fi trăit traiul.
Stânga: Pompierii din Leicestershire pregătindu-se să dărâme Garendon Hall, clădire pe care familia nu-și putea permite să o mai întrețină.
Dreapta: Chiar și elevii de la Eton își doreau să arate ca tipii ăia cool din Liverpool care cuceriseră America cântând ca niște semiamericani.

O casă medie putea fi cumpărată cu salariul mediu pe patru ani. Pentru cei avuți, în schimb, impozitul pe venit devenise copleșitor și puțini știau cum să-l evite. Bogații din vechile familii își vindeau conacele devenite inutile ori le demolau ca să scape de întreținerea lor. Avuția în care te născuseși nu mai părea să conteze. Anglia era gata să adopte modernitatea.

Dar nu și Partidul Conservator. În 1963, „un cerc magic de absolvenți de la Eton“ (așa cum i-a numit un conservator frustrat pe cei în cauză) a anunțat, spre uimirea generală, că noul prim-ministru al Regatului Unit avea să fie un aristocrat în haine de tweed, cel de-al 15-lea conte de Home. La alegerile din 1964, acesta s-a confruntat cu primul candidat la postul de prim-ministru care înțelegea puterea imaginilor televizate, a afirmațiilor pertinente și a formațiilor de muzică la modă.

Conservatorii fiind complet defazați de la ritmul societății, laburiștii s-au priceput să se reinventeze ca Partidul Modernității aproape nepolitic, punând surdina pe problemele politice și proslăvind „flacăra albă a tehnologiei“.

Harold Wilson (aici, cu șase luni înainte de alegerile generale) știa cât de important era să fii văzut la televizor alături de Beatles. Alec Douglas-Home habar nu avea de asta, și încerca doar să fie plăcut.

Noul accent de Liverpool a devenit dintr-odată cool — cei patru Beatles erau în turneu prin Anglia exact în timpul alegerilor —, iar accentul de Yorkshire al lui Wilson, îndulcit, ce-i drept, de ani mulți petrecuți la Oxford, suna de-a dreptul atrăgător chiar și pentru cei mai tineri locuitori ai Sudului, în comparație cu vorba aristocratic tărăgănată a lui Douglas-Home.

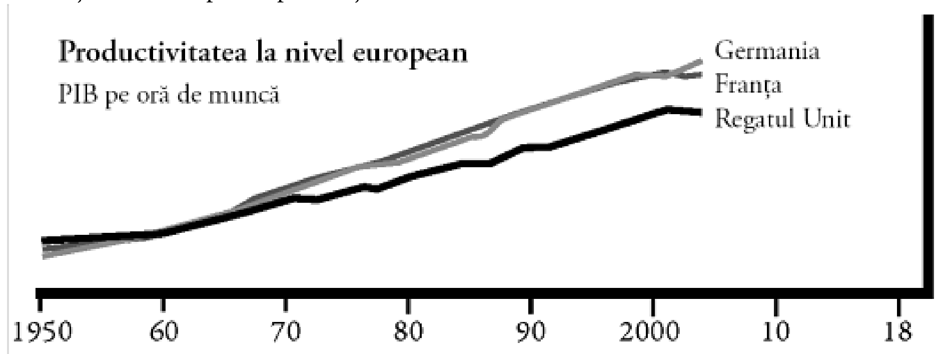
La alegerile din 1964 și 1966, la Londra s-a votat în favoarea laburiștilor mai mult decât în orice alt loc, ajutându-i să câștige o majoritate de voturi engleze pentru a doua oară în istoria lor. America a declarat-o orașul care schimbă cursul lucrurilor, *Swinging City*, iar atunci când Anglia a câștigat cupa mondială la fotbal în 1966, doar câteva steaguri ale Angliei cu crucea Sf. Gheorghe au fost văzute fluturând, semn că englezii erau încă fericiți că sunt britanici.

În culise însă, ocaziile ratate ale anilor 1950 începeau să se răzbune. Avansul față de Franța și Germania în privința productivității s-a pierdut definitiv. Ba, mai rău, cifrele la nivel național au adâncit vechea schismă. Sudul fusese dintotdeauna cu mult înainte în domeniul serviciilor; acum o

luase înainte și în ceea ce privea producția.

> La mijlocul anilor 1960, „sudul și estul“ Britaniei se afirmaseră ca principalele zone geografice în ceea ce privește producția.
>
> Ron Martin, 1988

Apoi, însă, Wilson a rupt pactul nescris cu America. A tăiat atât de drastic cheltuielile pentru apărare, încât Regatul Unit nu-și mai putea permite să-și apere ultimele avanposturi imperiale. Dacă Marea Britanie nu mai era în stare să fie tovarăș de acțiuni militare, de ce ar continua SUA să o subvenționeze? În 1967, FED-ul a oprit robinetul cu bani, lira s-a devalorizat pentru prima oară din 1949, dar Wilson a susținut în mod rușinos că asta nu afecta *valoarea lirei din buzunarul contribuabilului*. Din acel moment a început jocul final.

Nașterea populismului

Pe când Irlanda de Nord devenea tot mai primejdioasă, instituția centrală a Regatului Unit, Parlamentul, a fost amenințată la însăși temelia sa: ideea că poporul își alege reprezentanții, dar că acești reprezentanți sunt apoi liberi — de fapt, obligați — să facă propriile lor alegeri.

> Reprezentantul tău îți datorează nu doar munca sa, ci judecata sa; iar el te trădează, în loc să te slujească, dacă o sacrifică părerii tale.
>
> Edmund Burke, Cuvântare adresată electorilor din Bristol, 1774

Nu a existat o consultare publică cu privire la dezincriminarea homosexualității (1967) ori la legalizarea avortului (1967). Sondajele arătau că populația era în favoarea pedepsei cu moartea, Parlamentul însă a abolit-o în 1965. Trecerea la sistemul decimal a fost complet nepopulară, dar introducerea acestuia a mers înainte. Controlul Parlamentului continua să fie un filtru între democrație și purul populism.

Apoi, în 1968, vedeta din umbră a cabinetului conservator a trecut peste șeful său pentru a vorbi electorilor despre imigrație.

> Trebuie să fim nebuni, realmente nebuni ca nație... E ca și cum ai vedea un popor muncind de zor să-și ridice propriul rug funerar... Privind înainte, sunt cuprins de negre presimțiri. Precum romanii, îmi pare că văd *groaznic cum spumegă Tibrul de sânge*.

Enoch Powell, 1968

Englezii de rând n-au priceput aluzia clasică, dar au înțeles despre ce era vorba: în mod uimitor și satisfăcător, un membru al elitei li se adresa de data aceasta lor, direct. Cei mai mulți au aplaudat cuvintele lui Powell. Dispariția vechilor docuri ale Londrei nu era în niciun fel legată de imigrație, cu toate acestea, mii de docheri — care în mod firesc erau votanți ai laburiștilor — au mărșăluit spre Parlament scandând: *Îl vrem pe Enoch!*

> Dacă actualul sistem de alegeri la conducerea conservatorilor ar fi fost operațional, Powell ar fi ieșit victorios în orice potențială competiție.
>
> Ferdinand Mount

Dar apoi mai era și Europa. Ambele tabere plănuiau ca Regatul Unit să i se alăture, dar ambele știau că britanicii de rând nu erau tocmai convinși, astfel că ambele partide promiteau declarativ negocieri dure înainte de orice asumare. Niciunul nu a propus însă acel lucru profund nebritanic — un referendum.

Cum conservatorii au fost cei care au câștigat alegerile din 1970 (votanții din Sud s-au întors la obiceiurile lor, ceea ce a fost suficient), le-a revenit lor, sub conducerea prim-ministrului Edward Heath, să supună la vot în 1972 Legea Comunităților Europene. Laburiștii, considerând votul parte a luptei politice, s-au opus. Treizeci și nouă de parlamentari conservatori au fost dispuși să-și submineze propriul guvern, pentru a împiedica aderarea Britaniei, dar suficient de mulți parlamentari laburiști au fost dispuși să sfideze cuvântul partidului și să salveze un prim-ministru conservator, sprijinind astfel aderarea Britaniei la Comunitățile Europene.

Anii 1970

Speranțele anilor 1960 au apus. Vechile tabuuri fuseseră înlăturate, dar noi coduri de conduită erau gata să le înlocuiască. Gradenele stadioanelor de fotbal s-au transformat în câmpuri de bătălie.

Consumul de alcool și droguri a crescut dramatic. Violența grafică — de cele mai multe ori pe teme legate de al Doilea Război Mondial — și pornografia soft au devenit un curent general. Bărbați ca Jimmy Saville și Gary Glitter au descoperit că, dacă apăreau la TV, își puteau permite orice.25

Abia aderase la Piața Comună, când Regatul Unit s-a confruntat cu marea grevă a minerilor din 1972, cu șocul creșterii prețului petrolului, cu restricționarea consumului de energie prin introducerea săptămânii de lucru de trei zile în 1974 și o altă grevă a minerilor în 1973–1974. Uneori, grevele erau o amenințare politică ce venea din Nord: un parlamentar laburist a vorbit public despre *un alt Ulster în câmpurile carbonifere din Yorkshire*. Conservatorii fiind prinși în nenumărate lupte, laburiștii s-au folosit de naționalism și Europa pentru a câștiga. Programul laburist pentru alegerile din octombrie 1974 a oferit galezilor și scoțienilor propriile lor adunări reprezentative — iar poporului britanic un referendum cu privire la rămânerea în Comunitatea Europeană.

Nimeni nu promisese vreodată celților organisme proprii, reale, alese. Nu se mai ținuse niciodată un referendum național pe niciun subiect. Partidul Britaniei Exterioare pregătea un asalt populist și naționalist total asupra autorității Parlamentului Regatului Unit pentru a-și păstra electoratul de bază în timp ce subjuga Sudul. Iar lucrurile au mers corespunzător: scoțienii și galezii naționaliști prin firea lucrurilor au rămas alături de laburiști, în vreme ce Powell le-a spus englezilor obișnuiți să voteze pentru ei înșiși (*Enoch le dă peste nas!* titra *The Sun*).

Alegerile din 1974 au evidențiat absurditatea latentă de pe vremea lui Gladstone: alianța Britaniei Exterioare putea să câștige în Regatul Unit doar subminând Regatul Unit.

Când s-a ajuns la referendumul propriu-zis, elita parlamentară era în mare parte unită, iar cei mai mulți votanți credeau în continuare că elita parlamentară știa cel mai bine. Doar stânga extremă și adepții lui Powell doreau ieșirea din CEE (și erau extrem de mulțumiți să colaboreze).

> Stânga laburistă condusă de Tony Benn era cea mai înverșunată în privința plecării. Iar ea se folosea de o serie de argumente la care apelează azi susținătorii de dreapta ai Brexitului.
>
> Dominic Sandbrook, *Seasons in the Sun — The Battle for Britain 1974–9*

Dacă am ieși acum... ar trebui să spunem: „Am rupt un tratat, iar acum vrem să ne dați altul, pe alte baze — ca o regiune a comerțului liber“. O astfel de acțiune ar reprezenta o lovitură cruntă la adresa reputației Angliei... Dacă vrem ca acum cauza europeană să triumfe, orice persoană care crede în ea trebuie să meargă la urne și să voteze «da».

Margaret Thatcher, *Daily Telegraph*, 4 iunie 1975

Așa că englezii au votat — chiar mai mult decât scoțienii și galezii — pentru rămânere.

Sudul din nou încolțit

Apartenența la Piața Comună nu a oprit decăderea. Emigrația era mai mare decât imigrația. Populația Londrei scădea neîncetat, lăsând în urmă străzi întregi aproape pustii. Inflația a atins un prag de 26%. În Irlanda de Nord, armata nu a reușit decât să aducă lucrurile la *un nivel acceptabil de violență*, în vreme ce IRA părea capabilă să bombardeze orașele engleze după cum ar fi poftit. Regatul Unit a trebuit să fie sprijinit financiar de FMI și s-a văzut luat peste picior ca *bolnavul Europei*.

> Britania este o tragedie... obligată să cerșească, să împrumute, să fure.
>
> Henry Kissinger, 1975

Laburiștii, pierzându-și fragila majoritate în alegerile parțiale, s-au agățat disperați de putere, promițând nici mai mult, nici mai puțin decât referendumuri pentru transferul de putere de la autoritatea centrală la cea regională în cazul scoțienilor și galezilor, mai mulți parlamentari pentru Ulster și cheltuieli publice disproporționate pentru cele trei națiuni prin așa-numita *Formulă Barnett*.

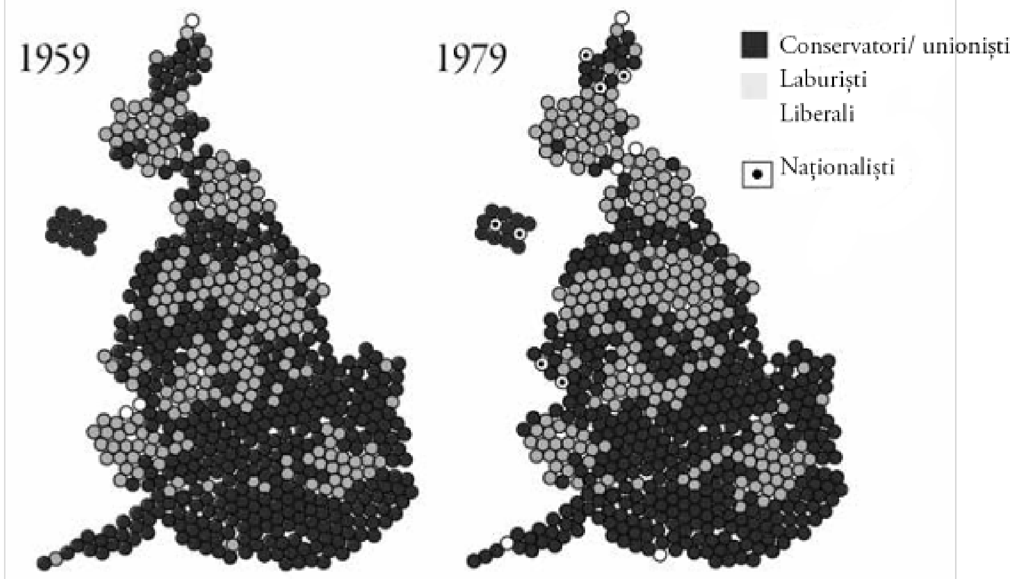
La fel ca în 1910, conservatorii nu puteau decât să asiste neputincioși la declinul național, deși erau majoritari în Anglia. Și, deloc întâmplător, în politică s-au atins niveluri de ostilitate pe măsură. Într-o scrisoare adresată ziarului *Daily Telegraph*, generalul Walter Walker a propus ca *civili patrioți să fie recrutați împotriva calului troian comunist din mijlocul nostru, cu simpatizanții săi ce au pătruns în burta lui târându-se ca niște viermi*. Cultura pop reflecta la rândul ei sentimentul de declin și de conflict iminent. În anii 1950 și 1960, englezii cântaseră despre pace, dragoste și speranță, la fel ca americanii. Acum, *punkiștii* nu voiau decât *să distrugă, să fie furioși* — și cântau cu accent autentic non-RP de englezi din Sud.

Muzică pop cu adevărat engleză din Sud?

Cu morții care au rămas neîngropați și grămezile tot mai mari de gunoi neridicat din iarna 1978–1979 — *Iarna Nemulțumirii* — aflată sub semnul grevelor, Regatul Unit s-a întors în viitor. La momentul respectiv, victoria din 1979 a lui Margaret Thatcher a fost resimțită ca o adevărată revoluție, dar nu a reprezentat de fapt decât revenirea la setările de bază.

Sudul revine

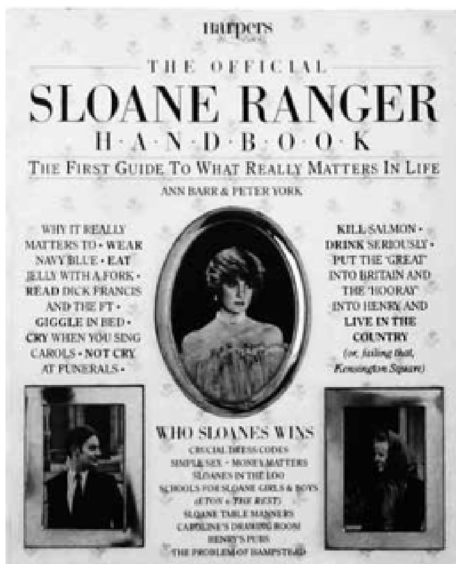
Situația în anii 1960 și 1970. Cu o mică, dar foarte importantă diferență: în 1979 au apărut parlamentari naționaliști în Scoția și Țara Galilor.

Pe harta politică, 1979 arăta ca 1959, dar asta nu făcea decât să demonstreze cât de împotmolită era politica engleză. În afara Parlamentului, lucrurile arătau cu totul altfel: șomajul atinsese cote uriașe, devenind de necontrolat: disciplina socială era la pământ.

Revoltele anului 1981 din Brixton, Londra, și apoi din Toxteth, Liverpool, au fost declanșate de confruntări dintre poliție și tineri de culoare; tineri albi s-au alăturat rapid revoltelor.

Dar în timp ce Thatcher purta încă primele ei lupte, cultura Sudului a revenit: s-ar putea spune că, peste noapte, tot ce era vechi și *posh* a devenit cool. La fel ca *U and Non-U* din 1954, celebrul „manual“ *Sloane Ranger Handbook* (1980) explica, așa cum un normand i-ar fi explicat unui englez liber în 1170, în ce fel, adoptând conduita și îmbrăcămintea potrivită, puteai să pătrunzi în rândurile elitei. Prin urmare, englezul din suburbii a început să umble după lucruri de care nu auzise până atunci — cizme de cauciuc Hunter și haine Barbour — ca semn al apartenenței sale la noul trib sus-pus și bogat, trăitor în cartierele selecte de pe lângă Sloane Square.

Totul s-ar fi putut limita la modă. După doi ani la conducerea guvernului, popularitatea lui Thatcher ajunsese la pământ. Apoi însă, încurajată de reducerea cheltuielilor pentru apărare din Regatul Unit, Junta militară a Argentinei, avidă să câștige simpatia poporului, a invadat Insulele Malvine (Falklands). Națiunile Unite, Commonwealthul și Comunitatea Economică Europeană s-au postat de partea Britaniei. Nimeni nu se aștepta la o luptă, nici măcar atunci când marina a fost mobilizată. Dar cum niciunul dintre cele două guverne nu a fost dispus să dea înapoi, s-a transformat într-un mic război cât se poate de adevărat.

Așa cum era de așteptat, având în vedere că, în 1981, Marea Britanie aloca totuși 4,71 % din PIB pentru apărare (în comparație cu cei 2,63 % ai Germaniei), forțele ei armate au funcționat. Iar victoria militară a făcut ceea ce face orice victorie militară: a schimbat statutul conducătorului victorios. Și mulți au fost cei cărora li s-a părut că aceasta era cura pentru deceniile de declin. După alegerile din 1983, numărul parlamentarilor conservatori englezi a ajuns să fie dublu față de cel al laburiștilor. Partidul Sudului putea de acum să facă exact ce poftea.

Loadsamoney*26*

De la Revoluția Industrială încoace, industria cărbunelui și cea alimentată de cărbune a permis Alianței Britaniei Exterioare să amenințe hegemonia Sudului. Mulți au considerat că *Uniunea Națională a Minerilor* a fost cea care a distrus (cum de fapt și ea însăși credea) ultimul guvern al Sudului (1972–1974). Sosise timpul să se încheie lupta.

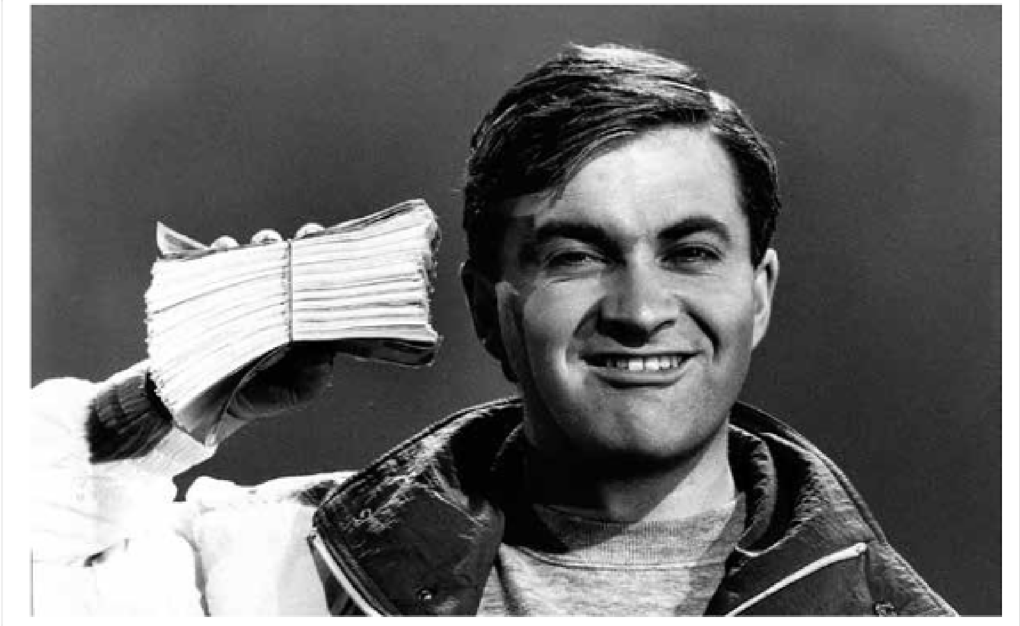
În 1984, 200.000 de mineri au intrat în grevă împotriva planurilor de închidere a minelor. Erau conduși de Arthur Scargill, un demagog din Yorkshire care tocmai mutase sediul Uniunii de la Londra în fieful său din Sheffield. Doar 15 la sută dintre mineri lucrau în Sud (în Kent), astfel că frontul era clar: *Dușmanul din interior* al lui Thatcher era Nordul Angliei (la care se adăugau, firește, aliații săi celți).

Lupta fost atât de înverșunată încât, la un moment dat, în plin conflict, când IRA aproape că a reușit să o ucidă pe Thatcher în atentatul cu bombă de la Brighton, unii britanici au recunoscut pe față că aproape și-ar fi dorit ca IRA să fi reușit. Guvernul însă a câștigat: cu minerii învinși și minele din Nord închise, Sudul se afla în plină ascensiune, așa cum fusese înainte de Revoluția Industrială, fiind pregătit pentru un viitor care nu avea nevoie de materie brută, ci de educație și muncă calificată.

La 1986, Sudul recâștigase 449.000 locuri de muncă, iar Nordul doar 83.000. Între timp, programul lui Thatcher, *Right to buy (Dreptul de a cumpăra)*, introdus începând cu 1980, care le permitea chiriașilor din locuințele comunale să-și cumpere casele la preț scăzut, n-a făcut decât să adâncească vechea schismă, fiind mult mai popular în Sud (unde chiriașii vedeau adesea în apropiere proprietăți scumpe), decât în Nord (unde nu prea existau semne de posibil profit).

Iar toate acestea se petreceau înainte ca Sudul să-și ia cu adevărat zborul. În 27 octombrie 1986, a avut loc marele *Big Bang al City-ului*. A fost introdusă tranzacționarea electronică, firmele străine au fost primite la bursă, iar diferența dintre *brokeri și jobberi* a fost abolită. Avantajele naturale ale Londrei se arătau din plin. Iar diviziunea Nord-Sud a devenit din nou subiect de discuție la fel ca în anii 1930. Suporterii cluburilor de fotbal londoneze obișnuiau să-i întâmpine pe suporterii din Nord cu cântecele despre cum *trăiți toți din ajutoare*.

Personajul satiric *Loadsamoney* a devenit (spre neplăcuta surpriză a creatorului său) mult îndrăgitul simbol al noilor îmbogățiți, al noilor proprietari din sud-est.

După al treilea triumf electoral din 1987, Thatcher părea inexpugnabilă și a declarat că intenționa *să continue*. Dar ce mai avea de făcut? Nordul era înfrânt, iar Sudul înfloritor deținea controlul. Vânturându-și legendara poșetă, obținuse o reducere substanțială a contribuțiilor britanice la CEE. Britania era de asemenea cel mai important partener al Americii, Războiul Rece se apropia de sfârșit — ea însăși îl identificase pe noul lider rus, Gorbaciov, drept *omul cu care putem face afaceri.*

Adevăratul thatcherism

Motivul pentru care simțea că mai avea o misiune era acela că Thatcher nu era defel o conservatoare britanică. Sursele ei de inspirație nu erau Disraeli, Salisbury ori Churchill, ci un economist austriac în vârstă, Friedrich von Hayek, pe care dreapta americană îl adora.

> Cea mai puternică critică la adresa planificării socialiste și a statului socialist pe care am citit-o la timpul ei [sfârșitul anilor 1940] și la care am revenit deseori de atunci este *Drumul către servitute* a lui F.A. Hayek.
>
> Margaret Thatcher

> Partidul Conservator al Britaniei... a opus mult timp rezistență ideilor pieței libere și a favorizat guvernarea extinsă, mai ales cea care păstrează vechile privilegii... Astfel, Hayek vedea în „adevăratul

conservatorism“ adversarul libertății.

Institute of Economic Affairs

Când Thatcher a ținut *discursul de la Bruges* în fața Colegiului Europei, cancelarul conservator ale Germaniei Helmut Kohl și alți șefi europeni au fost uimiți să vadă întregul proiect european denunțat ca un fel de intrigă cvasi-socialistă: *Noi nu am revenit cu succes la frontierele naționale în Britania, doar pentru a le vedea reconfigurate la nivel european.* Niciun organism, indiferent că era o instituție veche, privată, nu mai era sigur în fața ei.

Guvernul lui Margaret Thatcher propune realmente abolirea Baroului Angliei, așa cum există el de 1000 de ani, doar pentru a alinia profesiunea de jurist a țării ei cu modelul american.

LA Times, 2 aprilie 1989

Intoleranța ei messianică, dominatoare, i-a adus sfârșitul.

David Cannadine

Deși în 1989–1990 creșterea economică a fost urmată de declin, a insistat asupra introducerii taxei comunitare, un fel de impozit pe cap de locuitor, care forța consiliile locale să perceapă impozite egale indiferent că erai sărac sau bogat. Planul era ca toate consiliile dominate de laburiști să fie nevoite să taie cheltuielile publice și să se restrângă, ajungând să fie urâte de alegători. Poate că totul era în spiritul lui Hayek, dar majoritatea britanicilor l-au perceput ca pe ceva complet nedrept, iar rezultatul au fost răzmerițele care au culminat cu cea mai mare revoltă cunoscută a londonezilor.

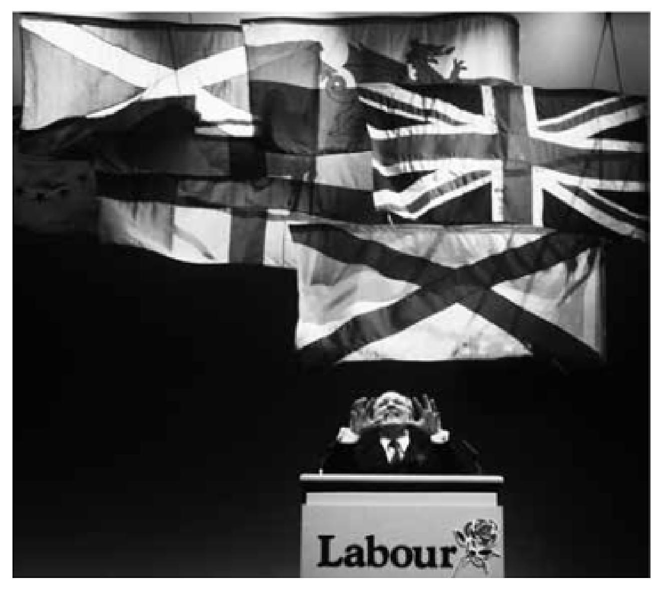

Popularitatea lui Thatcher s-a prăbușit; cabinetul s-a aliniat împotriva ei; parlamentari loiali până atunci, ai căror alegători aflau pentru prima oară ce înseamnă termenul de *echitate negativă*, au început să se gândească la viitorul lor; așa că, în noiembrie 1990, Thatcher s-a hotărât să sară înainte să fie împinsă.

Dorind cu disperare să-și recâștige votanții de rând, conservatorii l-au luat în brațe pe fostul absolvent de școală publică din Brixton, John Major. Nimeni nu-i dădea prea multe șanse la alegerile

din 1992. La urma urmei, niciun partid modern nu câștigase alegerile de patru ori la rând, ca să nu mai vorbim de șomajul în creștere, dobânzile de peste 10% și piața imobiliară prăbușită.

Major a fost salvat de cel mai vechi factor al politicii engleze: diviziunea Nord-Sud pe care opoziția a reușit să o readucă în mintea tuturor. Cu o săptămână înainte de vot, liderul laburist care le promisese un parlament scoțienilor și o adunare generală galezilor și-a permis să apară live la televiziunea națională anunțându-și parcă victoria în fața a 11.000 de suporteri din Sheffield, locul unde cu exact opt ani în urmă Scargill condusese ultima confruntare violentă cu Sudul.

Imaginile și zgomotul de la Sheffield din 1992 au atins o coardă sensibilă în inimile englezilor din Sud. Indiferent că a fost cu voie sau fără voie, drapelul englez este în spatele celui galez și al celui al Sf. Patrick, ca să nu mai vorbim de steagul britanic.

Locuitorii încă indeciși ai Sudului au văzut aici o nouă întrupare a alianței celții + cei din Nord îndreptată împotriva lor, iar conservatorii au câștigat un al patrulea mandat. Care s-a dovedit a fi fatal atât pentru partid, cât și pentru Regatul Unit.

Războinicii Anglosferei strică partidul

Administrația lui John Major ar fi trebuit să fie un triumf. În 1992, englezii trăiau încă în anii 1980 și în profundă recesiune. În 1997, trimiteau e-mailuri și vorbeau la telefonul mobil într-o țară înfloritoare.

Creșterea începută în 1993 a fost un alt dar din partea Americii: în cea de-a *Treia Revoluție Industrială*, limba maternă a internetului și a globalizării a fost engleza, astfel că economia bazată pe servicii a Sudului a ajuns automat înaintea tuturor. Când formațiile Oasis și Blur se duelau pentru coroana muzicii pop britanice (Britpop), când Damian Hirst, Tracey Emin et comp. au impus tânăra artă britanică (Britart), ori când Irvine Welsh, Nick Hornby și Philip Pullman au revitalizat literatura britanică (Britlit), lumea întreagă a luat notă.

Boomul a fost concentrat în Sud. Oasis versus Blur (Nordul dur versus Sudul școlilor de artă) nu era decât o versiune amuzantă a diviziunii Nord-Sud; într-o realitate mai puțin distractivă, Nordul părea din nou a fi imun la orice revenire. Conservatorii n-au văzut niciun motiv de îngrijorare în

asta. De fapt, nu vedeau niciun motiv de îngrijorare în general.

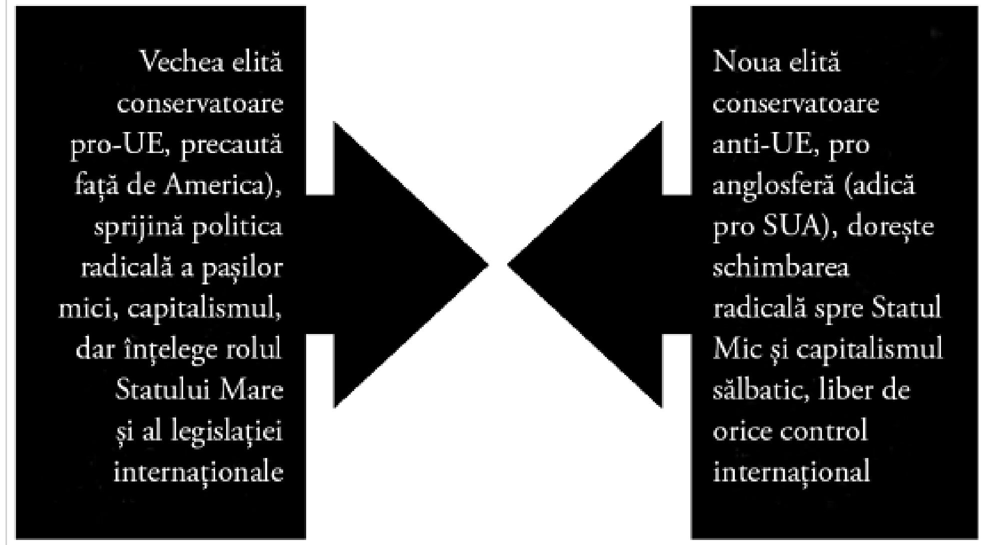

1995: anul în care Amazon și eBay au luat ființă. În epoca internetului în limba engleză, cultura britanică se putea impune pe tot mapamondul într-un mod cu totul nou.

Fără a avea motiv să se teamă de o înfrângere electorală, puteau să lase Nordul în plata Domnului, să-și vadă de propria îmbogățire personală (care a ajuns să fie numită *sleaze* — corupție, depravare) și, mai important decât orice altceva, să-și urmărească propriile fantasme ideologice.

Armata continuatorilor lui Thatcher — zeloții pe care grandele conservator moderat Douglas Hurd i-a descris în 1990 ca pe *o sectă de marxiști dementi* — era acum hotărâtă să smulgă moștenirea ei de la mult disprețuiții camarazi tradiționaliști. Visul lor avea un nume: America. Odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice (1991), o serie de guru politici americani au proclamat *sfârșitul istoriei* și *refacerea ordinii mondiale*. În Primul Război din Golf (1991), Britania și-a redescoperit un soi de rol imperial în calitate de secund militar al Washingtonului. Globalizarea anglofonă a apropiat și mai mult Londra și New Yorkul. Așa că viitorul nu putea decât să însemne puternica Americă a pieței libere și nu anemica Europă cripto-socialistă.

Războinicii Anglosferei anilor 1990 continuau să creadă în Regatul Unit. Despre discursul biblic al irlandezului din Nord, colonelul Tim Collins, din ajunul bătăliei împotriva lui Saddam Hussein (*Și vom abate asupra lui dreapta distrugere!*) se spune că era atârnat pe un perete din Biroul Oval al lui Bush. L-a propulsat în poziția de figură reprezentativă a ideii la modă că hegemonia Americii era construită pe valorile scoțienilor din Ulster care imigraseră în America: Statele Unite nu erau decât Imperiul Britanic 2.0, așa că Regatul Unit nu putea decât să fie parte din el.

Schisma din interiorul Partidului Conservator, 1992–2019

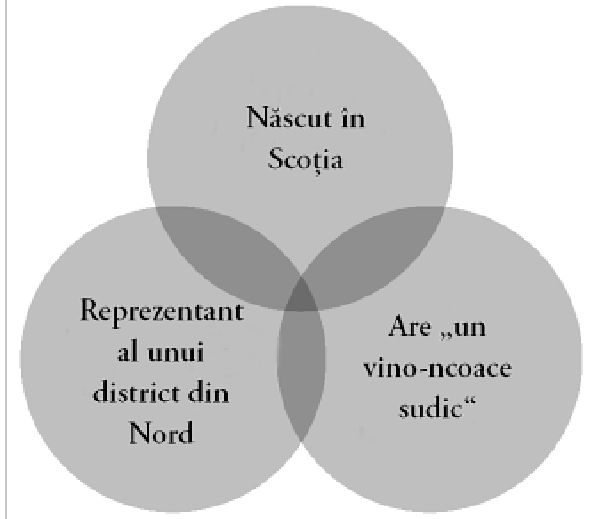
Rebeliunea care în cele din urmă a decis soarta Regatului Unit a început cu ratificarea de către Parlament a *Tratatului de la Maastricht* (1993), care a transformat Comunitatea Economică Europeană în Uniunea Europeană. Războinicii Anglosferei și-au hărțuit propriii parlamentari până la epuizare, încurajați de un Partid Laburist care (la fel ca în 1972) nu trata Europa ca pe o chestiune de interes național, ci ca pe o oportunitate politică. Dând dovadă de o neașteptată tărie, Major a reușit să-i țină în frâu.

Asociații dușmanilor săi dornici de răzbunare au înființat grupuri de presiune, precum *UKIP* (1993), *European Research Group* (1993) și *Referendum Party* (1994), dar ei au confundat propria lor obsesie cu starea de spirit a populației. Când, de fapt, sondajele arată clar că anii 1989–1994 au fost perioada proeuropeană cea mai lungă și cu cea mai mare susținere publică. Mișcarea antieuropeană nu s-a născut dintr-o acumulare a nemulțumirii publice, ci din ideologia elitei conservatoare rebele; nu ca o mișcare de masă, ci ca un vehicul al unui număr redus de indivizi bogați. Alegătorii de rând au fost duși de nas.

Vorbește de Anglia

Partidul Sudului fiind sfâșiat, s-a ivit în sfârșit din nou șansa pentru Alianța Britaniei Exterioare. Directorul de comunicații al laburiștilor, Peter Mandelson, îl cunoștea pe omul care părea special creat pentru a conduce Alianța Britaniei Exterioare, dându-le totodată un sentiment de siguranță celor din Sud: Anthony Charles Lynton Blair.

> Parlamentarul potrivit pentru asta trebuia să fie un familist născut în Scoția, reprezentând un district al Nordului, dar care avea (în cuvintele lui Mandelson) „un vino-ncoace sudic".
>
> Charlie Whelan, *The Guardian*, 6 ianuarie 1999

Sfânta Treime a lui Mandelson

Disperați, după aproape două decenii petrecute în pustiu, laburiștii i-au permis lui Blair să le demoleze tradițiile. Un singur lucru nu s-a schimbat, întrucât calculele electorale nu permiteau: laburiștii trebuiau să fie în continuare partidul Britaniei Exterioare. La fel ca Gladstone și Asquith, Wilson, Callaghan și Kinnock înaintea lui, Blair a avut grijă să-i păstreze pe celți de partea lui, promițându-le descentralizarea. Promisiunea a fost făcută cu ocazia conferințelor anuale ale partidului din 1994 și 1995.

Nu a rostit nici măcar o dată cuvântul *Anglia* sau *englez* în respectivele discursuri. Nu putea. Așa cum înțelesese Churchill în 1912, Regatul Unit putea face față naționalismului celt, dar naționalismul englez l-ar fi distrus cu siguranță. Așa că, în timp ce oferea semiindependență Scoției și Țării Galilor, trupele sale de englezi din Nord trebuiau să se mulțumească, așa cum făcuseră și bunicii lor, cu imnuri închinate măreției *Britaniei*.

Apoi, dintr-odată, de parcă ar fi stat să asculte, englezii au pus capăt acestui nonsens care continua de când începuse votarea în masă. La Campionatul European de Fotbal din 1996 s-au transformat spontan în suporteri ai *Angliei*. Pentru prima oară au renunțat la steagul Union Jack în favoarea steagului cu crucea Sf. Gheorghe în meciul împotriva Scoției — iar apoi l-au păstrat. În timp ce fluturau drapelul, intonau un cântecel ciudat, care a fost cât pe-aci să nu fie acceptat, fiindcă nu era suficient de triumfalist.

> Celor de la Asociația de Fotbal nu le-a plăcut *Three Lions*, atunci când l-au ascultat prima oară. Ce-i cu versul ăsta: *O s-o dăm în bară*? Nici jucătorii n-au fost încântați la început.
>
> Ian Broudie, compozitorul cântecului, membru al formației Lightning Seeds

Cântecul nu povestea despre bucuria fotbalului, ori despre speranța în victorie, ci despre cum după *atâtea glume, atâtea râsete batjocoritoare* timp de *treizeci de ani de durere*, un popor disprețuit, cu un trecut glorios, năzuia să aducă acasă ceva ce îi aparținuse mereu, dar care într-un fel sau altul îi fusese luat: *fotbalul se întoarce acasă*. Fără să-și dea seama, textierii puseseră degetul pe rană, pe acel sentiment profund, doar pe jumătate înțeles, al englezului obișnuit, cum că *moștenirea ce i se cuvenea i-a fost cândva furată, nu știm exact în ce fel, de niște oameni de altundeva* (Roger Scruton).

Blair a recepționat mesajul. La conferința partidului din 1996, a vorbit despre *șaptesprezece ani de durere* și a declarat că *laburiștii se întorc acasă*, iar în final, cu precauție, a rostit temutul cuvânt cu A. Discursul său venea direct de la Churchill, din 1912. Pentru scoțieni și galezi, descentralizarea era pentru întreaga națiune, pentru englezi, însă, unica descentralizare permisă era divizarea: *dacă, în timp, regiunile Angliei doresc să aibă un cuvânt mai greu de spus... aceasta se va putea întâmpla*.

Astfel, alianța Britaniei Exterioare, *regiunile Angliei et al* au fost mobilizate sub un lider care, pentru urechile neîncrezătorilor locuitori din Sud, vorbea ca un membru al propriului lor trib.

Cool Britannia[27]: ultima redută

În 1997, laburiștii au obținut pentru a treia oară în istoria lor o majoritate de mandate în Anglia; iar conservatorii au suferit pentru prima oară o înfrângere totală în Scoția și Țara Galilor. Blair și-a consolidat la scurt timp poziția cu discursul dedicat „prințesei poporului", care a canalizat perfect emoția populară la moartea prințesei Diana. Rata sa de popularitate a atins incredibila cotă de 93%.

Naționaliștii celți și-au obținut referendumurile de descentralizare și s-au potolit, pentru a-și savura noile puteri. În calitate de prieten apropiat al președintelui SUA, Bill Clinton, și imitat cu perseverență de cancelarul german, Gerhard Schröder, Blair a putut să fie omul de legătură dintre Europa și America, rol la care Churchill nu putuse decât să viseze. Acest lucru l-a ajutat să momească triburile războinice ale Irlandei de Nord să semneze *Acordul din Vinerea Mare* (1998), memorialul său nemuritor.

Victoria laburiștilor a fost probabil percepută ca o revoluție după atâția ani de guvernare conservatoare, dar tonul real din *Cool Britannia* a fost conservatorismul liberal. Cele două mari hituri culturale din anii de glorie ai lui Blair au devenit posibile datorită Hollywoodului, deși erau extrem de diferite de cele născute în SUA. Lumea a fost cucerită de romanele fantastice ale lui J.R.R. Tolkien, din anii 1950, despre apărarea unei Anglii preindustriale (*Shire*) condusă de un tânăr membru al micii nobilimi rurale și un vrăjitor cu barbă albă; și chiar mai mult, de visul lui J.K. Rowling despre apărarea unei vechi școli-internat (*Hogwarts*) condusă de un tânăr membru al elitei ereditare și un vrăjitor cu barbă albă. Hogwarts a fost întemeiată de și pentru o castă specială de elevi, dar era deschisă și câtorva proveniți din rândul oamenilor obișnuiți, hotărâți și suficient de rezistenți ca să reușească să-i adopte cultura ezoterică, latinismele și toate celelalte: unicul personaj major care nu s-a născut în elita ereditară a ajuns în ea prin căsătorie. Sub fardul magic se ascundea un imn închinat mobilității sociale prin intermediul unui tip de educație specifică, așa cum a fost practicată în Anglia începând din 1170 e.n. Cititorii au înțeles: Harry Potter a schimbat destinul școlilor-internat reale din Anglia.

Magazin real pentru școala-internat Eton și
magazinul imaginar al școlii lui Harry Potter.

Pe măsură ce noul mileniu se apropia, Regatul Unit părea mai sănătos decât fusese vreodată de la 1870 încoace: o uniune voluntară de oameni împăcați cu ei înșiși și îndrăgostiți de propriul trecut, conduși sub lozinca *One Nation* de un lider care domina lumea și mass-media în cel mai pur spirit disraelian de la Disraeli însuși încoace.

Doar un singur spectru a participat la petrecerea *Cool Britannia*: Anglia.

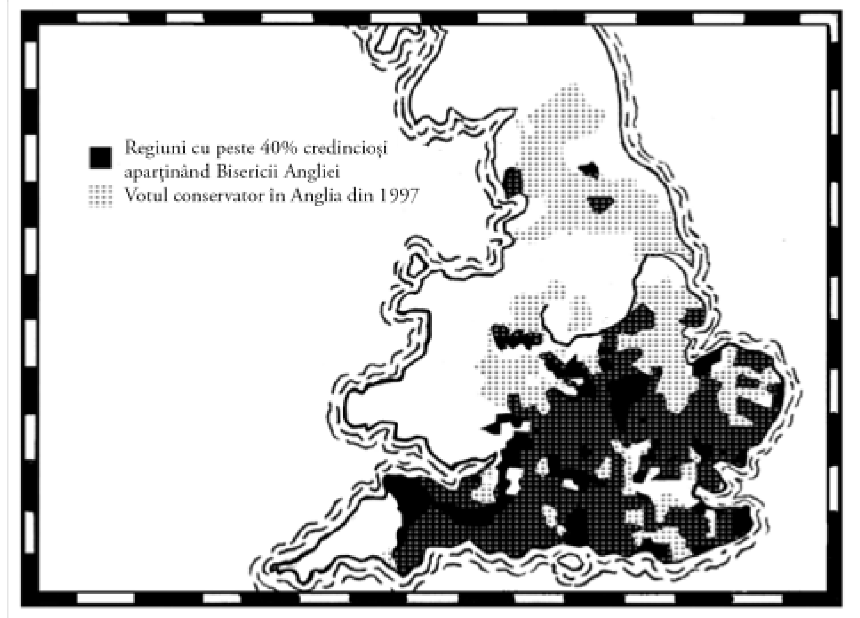
Problema cu Anglia

A rămas un singur obstacol stingheritor în calea uniunii naționale: diviziunea Nord-Sud.

Blake Morrison, *Independent*, 15 iunie 1997

Suporterii englezi fluturau acum drapelul cu crucea Sf. Gheorghe, dar aici era vorba despre sport. Când intervenea realitatea, vechea linie de luptă a englezilor din Nord + celți versus englezii din Sud era la fel de clară ca întotdeauna. Chiar și în 1997, în afara orașului-stat global Londra, laburiștii au obținut majoritate absolută doar în Scoția, Țara Galilor și Anglia de Nord. În Midlands, votul combinat pentru conservatori și liberal-democrați a fost mai numeros, iar în Sud, cu excepția Londrei, conservatorii au fost mai tari. În sud-est au obținut chiar majoritatea absolută. Blair anunțase un *Nou Răsărit*, dar nimic nu se schimbase.

Prima victorie pentru New Labour, din 1997 i-a redus pe conservatori la fieful lor de bază, Anglia de Sud. Harta acelui fief este foarte asemănătoare cu harta regiunilor atașate Bisericii Angliei din 1851 sau cu cea a civilizației villelor romane de la anul 300 e.n. Blair salutase *Noul Răsărit*, dar nimic nou nu se petrecuse.

În timp ce *Cool Britannia* petrecea, englezii din sud, cel mai mare și bogat bloc al Regatului Unit, stăteau bosumflați în corturile lor, convinși mai mult decât oricând că ei erau adevărata Anglie. Între timp, Anglia de Nord a început să-i ceară lui Blair să livreze.

La pragul dintre milenii, Blair ajunsese să fie presat de cei din rândurile partidului, așa încât el și ministrul său de finanțe, Gordon Brown, au decis un plan radical. În loc să încerce să atragă investițiile din sud-est spre alte regiuni, au hotărât să nu meargă împotriva curentului. *City*-ul a fost pur și simplu încurajat să înflorească sub reglementările lejere, de fapt non-existente, ale lui Brown — ca să poată finanța Britania Exterioară.

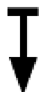
> New Labour a făcut un pact faustian cu City-ul... folosind partea de venituri ale guvernului pentru a extinde prezența statului în vechile regiuni industriale ale Regatului Unit.
>
> Larry Elliot, *Guardian*

Economia Angliei, dintotdeauna divizată, a devenit totalmente bizară: un Nord puternic dependent de stat, finanțat de o Londră globală pusă pe aranjamente. În același timp, însă, Anglia s-a divizat din nou prin cel mai recent și măreț proiect de asimilare a oamenilor obișnuiți, dar ambițioși, spre a-i încorpora în rangurile cele mai de jos ale ordinii conducătoare.

Sistemul de educație elitist al Regatului Unit — școli-internat urmate de cel puțin trei ani la o universitate care oferea cazare în campus — fusese dintotdeauna unic (doar America îl copiase într-o oarecare măsură). Clasele de mijloc fuseseră invitate pe această scenă universitară în anii 1960. În 1992, mult mai multe instituții fuseseră autorizate să se numească *universități* și toate încercau să ofere variante mai ieftine ale vechiului model. La nivelul anului 2000, 25% din populație (iar procentul era în creștere) plecau de acasă la universitate, astfel că se formase o masă critică. Orice adolescent cu ceva ambiție considera de acum că era firesc să lase în urmă casă, familie, prieteni și ținut natal, ca să-și petreacă anii de formare într-o monocultură alături de alți tineri ambițioși și dezrădăcinați. În nicio altă țară dezvoltată nu s-a întâmplat asta.

Educație în Regatul Unit versus ceilalți

O mică elită pleacă de acasă ca să studieze la facultățile din Ivy League, Hautes Ecoles etc.

Aproape toți studenții pleacă de acasă și din regiune pentru a locui și studia altundeva	Cei mai mulți tineri din clasa de mijloc și muncitoare urmează studii la universități de lângă casă
Doar categoriile care nu studiază rămân în regiunea de baștină	Categoriile care nu studiază rămân in regiunea de baștină

Milioane de tineri au fost îmbibați cu un întreg set de valori diferite de cele ale părinților sau colegilor de generație: dreptul la alegere individuală în orice privință, internaționalism și liberalism politic. Pentru adevăratele elite, acestea erau unelte într-o lume globalizată. Pentru majoritatea studenților erau la fel de utile ca un Range Rover pentru un navetist din suburbii. Era ca și cum ai fi învățat franceza în Anglia medievală: un semn al ambiției de a te alătura elitei. Un nou cuvânt, *chav*28, exprima disprețul pentru cei pe care absolvenții noilor universități îi lăsaseră în urmă, geografic și cultural. În 2004, când numărul celor cu studii universitare ajungea la 30%, a fost declarat *cuvântul anului* de editorii *Dicționarului Oxford*. BBC-ul s-a alăturat modei „să râdem la adresa plebei“ cu serialul satiric *Little Britain*.

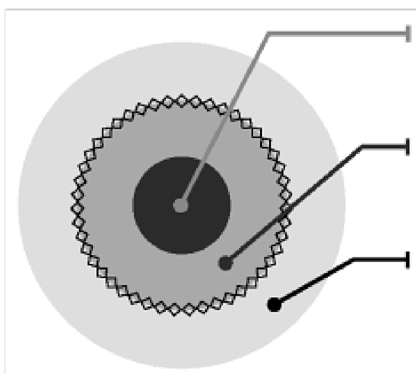
> În vreme ce înainte cadrele executive din mass-media căutau să cerceteze ori să critice sărăcia... acum comandă programe care râd de ea.
>
> Nick Cohen, 2008

De data aceasta, săracii din Nord și cei din Sud erau uniți întrucât, cu doctrina New Labour, orașele mici din Sud, aflate la o distanță prea mare ca să poți face naveta din și spre ele, au primit o dublă lovitură. Nu participau la boomul Londrei, dar nu se calificau nici pentru robinetul deschis de cabinetul Brown fiindcă nu erau ținuturi tribale laburiste. Periferiile Sudului au început să se simtă pustii din punct de vedere economic, impotente din punct de vedere politic și disprețuite din punct de vedere cultural — așa cum se simțise Nordul adesea.

O serie de lideri conservatori neinspirați au apelat atunci la retorica patriotică adresându-se acestui rest de fief sud-estic:

> Vorbești despre Europa și îți spun că ești extremist... Vorbești despre căminul tău și îți spun rasist. Vorbești despre națiunea ta și te numesc *Little Englander*.
>
> William Hague, lider al opoziției, 2001

Vorbe toxice pentru Londra globală, înfloritoare, care în acești ani a devenit o fortăreață a laburiștilor.

LONDRA: înfloritoare, atrăgând elita globală și muncitori imigranți săraci.
Laburistă sau liberală.

SUDUL INTERIOR: comitatele prospere din jurul Londrei, beneficiind de boom.
Conservatoare sau liberale.

PERIFERIA SUDICĂ: rămasă în afara boomului înregistrat de Londra și de joburile oferite de New Labour. Radicalizate între 1997 și 2005.
Conservatoare sau...?

În 1992, Sudul era încă unit și sub controlul Regatului Unit. În anii 2000 a început să de divizeze, pe măsură ce Londra a apucat-o pe o cale, iar Sudul pe alta.

Unificarea englezilor (din greșeală)

Blestemul lui Blair a fost dorința lui de a fi secundul imperial al Americii indiferent de președintele acesteia. După ce luase parte la bombardarea Serbiei (1999), ocuparea Afganistanului (din 2002), l-a urmat pe George W. Bush în dezastrul strategic numit al Doilea Război din Golf (2003), sprijinindu-se pe un *dosar dubios* despre Irak cu pretinse informații secrete.

Pe măsură ce popularitatea lui se prăbușea și se mistuia, Anglia a început să se reseteze pe vechiul model. În alegerile din 2005, divizarea politică dintre Nord și Sud s-a evidențiat mai puternic ca oricând. Conservatorii nu au reușit să iasă din mrejele Sudului profund, dar au obținut acolo o majoritate atât de covârșitoare, încât, proporțional, ar fi câștigat întreaga Anglie. Pe acest fundament solid au ales un nou lider, care să-i „detoxifice“, pentru locuitorii Sudului cu înclinații mai liberale.

În 2007, un sociolog de vârf a publicat o hartă care demonstra că, în pofida nebunilor ani 1960, a teribililor ani 1970, a thatcherismului anilor 1980, a tot ceea ce a însemnat *Cool Britannia* și a perioadei New Labour care a sifonat profiturile din City spre Nord, timpurile se schimbaseră doar puțin în comparație cu... ei bine...

Linia care separă Britania de sus de cea de jos, dealurile de câmpiile mănoase, regiunile invadate de vikingi de cele colonizate mai întâi de saxoni... singura linie din altă țară europeană comparabilă cu cea a diviziunii Nord-Sud este cea care a separat Germania de Vest de cea de Est.

Danny Dorling, 2007

Însă sub această suprafață, efectele celei de-a doua mari erori a lui Blair începeau să-i unească pe englezi. În 2004 acordase noilor state membre ale UE, foste membre ale pactului de la Varșovia, acces la piața muncii din Regatul Unit, presupunând că ceilalți lideri ai UE îi vor urma exemplul. Ceea ce nu s-a întâmplat. În 2002, în Germania ajunseseră de douăsprezece ori mai mulți polonezi în căutare de lucru decât în Regatul Unit; în 2006, Marea Britanie era de acum destinația lor predilectă.

> Una dintre cele mai mari migrații de populație de la al Doilea Război Mondial... a schimbat radical terenul politicii britanice.
>
> Nicholas Watt și Patrick Wintour, *Guardian*, 2015

Migrațiile de masă anterioare au putut fi cu ușurință mascate în preafrumoase povești despre salvarea unor popoare aflate în pericol (asiaticii din Uganda în anii 1970, somalezii în anii 1990) ori explicate prin vechi legături imperiale (nativii Antilelor iubitori de crichet, pakistanezii și indienii). Toată lumea știa că polonezii veniseră aici doar pentru bani. Și totul era bine și frumos cât timp

economia mergea înainte. Dar când a intervenit *marea criză financiară din 2008* și economia s-a blocat, nimeni nu mai putea spune o poveste convingătoare despre prezența polonezilor concurând pe o piață a muncii de acum redusă.

Atitudinea englezilor față de acest tip nou de imigrație în masă nu avea nimic de-a face cu rasismul sau cu cine știe ce diferențe culturale. Polonezii erau creștini albi, iubitori de fotbal, băutori de bere; bunicii lor pilotaseră avioanele de luptă Hawker Hurricane și luptaseră cot la cot cu trupele britanice în al Doilea Război Mondial; Polonia era de asemenea un important membru NATO. Dar, la fel ca oricine altcineva, englezii de rând aveau nevoie de un motiv clar pentru a-i primi cu brațele deschise pe niște nou-veniți care vorbeau o altă limbă și concurau pentru lucruri pe care ei le priveau ca fiind ale lor.

La alegerile europene din 2009 era clar pentru cine dorea să vadă că cele două partide fuseseră prea sigure pe votanții lor tradiționali. *Partidul Independenței Regatului Unit, UKIP*-ul lui Nigel Farage a sfâșiat Sudul, iar formațiunea fățiș neonazistă *British National Party* (BNP) a obținut două locuri în Nord (la fel și UKIP-ul). Dar principalele două partide nu au văzut potopul ce se pregătea. Parlamentarii și consilierii lor se născuseră și crescuseră într-un sistem bipartid: acesta fiind tot ce știau ei, era și tot ce vedeau.

Iar, la urma urmei, la alegerile generale din 2010, lucrurile erau cam la fel ca înainte: din nou Britania Exterioară versus Sudul, singura noutate fiind că partida conservatoare era în continuare ușor toxică, astfel încât suficienți locuitori ai Sudului să voteze cu liberal-democrații, dând naștere primei coaliții liberalo-conservatoare.

Această postare batjocoritoare de pe Twitter a unui important parlamentar laburist, înfățișând „casa omului cu furgon alb“29 din sud-est, nu face decât să exprime disprețul clasei politice față de pătura englezilor săraci.

Această alianță a Sudului a adoptat *austeritatea* ca tratament al Marii Crize Financiare, închizând

robinetul cheltuielilor publice. Cum acestea fuseseră folosite în principal pentru a pompa bani în Britania Exterioară, impactul a fost aici corespunzător mai mare.

Îndelung plănuita festivitate de deschidere a Jocurilor Olimpice de la Londra (2012) a încercat să transmită ideea unei națiuni eliberate de griji. În realitate însă, a fost o elegie. Împreună, New Labour și coaliția liberalo-conservatoare creaseră o nouă constelație care le-a oferit englezilor din Nord și din Sud multe lucruri în comun.

Englezii din Nord loviți de austeritate urăsc întreaga elită a Sudului (Londra) și imigrația

+

Englezii din Sud urăsc Londra tânără, liberală, multiculturală și imigrația

=

Armata de votanți englezi supărați se unește peste diviziunea Nord-Sud

Noua armată a votanților în așteptare, creați de *Cool Britannia*, imigrația din UE și austeritate

Două Anglii, un singur partid

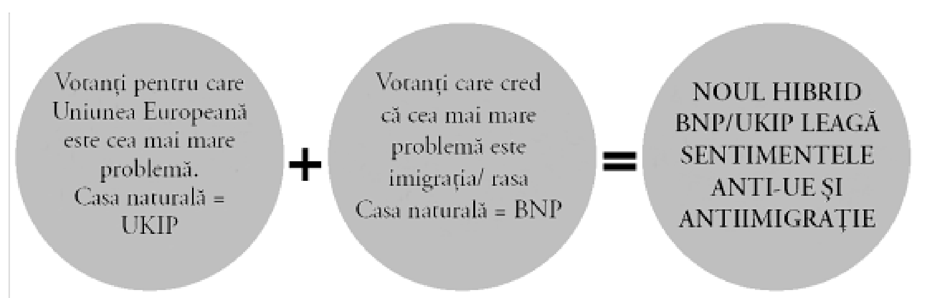
Dar aveau oare englezii supărați din Nord și Sud să voteze vreodată același partid? În al doilea deceniu al noului mileniu, loialitățile lor erau la fel de tribale ca întotdeauna.

Laburiștii în Nord și conservatorii în Sud fac ca Anglia să arate tot mai mult ca două națiuni... identitățile culturale și politice sunt mai pronunțate ca oricând.

Economist, 18 septembrie 2013

Până și votul de protest a fost divizat între Nord și Sud: unica regiune unde atât UKIP, cât și BNP au atins cote de vârf a fost Essex, care a devenit *capitala Brexitului* (Danny Dorling).

Farage a știut ce are de făcut. UKIP-ul său atinsese pragul de sus fiindcă Uniunea Europeană nu era un subiect arzător pentru suficient de mulți oameni. Imigrația, însă, era altă poveste. În 2012, BNP s-a autodistrus prin lupte interne între facțiuni, așa că Farage s-a dus după votanții lui. Noul hibrid BNP/ UKIP și-a sprijinit obsesia anti-UE pe nemulțumirea maselor, traversând astfel vechea prăpastie.

Creșterea UKIP... are relativ puțin de-a face cu ostilitatea publică față de Europa, subiect care nu se numără niciodată printre primele zece preocupări ale oamenilor.

Financial Times, martie 2013

Daniel Hannan, parlamentar european din partea conservatorilor, pe care *Financial Times* avea să-l numească *creierul din spatele Brexitului*, a înțeles că Farage găsise calea. Antieuropenii care se străduiseră în zadar timp de două decenii să câștige poporul făcuseră în sfârșit rost de o oaste de pedestrași. Hannan a propus un pact UKIP/conservatori — și s-a pus să rescrie istoria anti-UE.

În anii 1990, rebelii anti-UE înălțaseră imnuri în cinstea prădalnicului capitalism *britanic* întins peste toate mările; acum, căutând să-și apropie o clasă muncitoare mai degrabă defensivă, și-au schimbat povestea într-una despre rezistența *engleză*.

În versiunea din anii 1990 era vorba despre o cruciadă ideologică pentru un capitalism dezinhibat. Nu fusese pe placul votanților de atunci și nu avea să fie pe placul Noii Armate Model a lui Farage: cei mai mulți dintre ei nu-și doreau decât o comunitate stabilă, care vorbea engleza, cu mai puțină concurență pentru locuri de muncă, prețuri decente la locuințe și asistență medicală. Așa că scenariul a fost schimbat. A ieși din UE nu însemna a te urca la bordul navei *USS Free Entreprise*. În schimb era vorba de un ultim război cultural între englezi și elita care colabora cu ocupanții europeni.

> 14 octombrie 1066: dezastrul Angliei. Harold Godwinson, ultimul rege anglo-saxon, a căzut în bătălie, deschizând ușa ocupației și feudalismului.
>
> 14 octombrie 2015, 7:55 a.m., Daniel Hannan pe Twitter

Englezii, scria Hannan, au adus Libertatea cu ei *din adâncurile pădurilor Germaniei* până când, odată cu Cucerirea, anglicitatea a devenit, prin definiție, *o stigmă a sărăciei și a subjugării*. Este încă vie în memoria marinarilor din Royal Navy, pretindea el, *ideea că amiralul lor, făcând parte din clasa aristocratică, era cel mai probabil un simpatizant al francezilor*. Iar UE nu era decât ultima formă de dictatură continentală care va fi impusă nefericiților englezi de o elită colaboratoare.

Poporul de rând iubind instinctiv libertatea. Ține la propria cultură și vorbește engleza simplă.

Descendenții (chiar direcți în multe cazuri) ai normanzilor. Iubesc multiculturalismul și vorbesc un jargon franțuzit.

Războiul de clasă cultural, în concepția lui Daniel Hannan.

Nu era aici decât demagogie, dar a funcționat, fiindcă avea și un sâmbure de adevăr. Experiența de zi cu zi a englezului de rând, generație după generație, îl învăța că era condus de o elită care vorbea altfel decât el.

> La aproape 1000 de ani după ce normanzii au preluat puterea în Anglia, limbajul puterii (parlament, guvern, servicii publice, poliție, curte de judecată), cel militar (armată terestră, marină, soldat, bătălie, campanie) și al finanțelor (dobândă, împrumut, bani, impozit, sechestru, bunuri, proprietate, moștenire) își păstrează amprenta franceză... Cuvintele de proveniență anglo-saxonă continuă să formeze vocabularul vieții de zi cu zi.
>
> James Meek

În 2013, un remarcabil studiu publicat pe blogul LSE (London School of Economics) a arătat cât de vie era încă acea istorie. Cercetătorii au trecut numele studenților din vechile și noile registre ale universităților Oxford și Cambridge printr-un algoritm, pentru a stabili persistența statutului social. S-a dovedit că nimic — nici Moartea Neagră, nici Reforma, nici Revoluția Industrială și nici cele două războaie mondiale — nu a întrerupt în mod serios continuitatea elitei în ultimii 1100 de ani. După cum avea să rezume *Daily Mail*:

> La 1 000 de ani după invazia lui William Cuceritorul, ai în continuare nevoie de un nume normand, precum Darcy sau Percy, ca să avansezi.
>
> *Daily Mail*

Așa se face că, atunci când elita rebelă a început să istorisească de ce Uniunea Europeană era nocivă, englezul de rând, simțindu-se asediat de schimbare, imigrație și austeritate, a fost mai mult decât dispus să-i dea crezare.

Iese Scoția, intră Boris

Precum comuniștii care s-au furișat în Partidul Laburist, activiști bine finanțați au luat în vizor asociațiile alegătorilor conservatori (compuse adesea dintr-un număr scăzut de membri în vârstă) din

regiunile unde UKIP era mai puternic. Radicalizate în acest fel, asociațiile au pus presiune pe parlamentarii lor. Prim-ministrul David Cameron a ajuns curând să se teamă de toți acei *lunatici care se uită cruciș*, cum i-a numit o sursă din cercul apropiat al premierului. A promis deci un referendum în cazul în care avea să fie reales și a pus în mișcare transformarea Partidului Conservator și Unionist.

Scoțienii tocmai își reafirmaseră loialitatea față de Uniune în referendumul din 2014, iar Partidul Național Scoțian deținea doar șase amărâte de mandate în Camera Comunelor. Însă în campania pentru alegerile din 2015, pentru prima oară din 1745 încoace, naționalismul englez — deghizat ce-i drept — a fost desfășurat împotriva celuilalt membru fondator al Marii Britanii. Scoțienii au fost prezentați drept o națiune de-a dreptul inamică laolaltă cu aliații lor, englezii din Nord și din Londra, niște trădători creduli.

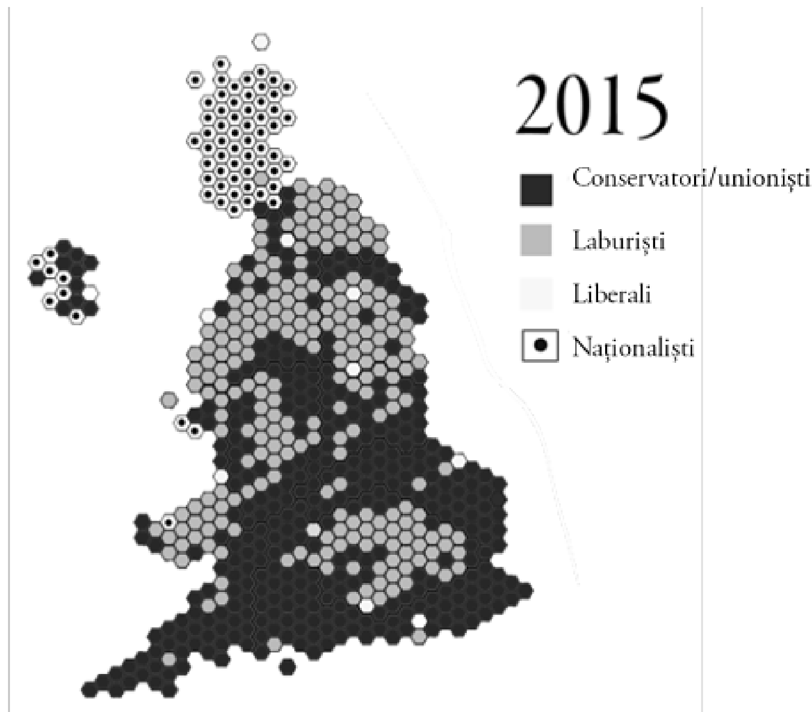

Conservatorii tradiționaliști erau îngrijorați. Alții au considerat că era o tactică splendidă.

> Boris Johnson, primarul Londrei, a declarat în această săptămână pentru FT că erau „de doi bani" criticile la adresa campaniei conservatorilor concentrate pe dl Miliband și Partidul Național Scoțian.
>
> *Financial Times*, 23 aprilie 2015

A funcționat atât de bine, încât a schimbat totul. Regatul Unit și-a primit sentința la moarte în momentul în care Scoția a virat aproape în totalitate spre naționalism. Alianța Britaniei Exterioare pe care o crease Gladstone în 1885 și care dăduse naștere Partidului Laburist era terminată. Sudul Angliei era totalmente în ascensiune, iar perspectiva unei autorități nelimitate absorbea mințile marilor fiare conservatoare fixate asupra propriului viitor. Astfel s-a decis referendumul cu privire la

Brexit.

Cea mai mare fiară era Alexander Boris de Pfeffel Johnson, care de acum se perfecționase în rolul comediantului Boris (cunoscut și ca Bonking Boris — Boris Boncăluitorul) — un fel de rege al hula-hoopului, plin de privilegii, mituind și manipulând în timp ce se scutură de demiteri, minciuni și gafe cu grimase și făcând cu ochiul. Londra l-a ales, în pofida majorității ei anticonservatoare, de două ori ca primar, iar prin 2012 era considerat a fi următorul lider conservator.

Dar pentru a-l alunga pe victoriosul David Cameron, Johnson avea nevoie de o cauză. *Lunaticii care se uită cruciș* și-au găsit în sfârșit conducătorul: ca nimeni altul, *Boris* putea să dea lustru urâtei lor povești a Brexitului ca război de clasă cultural. În campania pentru referendum (2016), ori de câte ori un expert susținător al rămânerii (*Remain*) scotea în evidență consecințele logice ale ieșirii din UE, echipa plecării (*Leave*) triumfa, fiindcă toți experții erau prin definiție membri ai acelei elite pe jumătate străine.

> Oamenii din țara asta s-au săturat până peste cap de experți.
>
> Michael Grove, ministru al Justiției, 2016

Pe de altă parte, mostre din cuvântările lui *Boris* ar fi putut fi aproape pe deplin înțelese de anglo-saxonii disperați de după Cucerire:

> Putem vedea pajiștile însorite de dincolo. Cred că trebuie să fim nebuni să nu ne folosim de această șansă unică de a intra pe acea ușă.
>
> Boris Johnson, 9 mai 2016
>
> [Doar că *șansă* nu e un cuvânt englez de dinainte de Cucerire.]

Boris le-a spus englezilor de rând, care se săturaseră să fie luați de proști (ba chiar batjocoriți public drept *chavs* — *mitocani*) că ei erau sarea pământului. Toate relele li se trăgeau de la Europa și colaboratorii acesteia. Ar fi putut la fel de bine să citeze primul manifest antieuropean al naționalismului englez, publicat cu o jumătate de mileniu în urmă.

> Atunci vor înceta aceste uriașe extorcări anuale… Atunci vom avea destul și chiar mai mult decât suficient; iar acesta va fi cel mai bun cămin ce s-ar putea găsi pentru noi.
>
> *A Supplycacion for the Beggars*, 1528/9

Trimitem 350 DE MILIOANE DE LIRE săptămânal către UE.
Mai bine am finanța cu ei Serviciul Național de Sănătate. Votați PLECAREA!

Nu era prima oară că englezii erau invitați să dea un picior în fund elitei sale vorbitoare de limbi străine, îngrăditoare a libertății și iubitoare de Europa fix de către un membru bine plătit al acestei elite. Și nu era prima oară că poporul făcea asta.

Metoda reducerii la absurd

După aproape trei ani de blocaj parlamentar cu privire la ce însemna de fapt *Brexit*, Johnson a devenit membru al Parlamentului și a epurat Partidul Conservator de dezacorduri. Politica Regatului Unit era de acum redusă la absurd. Din 1885 încoace existaseră multe alianțe ale Britaniei Exterioare împotriva Sudului Angliei, dar niciodată nu fusese atât de limpede ca acum că era vorba de o luptă între blocul conservator și o ligă tactică, ba chiar cinică de conveniență între unioniștii din Ulster, naționaliștii scoțieni, laburiști și liberali — care toți urmăreau lucruri diferite.

La alegerile din 2019, conservatorii au acceptat în sfârșit destinul ce le fusese hărăzit din 1885, devenind Partidul Național Englez în toate, în afară de nume. *Boris* a pornit în turneu dincolo de Trent, promițându-le celor din Nord că, dacă aveau să pună umărul la *săvârșirea Brexitului*, aveau să fie, în sfârșit, aduși în rând cu toți englezii.

> Boris Johnson spune că treaba guvernului său este să pună capăt diviziunii Nord-Sud.
>
> *Newcastle Chronicle*, octombrie 2019

Englezii din Sud au priceput intuitiv despre ce era de fapt vorba și au fost de acord: majorități clare de votanți conservatori au spus că merită de dragul Brexitului să distrugi atât Partidul Conservator, cât și Regatul Unit.

> Brexitul a dat ultima împărtășanie conservatorismului britanic.
>
> *Financial Times*, 4 septembrie 2019

Naționalismul englez a funcționat. Suficienți locuitori ai Nordului — ai căror vechi aliați celți îi părăsiseră deja — s-au lăsat convinși, deseori pentru prima oară, să voteze împreună cu Sudul.

Noi înșine, singuri

Churchill avertizase în 1912 că o Anglie unită, urmându-și propria cale, va face imposibilă existența Regatului Unit. Și astfel, prin transformarea Partidului Conservator în populistul Partid Național Englez (în toate în afară de nume), acea construcție multinațională unică în felul ei, care încălecase lumea în 1879 și începuse să scârțâie din zorii introducerii dreptului extins la vot, a fost în sfârșit condamnată la pieire în decembrie 2019. Dar înainte să poată muri cu adevărat, totul a fost suspendat, căci lumea întreagă a intrat în carantină.

Ce va urma? Noii conducători ai Angliei nu vor schimba cursul. La fel ca primul și al doilea Cromwell, au obținut puterea promițând milenara eliberare, și nu îmbunătățiri raționale. Prin urmare, nu au de ales decât să o țină tot așa. Regatul Unit va fi îngropat, iar englezii vor ieși la suprafață, clipind din ochi după ce au petrecut vreme îndelungată scufundați în imperiile create de elitele lor, și se vor trezi în lumea mare și rea singuri și la fel de divizați ca întotdeauna. Ruptura dintre tineri și bătrâni, dintre urban și rural există în toată lumea dezvoltată. Iar singurele țări din Europa la fel de fărâmițate de geografie și istorie sunt Italia și Germania (unirea s-a produs în ambele abia în secolul al XIX-lea), însă niciuna nu a cunoscut acea divizare mai profundă decât oricare alta — prăpastia culturală veche de 1000 de ani care îi separă pe englezii de rând de elitele lor.

Iată un profesor de geografie economică de la Cambridge, cu păreri radicale despre diviziunea Nord-Sud, exprimându-se de fapt în franceză:

> Geografia dezechilibrului spațial a fost adesea descrisă drept o „diviziune Nord-Sud"... uriașa divergență dintre cele două principale zone fiind de necontestat... Descentralizarea accentuată a sistemului guvernamental centralizat al Regatului Unit în Anglia ar putea oferi acele libertăți, flexibilități, resurse și capacitatea fiscală necesare...
>
> Ron Martin et al, *Spatially Rebalancing of the UK Economy*, 2015

Un singur substantiv este de origine anglo-saxonă: libertăți (*freedoms*). Nu e de mirare că englezii de rând au căzut în capcana lui Boris.

Cărturarii noștri ar face bine să înceapă să vorbească engleza, și încă repede. Fiindcă mai există totuși o speranță pentru Anglia. Noul Partid Național Englez este atât de respingător în ochii tinerilor sub 24 de ani — și aproape ai tuturor celor cu vârste sub 50 de ani —, încât la ultimele alegeri, au preferat calamitatea care este opoziția.

> Laburiștii ar fi câștigat aproape toate mandatele în Anglia dacă unicii votanți ar fi fost cei cu vârste

de sub 24 de ani... iar dacă ar fi putut vota doar cei cu vârste între 25 și 49 de ani, laburiștii ar fi obținut 310 locuri (43%), iar conservatorii 240 (34%).

Daily Mail, 1 ianuarie 2020

Poate că și fostul Partid al Britaniei Exterioare se va elibera atunci când Regatul Unit, locul lui de naștere, va muri. În persoana lui Keir Starmer, are un nou lider englez din Sud, conservator cu „c" mic, după cum reiese din întregul său CV: Sir Keir Starmer, Cavaler al Ordinului Băii, Consilier al Coroanei, membru al Parlamentului, liderul Partidului Laburist din 2020. Dacă va reuși să-și epureze propriii lunatici care se uită cruciș, ar putea, există această posibilitate, să construiască un partid nou-nouț pentru o Anglie mai tânără. Poate o Anglie federală, așa cum sugera Churchill în 1912. Poate o Anglie care încearcă doar să ducă o existență cinstită, surdă la cântecele de sirenă ale celor preocupați doar să facă rapid bani.

Un lucru e sigur: noua elită nu se va lăsa dusă prea ușor. Visul ei de a fi partener minoritar într-o Anglosferă ce domină lumea e poate doar o fantezie învechită a anilor 1990, dar prezentul îi aparține. Când Brexitul va da greș, e destul de sigur ce va face. Ca o *sectă dementă de marxiști*, cum a numit-o Douglas Hurd, se va agăța de putere, punând pe tapet războiul lor cultural de clasă, între presupusa voință a poporului și vechea elită așa-zis trădătoare. La urma urmei, așa au reușit să dea lovitura.

Vom vedea. Și vom vedea curând. Imperiile Angliei se dizolvă în istorie. Bătălia Angliei în sine e pe cale să înceapă.

---

22 În engleză sintagma *small-c conservative* se referă la o persoană cu opinii conservatoare, dar nemembru al Partidului Consevator. (*N.t.*)

23 „U" — referirire la „upper class" (clasele superioare, aristocrația și marea burghezie). (*N.t.*)

24 Este tatăl mult regretat al autorului. Vărul era căpitanul John Boutwood de pe nava Curacoa.

25 Saville, celebru DJ și realizator TV, și Glitter, cântăreț rock, personaje extrem de populare în anii 1970–1980, au fost mai târziu acuzați si condamnați pentru abuz sexual și pedofilie. (*N.t.*)

26 Contractând expresia *loads of money* (grămezi de bani), cântărețul și actorul Harry Enfiled a creat, ca reacție la politicile fiscale ale guvernului condus de Margaret Thatcher, un cântec și un personaj cu acest nume; un tânăr vulgar din clasa de jos care vorbește cu voce tare și se laudă cu banii care vin atât de ușor. Prin extensie, termenul a ajuns apoi să fie folosit pentru o persoană extrem de bogată. (*N.t.*)

27 „Cool Britannia" se referă la perioada anilor 1990, de optimism și încredere în cultura Regatului Unit. Sintagma este un joc de cuvinte bazat pe titlul cântecul patriotic „Rule Britannia!". (*N.t.*)

28 Tânăr din clasa muncitoare, vulgar în comportament și îmbrăcăminte, mitocan. (*N.t.*)

29 În engleză, White Van Man (bărbat cu furgon alb); o aluzie la sitcomul britanic cu acest nume. (*N.t.*)

EPILOG

Cea mai scurtă istorie a Angliei

Ceea ce numim azi Anglia este un teritoriu divizat în mod natural: geologia, clima și geografia, toate favorizează sud-estul.

Imperiul roman a înglobat această regiune în cultura și civilizația europeană. Apoi a fost populată de triburi germanice venite pe mare. Răspândindu-se, ele s-au divizat curând în ceea ce tot ei numeau *suðan* și *norðan*. A fost cât pe-aci ca aceștia să fie invadați de scandinavi, dar o dinastie regală din sud-vest i-a învins pe invadatori și a pretins (fără prea multă convingere) să domnească peste ceea ce avea să fie cunoscut drept *Engla-londe*.

După aceea țara a fost cotropită, mai întâi dinspre Danemarca, iar apoi, în mod decisiv, dinspre Franța. În următoarele trei secole, elita colonială era unită prin limba franceză pe care o vorbea. Ea a elaborat un sistem de apărare împotriva absolutismului regal, numit *Parlament*. A început apoi să vorbească engleza și să gândească asemenea căpeteniilor războinice engleze rivale. Unitatea țării a fost amenințată de revolte și război civil. O nouă dinastie a readus ordinea, creând o elită europeană de tip renascentist. În următorii 500 de ani, clasa conducătoare a Angliei era cunoscătoare de greacă veche, latină și (bineînțeles) franceză.

Noua elită, concentrată în sud-est, a avut nevoie de 150 de ani până ce a izbutit să înfrângă și să asimileze elita Nordului. Din când în când, poporul de rând al Angliei era aruncat în luptă, vânzându-i-se fantezii legate de libertăți pierdute. La un moment dat, lucrurile au scăpat de sub control, iar elita s-a fărâmițat atât de tare, încât însuși regele a fost decapitat. Elita s-a reunit, firește sub controlul Sudului, și a ales noi regi ai Angliei, mai întâi din Olanda, apoi din Germania. În final, a asimilat celelalte elite din Insulele Britanice, creând *Marea Britanie*, apoi *Regatul Unit*.

S-a născut o nouă clasă conducătoare identificată cu cultura clasică europeană. Aceasta a cucerit un imperiu mondial, pentru ca în cele din urmă să-i deposedeze pe oamenii de rând ai țării de pământurile și de modul lor de viață tradițional.

S-a petrecut atunci *Revoluția Industrială*: Nordul, bogat în zăcăminte, a înflorit vreme de un secol. La apogeul acestei perioade, reprezentanții politico-religioși ai Nordului au amenințat supremația Sudului, dar cei din Sud au izbutit să-i coopteze liderii, incluzându-i într-o elită și mai cuprinzătoare, ai cărei membrii vorbeau cu toții engleza cu accent sudic. În acel moment, imperiul, al cărui sediu central se afla în sud-estul Angliei, domnea peste un sfert din lume.

Apoi, însă, elita a început să cedeze puterea oamenilor de rând, care s-au grăbit să voteze pe vechile lor direcții tribale. Timp de un secol, s-a pus întrebarea dacă Anglia de Sud putea să domine în continuare ținând piept alianțelor tactice dintre englezii din Nord și națiunile non-engleze.

Având handicapul propriilor sale naționalități, Regatul Unit a plutit în derivă până când a fost nevoit să facă din nou intervenții în Europa, ca să se salveze. Două mari războaie au fost câștigate în cadrul unei singure generații, dar au lăsat în urmă o țară (de-acum văduvită de Irlanda) devenită satrapie militară, economică și culturală a Statelor Unite ale Americii. S-au făcut încercări de-a o lega mai puternic de Europa, dar acestea s-au lovit mereu de o opoziție puternică.

Imperiul a dispărut. Coloniile inițiale, celtice, au căpătat instituții semifederale. Facțiunile engleze din Nord și Sud au continuat să creadă că pot domni asupra întregii Anglii și, prin urmare, a întregului Regat Unit, până ce rivalitățile lor tribale i-au determinat pe scoțieni să-și caute

independența. Partida Sudului a realizat că era aproape sigur că va guverna în Anglia de îndată ce Regatul Unit va fi dispărut, și a mobilizat oamenii de rând, din Nord și Sud, cu promisiuni extravagante de eliberare națională.

E timpul acum ca englezii să se gândească bine la ce a trecut, ce este trecător și ce va veni.

Credite foto

p. 19 Monedă a lui Carausius, sfârșit de sec. III e.n. Colecție particulară
p. 35 Monedă a regelui Athelstan, sec. IX e.n. Colecție particulară
p. 45 Detalii din scena 57 a Tapiseriei de la Bayeux. 2011 Creative Commons, identificată drept lucrare proprie de utilizatorul Myrabella
p. 57 Corabia Albă se scufundă, cca 1321; British Library, Cotton Claudius D. ii, fol. 45v; G70017-90
p. 61 Henric al II-lea și regina Eleonora. Detaliu dintr-o miniatură cu regele Filip al II-lea trimițând un mesager, primit de rege și regină, în Les Grands Chroniques de France, 1332-1350; British Library Royal F 43v
p. 65 Henric al II-lea cu Thomas a Beckett. Din *Liber Legum Antiquorum Regum*, British Library, Cotton MS Claudius D. II, f.73
p. 68 Înfruntarea cavalerilor în Bătălia de la Bouvines. Detaliu din *Les Grands Chroniques de France*, Royal G VI f 343 v
p. 72 Chronica Roffense; desen de pe marginea de jos: Bătălia de la Evesham și moartea lui Simon de Montfort, 4 august 1265; British Library G70106-93; Cotton Nero D. II, f.177
p. 78 *Le danse macabre* din Cronica de la Nürnberg, 1493. Creative Commons. În biblioteca seminarului catolic de la Strassburg. Identificată drept lucrare proprie de fotograful Claude Truong-Ngoc, 2013.
p. 78 Bolți în evantai în Catedrala din Gloucester, 1351. Creative Commons. Identificată drept lucrare proprie de fotograful Zurakovski, 2016.
p. 83 Portret din 1395 al lui Richard al II-lea. Westminster Abbey, Londra.
p. 84 Încoronarea lui Henric al IV-lea. Din Harleian MS nr. 4679; din Charles Knight, *Old England: A Pictorial Museum*, 1845. Reprodus cu permisiunea www.fromoldbooks.org
p. 85 Schița instrumentului chirurgical realizat de Bradmore. „Philomena" lui Bradmore. Traducere din originalul latin în engleza medie la British Library MS Harleian 1736 (ff.6-184v).
p. 87 Bătălia de la Agincourt, din *Chroniques d'Enguerrand de Monstrelet* (începutul secolului al XV-lea), BNF, Département des Manuscrits, manuscrit Français 2680, folio 208.
p. 92 Craniu de la Towton. Reprodus cu permisiunea Centrului de Cercetare Antropologică al Universității din Bradford.
p. 94 Stânga: Imagine din epoca Tudor a lui Richard al III-lea; 1520, Royal Collection, Castelul Windsor, https://www.royalcollection.org.uk/collection/403436/richard-iii-1452-85; Dreapta: Laurence Olivier în rolul principal din filmul realizat în 1956 după *Richard al III-lea* de William Shakespeare. Colaborator: Granger Historical Picture Archive/Alamy Stock Photo
p. 98 Efigiile lui Henry al VII-lea și Elizabeta de York; Westminster Abbey. Fotografia autorului.
p. 101 *Henri Grace a Dieu* (1514). Creative Commons: reprodus în The Anthony Roll of Henry VIII's Navy: Pepys Library 2991; British Library Additional MS 22047 With Related Documents ISBN 0-7546-0094-7, p. 40. Scanare proprie încărcată de utilizator: Gerry Bye
p. 102 Împrejmuirea unui sat — diagramă din lucrarea „Enclosure Acts: Great Britain", Prof. Robert Sirabian, Universitatea din Wisconsin.
p. 112 Portretul lui Thomas Cromwell de Holbein. Colecția Frick. 1915.1.76
p. 113 „Bătrânul Nas-de-cupru", șiling depreciat. Din Colecția Andrew Wayne. Ex Spink Numismatic Circular vol. CXII/2 (aprilie 2004), nr. HS1626; Colecția K.A. Jacob. Classical Numismatic Group http://www.cngcoins.com
p. 118 Încoronarea reginei Elisabeta I. National Portrait Gallery NPG 5175: https://www.npg.org.uk/

collections/search/portrait/mw02070/Queen-Elizabeth-I

p. 124 Pagină din *The great frost: cold doings in London, except it be at the lotterie*. Tipărită la Londra: Pentru Henry Gosson, 1608. Atribuită lui Thomas Dekker (cca 1572-1632). STC 11403, Houghton Library, Universitatea Harvard, pus la dispoziția CreativeCommons.

p. 130 Matthew Hopkins. Frontispiciul unei broșuri întitulate *The Discovery of Witches*, 1647, https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1868-0808-3233 ©The Trustees of the British Museum, pus la dispoziția Creative Commons.

p. 132 Execuția lui Carol I, 1649. National Portrait Gallery. NPG D1306: Tipar german contemporan al execuției care a avut loc lângă Banqueting House. Bazat pe cea mai timpurie descriere europeană a execuției.

p. 139 *The Prince of Orange, Welcome To London: to the tune of The Two English Travellers*. Baladă datând din 1688. Bodleian Library, Wood E 25, f.118

p. 145 Pump Room (Pavilionul Izvoarelor) din Bath. Fotografia autorului.

p. 154 Estul oferă Britaniei bogățiile sale, Roma Spiridone, 1778, pentru Revenue Committee Room din East India House, Londra. Încărcată pe Flickr/Commons de British Library; BL I 0SM F425

p. 154 Ferestre zidite, Bath. Atribuită fotografului Jo Folkes pe www.amusingplanet.com

p. 161 „Emanciparea sclavilor sau John Bull ușurat de 20 de milioane". Bodleian, Colecția John Johnson Political & Satirical Prints, Series: Political Drama Nr. 10. Cota: Political Cartoons 4 (8)

p. 161 Stânga: Capitoliul, Washington, dagherotip realizat de D.C. John Plumbe în 1846, Creative Commons: US Lib Congress Prints & Photos Division, digital ID: cph.3c102103; Dreapta: Palatul Buckingham, Londra. Fotografia autorului.

p. 163 Palatul Westminster. Fotografia autorului. Dedesubt stânga: Trinity College, Toronto. 1881, gravură, J.M. Dent & Sons. Dedesubt dreapta: Biserica lui Hristos, Simla, India. Creative Commons, lucrare proprie Arne Hueckelheim, 2010.

p. 168 Stânga: Capela Colegiului Eton. Creative Commons, lucrare proprie, jonrobb 2011; Dreapta: Capela Colegiului Lancing. Creative Commons, lucrare proprie, Bellminsterboy 2015

p. 169 Prima ediție a cărții *Lawn Tennis* de Walter Wingfield 1874; retipărită în Gillmeister: *Kulturgeschichte des Tennis*, Wilhelm Fink Verlag, München 1990.

p. 173 „Nebuniile lui Palmerston". Fotografia autorului.

p. 173 The Anglo-American Telegraph Company. Reprodusă cu permisiunea lui Bill Burns.

p. 174 Coperta ediției din 1871 a romanului *Battle of Dorking* de George Chesney, Blackwood & Sons, 1871.

p. 175 Scrisoare adresată reginei Victoria. Sursă: National Records Office. Citată în *Englanders and Huns: The Culture Clash Which Led To the First World War* de James Hawes, Simon & Schuster, 2014.

p. 179 Echipa reprezentativă de rugbi din 1871. Postat în Creative Commons de Clifton Rugby Football Club.

p. 181 Sir Nicolas Roderick O'Conor. Fotograf necunoscut, St. Petersburg 1895-1898.

p. 181 „The Alien Pauper Question". Ilustrație din revista *Fun*, Londra, mijlocul anilor 1880.

p. 184 Stânga: *Made in Germany* de E.E. Williams, William Heinemann, 1896. Centru: *Războiul lumilor* de H.G. Wells, William Heinemann, 1898. Dreapta: *Dracula* de Bram Stoker, Archibald Constable & Company, 1897.

p. 186 Reclamă pentru Aquascutum. Din revista germană *Simplicissimus*, nr. 52; 23 martie 1914. Publicată de Klassik Stifung Weimar, Herzogin Anna Amalia Bibliothek în colaborare cu Deutsches Literaturarchiv Marbach, precum și cu Institut für deutsche und allgemeine Literaturwissenschaft și zona de cercetare a istoriei literaturii evreiești germane de la Rheinisch-Westfälische Technische Hochschule Aachen.

p. 186 *Spiel und Sport*, începutul secolului XX, publicat de J. Bloch, Berlin. Scan al autorului de la Staatsbibliothek din Berlin.

p. 188 „John Bull la începutul secolul XX". Caricatură, revista *Der wahre Jakob*, nr. 353, 30 ianuarie 1900. Cu permisiunea Bibliotecii Universității din Heidelberg, colecția de literatură digitalizată.

p. 188 British Pluck — cutie de tutun din era Războiului Burilor.

p. 190 Reclamă la *The Invasion of 1910*. În ziarul *Times*, 9 martie 1909, anunțând publicarea în foileton a romanului de către The Daily Mail.

p. 190 Under Which Flag? / The Great Naval Eclipse — Afișe electorale liberale și conservatoare, 1910. Colecția autorului.

p. 201 *Radio Times*, 7 mai 1937. Imagine reprodusă cu permisiunea BBC Genome.

p. 204 Stânga: Clădirea Hoover, Perivale, Londra, proiectată de Wallis, Gilbert and Partners, inaugurată în mai 1933. Creative Commons: lucrare proprie, Ethan Doyle White, 2018; Dreapta: Sediul Unilever, Blackfriars, Londra, proiectat de James Lomax Simpson, John James Burnet, Tomas S. Tait, inaugurat în 1933. Creative Commons: lucrare proprie, Arild Vagen, 2014

p. 208 „Peace For Our Time", *Daily Express*, 1 octombrie 1938.

p. 210 Comandantul de escadrilă D. Finlay, Escadrila Nr. 45 RAF, stând împreună cu patru dintre piloții săi în fața unui Supermarine Spitfire, Mk II, la Hornchurch, Essex, decembrie 1940. Fotografie de Daventry BJ (maior), fotograf oficial al Forțelor Aeriene Regale: http://media.iwm.org.uk/iwm/mediaLib//52/media-52967/large.jpg. Fotografia CH 1871 din colecțiile Imperial War Museums.

p. 212 Ofițer britanic înarmat cu un revolver în fruntea soldaților înzestrați cu puști cu baionete. El Alamein, 1942. National Army Museum https://collection.nam.ac.uk/detail.php?acc=2005-05-25-6

p. 214 Trupe britanice aeropurtate deplasându-se printr-o clădire bombardată din Oosterbeek lângă Arnhem în timpul Operațiunii Market Garden, 23 septembrie 1944. Fotografie de Smith, D.M. (sergent), Army Film and Photographic Unit. Fotograf BU 1121, Imperial War Museum: http://media.iwm.org.uk/ciim

p. 218 Imigranți din Jamaica debarcă la Tilbury de pe Empire Windrush. 22 iunie 1948. © PA Images/Alamy

p. 219 Stânga sus: Primul prototip al avionului De Havilland DH106 Comet la Hatfield.; 4 octombrie 1947. Fotografie ATP 18376C din colecțiile de la Imperial War Museums; Dreapta sus: Peter Whitehead câștigă cursa de 24 de ore de la Le Mans din 1951, cu un Jaguar C. © imagine și reprodusă cu permisiunea Jaguar Daimler Heritage Trust Archive, de la British Motor Museum; Stânga jos: noul Rover cu motor cu turbină, înconjurat de admiratori la Silverstone ©Trinity Mirror/Mirrorpix/Alamy; Dreapta jos: Supersonicul Fairey Delta. Imagine reprodusă cu permisiunea Aviation Ancestry www.aviationancestry.co.uk

p. 221 Stânga sus: „Building the Welsh Autobahn", *The Sphere*, sâmbătă, 7 noiembrie 1953. Dreapta sus: „The Dam Busters Are Back". Revista *Flight*, 15 august 1958. Imagine reprodusă cu permisiunea Aviation Ancestry.

p. 222 Paradă a Marinei Regale, 1953. Fotografia autorului.

p. 224 James Ogston, după testarea bombei cu hidrogen în timpul Operațiunii Grapple. Fotografie reprodusă cu permisiunea Callum Smith.

p. 225 Stânga: Garendon Hall, 1964. Fotografie de Syd Hall, *Loughborough Monitor*, 13 mai 1964. Dreapta: Băieți de colegiu — tăietură dintr-un ziar neidentificat din iunie 1964; reprodusă cu permisiunea lui Jane Sellek, arhivistă la Colegiul Eton. https://etoncollegecollections.wordpress.com/2018/08/16/eton-had-talent/

p. 226 Stânga: The Beatles împreună cu Harold Wilson la Hotelul Dorchester, 19 martie 1964. © Keystone Press/Alamy Dreapta: Prim-ministrul Alec Douglas Home la conacul său din Coldstream, Berwickshire, cu câinele său preferat, 25 octombrie 1963. © Trinity Mirror/ Mirrorpix/Alamy

p. 226 Stânga: Coperta revistei *Time*, 15 aprilie 1966, Geoffrey Dickinson. ©Time USA, LLC Dreapta: Suporteri ai echipei Angliei la finala Cupei Mondiale din 30 iulie 1966. © PA/Alamy

p. 228 Powell prim-ministru. Graffiti. *Evening Standard*, 1 mai 1968. © Hulton Archive/Getty Images.

p. 229 Stânga: Reclamă la Varoomshka, ilustrator John Kent, *The Guardian*, sâmbătă 12 februarie 1972. Dreapta: Coperta *Battle Picture Weekly*, 6 septembrie 1975. Imagine reprodusă cu permisiunea Rebellion/www.treasuryofritishcomics.com

p. 231 Margaret Thatcher la un miting în Parliament Square, 9 martie 1975. ©Harry Prosser. Mirrorpix.

p. 232 Trupa The Sex Pistols într-un concert la Paradiso, Amsterdam, 6 ianuarie 1977. Pusă la dispoziția Creative Commons de Anefo Nationaal Archief; fotografie de Koen Suyk.

p. 233 Tineri confruntându-se cu poliția, Brixton, iulie 1981©David Hoffmann Photo Library

p. 234 Stânga: „Harpers&Queen” The Official Sloane Ranger Handbook de Peter York, Ebury Publishing, 1982. Dreapta: coperta revistei *TV Times* din aprilie 1983 cu Anthony Andrews în rolul lui Sebastian Flyte in adaptarea pentru televiziune a romanului *Brideshead Revisited* de Evelyn Waugh.

p. 235 Arthur Scargill în mijlocul minerilor la Barnsley,15 septembrie 1984. ©PA/Alamy

p. 236 „Loadsamoney” al lui Harry Enfield, 25 aprilie 1988. ©Mirrorpix/Alamy

p. 238 Confruntări în Trafalgar Square/ Revolte cauzate de introducerea taxei comunitare. 31 martie 1990. ©David Hoffmann Photo Library

p. 239 Neil Kinnock la un miting al laburiștilor din Sheffield, 2 aprilie 1992. ©Mirrorpix/Alamy

p. 240 Stânga: Blur vs Oasis, copertă a revistei *New Musical Express* (N.M.E.), 9 decembrie 1995. Dreapta: *Luminile Nordului* de Philip Pullman. Coperta primei ediții, de David Scutt și Philip Pullman. 9 iulie 1995. © Scholastic UK

p. 245 Stânga: Vitrina magazinului New and Lingwood, Windsor. Fotografia autorului. Dreapta: Olivanders Wand Shop (din seria de filme și cărți despre Harry Potter), Universal Studios, Florida. Fotografia autorului.

p. 249 Coperta revistei *Private Eye*, 22 decembrie 2005.

p. 251 Postare pe Twitter a lui Emily Thornberry, parlamentar laburist în circumscripția Islington South and Finsbury, 20 noiembrie 2014.

p. 251 Imagine de la ceremonia de deschidere a Olimpiadei din 2012, vineri 23 iulie 2012. © Shimelle Laine

p. 253 Dreapta: detaliu din scena 57 a Tapiseriei de la Bayeux. 2011 Creative Commons, identificată drept lucre proprie de utilizatorul Myrabella

p. 256 Afiș electoral din 2015 al Partidului Conservator, Loughborough, 9 aprilie 2015. Fotografie de Mark Severn. © Alamy / Daily Mail, 21 aprilie 2015

p. 258 Autobuz de campanie pentru Brexit. Fotografia autorului.

Mulțumiri

Editorul meu, Ben Yarde-Buller, și redactorul, Matt Baylis, nu m-au cruțat și m-au ajutat în egală măsură. Niciun autor n-ar putea să ceară mai mult; orice autor ar trebui să-și dorească acest gen de sprijin. Opera artistică a lui James Nunn este mult mai mult decât o simplă decorație.

Dr. Jeremy Knight, membru al Society of Antiquaries, este cel căruia în fond i se datorează nașterea acestei cărți, deoarece a fost cel care m-a angajat ca supervizor și cercetător în anii 1980. Apoi am beneficiat de sugestii generoase de la: dr. Kieran O'Conor, dr. Stefan Szymanski, dr. Peter Thompson, profesorul Richard Percival, profesorul Karen Leeder, John Holme & John McTernan. Fiul meu cel mai mare, Owain, împreună cu partenerul său, Marton, m-au ajutat imens în cercetare. Frații și surorile mele m-au ascultat cu atenție afectuoasă. Dr. Karoline von Oppen, fiind căsătorită cu mine, a fost nevoită să trăiască răbdătoare timp de trei ani cu această carte.